

Društvena i politička zbivanja u Šibeniku u razdoblju od 1944. do 1946. godine

Mikulandra, Marijana

Doctoral thesis / Disertacija

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:719195>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZADRU
POSILIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
JADRAN - POVEZNICA MEĐU KONTINENTIMA

Marijana Mikulandra, mag. hist.

**DRUŠTVENA I POLITIČKA ZBIVANJA U
ŠIBENIKU U RAZDOBLJU OD 1944. DO 1946.**

Doktorski rad

Zadar, 2019.

SVEUČILIŠTE U ZADRU
POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
JADRAN - POVEZNICA MEĐU KONTINENTIMA

Marijana Mikulandra, mag. hist.

DRUŠTVENA I POLITIČKA ZBIVANJA U
ŠIBENIKU U RAZDOBLJU OD 1944. DO 1946.
GODINE

Doktorski rad

Mentor

Doc. dr. sc. Zlatko Begonja

Zadar, 2019.

SVEUČILIŠTE U ZADRU

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

I. Autor i studij:

Ime i prezime: Marijana Mikulandra

Naziv studijskog programa: Poslijediplomski sveučilišni studij *Jadran - poveznica među kontinentima*

Mentor: doc. dr. sc. Zlatko Begonja

Datum obrane: 15. studenog 2019.

Znanstveno područje i polje u kojem je postignut doktorat znanosti: humanističke znanosti, polje povijest.

II. Doktorski rad

Naslov: Društvena i politička zbivanja u Šibeniku u razdoblju od 1944. do 1946. godine

UDK oznaka: 94(497.581.2 Šibenik)“1944/1946“

Broj stranica: 247

Broj slika: 25 / grafičkih prikaza: 6 / tablica: 0

Broj bilježaka: 539

Broj korištenih bibliografskih jedinica i izvora: bibliografskih jedinica: 68, izvora: 34

Broj priloga: 0

Jezik rada: hrvatski

III. Stručna povjerenstva

Stručno povjerenstvo za ocjenu doktorskog rada:

1. prof. dr. sc. Mithad Kozličić, predsjednik
2. doc. dr. sc. Zlatko Begonja, član
3. dr. sc. Mario Jareb, član

Stručno povjerenstvo za obranu doktorskog rada:

1. prof. dr. sc. Mithad Kozličić, predsjednik
2. doc. dr. sc. Zlatko Begonja, član
3. dr. sc. Mario Jareb, član

UNIVERSITY OF ZADAR

BASIC DOCUMENTATION CARD

I. Author and study

Name and surname: Marijana Mikulandra

Name of the study programme: Postgraduate University Study, *Adriatic - Link among the Continents*

Mentor: Assistant professor Zlatko Begonja, PhD

Date of the defence: November 15, 2019

Scientific area and field in which the PhD is obtained: area humanistic sciences - field history

II. Doctoral dissertation

Title: Social and political conditions in Šibenik in the period of 1944. to 1946.

UDC mark: 94(497.581.2 Šibenik)“1944/1946“

Number of pages: 247

Number of pictures : 25 /graphical representations: 6 /tables: 0

Number of notes: 539

Number of used bibliographic units and sources: bibliographic units: 68, sources: 34

Number of appendices: 0

Language of the doctoral dissertation: Croatian

III. Expert committees

Expert committee for the evaluation of the doctoral dissertation:

1. Professor Mithad Kozličić, chair
2. Assistant professor Zlatko Begonja, PhD, member
3. Scientific Associate Mario Jareb, Phd, member

Expert committee for the defence of the doctoral dissertation:

1. Professor Mithad Kozličić, chair
2. Assistant professor Zlatko Begonja, PhD, member
3. Scientific Associate Mario Jareb, PhD, member

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Marijana Mikulandra**, ovim izjavljujem da je moj **doktorski** rad pod naslovom **Društvena i politička zbivanja u Šibeniku u razdoblju od 1944. do 1946. godine** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2019.

SADRŽAJ:

PREDGOVOR	III
1. UVOD	6
2. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR	15
2.1. Pregled dosadašnjih spoznaja i istraživanja	16
3. ŠIBENIK POD UPRAVOM NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE	24
4. KRAJ VLASTI NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE I ULAZAK PARTIZANA U ŠIBENIK	43
5. DRUŠTVENO-POLITIČKE PRILIKE 1944. GODINE NA PODRUČJU GRADA ŠIBENIKA	59
6. KLASIFIKACIJA PARTIZANSKIH ZLOČINA IZ 1944. GODINE NA PODRUČJU GRADA ŠIBENIKA	79
6.1. Društvena struktura žrtava	94
7. DRUŠTVENO-POLITIČKE PRILIKE 1945. GODINE NA PODRUČJU GRADA ŠIBENIKA	124
8. KLASIFIKACIJA PARTIZANSKIH ZLOČINA IZ 1945. GODINE NA PODRUČJU GRADA ŠIBENIKA	143
8.1. Društvena struktura žrtava	164
9. DRUŠTVENO-POLITIČKE PRILIKE 1946. GODINE NA PODRUČJU GRADA ŠIBENIKA	173
10. KLASIFIKACIJA PARTIZANSKIH ZLOČINA IZ 1946. GODINE NA PODRUČJU GRADA ŠIBENIKA	184
10.1. Društvena struktura žrtava	194
11. MEĐUNARODNOPRAVNA KVALIFIKACIJA ZLOČINA	209
12. PRIKAZ PARTIZANSKIH ZLOČINA KROZ JAVNE MEDIJE	215
13. ZAKLJUČAK	225

14.	IZVORI PODATAKA I BIBLIOGRAFIJA	231
15.	SAŽETAK RADA I KLJUČNE RIJEČI	242
16.	ABSTRACT AND KEYWORDS	243
17.	POPIS KRATICA	244
18.	KRATKI ŽIVOTOPIS AUTORICE	247

PREDGOVOR

Osnovni zadatak ovoga doktorskog rada je znanstvena analiza posebnog dijela prošlosti Šibenika u turbulentnom vremenu velikih povijesnih procesa u kojem su se sukobljavale antagonističke ideologije i interesi u završnici Drugog svjetskog rata, i neposredno nakon njegova završetka.

Pola 20. stoljeća dogmatske historiografije u službi vladajuće ideologije rezultiralo je eksponencijalnom produkcijom radova u kojima je dominantan element subjektivan strukturalni prikaz općenarodne sloge u narodnooslobodilačkoj borbi i očuvanju njenih tekovina. Nedostaju prikazi partizanskih neuspjeha u ratnim operacijama, kao i propusta i negativnih pojava koje su uslijedile nakon dolaska partizana na vlast. Nabrojene perspektive i segmenti determinirali su spomenuti period kao izrazito bitno razdoblje važnih prijelaza i prijeloma, brojnih strujanja koja su rezultirala političkim, društvenim, vjerskim, gospodarskim i moralnim obratom na nacionalnoj i lokalnoj razini, koje nije dovoljno znanstveno tematizirano. Teoretski dosezi publiciranih radova na temu lokalnih prilika u Šibeniku tijekom Drugog svjetskog rata i neposredno nakon njegova završetka, koji su nastali u poslijeratnom razdoblju na prostoru socijalističke Jugoslavije, pisani su na ideološkim postavkama koje su proizlazile iz socijalističke ideologije. Trasirani od strane Komunističke partije Jugoslavije, ti radovi su zastarjeli bez nepristrane znanstvene analize. Prevladavajuća politička situacija i društvene promjene koje su je formirale utjecale su na mentalitet, okolinu i percepciju usmjeravajući društvenu dimenziju povjesničarova djelovanja. Dakle, proces povijesne spoznaje narušen je ideologijom te ekskluzivističkim i dogmatski intoniranim konceptima naracije, linearnog generaliziranog nabranja događaja.

Pozicije povjesničara-istraživača narušene su ograničenjima ključnih elemenata znanstveno-istražnog postupka gdje su isključeni različiti inovativni i konceptijski diferencirani modeli istraživanja.

Važnost istraživanja ove teme prvenstveno treba promatrati kroz prizmu suvremene hrvatske povijesne znanosti koja se zadnjih godina otvara različitim pitanjima Drugog svjetskog rata i druge polovice 20. stoljeća. Novija istraživanja suvremene hrvatske povijesne znanosti imaju u svom fokusu nove znanstvene analize, korištenje novih izvora, zatim reinterpretaciju i revalorizaciju starijih historiografskih koncepata s pravilnim istraživačkim pitanjima koja bi mogla dovesti do istinitih i znanstvenih odgovora na cijeli splet neriješenih problema. To

jedino mogu riješiti povjesničari koji će nedogmatskim i znanstvenim integritetom krenuti u strukturalno teritorijalno i kronološko istraživanje manjih cjelina čiji će rezultat biti dobivanje potpune slike većih i širih zbivanja koje će pridonijeti nadilaženju prošlosti i okretanju budućnosti.

Glavni razlozi zbog kojih bi odabrana tema bila interesantna za suvremenu hrvatsku historiografiju i povijesnu znanost su sljedeći:

- S obzirom na to da je lokalna povijest Šibenika u razdoblju od 1944. do 1946. znanstveno neistražena i nepoznata, ovaj doktorski rad je prvo integralno izvorno znanstveno istraživanje društvenih pojava i procesa koji su se dogodili u tom periodu. Kao takav će popuniti postojeću prazninu. Nadam se da će potaknuti nova istraživanja koja bi trebala ponuditi dinamične i komparativne interpretacije lokalnih događaja i procesa koji su oblikovali početak stvaranja novog lokalnog socijalističkog ideološkog državnog sustava redefinirajući dosad najzastupljeniji prikaz jugoslavenske historiografije koji s dogmatskog aspekta anticipira linearnu i jednodimenzionalnu interpretaciju događaja.

- Uvažavajući slobodu istraživanja istraživačkim procesom se nastojalo što više istražiti broj, sudbinu i društvenu strukturu žrtava i naredbodavaca odnosno počinitelja zločina što je izvoran doprinos hrvatskoj povijesnoj znanosti i iskazivanju poštovanja prema žrtvama i njihovim posljednjim počivalištima.

U tom kontekstu i ova disertacija nastoji istražiti društvene i političke promjene na području grada Šibenika u razdoblju Drugog svjetskog rata u kojem su se događali najnegativniji oblici međuljudskog postupanja, zločina i povreda ljudskih prava iz praktičnih političkih razloga, koji su manje poznati i koji su dugo bili vrlo pažljivo skrivani. Suočavanje s lokalnom prošlošću, koje je sasvim izgubljeno negdje u represiji, a negdje u nostalgiji, i danas je otvoreno pitanje. Analiza otvorenih pitanja sveukupni je zadatak ovog doktorskog rada u kojem se suprotstavljaju različite interpretacije u preispitivanju lokalne prošlosti koja je dio mozaika raskomadnog nacionalnog društvenog tkiva. S obzirom na mnoge proturječnosti iz prošlosti čija je posljedica čitav niz objektivnih problema proces utvrđivanja umreženosti ili neumreženosti ukupnog sustava u kontekstu niza nedopuštenih i nečasnih zbivanja nije bio lak. Posebno se ima u vidu činjenica da se veći dio društvenih promjena provodio u vrijeme

trajanja ratnih operacija čime je dodatno potaknut osvetnički element koji je bio dio „pravde“
ratnog i poslijeratnog vremena.

1. UVOD

Neposredno nakon kapitulacije Italije, 9. rujna 1943., poglavnik Nezavisne Države Hrvatske (NDH) Ante Pavelić proglasio je pripojenje Nezavisnoj Državi Hrvatskoj hrvatskog teritorija na Jadranu koji je bio odcijepljen od Hrvatske. U kontekstu tog akta, sljedećeg dana, 10. rujna 1943., Državnopravnom izjavom o razrješenju Rimskih ugovora¹ proglasio je nevažećima Rimske ugovore čime je Dalmaciju pripojio Hrvatskoj. Upravo tada smanjuju se krizna razdoblja u pripremanju i organiziranju lokalnih oružanih otpora partizanskog pokreta uspostavi i postojanju vlasti NDH i događaju se velike promjene u kvantitativnom i kvalitativnom organiziranju oružanog ustanka. U prilog ove tvrdnje svjedoči činjenica da je 10. rujna 1943. osnovana Šibenska brigada sastavljena od Šibenskog partizanskog odreda.² Sljedećeg dana partizani nakratko ulaze u grad te se radikalno i na temelju ideoloških razlika obračunavaju hvatajući po gradu prema jednom povijesnom izvoru 8,³ prema drugom 11,⁴ a prema trećem 15⁵ svojih političkih neistomišljenika i odvođe ih na strijeljanje u Vrpolje, opravdavajući taj čin građanima Šibenika kao logičan slijed i nastavak neprekinute revolucionarne borbe.

Istovremeno i članovi četničkog odreda predvođeni dr. Slavkom Grubišićem nastoje ishoditi kod Nijemaca da razmotre pitanje srpske sjeverne Dalmacije sa sjedištem u Šibeniku, te da upravo njima povjere osnivanje i razvitak novog lokalnog političkog sustava. Članovi delegacije četničkog odreda, prilikom razgovora s Nijemcima rekli su se da ne postoji nikakva druga vojna sila, osim njih, koja će dugoročno usmjeravati održivi društveni razvitak u zajedničkoj borbi protiv partizana. No sukladno strukturalnom političkom realizmu i analogiji koja se temeljila na racionalnim temeljima međusobne suradnje s NDH, Nijemci su se u tom trenutku izjasnili negativno oko pitanja srpske sjeverne Dalmacije sa sjedištem u Šibeniku.⁶ No, Nijemci, ipak shvaćajući da se u pojedinim segmentima njihovi ciljevi poklapaju sa

¹ Detaljnije o Rimskim ugovorima u poglavlju 3. Šibenik pod upravom Nezavisne Države Hrvatske.

² ANIĆ, 2005., 170.

³ HR-Državni arhiv Split-407, Velika župa Bribir-Sidraga Nezavisne Države Hrvatske (dalje HR-DAST-407, VŽ Bribir-Sidraga NDH), kutija 4., Knin, izvještaj Velike župe Bribir i Sidraga od 25. rujna 1943. poglavnikovu Glavnom stanu o prilikama u Šibeniku nakon kapitulacije Italije, V.T. broj: 10/303-43.

⁴ HR Hrvatski državni arhiv (dalje HR HDA) 1491/ Obavještajna služba za šibensko područje, 11.63.3. Rejonski obavještajni centar (dalje ROC) Šibenik, dopis koji je ROC Šibenik uputio Obavještajnom odsjeku IV. operativne zone 20. rujna 1943. pod brojem br. 411/43.

⁵ HR-DAST-409, Sekretarijat unutrašnjih poslova za Dalmaciju-Split (dalje HR-DAST-409, SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., izvještaj Opuномоćstva UDB-e za grad Šibenik u predmetu popis strijeljanih osoba upućen Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjeku u Splitu, 19. travnja 1948., broj 84/a.

⁶ PULIĆ, 2000., 2.

četničcima, u kontekstu zajedničke borbe protiv partizana, ostavili su mogućnost za međusobnu suradnju u budućnosti i dvostruku implikaciju međusobne interakcije svojih saveznika ustaša sa četnicima. Dakle, istoga dana oko 19 sati njemačka i hrvatska vojska ušle su u Šibenik. Partizani su se vratili na svoje položaje u okolnim šumama. Uslijedila je kratkotrajna vlast NDH uz asistenciju njemačke savezničke vojne sile i njihovih saveznika četnika. Suradnja Nijemaca sa četnicima izazivala je unutarnju inherentnu opasnost, nesigurnost i brojne dileme NDH s obzirom na vlastite dugoročne interese. Nisu postojali mehanizmi kojima se ta opasnost mogla reducirati, s obzirom na to da je to povlačilo nepostojanje hijerarhije koja ima legitimitet kako bi samostalno ostvarila svoje interese. U takvim okolnostima do 3. studenoga 1944. u Šibeniku se uspijeva održati uprava NDH koja je bila suočena uz već spomenute, i s brojnim drugim teškoćama i pritiscima, uključujući učestala i razorna saveznička bombardiranja koja su razrušila grad i dovela ga u iznimno teško stanje. Grad je bio pust, ispražnjen, srušen, a ruševine u kojima su se nalazili leševi nastradalih stanovnika su pljačkane. Partizani nastavljaju oružani otpor protiv NDH, a stanovništvo kojem je život postao nesnosan, podliježe partizanskoj promidžbi.

Znatan dio građana Šibenika priključuje se partizanima i nastoje ofenzivama i defenzivama 20. i 26. divizije unutar 8. dalmatinskog korpusa u sukobima s njemačkim oružanim snagama Allerman (Nijemci su formirali posebnu borbenu skupinu od svojih vojnih postrojbi nazvanu po imenu zapovjednika 893. pukovnije 264. pješačke divizije i odsjeka Šibenik) i pripadnicima Oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske (OS NDH) dezintegrirati i srušiti postojeću vlast, a nametnuti svoju.

Prva dalmatinska proleTERSka brigada Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije (NOVJ) ulazi u Šibenik 3. studenoga 1944. Partizanske su vlasti potkraj rata i u neposrednom poraću jednostranim pristupom pripisale kolektivnu odgovornost pojedinim društvenim skupinama vojno i političko-ideološki poraženih građana Šibenika. Kolektivna odgovornost spomenutih društvenih grupa se u mnogim slučajevima koristila za sustavno ugnjetavanje i nasilje ili da bi se provela osveta za počinjena ili imaginarna djela, stvarajući tako sustav krivnje, bez mogućnosti da različite političko-ideološke opcije koegzistiraju jedna uz drugu. Spomenutim društvenim grupama jugoslavenske vlasti su zakonskim aktima oduzele imovinu, nacionalna i građanska prava. Zbog toga su se u ratnoj i poratnoj hrvatskoj zbilji odvijale lokalne drame s mnogim tragičnim scenama, čija su posljedica bile potresne sudbine pojedinaca i obitelji, te utjecale na nacionalnu, etničku, vjersku i demografsku sliku, kao i na društvene, socijalne i kulturne prilike na području grada Šibenika, rezultirajući naposljetku kontroverzama velikog

sistema, raskorakom između ideala, zakonskih normi i same stvarnosti u teškim povijesnim prilikama. Demografski ratni i poratni gubitci koji su odgovornost pojedinaca, politike i sustava mogu se istaknuti kao najvažnija determinanta naslijeđenih destabilizacijskih činitelja te se prema nizu pokazatelja može vrednovati njihov učinak na promjenu broja stanovnika što je bitno poremetilo osnovne dinamičko-strukturalne procese u razvoju stanovništva na području grada Šibenika.

Na temelju izvora i istraživanja u ovom doktorskom radu nastoji se znanstveno utemeljeno rekonstruirati djelovanje formalnih i neformalnih institucija novog poretka uz utvrđivanje normativnih i institucionalnih okvira koji su trebali upravljati kaznenim pravosuđem, kako bi se dobila što potpunija slika odnosa političkog poretka, organiziranog nasilja i kažnjavanja u promatranom prostoru i vremenu. Analizirajući genealogiju unutarnjeg poretka političke moći i nasilja kroz prizmu uspostavljanja društvene konstrukcije, razvidno je da su nasilje i njegova tolerancija počelo na marginama ratnih zbivanja. Od 3. studenoga 1944., nakon što su grad zauzele postrojbe 26. divizije NOV i PO Jugoslavije, izvanpravne egzekucije s političkom legitimacijom, ilegalni zatvor i logor kao kazneni aranžmani koji su novopridošle vojne vlasti pojmovno i stvarno proizvodili i primjenjivali po kratkom postupku; mučenjem i ubojstvima⁷ rezultirali su neutvrđenim brojem žrtava čime je počeo period nasilnih procesa kojima se dezintegrirao i brojčano umanjio vlastiti narod.

Dakle, ovdje se razmatra specifično ratno i poslijeratno vremensko razdoblje na geografski determiniranom prostoru grada Šibenika, prateći okolnosti i svakodnevne prilike u kojima su se dogodile određene negativne društvene pojave i procesi. Te negativne društvene pojave i procesi obilježeni su atmosferom mržnje i brutalnom represijom izvršnih tijela komunističke vlasti nad neistomišljenicima. Brutalna represija izvršnih tijela komunističke vlasti može se sagledati u donošenju unilateralnih odluka, čiji su ishodi za cilj imali silom nametnuti potvrdu međunarodnog vojnog ishoda Drugog svjetskog rata poraženima i što više ih pogubiti, ne nastojeći uspostaviti mir u postkonfliktnom društvu. Dokumentacija koja tu tezu o planskim masovnim komunističkim zločinima na teritoriju cijele Hrvatske, kao i lokalnim, činjenično svjedoči i jasno potvrđuje je sljedeća: Odluka o osnivanju vojnih jedinica Korpusa narodne obrane Jugoslavije (KNOJ) koju je Josip Broz, vrhovni zapovjednik NOV i POJ, 15. kolovoza

⁷ JURČEVIĆ, 2012., 128.-129.; *Zločini i teror u Dalmaciji 1943.-1948. počinjeni od pripadnika NOV, JA, OZNe i UDB-e*, Zbornik dokumenata, ur. Blanka Matković, Ivan Pažanin, web-izdanje, Zagreb, 2011., str. 61.

Bacanjem u jame na tri lokacije u Šibeniku 1944. (staro groblje i šuma Sv. Mare nedaleko od groblja Raskrižje), zatim u jednu lokaciju u Šibeniku (Ražine kod crkve u šibenskom polju) neutvrđenog datuma 1945., te u jame Golubinka i Banovača u Dubravi, 2 km sjeverno od Šibenika, u vrijeme i neposredno nakon rata.

1944. potpisao u svrhu osnivanja formacije zadužene za „a) *Borbu s antinarodnim ustancima u pozadini NOVJ i likvidacija četničkih, ustaških, belogardejskih i drugih antinarodnih bandi na oslobođenoj teritoriji Jugoslavije; (...) f) Izvršavanje zadataka Odeljenja Zaštite Naroda u raznolikim operacijama: poterama, proveravanju stanovništva putem pretresa stanova i legitimisanje, zasjedama, sprovođenju uhapšenika, zarobljenika i sl.*“⁸ koja mu je bila neposredno podčinjena. Zatim Brozova zapovijed iz ožujka 1945. koja je upućena svim partijskim i vojnim jedinicama „*Ovih dana pružit će se prilika da Komunistička partija Jugoslavije preuzme vlast na teritoriju cijele države. Ta prilika trajat će samo nekoliko dana, a možda i samo nekoliko sati, i ako u to vrijeme ne likvidiramo sve naše neprijatelje ta će se prilika zauvijek izgubiti.*“⁹ Naposljetku, nakon uspostave vlasti, depeša načelnika Odeljenja zaštite naroda (OZN-e) za Jugoslaviju, organizacijskog sekretara CK KPJ, člana Vrhovnog štaba NOV i POJ Aleksandra Rankovića, upućena OZN-i za Hrvatsku 15. svibnja 1945. u kojoj on izražava nezadovoljstvo radom OZN-e „*(...) Radite suprotno od naših naređenja jer smo rekli da radite brzo i energično i da sve svršite u prvim danima,*“¹⁰ detektirajući kako se s neprijateljem trebalo obračunati odmah po zauzimanju područja, kako bi se likvidacije pripisale ratnim događajima, a kompromitiranje vlasti izbjeglo.

Dakle, neosporno arhivskom građom u ovom doktorskom radu dokazani neprocesuirani i nekažnjeni lokalni zločini, nisu se mogli događati u takvom broju bez zapovijedi najvišeg rukovodstva ili njegova prešutnog odobrenja.

Ovu konstataciju sasvim jasno, među ostalim, navodi jedan od istaknutih hrvatskih povjesničara, dr. Ivo Goldstein¹¹ u svom radu *Značenje godine 1945. u hrvatskoj povijesti i osvjetnički gnjev*: „*Tito je bio vrlo dobro upoznat sa svakom od faza u tragičnim zbivanjima, pa nema razloga sumnjati da je postojala njegova načelna suglasnost da se taj „obračun“ dogodi, i u onom valu koji je pokrenut u jesen 1944. godine i u onom u svibnju iduće godine.*“; „*Kako je teklo konstituiranje komunističke vlasti, a rat se primicao kraju, tako je režim sve više postajao autoritarnim i potom totalitarnim. Vlast se preuzima po uzoru na sovjetski*

⁸ *Zbornik dokumenata i podataka NOR-a*, tom II., dokumenti Vrhovnog štaba NOV i POJ, knjiga 13., dok. br. 394., str. 716.-717.

⁹ *Politički zatvorenik*, broj 182., svibanj 2007., članak „Antifašisti i komunisti“, unutarnja strana naslovnice.

¹⁰ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.*, dok. br. 28., str. 113.

¹¹ Odlikovan je 2007. Redom Danice hrvatske s likom Ruđera Boškovića za znanstveni doprinos, objavio je više od 100 znanstvenih i stručnih radova, od kojih su mnogi prevedeni i objavljeni u međunarodnim znanstvenim i stručnim izdanjima. Od sredine devedesetih intenzivno se bavio znanstvenim istraživanjem različitih aspekata hrvatske povijesti 20. stoljeća.

*boljševizam i staljinizam. Razni oblici represije, sve do masovnih ubojstava, počinju se umnažati od jeseni 1944., a kulminiraju u svibnju 1945.*¹²

Zatim u knjizi *Hrvatska 1918.-2008.: „Represija jugoslavenskih i hrvatskih komunističkih vlasti u prvim poslijeratnim tjednima i mjesecima, kojoj su Bleiburg i Križni put samo najzamašniji dijelovi, isprepletana je kombinacija pobjedničke vrtoglavice, spontanog i politički inspiriranog osvetništva i smišljenog „obračuna s narodnim neprijateljem“ koji izvire iz staljinističke ideologije i njenih zasada o „zaoštavanju klasne borbe“ nakon pobjede revolucije.*¹³

Naposljetku u knjizi *Povijest Hrvatske 1945.-2011.: „Revolucionarni, pobjednički i osvetnički zanos i moral dopuštali su beskompromisno obračunavanje s „bandom“ i „klasnim neprijateljem“, pa je u takvim akcijama, koje su se nastavile i nakon završetka rata, stradao zasad neutvrđen broj ljudi, i u Hrvatskoj i u drugim jugoslavenskim republikama*¹⁴, teret su koji stalno otvara rane prošlosti.

Kako bi se izbjegla marginalizacija i pospješila daljnja istraživanja na transdisciplinarnim dimenzijama, procesima i osnovama ovog kompleksnog pitanja i nadišli konceptijski i ideološko orijentirani stariji radovi, temelj ovog rada je analitičko-sintetički pristup, objektivnost i sustavnost. Nakon potpune klasifikacije i iscrpnog pregleda složene i brojne arhivske građe i relevantne literature uspostavila se veza između uzroka i posljedica problema i utvrdila epistemologija događaja. Na koncu se oblikovala struktura složene hipoteze koja obuhvaća najveći broj čimbenika i nastoji dovoljno točno objasniti zbivanja vezana uz problem kojim se bavi ovaj doktorski rad.

Znanstveno-istraživačke metode koje su primijenjene u ovom doktorskom radu imaju za cilj potvrditi ili opovrgnuti konstrukciju primarne hipoteze. Primarna hipoteza afirmira događaje i zbivanja u Šibeniku u razdoblju od 1944. do 1946. kao dio unutarnjeg društvenog procesa izgradnje novog nacionalnog društveno-političkog sustava čiji temelji su u pojedinim svojim dijelovima obilježeni obračunom, represijom i elementima nasilja prema političkim neistomišljenicima i okrutnim odnosom prema Katoličkoj crkvi kao društvenim kategorijama čija se većinska društvena struktura sastojala od civila. Sekundarna hipoteza afirmira tezu da su intenzivno teške progone u Šibeniku neposredno nakon završetka Drugog svjetskog rata

¹² GOLDSTEIN, 2006., 72. i 69.

¹³ GOLDSTEIN, 2008., 369.

¹⁴ GOLDSTEIN, 2011., 47.

doživljavali veleposjednici, industrijalci, vlasnici tvornica i imućni građani koje je komunistički sustav proglašavao narodnim neprijateljima i suradnicima okupatora kako bi im mogao oduzeti imovinu. Varijable koje su potpora primarnoj i sekundarnoj hipotezi, a koje (ne)potvrđuju takav razvoj događaja i na nacionalnoj razini i (ne)umreženost lokalne sa nacionalnom razinom, brojna je interna korespondencija partizanskih tijela u izvansudskim i sudskim procesima koji su se odvijali na području grada Šibenika.

Doktorski rad se sastoji od uvodnog, glavnog i zaključnog dijela. Nakon predgovora, uvoda, teorijsko-metodološkog okvira i pregleda dosadašnjih spoznaja slijedi glavni dio doktorskog rada koji se sastoji od deset cjelina.

U prvoj od njih, „Šibenik pod upravom Nezavisne Države Hrvatske“ prikazuju se ustroj, organizacija i djelovanje civilnih institucija vlasti NDH. Analizira se njihov odnos i stvarni djelokrug naspram njemačkih vojnih vlasti na području grada Šibenika. Razmatraju se također teorijski koncepti ponašanja i djelovanja članova društva u svakodnevnim okolnostima opće neimaštine i gladi te prometne izoliranosti koji su konstruirani kroz ireverzibilne procese aktivnosti snaga koje su osporavale vlast NDH i s kojima se ona neprestano sučeljavala kao i kontinuiranih savezničkih bombardiranja. Dakle, analizira se splet cjelokupnih društvenih interakcija koje su onemogućile djelovanje i komunikaciju osiguranja potpune kontrole nad državnim lokalnim prostorom, što se očitovalo u tome da je unatoč angažmanu vlasti na opskrbi hranom taj proces tekao usporeno i u konfuznim okolnostima.

U drugoj od njih, „Kraj vlasti Nezavisne Države Hrvatske i ulazak partizana u Šibenik“ analiziraju se, interpretiraju i valoriziraju izvori, arhivska građa i literatura sa ciljem rekonstrukcije povijesne stvarnosti, prilika i okolnosti kako bi se temeljitije objasnili pojedini lokalni događaji koji su, opterećeni tendencioznim ideološkim pristupom i političkom prosudbom, formirali i diseminirali znanje.

U trećoj cjelini glavnog dijela ovog doktorskog rada pod naslovom „Društveno-političke prilike 1944. godine na području grada Šibenika“ analizira se niz revolucionarnih društvenih strukturnih promjena koje su nužne za uspostavu novog tipa društva a koje se vrlo brzo u cjelini događaju u organizaciji i kontekstu novog društvenog poretka. Novi društveni poredak su oblikovali i mijenjali pojedinci i institucije koji su bili na vrhu društvene piramide i koji su imali/e moć da nametnu nove norme i pravila ponašanja.

U četvrtoj cjelini glavnog dijela doktorskog rada pod naslovom „Klasifikacija partizanskih zločina iz 1944. godine na području grada Šibenika“ sustavno i precizno se analizira dostupno arhivsko gradivo koje sadrži niz proturječnih podataka. U tom nizu proturječnih podataka su prikazane socijalne i duhovne krize ideološkog prožimanja društva čije su nužne posljedice razgranat sustav represija i eliminacija koje su se provodile kroz državne institucije i komponente: vojsku, OZN-u, sudove, javno tužilaštvo i Zemaljsku komisiju za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača prilikom obračuna s političkim i klasnim neprijateljima preko široko definiranih optužbi za kolaboraciju ili nečasno ponašanje tijekom rata. Nerijetki slučajevi su bili i intenzivni izvansudski progoni na čije su konstituiranje utjecale unutarnje društvene strukture. Na intenzitet je utjecalo nekoliko faktora s obzirom na to da je ovo razdoblje obilježeno uspostavom i učvršćivanjem vlasti. Unutar potpoglavlja spomenute cjeline „Društvena struktura žrtava“ analizirane su društvene uloge i društveni status unutar cjelokupne društvene strukture i indikatori kohezivnih sudskih presuda kojima su pojedini građani Šibenika osuđeni na kaznu smrti.

U spomenutom potpoglavlju se, također, kompariraju trendovi koji su proizašli iz lokalnih politika 1944. koji su se sastojali od dvije komponente. Prva je rezultirala kompromitacijom novouspostavljenog režima, posebice njihove lokalne elite, a uslijedila je kroz niz suđenja čija je osnovna funkcija bila da se zadovolji očekivanje većine članova društva i političkih institucija u kojima su postavljeni čvrsti zahtjevi koji su se odnosili na strogo kažnjavanje neprijateljskih institucija, vojske i civila pri čemu nisu bili jasni normativno-zakonodavni okviri, kriteriji i mjerila za utvrđivanje ratnih zločinaca. Druga komponenta je u najužem smislu obuhvaćala povredu dotadašnjih ratnih prava i običaja u kojoj je Vojni sud oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja pogubio civile i ratne zarobljenike te ih potom naknadno osudio kao narodne neprijatelje, uglavnom radi konfiskacije njihove imovine.

U petoj cjelini glavnog dijela ovog doktorskog rada pod naslovom „Društveno-političke prilike 1945. godine na području grada Šibenika“ rezultatima komparativne analize različitih povijesnih izvora prikazan je čitav niz snažnih državnih intervencija (lokalna razina je slijedila nacionalni trend). Te intervencije su zahvaćale sve sfere života, a cilj im je bio da novi sustav u nastajanju bude jedini ideološki i politički autoritet. One su prouzročile radikalne društvene promjene, koje su iscrpile mogućnosti napretka prvenstveno zbog deficita građanskih i političkih prava. Nova vlast pod utjecajem komunističke ideologije iz SSSR-a krenula je javnim suđenjima nemilosrdno, ireverzibilno ideologijski u borbu i obračun s

Katoličkom crkvom, privatnim poduzetnicima i veleposjednicima. Proglašavala ih je narodnim i klasnim neprijateljima koji su privredno, kulturno i politički surađivali s neprijateljem, nakon čega je slijedila obvezna konfiskacija njihove imovine kao prilog za aktivnu obnovu i uređenje lokalnih i nacionalnih gospodarskih prilika. Spomenuti definirani kriteriji postali su nerazdvojni integralni elementi organizacijske strukture nove države prilikom uspostave novog sustava. Prilikom uspostave novog sustava na lokalnoj razini značajnu je ulogu imala obavještajna i represivna služba OZN-a koja je ekstenzivno nadzirala i uhodila kontakte i kretanja onih građana Šibenika koji su bili potencijalna prijetnja uspostavi totalitarne jednostranačke vlasti.

U šestoj cjelini glavnog dijela ove disertacije pod naslovom „Klasifikacija partizanskih zločina iz 1945. godine na području grada Šibenika“ na temelju detaljne raščlambe zbivanja analizirani su i prikazani brojni unutarnji poremećaji (konfiskacije imovina i ostali oblici eksploatacije privatnog vlasništva, lišavanje slobode, prisilni rad, oduzimanje osnovnih ljudskih sloboda itd..) društvenih i ekonomskih odnosa. Ti poremećaji su posljedica društvenih procesa koji su integrirali nepoželjne oblike djelovanja u nastanak nove društvene strukture, postavljajući interes radničke klase i državnog vlasništva kao tekovine oslobodilačkog rata i bitne kriterije relevantnosti u aktivnom mijenjanju osnovnih društvenih odnosa. Unutar potpoglavlja spomenute cjeline „Društvena struktura žrtava“ u društvenim procesima i implikacijama analizirana je cjelokupna društvena struktura žrtava i indikatori kohezivnih sudskih presuda kojima su pojedini građani Šibenika osuđeni na kaznu smrti 1945. u Šibeniku.

U sedmoj cjelini glavnog dijela ovog doktorskog rada pod naslovom „Društveno-političke prilike 1946. godine na području grada Šibenika“ prikazani su odrazi novonastalih tekovina revolucionarnog federativnog uređenja države na lokalnoj razini. Oni su se temeljili na potpunom prekidu svih poveznica s predratnim ili ratnim modelom normativnog i organizacijskog ustrojstva društva, države, politike i ekonomije.

U osmoj cjelini glavnog dijela ovog doktorskog rada pod naslovom „Klasifikacija partizanskih zločina iz 1946. godine na području grada Šibenika“ prikazane su brojne konfiskacije imovine i ostali oblici eksploatacije privatnog vlasništva. One su se prema socijalnoj kvalifikaciji najvećim dijelom odnosile na industrijalce, privatne poduzetnike, veleposjednike, obrtnike i trgovce; zatim lišavanja slobode, prisilni rad i oduzimanje osnovnih ljudskih sloboda na temelju sudskih presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku i Vrhovnog

suda Narodne Republike Hrvatske (NRH) u Zagrebu. Unutar potpoglavlja spomenute cjeline „Društvena struktura žrtava“ analiziraju se kvalifikacije počinjenih zločina iz presuda, u kojima su žrtve osuđene na kaznu smrti, kao i djelovanja onih koji su izricali tendenciozne presude novouspostavljenog revolucionarnog sudstva, a samim tim su postali i naredbodavci zločina. Te, naposljetku, prikazuje se direktne počinitelje zločina, što je više moguće s obzirom na vremenske, tehničke i druge vrste prepreka.

U devetoj cjelini glavnog dijela ovog doktorskog rada pod naslovom „Međunarodnopravna kvalifikacija zločina“ analiziraju se odredbe Ženevske konvencije iz 1929. kao izvora tada važećeg obvezujućeg instrumenta međunarodnog humanitarnog prava do 29. studenoga 1945. Prikazani su opseg i odgovornost jugoslavenskih snaga u kaznenopravnim i povijesnim aspektima nepoštivanja, neprovedbe, teških i masovnih kršenja Ženevske konvencije iz 1929. godine od strane Demokratske Federativne Jugoslavije (DFJ) kao subjekta međunarodnog prava, jedne od zemalja potpisnica i članice antifašističke savezničke koalicije.

U desetoj cjelini glavnog dijela ovog doktorskog rada pod naslovom „Prikaz partizanskih zločina kroz javne medije“ analiziraju se vremenski i društveni aspekti nastanka članaka u tiskovinama, sadržaj članaka, (ne)postojanje političkog utjecaja na javno mnijenje i ostale varijable u člancima koje donose izvješća o osobama osuđenima na kaznu smrti (kao i članke o likvidacijama bez presude) a odnose se na period od 1944. do 1946. na području grada Šibenika.

Korelacijskom analizom razmatra se njihov zavisan i međusobno asocijativan odnos s obzirom na determinirane komponente, smjernice i strukture jednopartijskog komunističkog poretka koji je postao vladajuća politička i državna snaga. Završetkom ovog poglavlja završava glavni dio ovog doktorskog rada.

Slijedi završni dio u kojem se nalazi zaključak u kojem su sadržani najbitniji sažeti zaključci koji povezuju glavne rezultate ovog istraživačkog rada. Na samom završetku završnog dijela i doktorskog rada u cjelini nalaze se izvori podataka i bibliografija, zatim sažetak rada i ključne riječi na hrvatskom i engleskom jeziku, popis kratica i naposljetku kratki životopis autorice doktorskog rada.

2. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR

U ovom doktorskom radu primijenjeno je nekoliko fundamentalnih faza znanstvenog postupka.

Nakon prikupljanja istraživačke građe primarnim, sekundarnim i empirijskim istraživanjem, pristupilo se cjelovitoj selekciji, analizi i sintezi dosadašnjih istraživanja arhivske građe te se potom dao pregled dosadašnje literature, dostupnih dokumenata i publikacija. Kao izvori su se koristili relevantna arhivska građa, dosadašnja literatura, dostupni dokumenti i publikacije. Koristeći komparativnu metodu moguće je utvrditi vjerodostojnost i pouzdanost pojedinih izvora i njihovih autora. Potom je, u procesu istraživanja, uslijedilo definiranje protokola istraživanja svrstavanjem građe tematski prema zadanoj problematici, kronološki sukladno vremenskim intervalima. Nakon toga, analitičkim postupkom krenulo se u proces obrade prikupljenih podataka induktivnom analizom i kreativnom sintezom i započelo se sa cjelovitim prikazom, analizom i interpretacijom spomenute građe. Zatim su na izdvojenom istraživačkom materijalu postavljene hipoteze s jasnim konceptima uzročno-posljedičnih odnosa među varijablama neophodnim za testiranje hipoteze te se upotrebom deduktivne i induktivne metode ostvarila potvrda znanstvene pretpostavke. Statističkom metodom, metodom komparacije i klasifikacije cjelovito i argumentirano se prezentiralo lokalnu društvenu situaciju i političku nomenklaturu kao komponente sustava koji je egzistirao u završnici rata i tijekom prvog poslijeratnog razdoblja a opterećen je još uvijek nepoznatim brojem i sudbinom žrtava partizanskih zločina.

2.1. Pregled dosadašnjih spoznaja i istraživanja

Rukovodeće strukture unutar partizanskog pokreta su gotovo pola stoljeća nametale jednostrane principe tradicionalne pozitivističke historiografije. U njoj nisu postojale različite varijable integralne povijesti političkih odnosa, vojske i svakodnevice već je nizanje događaja primarni element, uz učestalo veličanje dosega socijalizma i njegovih manifestacija. Tako da i postojeći istraživački postupci koji se odnose na promatrano vrijeme a nastali su u vremenu jugoslavenske historiografije u konačnici nedovoljno realno prikazuju promatrano razdoblje zbog njene ideološke usmjerenosti, koja nije ostavljala niti malo prostora drugoj razini pristupa. U maniri političke publicistike u službi vladajuće ideologije koju su uglavnom pisali pripadnici partizanske pobjedničke strane s monopolom na pristup dokumentaciji i uz nadziranje njezinih interpretacija, nastali su radovi Nikole Anića, Borisa Fulgosija, Drage Gizdića, Dragutina Grgurevića, Sibe Kvesića, Slavka Matića i Todora Radoševića. Radovi Nikole Anića; *Dvanaesta dalmatinska udarna brigada (prva otočka)*¹⁵, *Njemačka vojska u Hrvatskoj 1941.-1945.*¹⁶; *Povijest Osmog korpusa narodnooslobodilačke vojske Hrvatske 1943.-1945.*¹⁷ i *Narodnooslobodilačka vojska Hrvatske 1941.-1945.*¹⁸ iako ideološki usmjereni i pristrani, pisani od strane osobe koja je i sama bila vojno-politički rukovodilac i kreator borbe NOB-a, imaju vrijednost povijesnog dokaza ako se primijeni heuristika i kritika pisanog rada, povijesnih dokumenata vojno-političke i strategijske determinante, kao i geografskih karata na kojima su analizirani korpusi suprotstavljenih vojnih grupacija koji su prikazali sustav, razmještaj i navodna mjesta borbe u dvojbenom događaju Šibenske operacije. Tako je moguće valorizirati saznanja kroz različite aspekte utvrđivanja vjerodostojnosti i pouzdanosti prikazane vojno-političke situacije na području grada Šibenika od 1944. do 1945., uz izvođenje cjelovitijih zaključaka.

U kontekstu slijedenja figurativnih strategija koje simboliziraju identitet tadašnjeg društva, jugoslavenska historiografija, početkom 60-ih pa do kraja 80-ih godina prošloga stoljeća, oblikovala je opsežan i dvojbeno vjerodostojan korpus historiografskih djela unutar kojih nije moguće kvalitetno pratiti društvene, političke i vojne događaje i prilike iz toga povijesnog razdoblja.

¹⁵ ANIĆ, 1984.

¹⁶ ANIĆ, 2002.

¹⁷ ANIĆ, 2004.

¹⁸ ANIĆ, 2005.

Proizašlo iz te edicije memoarskih zapisa istaknutih partijskih dužnosnika je i djelo Novovića, Kronje, Stupara i Đapića *Prva dalmatinska proleterska brigada*¹⁹ publicirano najvjerojatnije 1986. kao 269. knjiga koja se bavi jedinicama NOV i PO Jugoslavije. Ova knjiga se konkretno bavi formiranjem i ratnim putem 1. dalmatinske proleterske brigade. U njezinoj izradi uz autora su sudjelovali općinski odbori SUBNOR-a Dalmacije te neki od preživjelih boraca iz te brigade uz pomoć nakladničkih kuća KPJ, Vojnoistorijskog instituta u Beogradu i Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije u Splitu. Upravo iz spomenutih razloga događaji vezani uz Šibensku operaciju interpretirani su kao odnos imaginarnog književnog teksta fiktivne strukture prema povijesnoj zbilji, dajući iskaze koji se ne mogu provjeriti i gdje bi svaki pokušaj opisa počivao uglavnom na oblicima autorove imaginacije. Ova knjiga je važna upravo zato što ilustrira potragu za proturječnostima u prikupljanju obavijesti u nastojanju da se spozna povijesna istina o načinu ulaska partizana u Šibenik.

Također tipičan primjer SUBNOR-ovske historiografije koja prošle događaje interpretira ideološki selektivno i pristrano, svjesno i smišljeno konstruiranim mitovima o herojstvu pripadnika partizanske vojske, šireći mržnju i nesnošljivost prema svima koji nisu bili sljedbenici i provoditelji komunističke ideologije je *Jedanaesta dalmatinska udarna brigada* autora Milana Rake i Slavka Družijanića.²⁰ Ona je iznimno bitna za opis tijeka povijesnog spleta događaja i okolnosti koje su prethodile ulasku partizana u Šibenik, u jugoslavenskoj historiografiji tendenciozno nazvanih Šibenska operacija, kao i za prikaz širokog spektra partizanskih zločinačkih metoda u postupanju prema ranjenim zarobljenim njemačkim vojnicima izvan borbenog djelovanja.

Nadalje Drago Gizdić kao dio političke jugoslavenske elite toga vremena, vijećnik ZAVNOH-a, potom AVNOJ-a i sekretar Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju, u knjizi *Dalmacija 1944-1945*²¹ opširnije kronološkim redom po mjesecima kroz 1944. i 1945. prikazuje fikcijsku, imaginarnu dimenziju događaja koji svjedoče o formuliranju vojne politike i implementaciji te politike u lokalne društvene strukture zahvaćajući vrlo širok spektar tema civilno-vojnih odnosa.

Gizdić u fotomonografiji *Dalmacija 1941-1945*²² predočava vizualni prikaz temelja gradnje komunističkog identiteta u Dalmaciji kao čvrste karike povijesnog lanca zbivanja i života

¹⁹ NOVOVIĆ, KRONJA, STUPAR i ĐAPIĆ, 1986.

²⁰ RAKO, DRUŽIJANIĆ, 1987.

²¹ GIZDIĆ, 1964.

²² GIZDIĆ, 1964.

tijekom Drugog svjetskog rata. Unatoč tome što je u fotomonografiji *Dalmacija 1941-1945* prisutno manipuliranje fotografskim materijalom u formiranju tadašnjeg javnog mnijenja sukladno subjektivnim interesima tadašnje vladajuće grupacije, ako se kompletiraju kritički utvrđene činjenice o sadržaju koji nose, izvorne fotografije predstavljaju isječak iz svakodnevice ratnog vremena te na taj način neposredno dokumentiraju nositelje sadržaja predstavljajući izvor za proučavanje te povijesti.

Sličnih obilježja su monografije *Borbeni put brigade 1943.-1945.*²³, autora Borisa Fulgosija, *Dalmacija u narodnooslobodilačkoj borbi*²⁴, autora Sibe Kvesića i djelo Slavka Matića *Mladost Dalmacije - za slobodu: imena boraca Osmog korpusa NOVJ poginulih u ofenzivi za oslobođenje Dalmacije 1944.*²⁵

Značajan za opširan prikaz problematike narodnooslobodilačke borbe, kompleksnosti vojno-političke situacije na području Dalmacije i Šibenika od rujna 1943. do ožujka 1944. je *Zbornik dokumenata Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji*; knjiga 8, (rujan-listopad 1943.)²⁶ knjiga 9, (studen-prosinac 1943.)²⁷ i knjiga 10 (siječanj-ožujak 1944.)²⁸ Zbornik sadrži skup dokumenata i službenih spisa i dopisa interne korespondencije koji su nastali radom upravnih, vojnih i drugih tijela narodnooslobodilačkog pokreta te je za ovaj doktorski rad bitan kako bi se potpunije sagledali uvjeti nastanka, uzroci i posljedice razvoja narodnooslobodilačke borbe. No, nastao je, kao i gore spomenuti radovi u periodu jugoslavenske historiografije materijalizma, kojoj treba postaviti pitanje reprezentativnosti i pouzdanosti zbog danas ograničene dostupnosti originalnih dokumenata. Pristupajući analizi postojećih dokumenata u ovom zborniku treba uzeti u obzir inherentan karakter gotovo svih povijesnih tema i pitanja, u odnosu na tadašnji politički sustav, kao i činjenicu da se prilikom odabira koji će dokumenti biti objavljeni u ovom zborniku, radilo o redakcijskom izboru Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije. Potrebno je komparativnom analizom preispitati njihovu vjerodostojnost kako bi se stvorili temelji za historiografsku metafikciju.

U svim nabrojenim djelima jugoslavenske historiografije partizanski zločini nisu artikulirani već su oni prikazani kao instrument društvene pravde za zaslužene kazne koljačima, pljačkašima, palikućama i špijunima dizajnirano prema njihovim ideološkim i

²³ FULGOSI/ ur. Grgurević, 1981.

²⁴ KVESIĆ, 1960.

²⁵ MATIĆ, 2009.

²⁶ *NOB u Dalmaciji, Zbornik dokumenata*, knjiga 8., ur. Vinko Branica, 1985.

²⁷ *NOB u Dalmaciji, Zbornik dokumenata*, knjiga 9., ur. Vinko Branica, 1985.

²⁸ *NOB u Dalmaciji, Zbornik dokumenata*, knjiga 10., ur. Vinko Branica, 1986.

svjetonazorskim shvaćanjima ostvarujući tako temeljne ideje humanog društva univerzalne pravednosti. U suočavanju s novim velikim izazovima, pravi i danas jedini legitiman je kritički odnos prema brojnim izvorima i povijesnoj literaturi koja je nastala u vremenu komunističke vladavine, a koja je u ime teorije klasne borbe ozakonila eliminaciju ljudi koji su smatrani opasnim za izgradnju novog društva. Novonastalo društvo je svjesno nastojalo izbrisati identitete i iz hrvatske društvene i povijesne zbilje ukloniti sve potencijalne „neprijatelje“ pojedinačnim i kolektivnim ubojstvima, mučenjima, progonima na etničkoj i vjerskoj osnovi.

U novijoj hrvatskoj historiografiji u pogledu znanstvenih istraživanja na razini cijele Hrvatske tematika društveno-političkih odnosa i prilika unutar sustava u kojem su se događali partizanski zločini rezultirala je objavom brojnih znanstvenih monografija, studija, radova i članaka u kojima se analizira i raspravlja o političkim, društvenim i kulturnim događajima, procesima i prilikama u razdoblju nakon završetka Drugog svjetskog rata te jednim znanstveno-stručnim skupom: *Bleiburg i križni put 1945.* (nažalost, s dvojbenim, kontroverznim i zbunjujućim zaključcima), Zagreb, 2006. Bilo je do sada i nekoliko međunarodnih znanstvenih skupova koji su se bavili partizanskim zločinima, ali niti jedan koji je u naslovu imao proučavanje partizanskih zločina u Dalmaciji: *Represija i zločini komunističkog režima u Hrvatskoj*, Zagreb, 2011., *Hrvatski mučenici i žrtve iz vremena komunističke vladavine*, Zagreb, 2012. i dr.

Od objavljenih monografija iznimno su važne dvije: *Bleiburg i Križni put 1945. Historiografija, publicistika i memoarska literatura*²⁹ i *Narod će im suditi. Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača za Zagreb 1944.-1947.*³⁰ autorice Martine Grahek Ravančić. U prvoj, *Bleiburg i Križni put 1945. Historiografija, publicistika i memoarska literatura*, autorica je obuhvatila veći dio bibliografije o Bleiburgu i križnom putu koju je sistematizirala i ocijenila u smislu znanstvenosti i relevantnosti podataka koje ta bibliografija donosi. Druga monografija *Narod će im suditi. Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača za Zagreb 1944.-1947.* nezaobilazno je djelo u proučavanju hrvatske povijesti tijekom Drugog svjetskog rata i neposredno u poraću koje se bavi istraživanjem rada Zemaljske komisije za utvrđivanje ratnih zločina za grad

²⁹ GRAHEK RAVANČIĆ, 2009.

³⁰ GRAHEK RAVANČIĆ, 2013.

Zagreb. Od knjiga iznimno je dragocjena *Sve naše Dakse, Hrvatski jug u vrtlogu Drugog svjetskog rata i jugokomunističke strahovlade, Doprinosi istini*³¹ autora Joška Radice u kojoj on daje skupni prikaz i zbrojni pregled svih ubijenih i poginulih osoba u Drugom svjetskom ratu na širem dubrovačkom području. Od znanstvenih članaka svakako treba istaknuti *Ljudski gubitci Hrvatske u Drugome svjetskom ratu i poraću koje su prouzročili Narodnooslobodilačka vojska i Partizanski odredi Jugoslavije - Jugoslavenska armija i komunistička vlast. Brojidbeni pokazatelji (procjene, izračuni, popisi)*³² autora Vladimira Geigera u kojem autor sustavno preispituje u publicistici i historiografiji dotad objavljene podatke o ljudskim gubitcima Hrvatske u Drugom svjetskom ratu i u neposrednom poraću te znanstveni članak *Ozna/Udba - drastičan obračun s neprijateljima: primjer Hrvatske (1940-ih i 1950-ih)*³³ autora Zdenka Radelića. U njemu autor prikazuje primjenu represivnih sredstava koja su bila u suprotnosti s međunarodnim pravom i kojima je partizansko vodstvo osiguralo ratnu pobjedu i učvrstilo svoju jednostranačku vladavinu. U primjeni represivnih sredstava važnu je ulogu imala OZN-a/UDB-a, koja je često održavala brza suđenja bez pravne procedure i utvrđivanja stvarne individualne krivnje ili pak provodila nezakonita smaknuća koja se mogu podijeliti na ona izvršena prema naredbama viših državnih vlasti i ona koja su izvršila niža tijela samovoljnim odlukama.

U pogledu istraživanja problematike komunističkih zločina na šibenskom području (izuzev istraživanja DORH i HDA koje je počelo 2007., a završilo 2009. i rezultiralo objavom knjige Josipa Jurčevića *Prikrivena stratišta i grobišta jugoslavenskih komunističkih zločina*³⁴; zatim istraživanja Blanke Matković i Ivana Pažanina koje je rezultiralo objavom zbornika *Zločini i teror u Dalmaciji 1943.-1948. počinjeni od pripadnika NOV, JA, OZN-e i UDB-e*³⁵ koji sadrži stotine nepoznatih dokumenata o zločinačkom djelovanju spomenutih partizanskih institucija u Dalmaciji i naposljetku istraživanja Mate Rupića, Vladimira Geigera, Milana Pojića i Zdravka Dizdara koji su uredili i priredili za objavu četiri knjige arhivskih dokumenata pod naslovom *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.* dokumenti knjiga 4 Dalmacija³⁶, koju su uredili i priredili Mate Rupić i Vladimir Geiger) nije bilo znanstvenog dijaloga o žrtvama. Dakle, egzistiraju dva zbornika dokumenata, koji se bave

³¹ RADICA, 2003.

³² GEIGER, 2011.

³³ RADELIĆ, 2017.

³⁴ JURČEVIĆ, 2012.

³⁵ *Zločini i teror u Dalmaciji 1943.-1948. počinjeni od pripadnika NOV, JA, OZN-e i UDB-e*, Zbornik dokumenata, ur. Blanka Matković, Ivan Pažanin, web-izdanje, 2011.

³⁶ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. – dokumenti Dalmacija*, knjiga 4., ur. Mate Rupić, Vladimir Geiger, 2011.

tematikom partizanskih zločina u Dalmaciji od 1943. do 1948. te od 1944. do 1946., no ne postoji nijedan rad koji se izravno bavi partizanskim zločinima u Šibeniku. Spomenuti zbornik *Zločini i teror u Dalmaciji 1943.-1948. počinjeni od pripadnika NOV, JA, OZN-e i UDB-e* dragocjeni je skup dokumentiranih dokaza o popisu likvidiranih osoba na području grada Šibenika, kao i o cjelokupnom nizu političkih i društvenih kriterija partizanskih struktura u klasifikaciji narodnih neprijatelja na šibenskom području (626.-763. str.). Drugi spomenuti zbornik *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. - dokumenti Dalmacija* knjiga 4 sadrži niz dokumenata koji su nedvojbeno svjedočanstvo o mržnji, masovnim pokoljima, imanentnosti različitih oblika terora; konfiskaciji imovine, zlostavljanju, mučenju, ignoriranju ljudskih sudbina (među ostalim i na području grada Šibenika) koji su se provodili planski i sustavno sudskim i upravnim mjerama; institucionalno i izvaninstitucionalno koje su poticale najviše strukture državne vlasti.

O neistraženosti ove tematike govori i to da se „dosta” direktnih podataka o vremenu počinjenja zločina, mjestu i strukturi žrtava i počinitelja zločina na šibenskom području može pronaći u knjizi Josipa Jurčevića *Prikrivena stratišta i grobišta jugoslavenskih komunističkih zločina* i to samo 3 stranice (126.-129.).

Nadalje, u ostatku knjige autor sustavno sistematizira i prezentira podatke izvodeći statističke pokazatelje i postotke o stratištima, grobištima, društvenoj strukturi žrtava i počinitelja zločina, komparirajući ih u međusobnom odnosu po županijama unutar RH.

*Ljetopis samostana sv. Lovre u Šibeniku (1923.-1945.)*³⁷ svjedoči o zločinačkoj komunističkoj nomenklaturi u Šibeniku koja je desetljećima skrivala okolnosti i razmjere svojih zločina. Vođen nejednakim intenzitetom (gotovo svakodnevno 1944.) opisuje važnije događaje u franjevačkom samostanu Sv. Lovre i gradu Šibeniku, sve dok 6. ožujka 1945. pripadnici šibenske OZN-e, nisu uhitili ljetopisca fra Bernardina Bebića i tom prilikom uzeli rukopis *Ljetopisa*. Pripadnici UDB-e podcrtavali su u njemu dijelove u kojima se kritiziraju i osuđuju postupci komunističke vlasti te su to poslile, na samovoljnim i represivnim suđenjima, koristili kao dokazni materijal protiv pojedinih fratara. *Ljetopis* je 1991. vraćen samostanu Sv. Lovre. Dragocjena knjiga koja jezgrovito svjedoči (sadržavajući fotografije i biografije) o okolnostima u kojima su svećenici kao žrtve partizanskih zločina završili svoj život, među

³⁷ BEZINA, 1996.

ostalim i iz Šibenske biskupije je *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*³⁸ autora Ante Bakovića. Polazište za razmatranje o komunističkim represivnim ustanovama koje nasiljem nasrću na ljudsku slobodu, dostojanstvo, imetak i integritet, kao i o pokušajima suprotstavljanja i borbe protiv njih je knjiga *Križari: Gerila u Hrvatskoj 1945.-1950.*³⁹ autora Zdenka Radelića, u kojoj on opisuje nemilosrdan obračun nove komunističke vlasti s pripadnicima poraženih OS NDH, pristašama HSS-a i Katoličkom crkvom. Jedinstveno djelo *Sinovi Orjune*⁴⁰ autora Nikole Pulića predstavlja važan prinos otvaranju nove perspektive u povijesnom području u kojem su dugi niz godina dominirali postupci cenzure državne vlasti. Djelo je nastalo 1964., no s obzirom na to da objektivno multiperspektivno rasvjetljavanje jednostranih interpretacija povijesnih događaja i njihova rekonstrukcija nisu bili mogući, kao ni argumentirana znanstvena rasprava i kultura dijaloga u kontekstu tadašnjih društveno-političkih prilika u kojima je povijesna znanost bila pod strogom kontrolom državne politike čiji su subjektivni interesi onemogućavali druge moguće načine promatranja povijesnih događaja, osim njihova vlastitog, spomenuto djelo nije moglo biti objavljeno. No ipak, autor je 1971. objavio knjigu u vlastitoj naknadi nakon čega je uslijedilo maltretiranje i progon autora od strane tadašnje vlasti. Za ovaj doktorski rad, najdragocjenije je treće izmijenjeno izdanje *Sinovi Orjune* objavljeno 2000. U njemu je autor na području Šibenika i Šibensko-kninske županije detaljnom raščlambom analizirao ideologiju integralnog jugoslavenskog unitarizma i četništva koje se stopilo u jedno nakon diktature kralja Aleksandra, a čiji proizvod je vojna organizacija koja je bila efektivni instrument širenja četništva s povremenim tendencijama nasilnog zauzimanja vlasti. Autor također prikazuje kompleksne društvene odnose predstavljajući temeljne hijerarhijske, ideološke i organizacijske koncepte četničke organizacije na području Šibenika i Šibensko-kninske županije; njihovo djelovanje, vanjsku ulogu, unutarnje sukobe i međusobnu interakciju s ostalim čimbenicima tadašnjeg društvenog sustava u povijesno-vremenskom kontekstu, dopunjavajući ga crticama i aktivnostima iz svakodnevnog života glavnih aktera četničkog odbora u Šibeniku.

Veliku važnost ima i knjiga *Humanitarian Law and the Protection of War Victims*⁴¹ autora Jeana Picteta koja sa stajališta međunarodnog prava iz perspektive Ženevske konvencije iz 1929. koja je bila obvezujuća za DFJ kao pravnu slijednicu Kraljevine Jugoslavije, tijekom rata i neposredno nakon, zabranjuje, osuđuje i sankcionira ljude i političke grupacije koji su

³⁸ BAKOVIĆ, 2007.

³⁹ RADELIĆ, 2011.

⁴⁰ PULIĆ, 2000.

⁴¹ PICTET, 1975.

doveli do toga da je čovjek pogođen u svojem dostojanstvu, u svojoj biti i budućnosti, kao i do brojnih ratnih strahota, ratnih zločina, ljudskih žrtava i agonija. Dakle, one koji su prekršili mnoge međunarodne formalnopravne standarde o pravima poraženih priznali su Saveznici u Drugom svjetskom ratu te vojno i logistički potpomogli.

3. ŠIBENIK POD UPRAVOM NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE

Neposredno nakon kapitulacije Italije, 9. rujna 1943. poglavnik NDH Ante Pavelić proglasio je pripojenje hrvatskog teritorija na Jadranu koji je bio odcijepljen od Hrvatske, NDH. U kontekstu toga sljedećeg dana 10. rujna 1943., poglavnik Ante Pavelić Državnopravnom izjavom o razrješenju Rimskih ugovora⁴² proglasio je nevažećim taj državopravni akt sklopljen između Kraljevine Italije i NDH a kojim je Italija anektirala Dalmaciju. Dakle, Državnopravnom izjavom o razrješenju Rimskih ugovora poglavnik Ante Pavelić integrirao je Dalmaciju u postojeću organizaciju ustaškog sustava.

U kontekstu teritorijalne upravne integracije poglavnik Ante Pavelić donio je uredbu da se na temelju zakona o unutarnjoj upravi pojedini dijelovi pripojenih krajeva teritorijalno i administrativno uključe u već postojeće župe. Imenovao je splitskog odvjetnika dr. Edu Bulata ministrom za oslobođene krajeve te glavare građanskih uprava za područje Dalmacije.

U događajno-činjeničnom slijedu nakon legitimacije talijanskih teritorijalno-ideoloških pretenzija i stremljenja uslijedilo je intenzivno talijansko protivljenje stacioniranju domobranskih i ustaških postrojbi tijekom njihove vladavine na području Dalmacije.

⁴² KRIZMAN, 1986., 26.-37. Opisuje aspekte vanjskopolitičke problematike NDH, njenu podređenost i marginalnost u međusobnim odnosima s Italijom prilikom potpisivanja Rimskih ugovora. Talijanski zahtjevi po pitanju granice, carinsko-monetarne unije i dalekosežnog vezivanja hrvatske vojske uz Italiju izneseni su u ultimativnoj formi. Kao takve Pavelić ih je odbijao, smatrajući da su ultimativni talijanski zahtjevi usmjereni primarno protiv hrvatskih interesa dovodeći u pitanje nezavisnost Hrvatske. Rimski ugovori su unilateralno sklopljeni 18. svibnja 1941. na ultimativni zahtjev Italije (u nepovoljnom trenutku kada su oružane snage NDH bile u fazi formiranja, pa u tadašnjoj konstelaciji snaga i utjecaja država oružani otpor talijanskom zahtjevu nije bio moguć).

KISIĆ KOLANOVIĆ, 2001., 98.-101. Smatra da nastanak Rimskih ugovora treba smjestiti unutar političkih i društvenih struktura koje su ih oblikovale. Nestabilnost Pavelićeva položaja prilikom potpisivanja Rimskih ugovora rezultat je osciliranja između dvije osovinske sile. Unatoč tome što je za dvije osovinske sile bio na sporednom političkom kolosijeku, Pavelić je u danom trenutku mogao birati rješenja. No on je formirao svoju posebnu filozofiju manjega zla, prema kojoj je bolje nekakva nego nikakva Hrvatska. Narod koji ima vlastitu državu „*pa makar silom prilika i prostorno okrnjenu, ima uvijek mogućnost, da u danom času svoje izgubljeno natrag vrati*“.

MATKOVIĆ, 2002., 72.-74. Opširnije o sastavu sva tri dokumenta Rimskih ugovora.

MATKOVIĆ, 2007., 120.- 131. Opširnije o ceremoniji potpisivanja Rimskih ugovora.

BARIC, 2012., 37.- 46. Mišljenja je, uzimajući u obzir sve političke i druge okolnosti, kako se Pavelić nalazio pred izborom da prihvati teritorijalno okrnjenu državu s ograničenim suverenitetom ili da prepusti silama Osovine da u cijelosti okupiraju i anektiraju hrvatske zemlje. Razlažući svoju tezu Barić navodi primjere iz 1939., 1940. i 1941. u kojima su veće i snažnije sile (Njemačka, Sovjetski Savez, Mađarska...) na štetu manjih i slabijih izazivale agresivne akcije i unilateralno im nametale teritorijalna i politička rješenja (Čehoslovačka, Estonija, Latvija, Litva, Rumunjska...) zadovoljavajući svoje teritorijalne aspiracije.

To je nakon završetka trogodišnjeg procesa za izravnu posljedicu imalo značajan deficit domobranstva i Ustaške vojnice na području Dalmacije, time i Šibenika.

U odlučujućim trenucima nakon odlaska Talijana iz Šibenika bila je to vrlo važna komponenta koja je stvorila realne mogućnosti da Šibenik zaposjednu njemačke savezničke snage kojima je Dalmacija bila strateško područje uspostavljajući privremeni oblik vlasti i određeni stupanj kontrole nad njom. Značajan deficit vlastite vojske doveo je do nemogućnosti stvaranja čvrstih temelja i uporišta.

To je rezultiralo dinamičnom suprotstavljenosti struktura unutar lokalnog sustava koja se manifestirala četničkim i partizanskim akcijama ilegalnog karaktera čiji je cilj bio onemogućiti uspostavu NDH u Šibeniku, a nakon što je ipak uspostavljena, kontinuiranu konfrontaciju s lokalnim institucijama vlasti NDH.⁴³

Objavom kapitulacije Italije Saveznici su počeli sustavno lomljenje otpora njemačkog vanjskog, a potom i unutarnjeg strateškog obrambenog prstena.

Tada u višedimenzionalnim, nelinearnim geostrateškim vojnim komponentama organiziranja i rukovođenja iznimno strateški važan postaje prostor dotadašnje talijanske okupacijske zone - istočna jadranska obala. Nijemci su očekivali da bi daljnji tijek događaja mogao krenuti u smjeru savezničkog iskrcavanja u Dalmaciji i snažnijeg partizanskog prodora iz unutrašnjosti prema obalnom pojasu, što bi bilo presudno za ishod rata u cjelini. Tako su Dalmacija, a tim i Šibenik došli u središte njemačkih strateških djelatnosti. Sukladno tome najkvalitetnije njemačke postrojbe 114. lovačka, 264. pješačka, 7. SS Prinz Eugen divizija stupile su u talijansku okupacijsku zonu, razoružale talijanske vojne posade koje su se nalazile u obližnjim selima i bez borbe ušle u Šibenik.⁴⁴

Bez uvjerljivih argumenata i unatoč okolnostima koje sustavnom analizom pokazuju bitno drugačije Nikola Anić interpretira da su „*Nijemci razoružali talijanske garnizone koje već nisu razoružale jedinice NOV*“ i da su partizani odmah krenuli u borbu za oslobođenje Šibenika, te da su ga vrlo brzo osvojili, kao i ostale dalmatinske gradove: Knin, Drniš, Zadar, Metković, Sinj i Dubrovnik.⁴⁵ Da se to doista nije dogodilo u Šibeniku, i da je to imaginaran događaj kojim Anić nastoji implicirati lažne tvrdnje o lokalnoj organiziranosti partizanskog

⁴³ HR-HDA-1850 OK KPH Šibenik 1943.-1944., KP. 307/2472-2698.,KP-308/2699-2845., dopis koji je OK KPH Šibenik uputio MK KPH Šibenik, bez broja, bez datuma, bez potpisa, strojopisom napisan na pojedinim dijelovima rukom napisane partizanske tajne šifre.

⁴⁴ ANIĆ, 2004., 49.

⁴⁵ ANIĆ, 2002., 77.

pokreta i ovjekovječiti ono što se nije odvijalo i vještim manipuliranjem prikazati partizane kao uspješnu vojsku koja je značajno pridonijela konačnoj pobjedi Saveznika u ratu na svim geografskim područjima, svjedoče povijesni dokumenti: izvještaj Okružnog komiteta Komunističke partije Hrvatske (dalje KPH) Šibenik od 14. rujna 1943. Okružnom komitetu KPH Zadar i Knin o situaciji u Šibeniku u prvim danima nakon kapitulacije Italije gdje se navodi „*Na dan kapitulacije u neposrednoj blizini grada imali smo samo 20 naših boraca.*“⁴⁶ Zatim izvještaj ROC-a za okrug Šibenik, br. 405/43 Informativnom odsjeku IV. operativne zone od 16. rujna 1943. u kojem obavještajac Kolja navodi kako „*u samom Šibeniku Nijemci su razoružali sve Talijanske vojnike.*“⁴⁷ Potom izvještaj NOO-a grada Šibenika od četvrtka 10. veljače 1944. u kojem je Vitomir Sunko istaknuo da je „*NOO formiran nakon kapitulacije Italije zato što su u danima kapitulacije svi dosadašnji članovi napustili grad.*“⁴⁸ Te naposljetku izvještaji o formiranju 8. dalmatinske udarne brigade u kojima se navodi da je u trenutcima kapitulacije Italije „*nedostajala jedna jača i iskusnija vojna jedinica Narodnooslobodilačke vojske na užem šibenskom području.*“⁴⁹ Iz svih nabrojanih i djelomično citiranih povijesnih dokumenata razvidno je da partizani nisu 10. rujna 1943. vojno osvojili Šibenik i ušli u njega zbog političke neartikuliranosti mjesnih partizanskih jedinica i političkih tijela, kao i vojne malobrojnosti i neorganiziranosti iako je mjesni partizanski odbor bio najavio njihov ulazak u grad u ranim jutarnjim satima istoga dana. Grupa od 20 do 35 partizanskih vojnika koja se nalazila u blizini grada, u okolnim šumama u predjelima brda Trtar⁵⁰ nije predstavljala respektivnu snagu u odnosu na njemačku posadu od preko 5000 naoružanih vojnika.

Partizani, sljedeći dan 11. rujna 1943. na samo nekoliko sati ulaze u Šibenik i započinju proces okrupnjavanja političke moći kroz djelovanje svojih političkih aktera izvodeći propagandni oružani prepad hvatajući određeni broj političkih neistomišljenika po gradu te odvođeći ih na strijeljanje u Vrpolje, proklamirajući ih kao izdajnike naroda i talijanske špijune. Postoje tri dokumenta iz perspektive ocrtavanja spomenutog događaja koji još izazivaju nedoumice, a nastali su u različitim političkim središtima. Za ovdje predočenu raščlambu važno je uočiti da se u prvom dokumentu koji je datiran 20. rujna 1943. a čiji je stvaraoc OZN-a navodi brojka od 11 građana koji su tada izvedeni iz grada, strijeljani i

⁴⁶ *NOB u Dalmaciji, Zbornik dokumenata*, knjiga 8, dok. br. 67., str. 141.

⁴⁷ HR HDA 1491/ OZNA, Obavještajna služba za šibensko područje, 11.63.3. ROC Šibenik dopis koji je ROC Šibenik uputio Obavještajnom odsjeku IV. operativne zone 16. rujna 1943., broj 405/43.

⁴⁸ GIZDIĆ, 1964., 94.

⁴⁹ FULGOSI/ ur. Grgurević, 1981., 18.

⁵⁰ FULGOSI/ ur. Grgurević, 1981., 19.

pokopani u polju pokraj Vrpolja.⁵¹ U istom dokumentu se navodi da su tom prilikom bili uhapšeni i spremni za strijeljanje Draža Mihailović i Franc Kovač, ali da su na zahtjev talijanskih generala prodani. U drugom dokumentu, koji je datiran 25. rujna 1943., a koji je izvještaj Velike župe Bribir i Sidraga poglavnikovu Glavnom stanu o prilikama u Šibeniku nakon kapitulacije Italije, navodi se brojka od 8 građana koji su tom prilikom izvedeni iz grada, strijeljani i pokopani u polju pokraj Vrpolja.⁵² U trećem dokumentu napisanom s duljim vremenskim odmakom od spomenutoga događaja za razliku od prva dva, a koji zapravo predstavlja svojevrstan popis likvidiranih osoba na području Šibenika i koji je Opunomoćstvo UDB-e za grad Šibenik dostavilo Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju 19. travnja 1948. razvidno je da su partizani tada likvidirali 15 osoba na području grada Šibenika poimence nabrojenih:⁵³ Petar Bumber, Ante Bua, Dunko Gambeta, Mladinka Gojanović, Mane Grijak, Neda Krnić, Marijan Miletić, pravoslavni svećenik Kojo Krstanović,⁵⁴ Đema Ljubić, Luka Matić, Dražen Panjkota, Bećir Porobić, Marijan Rade, Rade Stošić⁵⁵ i Vojmir Vatavuk.

Kritičkom analizom ovog povijesnog dokumenta možemo konstatirati da je glavna karakteristika toga izvještaja zamagljeni višeslojnost, kompleksnost, način, mjesto i vrijeme izvršenja spomenutih likvidacija. Argumentacija u prilog ovoj konstataciji je to da se u spomenutom dokumentu navodi da je tada likvidiran i Dražen Panjkota, urednik šibenskog *Hrvatskoga glasnika* i upravitelj propagandnog odjela ustaškog logora u Šibeniku, što je eksplicitno iskrivljena verzija istine. Panjkotu jesu likvidirali partizani po kratkom postupku bez suđenja, ali ne 11. rujna 1943. kako se navodi u spomenutom dokumentu, već tri mjeseca poslije početkom siječnja 1944. u Bilicama, gdje se bio sklonio od savezničkog

⁵¹ HR HDA 1491/ OZNA, Obavještajna služba za šibensko područje, 11.63. 3. ROC Šibenik, dopis koji je ROC Šibenik uputio Obavještajnom odsjeku IV. operativne zone 20. rujna 1943., broj 411/43.

⁵² HR-DAST-407, VŽ NDH Bribir-Sidraga, kutija 4., Knin, izvještaj Velike župe Bribir i Sidraga od 25. rujna 1943. poglavnikovu Glavnom stanu o prilikama u Šibeniku nakon kapitulacije Italije, broj 10/303-43.

⁵³ HR-DAST-409 SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., izvještaj Opunomoćstva UDB-e za grad Šibenik u predmetu popis strijeljanih osoba upućen Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjeku u Splitu, 19. travnja 1948., broj 84/a.

⁵⁴ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u Šibenik, Upravnom odjelu u predmetu Konstantin Krstanović, narodni neprijatelj - konfiskacija imovine od 19. svibnja 1945., broj 1657. Konstantin Krstanović je odlukom Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOV Vijeća Komande šibenskog područja od 17. veljače 1945. dakle naknadno, nakon otprilike godinu i pet mjeseci što su ga partizani pogubili, proglašen narodnim neprijateljem, osuđen na smrt strijeljanjem, konfiskaciju cjelokupne imovine i gubitak građanskih prava.

⁵⁵ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u Šibenik, Upravnom odjelu u predmetu Rade Stošić, narodni neprijatelj - konfiskacija imovine od 19. svibnja 1945., broj 1648. Rade Stošić je kao i Krstanović odlukom Vojnog suda VIII. korpusne oblasti NOV-Vijeća Komande šibenskog područja od 17. veljače 1945. naknadno, nakon godinu i pet mjeseci što su ga partizani pogubili, proglašen narodnim neprijateljem, osuđen na smrt strijeljanjem, konfiskaciju cjelokupne imovine i gubitak građanskih prava.

bombardiranja Šibenika.⁵⁶ Da je Panjkota bio živ do samoga kraja 1943. svjedoči nam brojno arhivsko gradivo. Među ostalim izvještaj ROC-a „Drugarskom odsjeku Štaba VIII. Korpusa NOV Jugoslavije“ od 12. prosinca 1943. „*Kako je već izjavljeno i sam Dražen Panjkota, šef ustaške propagande, vlastitim je rukama dizao plakate na kojima je stajalo slovo U prilikom boravka u Šibeniku dr. Mladena Lorkovića.*“⁵⁷

Ovaj društveni proces, koji je još uvijek upitan u pogledu broja nastradalih žrtava bio je samo lokalna uvertira za daljnje političke podjele i krvavi sukob unutar jednog naroda.

Istoga dana u kasnim poslijepodnevnim satima, njemačka vojska zajedno sa ustašama ulazi u Šibenik bez borbe. Dakle, ako su partizani prethodno razoružali barem dio od oko 5000 talijanskih vojnika koji su tada boravili u gradu i osvojili Šibenik, kako tvrdi Anić, postavlja se pitanje zašto se nisu pokušali boriti za Šibenik? Nisu, bježali su pred nadiranjem njemačke i ustaške vojske, zbog „*Nadiranja njemačkog okupatora prema Šibeniku, a u nemogućnosti da mu se sa snagama Šibensko-trogirskog partizanskog odreda pruži efikasan otpor, svi partijski i drugi rukovodioci NOP-a 11. rujna 1943. godine napustili su Šibenik, zajedno s borcima Odreda*“. Fulgosi dalje navodi da se s vojnim formacijama NOP-a i partije povuklo i oko 1.500 stanovnika grada, od kojih je velik dio stupio u redove NOV Jugoslavije, najvećim dijelom u 8. šibensku brigadu koja je tada bila u fazi formiranja unutar ustroja XIX. divizije⁵⁸ jer „*tek osnovane, neiskusne i slabo naoružane jedinice nisu bile u stanju da se suprotstave njemačkim tenkovima.*“⁵⁹ Razlog tomu je to što prethodno nisu stvorili povoljne uvjete zato što su se 10. rujna 1943. malobrojni raspoloživi partizani na širem području grada Šibenika nalazili u selu Bogdanovići koje je cestovnom komunikacijom udaljeno 46 km od Šibenika, gdje je tek tada osnovana Šibenska brigada sastavljena od Šibenskog partizanskog odreda. Stoga nisu bili na teritorijalnim i organizacijskim pozicijama da razoružaju talijanske posade za borbena djelovanja te su kao nenaoružani privremenim bijegom u šume izbjegli uništenje brigade. U sljedećem razdoblju partizani su stvorili preduvjete za kontinuirano ometanje opskrbe grada hranom širenjem propagande o nacionalnom oslobođenju i stvaranju pravednijeg društvenog sustava u svrhu pridobivanja lokalnog stanovništva. Sve veći broj

⁵⁶ BEZINA, 1996., 157.

⁵⁷ HR HDA 1491/ OZNA, 11.63.3. ROC Šibenik- obavještajci „Jakov“ i „Jovanić“, izvještaj o dnevnim informacijama koji je ROC Šibenik uputio Drugarskom odsjeku Štaba VIII. Korpusa NOV Jugoslavije 12. prosinca 1943., broj 584.

⁵⁸ „Šibenik u narodnooslobodilačkoj borbi“, katalog izložbe u čast 35. obljetnice ustanka naroda Jugoslavije, tekst kataloga Gojko Lambaša, urednik kataloga Slavo Grubišić.

⁵⁹ FULGOSI/ ur. Grgurević, 1981., 20.

stanovnika Šibenika koji je pristupao partizanima označio je temelje razvitka policentrične mreže središta preko koje su se izvodili partizanski oružani napadi na slabija uporišta.

Istovremeno kad su partizani nakratko ušli u grad Šibenik kako bi odveli i obračunali se sa svojim političkim neistomišljenicima, članovi četničkog odbora u Šibeniku vršili su pritisak na Nijemce da razmotre pitanje srpske sjeverne Dalmacije sa sjedištem u Šibeniku. No sukladno strukturalnom političkom realizmu koji se zasnivao na racionalnim temeljima suradnje s NDH Nijemci su tada nastupili negativno oko pitanja srpske sjeverne Dalmacije sa sjedištem u Šibeniku.⁶⁰ Ipak shvaćajući da se njihovi ciljevi u pojedinim segmentima poklapaju s četničkim u kontekstu zajedničke borbe protiv partizana, ostavili su mogućnost za međusobnu suradnju u budućnosti i dvostruku suradnju svojih saveznika ustaša sa četnicima. No četnički odbor u Šibeniku bio je dosta ustrajan u svojim nastojanjima, tako da je 20. rujna 1943. šest dana nakon što je uspostavljena vlast i NDH odredio delegaciju koju su činili Vaso Čok, Lazar Matić, Miroslav Peran i dr. Slavko Grubišić. Ona je krenula u Knin na nove bilateralne razgovore o srpskoj sjevernoj Dalmaciji sa sjedištem u Šibeniku sa zapovjedništvom njemačke vojske u Dalmaciji te su usput posjetili svoje vojvode u Kosovu kraj Knina.

Uviđajući da su Nijemci u tom trenutku saveznički podržavali tek osnovanu upravu NDH u Šibeniku i da se ništa značajno po tom pitanju u dogledno vrijeme neće promijeniti, šibenska četnička delegacija podnijela je predstavku Nijemcima, čime joj se službeno stavila na raspolaganje. U tome potezu šibenske četničke delegacije se zapravo najbolje ogledala višeznačnost, višedimenzionalnost i dvosmislenost četničke politike u Šibeniku, njegovu zaleđu i Dalmaciji; samoinicijativno se stavljaju u službu Nijemaca, a očekuju kralja iz Londona.⁶¹ Nakon manje od dva mjeseca 13. studenoga 1943. u vrijeme najrazornijih bombardiranja grada Šibenika četnički odbor Šibenika ponovo je ustrajno tražio od njemačkog zapovjedništva da im povjeri civilnu vlast u gradu Šibeniku, što su Nijemci odbili. Nakon toga je došlo do rascjepa unutar četničkog odbora u Šibeniku koji je bio opterećen brojnim unutarnjim problemima (uspostavljanje unutarnje hijerarhije, reda i stabilnosti) koji nisu izvanjski riješeni jer je provedba vanjske četničke inicijative bila bezuspješna.

⁶⁰ PULIĆ, 2000., 23.

⁶¹ HR HDA 1491/ OZNA, 11.63.3. ROC Šibenik, izvještaj o stanju u okrugu ROC Šibenik odsjeku Štaba VIII. Korpusa NOV Jugoslavije od 10. listopada 1943., broj 516.; PULIĆ, 2000., 23.- 24.

U skladu s već spomenutom poglavnikovom Državnopravnom izjavom o razrješenju Rimskih ugovora da bi osigurali sigurnosne strukture i funkciju novog sustava u scenarijima nepredvidivih i stresnih uvjeta zapovjednik njemačke 114. lovačke divizije, Karl Eglesser i poglavnikov opunomoćenik ministar Ivica Frković zajedno s njemačkom vojskom ulaze u Šibenik 11. rujna 1943., sa ciljem da uspostave hrvatsku vlast u Šibeniku. U vremenu krupnih društvenih promjena, ratne neizvjesnosti i nesigurnosti što su ih najavila promjenjiva zbivanja radikalnih vojničkih, zatim političkih, društvenih i ideologijskih preokreta, nitko nije htio riskirati vlastiti „građanski komoditet“ i prihvatiti se dužnosti novog načelnika svoga grada. No naposljetku se ipak našao čovjek koji se primio te funkcije, te je tako 14. rujna 1943., ministar Ivica Frković po ovlaštenju poglavnika NDH za načelnika Općine Šibenik imenovao Antu Blaževića i sljedeće gradske vijećnike, tada ugledne Šibenčane, liječnike, odvjetnike, novinare, trgovce i težake koji su činili prvi saziv Općinskog odbora Šibenika u NDH: Šimu Antića, Petra Baranovića, Josipa Begu, Antu Belamarića, Šimu Berovića, Blaža Bolanču, Marka Brkića, Marka Jurja Dominisa, Marka Jakovljevića, Niku Karađolu, Vicu Kronju, Andriju Lušića, Manfreda Makalu, Josu Milkovića, Stipu Panjkotu, Radu Petkovića, Petra Radečića, Grgu Radića, Niku Zjačića, Danu Zorića i Marka Žaju⁶² koji su se u iznimno gospodarski teškom i politički kompleksnom vremenu prihvatili dužnosti upravljanja gradom Šibenikom. U anonimnom pismu koje potpisuju nezadovoljni šibenski Hrvati pravaši, koje je nastalo nepoznatog datuma (moguće krajem veljače ili početkom ožujka 1944.), navodi se da su ti prvi vijećnici grada Šibenika koji su činili prvi saziv Općinskog odbora Šibenika u NDH bili „većinom hrvatski rodoljubi; stari pravaši. Blaževiću se nije sviđala ova većina Hrvata jer nije bilo njegovih zemljoradnika, i od Frkovića traži dozvolu da može sastaviti gradski odbor prema njegovoj uviđavnosti. Frković ne sluteći ništa zla, bez daljnjeg pristane na ovo, na što Blažević imenuje odbor, njegovih ljudi zemljoradnika odalečujući Hrvate iz odbora.“⁶³ Dakle, oblikovanje novih društvenih institucija a tim i aspekata budućnosti proizlazilo je iz specifične ratne stvarnosti, koja se manifestirala u tome da su pojedinci koji su inkorporirani u sferu nove društvene i političke vlasti u Šibeniku bili njeni svjetonazorski neprijatelji, te su kao takvi pridonijeli njenoj bržoj propasti na lokalnom nivou. Ovu konstataciju nedvojbeno potvrđuju dopisi obavještajca ROC-a Jole u kojem on navodi „pošto nemaju ljudi a u žurbi da preuzmu civilnu vlast, na mnoge položaje su se uvukli narodni ljudi.“⁶⁴ Zatim izvještaj ROC-a

⁶² *Šibenski glasnik*, broj 1., 18. rujna 1943., članak „Sinovi Krešimirovog grada!“, str. 2.

⁶³ HR-DAST-407, VŽ NDH Bribir-Sidraga, kutija 4., anonimno pismo adresirano na „Gospodina logornika“ koje potpisuju šibenski Hrvati pravaši, bez datuma, bez broja.

⁶⁴ HR HDA 1491/ OZNA, 11.63.3. ROC Šibenik, dopis od 15. rujna 1943. čiji je primalac izvjesni „drug“, bez broja.

o vojnom stanju na području grada Šibenika Štabu IV. operativne zone⁶⁵, gdje se precizno brojčano navodi za svaki gradski predio, unutar određenih institucija i privatnih kuća, jačina i raspored neprijateljskih snaga, vrsta i količina naoružanja, što su nedvojbeni dokazi da se dio pripadnika partizanskog pokreta i simpatizera infiltrirao u novu vlast NDH i da su unutarnjim snagama aktivno radili na njoj što skorijoj propasti, špijunirajući ratne strategije i naoružanja za NOP i ostale partizanske formacije.

Posljednja talijanska vojna i politička kretanja u gradu 11. rujna 1943. imala su tendenciju iskoristiti kratkotrajnu društvenu anarhiju kako bi otuđili sav novac i imovinu iz državnih ustanova.

U tvornicama su Talijani rastavili strojeve i mnoge dijelove ponijeli sa sobom u Italiju (tvornicu aluminijske d.d. Lozovac i La Dalmatienne Šibenik u Crnici).⁶⁶ U tim trenucima nesigurne budućnosti, potpuno ispražnjenih blagajni u državnim gradskim uredima, teškom stanju opskrbe, siromaštva i gladi koji su zavladao Šibenikom, na drugoj sjednici Općinskog vijeća održanoj 17. rujna 1943. formiraju se prehrambeni odbor, financijski odbor, zdravstveno-socijalni odbor i upravni odbor sa ciljem da u tim prvim teškim danima u najkraćem roku omoguće funkcioniranje lokalne društvene zajednice.⁶⁷

Unatoč ratnim poteškoćama, pomanjkanju novčanih sredstava te različitim tehničkim i drugim promjenjivim preprekama Općinski odbor je prioritetno aktivirao rad zaboravljene Javne dobrotvornosti, organizacije koja je osnovana u vrijeme francuske uprave u Šibeniku, a financijski se nastojala brinuti o gradskoj sirotinji, beskućnicima, ubogima i zapuštenoj djeci te starcima bez odgovarajuće skrbi sa ciljem apeliranja na imućnije građane da pomognu onima kojima je pomoć najpotrebnija.⁶⁸ No neovisno o snazi volje nove lokalne vlasti, ekonomski odnosi i unutarnji državni financijski tokovi ovisili su o strukturama njemačke savezničke vojne sile, koja je opet ovisila o interesima velikih politika i neprekidnom slijedu zamršenih, isprepletenih pojedinosti i nadasve nepredvidljivih ratnih okolnosti. Tako krajem

⁶⁵ HR HDA 1491/ OZNA, 11.63.3. ROC Šibenik, izvještaj o stanju u okrugu ROC Šibenik Štabu IV. operativne zone od 19. listopada 1943., bez broja.

⁶⁶ *NOB u Dalmaciji, Zbornik dokumenata*, knjiga 10, dok. br. 13., str. 56.-57.

⁶⁷ *Šibenski glasnik*, broj 1., 18. rujna 1943., članak „Općinski odbor“, str. 2. U prehrambeni odbor su izabrani: Ante Belamarić, Joso Bego, Mate Krnčević, Andrija Lušić, Manfred Makale, Nikola Nikolić, Frane Šare, Dane Zorić i Marko Žaja.

U financijski odbor su izabrani: Šime Antić, Blaž Bolanča, dr. Marko Dominis, Andrija Lušić, Mate Paić, Grgo Radić i Frane Šare.

U zdravstveno-socijalni odbor su izabrani: Petar Baranović, Joso Milković, dr. Oskar Novak i Rade Petković.

U upravni odbor su imenovani: dr. Marko Dominis, Marko Jakovljević, Manfred Makale i dr. Filip Smolčić.

⁶⁸ *Šibenski glasnik*, broj 6., 30. rujna 1943., članak „Odbor javne dobrotvornosti“, str. 2.

rujna 1943. stanovništvo grada proživljava tešku agoniju gladi i nestašice hrane. U svrhu poboljšanja teških životnih uvjeta stanovništva grada Općinski odbor je 30. rujna 1943. jednoglasno prihvatio zaključke i mjere prehranbenog odbora da će svi građani primiti kruh iz gradske aprovizacije do 5. listopada 1943., a od 6. listopada gradska aprovizacija dijelit će 400 g šećera, 1 dl ulja, 500 g soli i 100 g sapuna, dok traje kriza. Za one građane koji u svojim kućama nemaju nikakvih zaliha hrane i gradsku sirotinju Općina je sačuvala određenu količinu hrane, te će je svakodnevno jednom moći konzumirati u Pučkoj kuhinji.⁶⁹

No kako su te zalihe hrane bile na izmaku, a od njih se još trebala odvajati hrana za oružništvo, redarstvo i gradsku bolnicu, načelnik grada Šibenika Ante Blažević zatražio je pomoć od mjerodavnih u Velikoj župi Bribir i Sidraga.⁷⁰ Prva pomoć je stigla od njemačkog zapovjedništva mjesta i to samo u dvije namirnice: 5.000 kg tjestenine i 20.000 kg brašna⁷¹ čime su Nijemci pokušali dokazati blagonaklonost i dobronamjernost prema stanovništvu Šibenika. Ali to nije bilo dostatno kako bi bitnije i dugotrajnije poboljšalo svakodnevnu tešku sliku gladi u Šibeniku. Dodatna otežavajuća okolnost koja je opterećivala novu vlast u ovom kriznom razdoblju nastupila je u sljedećim danima kad se za prehranu u Pučkoj kuhinji prijavilo 10.000 stanovnika grada. Posebni odbor je reducirao broj potrebitih na 4.000 i njima je dodijeljena iskaznica za „pučki kazan“, nakon čega je nastupilo veliko nezadovoljstvo kod svih onih koji su bili odbijeni za „hranu sa kazana“ te su uslijedili nizovi revindikacija svih prijava.⁷² Uz to su se pojavile teškoće i problemi u organizaciji prehrane za „pučki kazan“ u tehničkom i prostornom smislu, jer Šibenik nikada do tada nije bio suočen s tolikom gladi i nestašicom hrane i situacijom da bez potrebnih novčanih sredstava osigura minimalnu prehranu gotovo čitavom stanovništvu grada. Naposljetku, gradske vlasti i njemačko vojno zapovjedništvo odredili su da će svi prijavljeni dobivati kruh dok zalihe brašna potraju, a u Uboškom domu bit će organizirana prehrana gradske sirotinje i prosjaka.⁷³

Nadalje, nove vlasti i njemačko zapovjedništvo su smatrali da bi popravkom i otvaranjem srušenih komunikacija s okolnim selima otvorili put za dopremu prehranbenih namirnica u grad. U kontekstu toga su pokrenuli mobilizaciju stanovništva za opću dobrobit, tj. popravak

⁶⁹ *Šibenski glasnik*, broj 7., 2. listopada 1943., članak „Teška briga za ishranu pučanstva“ i „Ishrana sa kazana“, str. 2.

⁷⁰ BARIĆ, 2012., 617.

⁷¹ HR-DAŠI-NDH kutija 1., Općina Šibenik NDH 1943.-1944., br. 1-711, dvojezična (na njemačkom i hrvatskom) potvrda koju je Općina Šibenik primila od njemačkog zapovjedništva mjesta 5. listopada 1943., broj 692.

⁷² *Šibenski glasnik*, broj 10., 9. listopada 1943., članak „Brige za prehranu i podjela hrane sa kazana“, str. 2.

⁷³ *Šibenski glasnik*, broj 13., 16. listopada 1943., članak „Zašto se je odustalo od kazana“, str. 2.

željeznice Šibenik - Perković - Knin koju su partizani srušili. No Šibenčani bježe u šumu, unatoč tome što za nadnicu dobivaju 120 kuna i hranu.⁷⁴

Nastavljao se niz koordiniranih taktičkih intervencija u obliku partizanskih rušenja prometnih komunikacija koje su tada predstavljale važan strateški interes grada.

O spomenutom partizanskom rušenju prometnih komunikacija direktno svjedoči izvještaj Komande Šibenskog sektora od 25. rujna 1943. Štabu IV. operativne zone o pokretu njemačkih jedinica iz Šibenika prema Drnišu i rušenju komunikacija: „*Nijemci namjeravaju da uspostave željeznički saobraćaj Drniš-Šibenik ali im neću dozvoliti. Dobio sam nešto eksploziva koliko mi je za sada potrebno. Na nepotrebnim nam komunikacijama prema Šibeniku i Drnišu izvršili smo osjetna rušenja, a na unutrašnjim komunikacijama koje nama služe sve je pripremljeno za rušenje na mnogo mjesta*“,⁷⁵ koji potpisuje zapovjednik Zapovjedništva Šibenskog sektora Frane Biočić.

Ekonomske tranzicije našle su se u rascjepu između ogromnih potreba i nemogućnosti podrške od strane državnih institucija NDH. To je znatno pridonijelo općim ekonomskim, socijalnim, kulturnim i vojnim posljedicama koje su uslijedile u kompleksnosti društveno-političke situacije koja je isključivala mogućnost prekida dugotrajnog i razornog sukoba i rezultirala još većim podjelama među građanima Šibenika.

Ekonomski strateški cilj nove vlasti, s obzirom na proizvodnju i postojeće tržište bio je zadržavanje postojećih cijena prehrambenih namirnica i trgovačke robe. Dakle, zabrana enormnog povećanja cijena u maloprodaji,⁷⁶ zabrana gomilanja viškova robe, zabrana ratnog profiterstva u interesu normalizacije gospodarskih prilika u gradu te su novčano kažnjeni brojni trgovci (Branko Matić, Grgo Radić, Nikola Rossi...) koji su prekršili naredbu broj 21. o suzbijanju skupoće.

Pokazujući visok stupanj društvene senzibilnosti, podrške, razumijevanja za probleme i potrebe svojih sugrađana, nova vlast krenula je u uspostavljanje određenih mehanizama i institucija unutar konfliktnog društva koji će pridonijeti stvaranju mogućnosti za rješavanje nagomilanih problema siromaštva. U kontekstu toga nova vlast je 8. listopada 1943. donijela odluku broj 261-43 kojom se ukida 15% općinske takse na potrošenu električnu energiju svim

⁷⁴ BEZINA, 1996., 152.

⁷⁵ *NOB u Dalmaciji, Zbornik dokumenata*, knjiga 8, dok. br. 177., str. 343.

⁷⁶ HR-DAŠI-NDH kutija 1., Općina Šibenik NDH 1943.-1944., br. 1-711, dopis Općine Šibenik svim pekarima na području grada Šibenika da je počevši od 23. listopada 1943. cijena kruha 24 kune ili 12 lira po kg, od 22. listopada 1943., broj 526.

državnim namještenicima i umirovljenicima kojima je tvrtka Ante Šupuk i Sin prethodno odobrila besplatnu potrošnju električne energije do 10 kWh mjesečno.⁷⁷

Sredinom listopada 1943. izaslanstvo grada Šibenika na čelu s dr. Oskarom Novakom otputovalo je u Zagreb, gdje je posjetilo Poslanstvo Njemačke, predsjednika vlade NDH Nikolu Mandića, ministra unutarnjih poslova Mladena Lorkovića, glavaru građanske uprave za područje Dalmacije Brunu Nardellija i ministra zdravlja Janka Tortića. Naposljetku 19. listopada 1943. izaslanstvo je na svečanoj audijenciji primio poglavnik NDH.⁷⁸ Izaslanstvo mu je tom prigodom predočilo iznimno teško stanje nestašice i manjka hrane koje je pogodilo Šibenik, objasnilo stoljetnu marginaliziranost Šibenika od strane bivših režima, unatoč tome što njegov geostrateški položaj afirmira srednjovjekovnu povijesnu i tadašnju prosperitetnu ulogu kao nositelja hrvatske jadranske teretne tranzitne tradicije, te mu srdačno zahvalilo na integraciji svoga grada i Dalmacije sa Hrvatskom. U vezi s time *Šibenski glasnik* optimistično je objavio da su sve zagrebačke novine popratile ovaj događaj poduljim člancima punima lijepih riječi, da će Šibenik biti administrativno-političko središte velike župe za cijelu sjevernu Dalmaciju koja će nositi naziv Velika župa Krka.⁷⁹ Velika župa Krka nije osnovana, a preustroj uprave na šibenskom području realiziran je naredbom od 30. listopada 1943. tako što je Velika župa Bribir i Sidraga ukinuta. Osnovana je Velika župa Bribir, koja je obuhvaćala kotareve Bosansko Grahovo, Drniš, Knin i Šibenik te grad Šibenik. Šibenik je formalno postao sjedište Velike župe Bribir 5. veljače 1944., a stvarno sjedište u kojem se odvijalo glavno poslovanje sa svim izvjestiteljima ostalo je do pada vlasti NDH u Kninu.⁸⁰

Kad je riječ o alarmantnoj nestašici i manjku hrane vlast NDH u Šibenik je iz Bihaća 2. studenoga 1943. dopremila oko tri vagona brašna, ječma i tjestenine koji su se dijelili građanima Šibenika.⁸¹ U dokumentu OZN-e navodi se da do tada nikakva hrana nije bila dijeljena stanovništvu Šibenika. To je moguće okvalificirati kao splet neistinite evaluacije stanja i prilika u cilju da se kod naroda stvori političko ozračje sabotaže nove vlasti. Ovakvim i sličnim promidžbenim stavovima stvorilo se ozračje koje je dovelo do građanskog rata koji

⁷⁷ *Šibenski glasnik*, broj 14., 19. listopada 1943., članak „Stanje prehrane u gradu“, str. 2.

⁷⁸ BARIĆ, 2012., 113.

⁷⁹ *Šibenski glasnik*, broj 18., 28. listopada 1943., članak „Uspjeh puta šibenskog izaslanstva u Zagrebu“, str. 2.

⁸⁰ HR-DAŠI-NDH, kutija 1., Općina Šibenik NDH 1943.-1944., dopis s predmetom Marijan Nikšić veliki župan početak uređivanja u Šibeniku Velike župe Bribir, upućen Gradskom poglavarstvu Šibenika 5. veljače 1944., broj 11/44.

⁸¹ HR HDA 1491/OZNA, 11.63.3. ROC Šibenik, dopis ROC Šibenik Informativnom odsjeku Štaba VIII. Korpusa NOV Jugoslavije od 9. studenoga 1943., broj 514.

se pretvorio u demonstraciju gotovo cjelokupnog stanovništva grada Šibenika protiv nove vlasti i onemogućavanja normalizacije stanja u gradu.⁸²

Nastavljajući dalje razarati strukture koje postupno nastoje izgraditi društvo, predstavljajući svoj način mišljenja kao mišljenje vremena, pogoršavajući društvenu situaciju, u noći sa 5. na 6. studenoga 1943. partizani su oblijepili zidove kuća unutar grada sa natpisima: „*Živio Staljin, drug Tito*“.⁸³

Ova partizanska akcija označila je početak smanjivanja tolerancije njemačke vojske prema lokalnom stanovništvu, isprovocirala ih na primjenu sankcija prema građanima Šibenika, obustavom podjele kruha na dva dana. Ako bi se ponovio ovakav ili sličan događaj, sankcije će se upeterostručiti te će biti uzeti taoci koji će biti strijeljani.⁸⁴ Takvi i slični događaji u sljedećim danima i mjesecima postali su sastavni dio šibenske svakodnevice što je bilo u skladu s intenzivnom propagandom NOB-a i radikalnom politikom u svrhu promicanja i legitimizacije partijskih ideja čije osnovne i ideološke smjernice nisu znatno odstupale od sovjetskog modela. U trenutku burnih društvenih procesa i promjena jedino je izvjesna neizvjesnost koja se očitovala u tome što je nova vlast u nestabilnom društvenom stanju, bez obzira na razna osporavanja suverenosti, počela vješto manevriranje sa savezničkom njemačkom vojskom koja je nastojala okupirati grad i predstavljati stvarnu političku vlast.

Nove teškoće pojavile su se u obliku učestalih i razornih savezničkih bombardiranja koja su od 17. studenoga 1943. bila gotovo svakodnevna i teritorijalno sveobuhvatna, gotovo u potpunosti su razrušila grad i dovela ga u iznimno teško stanje. Toga 17. studenoga 1943. oko 14 sati poslijepodne saveznički zrakoplovi bombardirali su jugoistočni dio grada; gradsku četvrt Baldekin. Tada su pogođeni i odjel psihijatrije civilne bolnice u Šibeniku, šibenski lučki kompleks Šipad zajedno s uvalom Dobrik, pri čemu je bilo 14 mrtvih i 24 ranjenih.⁸⁵ Materijalna šteta je procijenjena na više od 40 srušenih stambenih objekata.⁸⁶ Duboku sućut i solidarnost prema unesrećenim građanima koji su ostali bez ičega nova županijska vlast Velike župe Bribir - Sidraga na čelu s velikim županom Antom Vatavukom pokazala je tako što je Općini stavila na raspolaganje milijun kuna. Načelnik Blažević neposredno nakon toga

⁸² HR HDA 1491/ OZNA, 11.63.3. ROC Šibenik, dopis ROC Šibenik Informativnom odsjeku Štaba VIII. Korpusa NOV Jugoslavije od 9. studenoga 1943., broj 514.

⁸³ *Šibenski glasnik*, broj 22., 6. studenog 1943., str. 2.

⁸⁴ BEZINA, 1996., 155.; *Šibenski glasnik*, broj 22., 6. studenog 1943., str. 2.

⁸⁵ HR HDA 487 Ministarstvo oružanih snaga NDH (dalje MINORS NDH), Glavni stožer, izvještaj zapovjedništva mornarice NDH od 29. prosinca Ministarstvu oružanih snaga o zračnim napadima savezničke avijacije u vremenu od 10. studenoga do 7. prosinca 1943., br. 5187/Taj.

⁸⁶ *Šibenski glasnik*, broj 27., 18. studenoga 1943., članak „Pomoć postradalim od bombardiranja“, str. 2.

pozvao je na sastanak sve građevinske poduzetnike i inženjere sa ciljem da odmah krenu popravljati srušene objekte. Sljedeći vrlo razoran napad dogodio se 28. studenoga 1943. kada je devet zrakoplova napalo Šibenik, izbacivši 44 t bombi⁸⁷ koje su potpuno devastirale zgrade internog, kirurškog i psihijatrijskog odjela civilne bolnice u Šibeniku. Crkva kao institucija koja je stoljećima zagovarala vrijednosti općeg dobra i socijalne solidarnosti nije mogla prihvatiti nasilje te je tada i šibenski biskup Jeronim Mileta uputio javni prosvjed protiv nečovječnog postupanja u kojem je upozorio da su svi krovovi bolničkih zgrada bili označeni velikim crvenim križem. „*Medjutim dne 28. XI. u 11 sati preko dvadeset englesko-američkih aviona, bacili su bombe opet na gradsku civilnu bolnicu i uništile velike moderne zgrade: kirurški, interni i duševni odjel. Ispod ruševina dosada je iskopano 11 mrtvih i 15 ranjenih. Budući da je bio jasan dan, budući da su svi krovovi bolničkih zgrada označeni velikim križem „Crvenog križa“, a na dvijema zgradama vijao se i stijeg „Crvenog križa“, budući da je prema iskazima stručnjaka bačeno još na bolničke zgrade 9 teških bomba: ovo sve dovodi nas do zaključka da je upravo bolnica bio cilj napadaja. Kao katolički biskup ovoga grada protestiram protiv ovog i više nego nečovječnog napadanja na najhumaniju ustanovu čovječanstva moleći Svevišnjega, da dade jakosti ovom hrvatskom izmučenom narodu a pogotovo onim ranjenicima i bolesnicima koji su morali u paničnom strahu napustiti porušene bolničke zgrade.*“⁸⁸

Krajem studenoga 1943. situacija u Šibeniku postajala je svakim danom sve teža uslijed sve učestalijih i razornijih savezničkih bombardiranja, u kojima je poginulo oko 300 civila.⁸⁹ Grad je bio razrušen, ispod ruševina su se nalazili leševi nastradalih, električna rasvjeta nije bila u funkciji, a vode je bilo samo povremeno i to u ograničenim količinama. Bile su paralizirane sve gradske službe te je oko 95% stanovništva grada u panici zbog tako teških i nesređenih okolnosti napuštalo grad i odlazilo u okolna sela (što je pogodovalo razvoju kriminaliteta jer su lopovi obilazili ruševine i pljačkali preostalu imovinu izbjeglog stanovništva).⁹⁰

Među izbjeglim stanovništvom je bio i načelnik Ante Blažević. Vodeće strukture vlasti NDH oštro su mu zamjerile taj čin.

⁸⁷ HR HDA 487 MINORS NDH, Glavni stožer, Dnevno izvješće od 1. prosinca 1943., br. 335/43.

⁸⁸ *Hrvatski glasnik*, broj 3., 3. prosinca 1943., članak „Muževni protest našeg biskupa protiv neljudi i pijanih anglo-američkih pilota“, str. 1.

⁸⁹ KARAKAŠ OBRADOV, 2008., 887.

⁹⁰ HR HDA 487 MINORS NDH, Glavni stožer, Dnevno izvješće od 20. prosinca 1943., broj 354/43.

29. studenoga 1943. Šibenik je posjetio dr. Mladen Lorković, kako bi se susreo s predstavnicima vlasti Šibenika i biskupom Miletom. Tom prilikom se interesirao za gradske prilike i potrebe. Nakon toga je dr. Lorković oko 16.30 sati u kavani Astoria u Šibeniku održao jednosatni govor u kojem je istaknuo „*podmuklu rušilačku djelatnost talijanskih generala na našem narodnom području, kao i njihovo nastojanje da se onemogući napredak naše mlade Države. Talijani su oni, koji su svojim terorom odtjerali naše ljude u šumu. U očaju i strahu pred barbarskim „okupatorima“ naši ljudi su bili prisiljeni da si potraže zaklon u šumi.*“⁹¹ Spomenuo je i da je poglavnik svjestan te činjenice, zbog čega je odmah nakon oslobođenja Dalmacije izdao amnestiju kojom će svaki partizan koji se dobrovoljno vrati biti dobro došao, jer cilj ustaša nije uništiti hrvatski narod već ga ujediniti, te da u ovim krajevima koji su bili obuhvaćeni talijanskom aneksijom i okupacijom, neće biti prisilne mobilizacije za ustaške postrojbe, nego samo dobrovoljne.⁹² Pokušalo se stvoriti pozitivno raspoloženje građana Šibenika prema vlasti NDH, no to nije urodilo očekivanim rezultatom, jer je od tada počeo još masovniji odaziv Šibenčana u partizanske postrojbe. Lorkovićevim posjetom Šibeniku dogodila se i velika promjena u životu grada, jer je dotadašnji načelnik Ante Blažević 5. prosinca 1943. razriješen dužnosti načelnika.⁹³ Za vršitelja dužnosti novog načelnika Šibenika i vršitelja dužnosti kotarskog predstojnika za kotar Šibenik imenovan je kapetan korvete bivše jugoslavenske ratne mornarice Miren Blaž.⁹⁴ On je tijekom rata bio u ratnoj mornarici NDH u Zagrebu i Zemunu, a nakon kapitulacije Italije dolazi u Šibenik. Početkom prosinca 1943. Miren Blaž je obavljao dužnost načelnika Šibenika.⁹⁵ Nepoznato je kad je počeo obavljati i dužnost kotarskog predstojnika za kotar Šibenik. Dužnosti načelnika Šibenika i predstojnika kotarske oblasti obnašao je do 3. srpnja 1944. Za cijelo vrijeme obavljanja dužnosti gradonačelnika tražio je vezu s NOP-om i davao im dosta važne obavijesti.⁹⁶ Naposljetku u rujnu 1944. odlazi u ratnu mornaricu NOVJ.⁹⁷

⁹¹ *Hrvatski glasnik*, broj 2., 1. prosinca 1943., članak „Boravak ministra dra Mladena Lorkovića u Šibeniku – Sastanak s građanima – jednosatni govor ministra“, str. 2.

⁹² HR-DAST-407, VŽ NDH Bribir-Sidraga, kutija 4., Knin, izvještaj Velike župe Bribir i Sidraga od 25. rujna 1943. poglavnikovu Glavnom stanu o prilikama u Šibeniku nakon kapitulacije Italije, V.T. broj: 10/303-43.

⁹³ HR-DAST-407, VŽ NDH Bribir-Sidraga, kutija 4., Ministarstvo unutarnjih poslova NDH, odredba o imenovanju kapetana korvete Mirena Blaža, Šibenik 5. prosinca 1943.

⁹⁴ HR HDA 1491/OZNA, 11.63.3. ROC Šibenik, dopis ROC Šibenik Informativnom odsjeku Štaba VIII. Korpusa NOV Jugoslavije od 12. prosinca 1943., broj 582.

⁹⁵ HR-DAŠI- NDH kutija 1., Općina Šibenik NDH 1943.-1944., dopis koji je v.d. načelnika kapetan korvete Miren Blaž uputio Gradskom poglavarstvu Šibenika 10. prosinca 1943., broj 1092/43.

⁹⁶ *NOB-a u Dalmaciji, Zbornik dokumenata*, knjiga 9, dok. br. 182., str. 530.

⁹⁷ HR HDA Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske (dalje SDS RSUP SRH), 013.0.40. Rekonstrukcija ustaškog pokreta i uprave na području kotara Šibenik (Drniš, Knin).

U danima koji su uslijedili izvedeni su zračni napadi do tada neviđenih razmjera na području grada Šibenika u kojima je 3. siječnja 1944. bačeno oko 150 teških bombi te porušeno oko 300 kuća.⁹⁸ Iz dnevnika savezničkog bombardiranja Šibenika 1943.-1944. koji je vodio očevidac događaja Šibenčanin Radoje Novak sasvim je razvidno da su najteža posljedica savezničkih zračnih napada toga dana bili ljudski gubitci: „Prve bombe pale su u Zagrebačku ulicu kod pravoslavne crkve pa sve preko pazara, poljane cestom do Baldekina, ovom prilikom bacane su bombe malog kalibra punjene zrakom, tako da je učinak bio strašan, mnogi su stradali na ulicama i vratima zgrada, prosto su bili priljepljeni o zid (...) Padaju ponovo iste vrste, ovog puta bačeno je na zgradu suda i željez. stanicu, sa Plišcom, učinjena je ogromna šteta, mrtvih ima 40 a ranjenih 80 grozne slike izmrcvarena tijela leže po ruševinama bez djelova tijela. Ovo dosad je najteže bombardovanje (...) učinak bomba strašan.“⁹⁹ Velika većina stanovništva počela je gubiti duševnu i tjelesnu snagu gledajući kako se oko njih nalaze živi ljudi zatrpani pod ruševinama razorenoga grada zajedno s mrtvacima, susrećući se s ratnom stvarnošću koja je izazvala beznađe i strah, zbog čega se stanovništvo počelo iseljavati u okolna sela samo s odjećom na sebi i najnužnijim.¹⁰⁰

Uz sustavne zračne napade, partizanske sabotaže bile su sve češće što je posljedica novog razdoblja na međunarodnom planu koje je otvorila Teheranska konferencija, koja je završila 1. prosinca 1943. Na njoj je priznat saveznički status partizanskim jedinicama te potvrđeno da će se Jugoslavija obnoviti u potpunom teritorijalnom integritetu i nezavisnosti po završetku rata. To je rezultiralo sve marginalnijim utjecajem četnika i jačanjem partizanskog pokreta koji se idejno oslanjao i nadahnjivao sovjetskim modelom političkog i vojnog djelovanja. Tako su partizani svakodnevno dolazili u Šibenik bez ikakvih smetnji, vršeći svoju promidžbu javno po ulicama i pozivajući sve društvene slojeve stanovništva Šibenika da im se pridruže, napadajući vlast NDH i njezino vodstvo te izazivajući strah kod svih onih koji se budu družili s bilo kojim državnim službenikom ili njemačkim vojnikom.¹⁰¹

Razorna saveznička bombardiranja Šibenika su se kontinuirano nastavljala i u sljedećem periodu. Posebno razoran napad bio je 22. veljače 1944., kada je doletjelo 68 američkih Liberatora koji su izbacili 81 t bombi na područje gradske četvrti Baldekin i presjekli željezničku prugu prema Kninu.¹⁰² Zbog teškog stanja u gradu razrušenom savezničkim

⁹⁸ KARAKAŠ OBRADOV, 2008., 143.

⁹⁹ ZANINOVIĆ, 2017., 62.-64.

¹⁰⁰ NOB-a u Dalmaciji, Zbornik dokumenata, knjiga 9, dok. br. 158., str. 466.

¹⁰¹ BARIĆ, 2003., 529.

¹⁰² NOB-a u Dalmaciji, Zbornik dokumenata, knjiga 10, dok. br. 301., str. 1228.

bombardiranjima izbio je sukob pojedinih predstavnika državne vlasti oko preuzimanja odgovornosti za takvo stanje.

U nastojanju da odrede unutarnje višedimenzionalne teškoće¹⁰³ i brojne vanjske probleme, tijela vlasti NDH uputila su Antu Feraru tijekom 1944. dva puta u Šibenik sa ciljem da o svome radu, uspjehu i potrebama izvijesti povjerenika GUS-a u Splitu, Vladimira Jonića. Nakon uvida u složenu i kompleksnu situaciju, Ferara je u više izvješća Joniću naveo kompromitirajuće podatke o suradnji vodećih lokalnih dužnosnika NDH u Šibeniku s partizanima među kojima su bili: Zdravko Favola, zapovjednik redarstvene straže u Šibeniku, Mate Mijanović, upravitelj Župske redarstvene oblasti, i Miren Blaž, načelnik Šibenika.¹⁰⁴ Ferara u svom izvješću Ministarstvu unutarnjih poslova, Glavnom ravnateljstvu za javni red i sigurnost, Odjelu B-Odsjeku II. u predmetu Mijanović Mate, ističe da je Mijanović tijekom bombardiranja grada Šibenika od strane savezničkih zrakoplova 13. studenoga 1943. u najtežim povijesnim trenucima kada su četnici uporno tražili od njemačkog zapovjednika u Šibeniku da im preda civilnu vlast, poticao stražare da napuste svoja radna mjesta, „*jer da nemaju za koga gubiti glave*“. Nadalje Ferara zaključuje da Mijanović zna kako partizanski odbori u samom gradu slobodno dijele pozive i agresivno agitiraju da što veći broj građana Šibenika pođe s njima u šumu, a da ne poduzima ništa protiv toga, čemu je najbolji dokaz to da tijekom sedam mjeseci obavljanja dužnosti upravitelja Župske redarstvene oblasti u Šibeniku nije zatvorio ni jednog komunistu.¹⁰⁵

Iz dokumenata druge političke provenijencije razvidno je da su i Stjepan Ljubić¹⁰⁶, koji je obnašao dužnost kotarskog podpredstojnika od prosinca 1943. do ulaska partizana u Šibenik, i Manfred Makale, koji je u razdoblju kad je Ante Blažević obnašao dužnost načelnika Šibenika bio njegov zamjenik, a poslije i načelnik Šibenika po Pavelićevom ukazu, neposredno nakon ulaska partizana u Šibenik postaje urednik službenog glasila NOO-a Šibenik, neprekidno su razarali trud oko pokušaja sređivanja unutarnjih društvenih prilika.

¹⁰³ Konfliktne situacije proizlazile su iz složenih odnosa između članova lokalne civilne uprave u Šibeniku (jer incidenti koji su izbijali uglavnom su se odnosili na njihovu kompromitirajuću prijeratnu stranačku pripadnost i sumnju da su aktivno povezani s partizanima).

¹⁰⁴ HR-DAST-407, VŽ NDH Bribir-Sidraga, kutija 4., Šibenik, dopis koji je Ante Ferara uputio Povjereničtvu Glavnog ustaškog stana (GUS) za oslobođene krajeve u Splitu od 1. lipnja 1944., broj 14/44 Taj.

¹⁰⁵ HR-DAST-407, VŽ NDH Bribir-Sidraga, kutija 4., Šibenik, izvješće u predmetu Mijanović Mate - podatci koje je Ante Ferara uputio Ministarstvu unutarnjih poslova Glavnom ravnateljstvu za javni red i sigurnost Odjel B-Odsjek II. Zagreb 27. srpnja 1944., bez broja.

¹⁰⁶ HR HDA 1561 SDS RSUP SRH, 013.0.40. Rekonstrukcija ustaškog pokreta i uprave na području kotara Šibenik (Drniš, Knin), str. 43.

Oni su bili nositelji transformacije konflikta, uz ratne neprilike, determinirajući aktualne sukobe i nemogućnost ustrojavanja stabilne i održive vlasti u podijeljenom društvu.

Zanimljivo je i pismo političko-interesne skupine koje se potpisuje sa „Šibenski Hrvati pravaši“. Ona nastoji (logorniku) analizom i konkretnim primjerima ukazati na lokalnu specifičnost tadašnjeg vremena u kojem su se nemoralni pojedinci, koji su sadržajno otkazali lojalnost državnim institucijama u kojima su formalno bili zaposleni i figurirali kao nositelji lokalne državne vlasti, tajno involvirali u ilegalne i nepoštene aktivnosti. Među ostalim, navodeći drugog načelnika Šibenika Mirena Blaža kao čovjeka koji se stavio u vezu „*sa najgorim antihrvatskim elementima u gradu, n.p. braćom Ježina, Stipom Vukorepom talijanskim špijunom (...)*“. Nadalje se navodi kako Blaž sluša i izvršava zapovijedi poreznog upravitelja Bellottija koji je u trenutcima odlaska Talijana iz Šibenika pronevjerio šibensku poreznu upravu, a čiji su sinovi u četnicima i partizanima.¹⁰⁷ Nakon ovih tvrdnji iz anonimnog pisma (dio kojih se mogao protumačiti kao uvredljive i necivilizirane jer u pojedinim dijelovima nisu birane riječi, pa je zapravo to možda jedan od mogućih razloga zbog kojih pismo nije postiglo željeni učinak) i Ferarinih zaključaka koji su se temeljili na stvarnim činjenicama, krajem srpnja 1944. na dužnost novog načelnika Šibenika poglavnikovim ukazom imenovan je Manfred Makale. Dužnost predstojnika Kotarske oblasti Šibenik, kao i župskog redarstva preuzeo je Nikola Lukinović. Upravo je Manfred Makale u anonimnom pismu okarakteriziran kao „*jugoslavenčina pribičevac*“, dok se u Ferarinih zaključcima navodi opravdana sumnja da je povezan s partizanima i da aktivno sudjeluje u tajnom pružanju otpora lokalnoj vlasti NDH.

Sasvim je nepoznato zašto poglavnik i vlast NDH nisu uvažili ova upozorenja; možda u tim turbulentnim vremenima nisu ni stigla do njih.

Ipak, unatoč svemu prethodnom, prema svim pokazateljima od kraja srpnja 1944. uslijedio je period kada su bili postavljeni temelji početaka normalizacije gospodarskih prilika u gradu Šibeniku. Oni su se ponajviše očitovali izdanom naredbom na temelju čl. 66., 67. i 69. Zakona o unutarnjoj upravi, u svrhu ustanovljavanja svih ovlaštenih trgovaca u gradu, čime je uslijedila zabrana svakog nadriobrtu. Određeno je također da nadzorni organi mogu zaplijeniti

¹⁰⁷ HR-DAST-407, VŽ NDH Bribir-Sidraga, kutija 4., anonimno pismo adresirano na „Gospodina logornika“ kojeg potpisuju Šibenski Hrvati pravaši, bez datuma, bez broja.

svaki predmet nadriobrtu u gradu u korist Uboškog doma, gradskog opskrbnog ureda ili Javne dobrotvornosti.¹⁰⁸

Izravne i neizravne posljedice rata i bombardiranja su dezintegracija nekad srednjih i manjih privatnih poduzeća te infrastrukturnih djelatnosti što je prouzrokovalo multiplikativni utjecaj na grad. Materijalna proizvodnja je uslijed nedostatka sirovina i srušenih tvornica bila deficitarna, što je dovelo do izravne blokade ekonomske aktivnosti i induciranja promjena čije su opće tendencije bile koncentrirane u sektoru trgovine i sitne poljoprivredne (težačke) proizvodnje, tako da su u kontekstu toga izdani brojni obrtni listovi i odluke kako bi se ustanovili svi ovlašteni trgovci u gradu.¹⁰⁹ To je u teškim povijesnim trenucima svakodnevne egzistencije državno-političkog i ekonomskog entiteta bila prva faza pokušaja kompletiranja ekonomskog ustroja grada Šibenika. Drugu fazu je označio pokušaj uvođenja vojne uprave NDH na području grada Šibenika, što je imalo za cilj pokušaj oslanjanja na vlastitu vojsku. Ova dva činitelja su dovela do uspostave određene društvene sinteze koja je bila neophodna za svakodnevno funkcioniranje zajednice zahvaćene ratom.

Svakodnevna stalna dinamika u kojoj su se isprepletale međunarodne aktivnosti koje su bile kreator lokalnih političkih sustava, dovela je do perspektive diskontinuiteta nove lokalne vlasti. Presudan utjecaj na tijek i ishod rata imao je prodor sovjetske Crvene armije u jugoistočnu Europu, nakon čega su njemačke oružane snage 10. listopada 1944. odlučile povući se iz Dalmacije. Njemački vojnici u Šibeniku počeli su prodavati različite predmete koji su bili vlasništvo NDH.¹¹⁰ Taj njihov čin izazvao je veliki strah, paniku i zabrinutost kod lokalne vlasti NDH u vezi s trenutnim i budućim njemačkim postupcima i stvorio kontradiktornu sliku koja je bila rezultat vojne i političke neuravnoteženosti i raspršenosti njemačkih postrojbi, čije je zapovjedništvo tvrdilo da će braniti NDH, da nema govora o tome da će njemačka vojska napustiti Šibenik, nego da se radi o taktičko-strategijskoj vojničkoj pregrupaciji, te da se postojeća divizija priprema napustiti Šibenik, ali da će druge snage popuniti njezino mjesto.¹¹¹ No do predstojnika Kotarske oblasti Šibenik Nikole Lukinovića

¹⁰⁸ HR-DAŠI-NDH kutija 1., Općina Šibenik NDH 1943.-1944., naredba Kotarske oblasti od 6. rujna 1944., broj 1651/44.

¹⁰⁹ HR-DAŠI-NDH kutija 1., Općina Šibenik NDH 1943.-1944., br. 1-711. To su: Marko Baljkas, Josip Bračić, Pavao Bugarin, Josip Copic, Marijan Cuculić, Ante Dodig, Toni Grubišić, Ivanka Gulić, Stana Jurić, Jovo Kalik, Krsto Klarić, Ljubica Klarić, Ante Livaja Lovrić, Josip Livaković, Stipe Maričić, Matija Martinović, Albert Milić, Zdravko Ožegović, Ivan Petrović, Josip Protega, Vice Radić, Jakov Rak, Ante Rupiće, Jakica Sunara Radić, Krsto Šupe i Ante Zorić.

¹¹⁰ HR-DAST-407, VŽ NDH Bribir-Sidraga, kutija 4., Šibenik, izvješće Kotarske oblasti Šibenika upućeno Velikoj župi Bribir u Drnišu o napuštanju po njemačkoj vojsci, 23. listopada 1944., tajni broj 204/44.

¹¹¹ HR-DAST-407, VŽ NDH Bribir-Sidraga, kutija 4., Šibenik, izvješće Velike župe Bribir-Sidraga upućeno Kotarskoj oblasti Šibenik, 24. listopada 1944., tajni broj 679/44.

stigle su neslužbene obavijesti o ratnim planovima njemačke vojske neposredno prije napuštanja Šibenika. Oni su se sastojali u demoliranju vodovoda, električne centrale i cisterni koje su se nalazile kraj katedrale Sv. Jakova te kao destruktivni i razarajući za mnoge ljudske živote, direktno su se suprotstavljali politici lokalne vlasti NDH koja je nastojala energično svim snagama poraditi kod njemačkog zapovjedništva divizije u Drnišu da do spomenutog demoliranja ipak ne dođe.¹¹²

Do demoliranja spomenutih objekata nije došlo. No, neposredno prije povlačenja iz Šibenika, 2. studenoga 1944. pomorsko zapovjedništvo njemačke ratne mornarice za sjevernu Dalmaciju naredilo je svojim postrojbama da na morskom dnu kanala Sv. Ante postave podvodne mine. Mine su Nijemci u noći sa 2. na 3. studenoga 1944. aktivirali i razorili lučka postrojenja i potopili brodove koji su se nalazili u šibenskoj luci. Lokalna vlast NDH bila je jako razočarana tim njemačkim postupkom.

Još veće razočaranje lokalne vlasti NDH u Nijemce nastupilo je prilikom povlačenja njemačke vojske iz Šibenika kad su odbili svojim vozilima prevesti ustaše. Može se konstatirati da su postupci njemačke vojske prema svojim vojnički slabijim partnerima bili vrlo nekorektni u svim segmentima te da su se oni, zahvaljujući snazi svoje oružane sile, u pojedinim trenucima ponašali kao suvereni gospodari, a ne kao saveznici. Povlačenjem Nijemaca, prestala je postojati uprava NDH u Šibeniku. Ustaške vojne formacije, koje su se, demoralizirane njemačkim povlačenjem i njihovim popratnim postupcima, odjednom našle bez njemačke pomoći, organizacijski, psihički, materijalno i brojčano nisu bile pripremljene pa nisu bile u stanju osigurati opskrbu hranom i streljivom svojim vojnicima te nisu mogle primjereno odgovoriti na novonastalu situaciju u kojoj su partizani posjedovali znatne količine savezničkog naoružanja i ostale vojne opreme, a nalazili su se u zaleđu Šibenika i čekali da Nijemci napuste Šibenik. U novonastaloj situaciji zapovjedništvo lokalnih OS NDH ocijenilo je da je Šibenik neobranjiv nakon odlaska njemačke vojske iz njega. OS NDH brzo interveniraju, pješice napuštaju Šibenik cestovnom komunikacijom prema Drnišu nastavljajući povlačenje prema Kninu gdje su se nalazila upravna tijela Velike župe Bribir-Sidraga i tamo se pridružuju ustaškim postrojbama koje su se već nalazile u Kninu, u čijem su zaleđu nakon ulaska u Šibenik 3. studenoga 1944. partizani koncentrirali velik broj

¹¹² HR-DAST-407, VŽ NDH Bribir-Sidraga, kutija 4., Šibenik, dopis Kotarske oblasti Šibenika upućen Velikoj župi Bribir-Drniš i zamjeniku zapovjednika obalnog odsjeka „Lika“ Drniš o uništavanju objekata po njemačkoj vojsci 26. listopada 1944., broj 198/Taj.

raspoloživih snaga sa ciljem da slome obranu posljednjeg neprijateljskog uporišta u Dalmaciji.

4. KRAJ VLASTI NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE I ULAZAK PARTIZANA U ŠIBENIK

10. listopada 1944., zbog nepovoljne međunarodne vojno-političke situacije koja se dinamično razvijala na štetu Trećeg Reicha i potpune nemogućnosti očuvanja kontinuiteta fronte i osnovnih sposobnosti vojnih jedinica započelo je povlačenje njemačke vojske iz Dalmacije, a s tim i postupno povlačenje iz Šibenika. Spomenuto povlačenje jugoslavenska historiografija je tendenciozno opisala kao završno ofenzivno djelovanje partizanskih divizija na prostoru Dalmacije sa ciljem protjerivanja njemačkih oružanih snaga. Partizanska naoružanost u odnosu na prethodnu godinu znatno se poboljšala zahvaljujući britanskoj opskrbi (britanski temeljni interesi su bili u zadržavanju što veće mogućnosti utjecaja na poratnu jugoslavensku državu).¹¹³ No unatoč tome partizani nisu mogli vojnički pobijediti njemačku vojsku.

Prema jugoslavenskoj historiografiji je, u kontekstu tih događaja započela i Šibenska operacija čiji je cilj bio protjerivanje njemačke vojne skupine Allerman (Nijemci su formirali posebnu borbenu skupinu od svojih vojnih postrojbi nazvanu po zapovjedniku 893. pukovnije 264. pješačke divizije i odsjeka Šibenik). Njemačka vojna skupina Allerman tada se sastojala od 1. i 2. bataljuna 893. pukovnije, 2. bataljuna 892. pukovnije, 582. mornaričkog streljačkog bataljuna, 2. satnije Branderburg, 4. i 7. bitnice 264. topničke pukovnije, 2. bitnice 540. mornaričke obalne divizije i nekih dijelova 3. divizije 944. obalne topničke pukovnije.¹¹⁴

Njihova optimalna valorizacija tadašnjeg približnog brojčanog stanja iz današnje perspektive spada u razotkrivanje povijesnih neistina koje su se temeljile na dekorativnim legendama i mitovima koji su nastali na motrištima pisaca jugoslavenske historiografije prema kojima je tada na prostoru Šibenika bilo oko 1500 njemačkih vojnika i 300 četnika, unatoč tome što se u

¹¹³ Vojni arhiv u Beogradu, Drugi svjetski rat od 1941. do 1945., NOVJ od 1941. do 1945., kutija 119., f. 1., obavijesti Glavnog Štaba Hrvatske (dalje GŠH) upućene Štabu VIII. korpusa od 1. do 6. studenog 1944., br. 501., 806. i 1106.

¹¹⁴ ANIĆ, 1984., 123.

zapovijedi Štaba 26. divizije od 31. listopada 1944. navodi da se „u širem rajonu Šibenika nalazi 1.250 Nijemaca i 500 domobrana“¹¹⁵, što je gotovo brojčani ekvivalent „neprijateljskih snaga“. No razlika je u nacionalnom sastavu „neprijateljske vojske“. U izvještaju VIII. korpusa od 1. studenog 1944. navodi se da „na sektoru Šibenik se nalazi 1700 ustaša i domobrana i četnici Momčila Đujića“.¹¹⁶ Veće brojčano odstupanje od 1800 „neprijateljskih vojnika“ nalazimo u djelu *Jedanaesta dalmatinska udarna brigada* gdje se navodi da je brojčano stanje njemačke vojne skupine Allerman bilo oko 3000 vojnika¹¹⁷ čiji autori su sudionici događaja; politički komesar i kapetan 4. bataljuna 11. dalmatinske brigade Milan Rako i Slavko Družijanić, a koje je objavljeno 1987. u vremenu kada su se osjećali elementi rasula, dezintegracije i velike nacionalne tenzije unutar socijalističke Jugoslavije. S obzirom na to da je djelo realizirano uz neposrednu potporu državnog vrha tadašnje Jugoslavije, cjelokupno djelo, kao i interpretacija spomenutih brojčanih varijabli koje su potpora ideološkim hipotezama, može se protumačiti kao narudžba vladajuće kaste koja je pokušavala propagandno proizvesti uljepšanu sliku vlastite vladavine. Raščlamba nastanka i širenja osnovnih teza spomenute propagande nije nekontrolirana i samovoljna reakcija jedne skupine vojnika NOVJ neposrednih sudionika spomenutih događaja već literarni uradak povjerljivih osoba KPJ koje su pisale službenu partijsku povijest Drugog svjetskog rata, čije su nedokazane tvrdnje predstavljene kao neupitne istine sa ciljem da dobiju znanstvenu legitimaciju. Dakle, znanstveni okvir dezinformacija, pogrešnih i tendencioznih tumačenja, falsificiranja stanja nepostojećeg događaja planski je izveden. Potom je utvrđivanje istine desetljećima sustavno blokirano.

Tako je nepobitno jugoslavenska historiografija, bez mogućnosti znanstvenog preispitivanja i analize, utvrdila da je partizanska 26. divizija rasporedila snage u napadu na Šibenik na sljedeći način: 1. dalmatinska proleterska brigada napada cestovnu komunikaciju Vrpolje - Šibenik; 12. dalmatinska brigada napada cestovnu komunikaciju Drniš - Šibenik u predjelu Debeljaka; 11. dalmatinska brigada napada također cestovnu komunikaciju Drniš - Šibenik, ali u predjelu Konjevrate; 1. tenkovska brigada imala je zadatak da podržava napad 1. brigade na cestovnoj komunikaciji Vrpolje - Šibenik. Provedba operacije je bila zamišljena kao napad i probijanje njemačkih pozicija istodobno u tri smjera. Zatim zaokruživanje i izoliranje njemačke vojske u gradu Šibeniku gdje bi se potom frontalno pristupilo daljnjem uništenju

¹¹⁵ RAKO, DRUŽIJANIĆ, 1987., 212.

¹¹⁶ Vojni arhiv u Beogradu, Drugi svjetski rat od 1941. do 1945., NOVJ od 1941. do 1945., kutija 119., f. 1., izvještaj Štaba VIII. korpusa od 1. studenog 1944., br. 1. Nalazi se u bilježnici gdje su izvještaji Štaba VIII. korpusa od 1. studenog 1944. do 31. prosinca 1944.

¹¹⁷ RAKO, DRUŽIJANIĆ, 1987., 211.

protivničke vojske. Iako je teorijski taktičko postupanje na više zasebnih pravaca istovremeno u spomenutoj ratnoj operaciji bilo razrađeno, njihovo provođenje nije imalo realno uporište u tadašnjoj stvarnosti iz razloga što to vojnički nije bilo izvedivo. Partizanski efektivni nisu bili u mogućnosti organizirati veće izmjene razmještaja koje je spomenuta vojna taktika zahtijevala prvenstveno zbog prethodnih operativnih potreba u kojima su potisnuti s pravaca djelovanja uz pomoć kojih su nastojali izbiti u neposrednu blizinu grada Šibenika, gdje su planirali zaokružiti i izolirati neprijateljske formacije.

Već spominjani istaknuti jugoslavenski vojni pisac i pukovnik Jugoslavenske narodne armije Nikola Anić pokušao je shematski rekonstruirati (koja je istovjetna ranijoj kartografskoj rekonstrukciji Todora Radoševića) prikaz snaga uoči bitke na temelju opisanog karaktera borbe, uz pomoć matične organizacije zadužene za objavljivanje vojne dokumentacije iz vremena narodnooslobodilačke borbe Vojnoistorijskog instituta. Riječ je o operativnom izvještaju štaba 1. brigade od 6. studenoga 1944. koji je Bogdan Stupar, zapovjednik 1. dalmatinske brigade, uputio nadređenom vojnom tijelu radi davanja obavijesti o toj vojnoj operaciji. Nakon objave spomenuti dokument je Anić citirao kao temeljni izvor za njegov opis Šibenske operacije.¹¹⁸

Pet je razloga za sumnju je li Šibenska operacija istinit povijesni događaj, a time i je li autentičan sporni dokument koji obiluje narativnim frazama o oduševljenju i velikoj radosti građana Šibenika ishodom operacije. Iza toga se u suštini krije nedostatak ključnih činjenica o samoj bitci i još više o spornim događajima koji su uslijedili nakon završetka bitke što baca sumnju na to da je u pitanju naknadni uradak.

Prvi razlog koji dovodi u pitanje autentičnost dokumenta, a time i je li Šibenska operacija uopće istinit povijesni događaj uvid je u Anićevu skicu 10. „*Razbijanje njemačke borbene grupe „Allerman“ u rajonu Šibenik-Konjevrate*“ iz koje se jasno može zaključiti da partizani nisu imali nikakvu priliku za napad. Partizani drže brdovite, krške, šumske i nepristupačne pozicije koje su podosta udaljene od pozicija njemačke vojske (12. brigada je od njemačkih pozicija koje je trebala napasti cestovno udaljena oko 12 km, 11. brigada je od njemačkih

¹¹⁸ ANIĆ, 2004., 156.-158. i 411.

pozicija koje je trebala napasti cestovno udaljena oko 31 km) i to uz znatno smanjenu vidljivost, noć, jaku kišu.

Sve je to zorno vidljivo u taktičkim koncepcijama koje navodi Radošević kako „*delovi 1. brigade su, oko ponoći, izbili u Mandalinu, i oko 3 časa u Šibenik. Oko 4 časa je Borbena grupa „Alerman“ krenula u proboj pravcem Gatara - Debeljak - Konjevrate sa ciljem da se u zahvatu komunikacije probije u Drniš (...) kojim su Nijemci ovladali u 6.25 sati ujutro.*“¹¹⁹ Dakle, u vrijeme kad prvi dio 1. dalmatinske brigade ulazi u Šibenik, njemačke postrojbe su oko 16 km cestovno udaljene od njih, što argumentirano isključuje borbu oba dijela 1. dalmatinske brigade i njemačkih postrojbi.¹²⁰ Zapravo nedvojbeno nam pokazuje način na koji partizani ulaze u grad Šibenik. Dakle, dio 1. dalmatinske brigade je čekao da Nijemci napuste grad, a potom ušao u grad bez ikakve borbe.

Drugi razlog za sumnju u postojanje Šibenske operacije, a time i bitke je taj da drugi dio 1. dalmatinske brigade ulazi u grad isključivo sa sjeverne strane, dakle iz smjera Bilica, a ne s južne strane iz smjera Vrpolja gdje se brigada nalazila dan prije bitke.¹²¹ To nedvojbeno upućuje na to da partizani nisu stvorili nikakav обруč oko njemačke vojske i onemogućili im izlaz iz grada (jer su se Nijemci u 6.25 sati 3. studenoga 1944. nalazili u Konjevratima i napustili Šibenik, cestovno udaljeni od drugog dijela 1. dalmatinske brigade oko 20 km), kako su to željeli prikazati Anić, Radošević i ostali pisci jugoslavenske historiografije. Drugi dio 1. dalmatinske brigade 2. studenoga 1944. napustio je svoj položaj shvaćajući da se ne može probiti do njemačkih pozicija razmještajući se u brdoviti i nepristupačniji teren, u slučaju eventualnog njemačkog napada, gdje su se koncentrirale i ostale partizanske brigade.¹²² U istom kontekstu, kao i Anić, također istaknuti pisac jugoslavenske historiografije Slavko Matić izvodi nerealne i nekonzistentne zaključke namećući apsolutne koncepte koji nisu imali nikakav oslonac u povijesnoj stvarnosti. Tako su po njegovu rezultatu brojenja prilikom izvođenja sve više imaginarne Šibenske operacije uništene njemačka borbena skupina Allerman, jačine oko 1500 vojnika i četničke brigade, jačine oko 300 vojnika, na području

¹¹⁹ RADOŠEVIĆ, 1965., 204.

¹²⁰ *Zbornik dokumenata i podataka NOR-a*, tom V., dokumenti NOVJ - borbe u Hrvatskoj, knjiga 35., dok. br. 56., str. 271.-272.

¹²¹ Vojni arhiv u Beogradu, Drugi svjetski rat od 1941. do 1945., NOVJ od 1941. do 1945., kutija 119., f. 1., izvještaj Štaba VIII. korpusa od 1. studenog 1944., br. 3., izvještaj Štaba VIII. korpusa od 2. studenog 1944., br. 10.

¹²² *Zbornik dokumenata i podataka NOR-a*, tom V., dokumenti NOVJ - borbe u Hrvatskoj, knjiga 35., dok. br. 56., str. 271.-272.; dok. br. 76., str. 329.-330.

Lozovca i Konjevrata na prometnoj komunikaciji Šibenik - Drniš 3. studenoga 1944.¹²³ bez mogućnosti spoznaje znanstvenih izvora i metoda korištenih prilikom afirmacije te teorije.

U dosadašnjim rezultatima istraživanja Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata prema dostupnim podacima ni jedan dio cestovne komunikacije Šibenik - Drniš nije evidentiran kao grobište njemačkih vojnika.¹²⁴ Mjesto na kojem se nalazi grobište njemačkih vojnika u okolici Drniša je lokacija Mirlović Zagora - jama Golubinka.¹²⁵ Na spomenutoj lokaciji njemački vojnici nisu nastradali u direktnoj borbi s partizanima. Partizani su ih zarobili nakon što se njemačka vojska povukla iz Šibenika (kako su Saveznici srušili most na rijeci Krki kod Skradina, Nijemci su se mogli povlačiti samo preko cestovne komunikacije Šibenik - Drniš) i doveli na spomenutu lokaciju početkom studenoga 1944. gdje su eksplozivom likvidirali prvu grupu zarobljenih njemačkih vojnika, nakon čega je uslijedila likvidacija neutvrđenog broja grupa njemačkih vojnika s obzirom na pronađene posmrtno ostatke.¹²⁶

Dakle, da bi se prekrile likvidacije vojnih zarobljenika koje su počinili pripadnici partizanskih postrojbi masovnim strijeljanjima i bacanjima u jame bez suđenja i ublažile implikacije dimenzija međunarodnih osuda za masovne likvidacije vojnih zarobljenika¹²⁷ bez suđenja i spriječila eventualna međunarodna zabrana komunističkog preuzimanja vlasti u Jugoslaviji, komunistička historiografija stvorila je povijesnu prevaru koja se manifestirala u lažnom prikazivanju i manipuliranju događajima. Naime, žrtve su prikazivane kao aktivni vojnici,

¹²³ MATIĆ, 2009., 34.

¹²⁴ HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 4.2.15. Grobišta u Šibensko-kninskoj županiji, dokumenti u vezi istraživanja grobišta i popis grobišta, kutija 611. Komisija je evidentirala na širem šibenskom području sljedeća grobišta: jama Golubinka u Dubravi kraj Šibenika, staro groblje u Šibeniku i šibensko polje kod Ražina. Na širem drniškom području Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata evidentirala je sljedeća grobišta: Badanj-Podinarje, jama na lokalitetu Drinčić, jama Golubinka-Mirlović Zagora, jama Golubinka u Donjem Mratovu u blizini Oklaja, jama u Promini i Siverić.

¹²⁵ HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 4.2.15. Grobišta u Šibensko-kninskoj županiji, dokumenti u vezi istraživanja grobišta i popis grobišta, kutija 611. dokument grobište jama Golubinka na lokaciji Mirlović Zagora, jama Golubinka u Kremenovu brdu ima uzak otvor, a zatim se deset metara spušta okomito, tu se počinje lagano širiti, a na prvom platou na 34 m dubine velika je hrpa kostiju. U drugoj, manjoj prostoriji koja se u dubinu nastavlja sve do 38 m i kraja jame ostatak je kostiju.

¹²⁶ HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 4.2.15. Grobišta u Šibensko-kninskoj županiji, dokumenti u vezi istraživanja grobišta i popis grobišta, kutija 611. dokument grobište jama Golubinka na lokaciji Mirlović Zagora, prema evidenciji Komisije, Nijemci su prilikom likvidacije bacani jedan na drugoga sve do vrha jame. Većina njemačkih vojnika likvidirana je eksplozivom. Manji dio ih je likvidiran vatrenim oružjem, u prilog čemu svjedoče prostrijelne rupe na lubanjama. Naposljetku, kad se jama Golubinka napunila posmrtnim ostacima njemačkih vojnika, partizani su u jamu bacili eksploziv.

¹²⁷ Koji su po tada važećem međunarodnom ratnom pravu predajom ili zarobljavanjem imali status civila.

narodni neprijatelji koji su ubijeni u borbi tijekom borbenog djelovanja hrabri partizanskih jedinica. Dio tog sustavnog neistinitog prikazivanja događaja su i žrtve vezane uz Šibensku operaciju.

Sasvim je neosporno da je izvjestan broj njemačkih vojnika prilikom povlačenja iz Šibenika smrtno stradao na cestovnoj komunikaciji između Šibenika i Drniša u predjelu Debeljaka gdje su pripadnici 12. dalmatinske brigade prethodno postavili mine znajući smjer povlačenja njemačke vojske: „*Oko 9 sati stigli smo na cestu pod Debeljakom, postavili mine i čekali uzduž ceste i za nepuni sat eto kolone kamiona koju smo uništili i zapalili, njih devet na broju sa 90-100 vojnika. U 11 sati se povukosmo potpuno izvršivši zadatak.*“¹²⁸ Prema Anićevo svjedočenju i svjedočenju drugog sudionika događaja komesara 1. bataljuna 11. dalmatinske brigade Koste Ugrice u kojem on navodi „*Osamdeset i tri švapska lješa, koji leže u gomilama na cesti (...)*“,¹²⁹ moguće je utvrditi koliki je otprilike broj njemačkih vojnika koji su smrtno stradali (između 83 i 100), nakon čega su partizani nepoznat broj ranjenika zarobili, odveli ih do jame Golubinka u Dubravi gdje su ih strijeljali i bacili u jamu, što se vremenski podudara s početkom likvidacija u jami Golubinka, koju je Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata evidentirala kao grobište njemačkih vojnika. Prema podacima Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata na dnu jame Golubinka nalaze se razbacane kosti neidentificiranih njemačkih vojnika¹³⁰ koje su partizani likvidirali 1944. nakon ulaska u Šibenik.¹³¹ Ekshumacija svih posmrtnih ostataka koji se nalaze na dnu jame Golubinke nije izvedena. Zbog nedovršenosti procesa samog istraživanja, ekshumiranja i nemogućnosti sondiranja okolnog terena nemoguće je utvrditi stvaran broj likvidiranih njemačkih vojnika i njihov identitet. Ovdje treba imati u vidu da je određeni broj njemačkih vojnika koji su se predali ili su bili zarobljeni prilikom Kninske operacije¹³² odveden u logor ili šibenski zatvor, odakle su gotovo svaku noć u prosincu 1944. žrtve izvođene i odvođene do jame Golubinke gdje su masovno likvidirane. Postoje određene vremenske i tehničke prepreke u smislu utvrđivanja ukupnog broja žrtava koji su bačeni u jamu Golubinku i njihova

¹²⁸ ANIĆ, 1984., 124.

¹²⁹ ČURIN, 1979., 51.-52.

¹³⁰ Čiji identitet je gotovo nemoguće utvrditi s obzirom na to da je identitet žrtava moguće utvrditi jedino DNK analizom koju bi trebalo usporediti s DNK mogućih potomaka ili rodbine žrtava koji su uglavnom nepoznati i većinom se nalaze izvan Hrvatske.

¹³¹ HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 4.2.15. Grobišta u Šibensko-kninskoj županiji, dokumenti u vezi istraživanja grobišta i popis grobišta, kutija 611. dokument grobište jama Golubinka na lokaciji Dubrava, Šibenik, grobište jama Golubinka nalazi se jedan km od naselja Junakovići u Dubravi. Ulaz ima oblik lijevka. Dubina jame je oko 25 m.

¹³² Postoje i snimke strijeljanja njemačkih zarobljenika u Kninu, koje je snimio partizanski fotograf Hugo Fischer Ribarić, objavljene su u katalogu Hugo Fischer Ribarić: *Ratne fotografije 1943.-1945.*, 4.-25. listopada 1998., galerija Židovske općine Zagreb, ur. Rhea-Silvija Ivanuš, Zagreb, 1998.

identificiranja. A tim i točnog broja zarobljenih njemačkih vojnika prilikom Šibenske operacije, koji su neposredno nakon operacije likvidirani i bačeni u jamu Golubinku.

Gotovo isto, svjetonazorski kao i Matić u svrhu spoznaje snage i moći vojske i ideologije kojoj su pripadali, Sibe Kvesić determinira kako je njemačka vojska razbijena i potpuno uništena te da su na komunikaciji iz Šibenika prema Drnišu nakon bitke „*ležale hrpe pobijenih vojnika, uništenog oružja i razlupanih vozila.*“¹³³

U istom tom kontekstu kao Matić i Kvesić, Drago Gizdić u svojoj kronici *Dalmacija 1944-1945* u maniri proizvoljne interpretacije koja je u skladu s njegovim političkim prosudbama i pogledima te njihovim postankom, rastom i razvojem nastoji prikazati, bez istraživanja i analize određenih procesa i problema, znanstveno nekorektno i nestručno, politički pristrano kako je „*Od oko 1800 neprijateljskih vojnika koji su se borili za Šibenik izvuklo ih se samo oko 300 sa 20 vozila, dok su svi drugi bili uništeni ili zarobljeni,*“¹³⁴ što je ideološki koncept koji odstupa od znanstveno-metodoloških kriterija u utvrđivanju povijesne istine. Prvenstveno jer je tehnički nemoguće u jedan sat borbe,¹³⁵ koliko Gizdić navodi da je trajala, likvidirati toliki broj vojnika (1500), izuzev atomske bombe, što ovdje nije bio slučaj. Iz pregleda izvedenih akcija i operacija jedinica 26. divizije nije moguće utvrditi broj nastradalih neprijateljskih vojnika prilikom Šibenske operacije jer podatci o Šibenskoj operaciji navode se skupno „*od Neretve do Vrpolja i Šibenik - Drniš*“ (slika 1.).¹³⁶

¹³³ KVESIĆ, 1960., 714.

¹³⁴ GIZDIĆ, 1964., 708.

¹³⁵ GIZDIĆ, 1964., 707.

¹³⁶ Vojni arhiv u Beogradu, Drugi svjetski rat od 1941. do 1945., NOVJ od 1941. do 1945., k. 1100., f. 5., dok. 13. Pregled izvedenih akcija i operacija jedinica 26. divizije „*od Neretve do Vrpolja i Šibenik - Drniš*“.

Slika 1. Pregled izvedenih akcija i operacija jedinica 26. divizije „*od Neretve do Vrpolja i Šibenik - Drniš*“.

Nadalje treći razlog koji dovodi u pitanje istinitost konstrukcija o žestokoj bitki je broj poginulih boraca NOVJ u Šibenskoj operaciji. Novović navodi da je iz 1. dalmatinske brigade tada poginulo 14 boraca.¹³⁷ Matić navodi da su iz 11. dalmatinske brigade 2. i 3. studenoga 1944. poginula 3 borca (svi na cesti blizu Konjeverata). Zatim navodi (koristeći Anića kao izvor) da je iz 12. dalmatinske brigade 2. i 3. studenoga 1944. poginulo 28 boraca (indikativno je da su od toga 24 poginula na cesti u Debeljaku). Potom da je iz 1. tenkovske brigade poginulo 12 boraca (svi na cesti blizu Konjeverata).¹³⁸

Ako metodom komparacije usporedimo brojčane pokazatelje partizanskih žrtava iz Šibenske operacije (57) i Kninske operacije (1099)¹³⁹ dolazimo do toga da ne postoji odnos između činjenica i konteksta u iznošenju zaključaka, tvrdnji i njihovu vrednovanju, te da je kontekst utemeljen na ideologiji, načinu mišljenja i lažnim iskazima veličanja svijeta iz kojeg su proizašle. Neosporno uočavajući brojčane odnose među žrtvama Šibenske operacije i Kninske operacije koji nam pokazuju da je broj žrtava Šibenske operacije svega 5,18% od ukupnog broja žrtava Kninske operacije, razvidno je da postoji određena nejasnoća oko pojma istinitosti koji nije konstitutivan i imanentan element u proceduri verifikacije i kriterijima prosudbe između postavljenih hipoteza koji tvore metodologiju znanstveno-istraživačkih radova pisaca jugoslavenske historiografije.

Sporni je broj nastradalih i lokaliteti stradanja partizanskih boraca, koji ukazuju na to da su Nijemci minirali cestu Šibenik - Drniš pri povlačenju iz Šibenika sa ciljem da partizanske jedinice što duže zadrže na nepristupačnim pozicijama kako bi iz Šibenika odnijeli što veće količine naoružanja. Nastradali partizani su nagazili na eksplozivnu napravu i prošli kroz minsko polje (1. tenkovska brigada) uslijed čega je došlo do eksplozije te su partizanski borci poginuli.¹⁴⁰ S minimalnim žrtvama od 57 poginulih vojnika uništiti 1500 njemačkih i 300 četničkih vojnika, tako učinkovita vojska svakako bi bila ostavila snažan dojam na europsku javnost te bi danas postojale serijske publikacije o nepobjedivosti i vojničkom talentu NOVJ, koje ne bi bile djelo jugoslavenske historiografije, već europske. U kontekstu jugoslavenske historiografije i njezina veličanja vojničkog talenta NOVJ Novović navodi „*U borbama za oslobođenje Šibenika 1. dalmatinska brigada je prvi put napadala uz podršku tenkovske*

¹³⁷ NOVOVIĆ, KRONJA, STUPAR i ĐAPIĆ, 1986., 358.

¹³⁸ MATIĆ, 2009., 146.-148. i 151.

¹³⁹ MATIĆ, 2009., 137.-151. i 155.-219.

¹⁴⁰ *Zbornik dokumenata i podataka NOR-a*, tom V., dokumenti NOVJ - borbe u Hrvatskoj, knjiga 35., dok. br. 76., str. 330.

*jedinice. Iako nije bilo nekog iskustva u borbenoj saradnji i u kordinaciji, uspješno je ostvarena saradnja tenkovskih i pješadijskih, artiljerijskih i inženjerijskih jedinica.*¹⁴¹ U istom tom kontekstu Radošević navodi „*Zbog nedovoljnog iskustva i neraščišćene nadležnosti u pogledu komandovanja nije bilo ostvareno dobro sadejstvo pešadije, artiljerije i tenkova, što je dovelo do nepotrebnih gubitaka, naročito u tenkovima (neprijatelj je uništio 5 tenkova). Upotreba rodova - artiljerije i tenkova - nije bila najcelishodnija. Jedinice Artiljerijske grupe i 1. Tenkovske brigade bile su tako razvučene da nisu mogle doći do punog izražaja.*“¹⁴² Kao i sudionik događaja, pripadnik 11. brigade Milan Rako: „*Nedostatci ispoljeni u toku 3. XI. ponovili su se i prethodnog dana, jer sredstva veze nisu funkcionirala uredno, a samim tim i sadejstvo, kako između brigada u okviru divizije, tako i bataljuna u okviru brigada. Bataljuni 11. brigade (3. i 4.) naprosto ništa neznaju o neprijatelju koji nastupa iz pravca Šibenika (...).*“¹⁴³ Također kao sudionik događaja, pripadnik 12. brigade Nikola Anić: „*U toku ovih borbi bilo je i nesporazuma. Artiljerija, koja je pomagala 1. brigadu, tukla je po položajima 12. brigade.*“¹⁴⁴ Iz prethodnoga je sasvim razvidno da određeni elementi u taktičkom planiranju realizacije operacije, uključujući i različite društvene aspekte vojne suradnje su posljedica iznenadnog reagiranja i snalaženja u potpuno novim i nepredviđenim situacijama. Time brojke koje navodi Matić o broju uništenih njemačkih i četničkih vojnika još više postaju upitne i dvojbene, kao i cjelokupna organizacija NOVJ u kojoj su činjenično postojali određeni strukturalno-taktički i tehnički problemi.

Četvrti razlog je fizički opis partizanskog ulaska u grad Šibenik u ranim jutarnjim satima i manifestacije koje su imale ulogu u oblikovanju političkog raspoloženja i motivacijskog utjecaja na građane Šibenika a počele su već oko 9 sati ujutro mimohodom u kojem je sudjelovalo oko 1000 dobro naoružanih, odjevenih i urednih partizana. Da se dogodila iscrpljujuća bitka na tom iznimno teškom i nepristupačnom terenu nemoguće je da bi partizani neposredno nakon nje bili dobro naoružani, odjeveni i uredni. U povijesti ratovanja nitko iz bitke nije izašao tako. Dakle, sve povijesne činjenice upućuju na to da su partizani bili dobro informirani i da su čekali da se Nijemci samovoljno povuku i napuste Šibenik s obzirom na uvjete i okolnosti na terenu u noći sa 2. na 3. studenoga 1944., kao i to da su koristeći složeni set međuodnosa događaja sebe nastojali implementirati kao glavne aktere zbivanja na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini te se u očima narodnih masa prikazati

¹⁴¹ NOVOVIĆ, KRONJA, STUPAR i ĐAPIĆ, 1986., 356.

¹⁴² RADOŠEVIĆ, 1965., 207.-208.

¹⁴³ RAKO, DRUŽIJANIĆ, 1987., 223.

¹⁴⁴ ANIĆ, 1984., 126.

kao jedina alternativa na daljnjem vojničkom i političkom putu. Dakle, nepobitno, nakon što su se Nijemci samovoljno povukli i napustili Šibenik partizani ulaze u grad 3. studenoga 1944. Ubrzo je velik broj građana Šibenika izašao na ulice grada, ulice su oživjele a trgovi okićeni trobojnicama s petokrakama, narod se veselio i pjevao partizanske pjesme i u nastaloj euforiji ljubio i posipao cvijećem partizanske vojnike te vikao: „*Živio drug Tito*“.¹⁴⁵

Prvi govor nakon ulaska partizanskih formacija u Šibenik održao je komesar Jere Jakovljević. Spomenuo je temeljna pitanja i zahtjeve ljudskog smisla u društvenom projektu budućnosti u kojem će hrvatski i srpski narod biti ravnopravni u novoj Jugoslaviji, te da će Hrvatska nakon što završi rat za diplomatskim pregovaračkim stolom imati isto značenje kao Engleska, što je obećavalo da će partizani uspostaviti determinirane ekonomske performanse koje će omogućiti postizanje toga cilja.¹⁴⁶

Nadalje u svom govoru Jere Jakovljević je najavio i obećani demokratski karakter narodne vlasti koja je nastala tijekom oslobodilačkog rata, vlasti koja je nikla iz naroda i ostvarit će težnje naroda, nakon što nastupi njeno formalno uspostavljanje u posve novim idejnim, političkim i organizacijskim oblicima podrazumijevajući pod tim neposrednu negaciju omražene vlasti NDH u Šibeniku. To je izazvalo euforiju i oduševljenje prisutnih Šibenčana da poslije fašističko-nacističke okupacije i krvavog i iscrpljujućeg rata dolazi oslobođenje i sloboda naroda, pod krilaticom „Smrt fašizmu - sloboda narodu“.

Peti razlog za sumnju su autentične fotografije objavljene u fotomonografiji *Dalmacija 1941-1945*: „*S poprišta borbi na cesti Šibenik-Drniš 3. novembra 1944*“¹⁴⁷ i „*Ratni trofej jedinica Osmog korpusa na cesti Šibenik-Drniš 3-4 novembra 1944*“¹⁴⁸ koje su primarni povijesni izvor mjesta i događaja Šibenske operacije a sadrže informacije u slikovnom obliku. One su u suprotnosti s partizanskim dokumentima i naknadno objavljenom konotativnom literaturom koja je prezentirala da se od oko 1800 njemačkih vojnika koji su bili stacionirani u Šibeniku do Drniša probilo samo 300-tinjak, navodeći da je Šibenska operacija bila druga velika

¹⁴⁵ BEZINA, 1996., 193.

¹⁴⁶ Ibidem.

¹⁴⁷ GIZDIĆ, 1964., slika 586.

¹⁴⁸ GIZDIĆ, 1964., slika 588.

grobnica Nijemaca u Dalmaciji te da je cesta između Šibenika i Drniša „*bila pretvorena u klaonicu ljudi, živina i motornih vozila*“.¹⁴⁹ Denotativno analizirajući sadržaj fotografija, prvo pitanje koje se nameće jest što autor fotografijama pokazuje, tj. koji skup cjelovitih elemenata omogućuje rekonstrukciju povijesnog konteksta relevantnih aspekata determiniranih tvrdnji jugoslavenske historiografije o Šibenskoj operaciji. Na prvoj fotografiji u prvom planu su prikazana trojica nastradalih njemačkih vojnika kao nepobitno svjedočanstvo o ubijenim njemačkim vojnicima, međutim ne u mjeri u kojoj je jugoslavenska historiografija to neupitno nametnula. Na drugoj fotografiji su prikazani brojni predmeti koje njemački vojnici prilikom povlačenja nisu uspjeli prevesti, jer bi ih prevoženje poprilično usporilo, stoga su ih ostavili uz rub ceste.

U prilog ovoj tvrdnji najbolje svjedoči činjenica da se pokraj predmeta ne nalaze leševi, dakle nije bilo borbe, radilo se o dobrovoljnom napuštanju predmeta u skladu s procjenom situacije. Sintezom ukupne interpretacije cjelovitosti događaja koje fotografije ilustriraju, po zakonitostima analize, objektivno prikazani događaji na fotografijama su pod utjecajem snažnih ideoloških dispozicija manipulativno upotrijebljeni kao sredstvo propagande koja je stvarala i interpretirala pobjedničku povijest.

¹⁴⁹ ANIĆ, 1984., 128.

Slika 3. „S poprišta borbi na cesti Šibenik-Drniš 3. novembra 1944“

Izvor: Gizdić, 1964: slika 586.

Slika 4. „Ratni trofej jedinica Osmog korpusa na cesti Šibenik-Drniš 3-4 novembra 1944“

Izvor: Gizdić, 1964: slika 588.

5. DRUŠTVENO-POLITIČKE PRILIKE 1944. GODINE NA PODRUČJU GRADA ŠIBENIKA

U nastojanju da se shvati društvena i politička zbilja u Šibeniku 1944. neminovno je razmotriti odnose i procese neposrednog predratnog političkog djelovanja. Kao ishodište skupa varijabli koje su u tom vremenu stvarale individualnu, skupnu i društvenu svijest fiksnih vrijednosti koje nisu ovisile o društvenom kontekstu nego su predstavljale zajednički sustav vrijednosti članova unutar određene grupe čiji su se ciljevi djelovanja ostvarili kroz religioznost i nacionalnu svijest pripadnosti hrvatskom narodu, u Šibeniku je djelovalo pjevačko društvo Krešimir koje je vodio svećenik dr. Ivo Guberina.¹⁵⁰ Njemu su komunisti, prilikom saslušanja 1945., zamjerali da je prilikom obnašanja nastavničke funkcije u biskupskom sjemeništu u Šibeniku „*sjemeništince odgajao u strogom katoličkom, velikohrvatskom i ustaškom duhu, a to je propagirao i uveličavao među članovima pomenutog društva*“.¹⁵¹ Neposredno nakon saslušanja su ga likvidirali. Njihov odabir ovog konceptualnog okvira bio je u prvom redu religijske, a tek potom i nacionalne identifikacije. Nakon što je došlo do ugrožavanja nacionalnih vrijednosti, u centraliziranoj i unitarnoj jugoslavenskoj državi nacionalne napetosti bile su opće prisutne, ali ne i vidljive. One su se manifestirale u političkom potiskivanju nacionalne identifikacije ometajući definiranje i realizaciju dimenzija političke kulture koja govori o subjektivnoj identifikaciji pojedinca s etničkom jezgrom s kojom baštini elemente zajedničke kulture, podrijetla, teritorija te izrazitu želju članova pojedine skupine da uspostave svoju državu koju nisu mogli uspostaviti jer se tome suprotstavljala vanjska sila. Iz tih želja su proizlazile varijable koje se početno nisu razlikovale od domoljublja i rodoljublja, te je upravo u tim povijesnim iskustvima konstituiran ustaški pokret na području grada Šibenika u čijem su rukovodstvu bili: Bogde Baljkas, Joso Baljkas, Dinko Baljkas, Lujko Baranović, Zdravko Belamarić, Miroslav Bura, Danijel Crljen, Linardo Dulibić, Vinko Goreta, Jere Grubišić, Vuk Jerinić, Vinko Lepej, Marijan Mileta, dr. Ante Nikolić, dr. Marijan Nikšić, Marko Roša, David Sinčić, dr. Marko

¹⁵⁰ MATKOVIĆ, 2010., 45.- 53. Potkraj travnja 1937. realizira se ideja o osnivanju novog pjevačkog društva Krešimir u Šibeniku. Članovi tada izabrane uprave novog društva bili su većinom članovi HSS-a. Krajem 1937. i početkom 1938. uslijedilo je postupno distanciranje većine članova uprave pjevačkog društva Krešimir od politike ustrajnog traženja rješenja za Hrvatsku unutar Jugoslavije koju je vodio predsjednik HSS-a Vladko Maček, te njihov prelazak u ustašku skupinu. Tako su prostorije pjevačkog društva Krešimir postale glavno okupljalište malobrojnih pripadnika ustaške skupine u gradu Šibeniku.

¹⁵¹ HR HDA 1561 SDS RSUP SRH, 013.0.40. Rekonstrukcija ustaškog pokreta i uprave na području kotara Šibenik (Drniš, Knin), str. 2.-3.

Tarle, Ante Vataavuk i Ante Vikario.¹⁵² Većina ovih članova i aktivista ustaške skupine u Šibeniku, u ukupnosti pojmova i konstrukcija u različitim oblicima svijesti svojih političkih ideologija, krajem 30-ih godina 20. stoljeća imala je znatan utjecaj i afirmaciju u političkom životu grada koji je snažno proizlazio iz koncepcije centralizma i anticealizma Hrvatske seljačke stranke. No početkom Drugog svjetskog rata među članstvom Hrvatske seljačke stranke u Šibeniku dolazi do napete situacije i raskola na tri političke struje unutar stranke. Onu koja je podržavala ustaše, onu koja je ostala vjerna Mačeku i onu koja je podržavala partizane i surađivala s njima. Većina gore navedenih nastoji uspostavom NDH promijeniti obrasce dotadašnjih razmišljanja i shvaćanja procesom koji zahtijeva dublje analize i transformacije kako bi se afirmirali u vodstvu lokalnog ustaškog pokreta. No kako je nakon uspostave vlasti NDH ta vlast u Šibeniku vrlo kratko trajala, a uslijedio je dolazak talijanskih okupacijskih vlasti u Šibenik, članovima ustaške organizacije u Šibeniku nije bilo dozvoljeno daljnje političko djelovanje. Tako su vodeći pripadnici ustaške organizacije napustili Šibenik i otišli u Knin gdje se nalazilo sjedište Velike župe Bribir-Sidraga kako bi osigurali zastupljenost u izvršnim tijelima državne uprave u jedinici regionalne samouprave NDH. Tako je na mjestu župana Velike župe Bribir-Sidraga od sredine lipnja 1941. bio dr. Ante Nikolić, kojega je na toj funkciji 27. studenoga 1941. zamijenio David Sinčić.¹⁵³ Na mjestu stožernika ustaškog stožera u Kninu bio je Marko Roša, kojega je na toj funkciji krajem kolovoza 1941. zamijenio Vinko Lepej koji je na dužnosti stožernika bio do kapitulacije Italije 1943. da bi se početkom 1944. vratio u Šibenik radi ustrojavanja novog sustava koji je u svim fazama vodio vanjske i unutarnje bitke.¹⁵⁴ Rekonstrukcijom složenih društvenopolitičkih okolnosti i komponenti povijesnog konteksta svako vrijeme modelira odnose i migracijske tokove koji se odvijaju među ljudima u određenom društvu, te potaknuto novom pokretačkom energijom nakon kapitulacije Italije dolazi do povratka politički istaknutih pripadnika ustaške organizacije (dr. Marijan Nikšić, Vinko Lepej...) u Šibenik, koji su do tada boravili u Kninu, kako bi uspostavili institucije NDH koje do tada nisu postojale u Šibeniku. Tada je uspostavljen ustaški logor u Šibeniku kao skup svih tabora (jedinica na području šibenske općine) unutar šibenskog kotara. Dužnost logornika vršio je Branko Krmpotić od početka prosinca 1943. do polovice svibnja 1944. Njega su njemačke vojne

¹⁵² HR HDA 1561 SDS RSUP SRH, 013.0.40. Rekonstrukcija ustaškog pokreta i uprave na području kotara Šibenik (Drniš, Knin), str. 2.-6.

¹⁵³ MATKOVIĆ, 2010., 75.- 93. Položaj ustaških dužnosnika koji su iz Šibenika došli u Knin od početka bio je vrlo delikatno, svakodnevno teško suočavanje s talijanskim, četničkim i partizanskim snagama, koje su s različitih pozicija nastojale uništiti NDH.

¹⁵⁴ HR HDA 1561 SDS RSUP SRH, 013.0.40. Rekonstrukcija ustaškog pokreta i uprave na području kotara Šibenik (Drniš, Knin), str. 40.

vlasti uhapsile 20. travnja 1944. nakon što je 18. travnja 1944. održao govor na šibenskoj razglasnoj postaji u kojem je istaknuo da će se boriti protiv četnika, „*makar ne znam tko to branio*“, koji mu je njemačka vojna vlast zamjerila jer su četnici bili sastavni dio njemačke vojske.¹⁵⁵ Nakon toga prema njemačkim mjerilima više nije bio poželjan za obnašanje dužnosti logornika te ga je prema jednom dokumentu na toj dužnosti naslijedio Ante Ferara koji je do tada bio izaslanik GUS-a za oslobođene krajeve.¹⁵⁶

Nakon kapitulacije Italije uspostavljena je Župska redarstvena oblast koja je u toj početnoj fazi imala samo dvije činovnice i jednoga podvornika, a na čelu joj je bio Mate Mijanović. Nedostatak osoblja rezultirao je time da ova oblast nije mogla uspostaviti kontrolu nad kretanjem pučanstva jer nije postojao prijavni ni odjavni ured. U prvoj polovini 1944. stanje s brojem osoblja se popravilo te je Župska redarstvena oblast u Šibeniku raspolagala sa 80 redarstvenih službenika i pet redarstvenih izvidnika. Međutim, postojali su određeni društveni i tehnički problemi loše organizacije i neučinkovitosti unutar oblasti.¹⁵⁷ Analizirajući formiranje, izgradnju i strukturiranje temeljnih lokalnih političkih i dijela vojnih institucija, treba imati u vidu visoku razinu ograničenja u smislu formalnih aspekata u kojima nije postojala mogućnost diferenciranja od vojnih i interesnih organizacija savezničke njemačke vojske u kojima je gotovo svaki pokušaj autonomne artikulacije konfliktnih interesa između NDH i njemačke vojske bio rješavan i interpretiran na štetu vlasti NDH. To je izazivalo slabosti i kronične krize društvenog poretka. Nastojeći uvažiti utjecaj svih čimbenika političkog života, kao i različite socioideološke i kulturne postavke tadašnjeg stanovništva grada Šibenika, nadilazeći historiografsku deskripciju i uvažavajući regionalne specifičnosti, nedvojbeno je da su uočeni demokratski deficiti doveli do institucionalnih deficita što je bila posljedica potiskivanja artikulacije konfliktnih interesa čiji ishod je bio početak procesa rastakanja jednog društva. Ustaška vlast uz značajnu pomoć katoličkih svećenika na čelu sa šibenskim biskupom Jeronimom Miletom organizirala je prehranu izgladnjelog stanovništva i nastojala svojom diplomacijom spriječiti njemački i četnički teror nad stanovništvom. No unatoč tome građani Šibenika, zauzeli su negativan stav prema civilnoj vlasti NDH. U prilog tome govore i dostupni arhivski izvori koji su nastali iz suprotstavljenih političkih središta i utjecaja.

¹⁵⁵ BEZINA, 1996., 176.-177.

¹⁵⁶ HR HDA 1561 SDS RSUP SRH, 013.0.40. Rekonstrukcija ustaškog pokreta i uprave na području kotara Šibenik (Drniš, Knin), str. 45.

¹⁵⁷ HR-DAST-407, VŽ NDH Bribir-Sidraga, kutija 4., Šibenik, dopis koji je Župska redarstvena oblast u Šibeniku uputila Ministarstvu unutarnjih poslova, Glavnom ravnateljstvu za javni red i sigurnost od 16. kolovoza 1944. godine, Taj. 244.

Izveštaj Zapovjedništva 114. lovačke divizije od 11. rujna 1943. Zapovjedništvu 15. planinskog vojnog zbora o zauzimanju Šibenika: „*Stanovništvo je većim dijelom komunistički nastrojeno*“;¹⁵⁸ dopis ROC Šibenik Obavještajnom odsjeku Štaba VIII. Korpusa NOV Jugoslavije od 11. prosinca 1943.: „*narod uvijek stoji nepokolebiv uz N.O.P. Svi raniji progoni nisu ga mogli odvratiti od te borbe, a sada nije to uspio ni novi okupator. Skoro sva mladost grada nalazi se u borbi a oni rijetki koji su ostali kod kuće oslobodivši se prvotnog straha od novog okupatora prema svojim mogućnostima i sposobnostima sada pomažu tu borbu. Od skoro ove kompaktne cjeline mogli bi odvojiti pojedine grupice*“.¹⁵⁹

Izvešće Župskog okružničkog zapovjedništva Šibenik od 28. srpnja 1944.: „*Ustaškom pokretu pučanstvo nije privrženo*...“¹⁶⁰ nedvojbeno potvrđuju u skladu s tadašnjim ozračjem, potpuno neprijateljsko raspoloženje građana Šibenika prema novoj vlasti koja je konstituirana 14. rujna 1943. u Šibeniku. Nova vlast je stanovništvu Šibenika bila svjetonazorski nepoćudna i opasna jer je većina građana smatrala da su suradnici okupatora te da stvaraju nemir i ruše jedinstvo. Neprijateljsko raspoloženje građana Šibenika prema vlasti NDH u mnogostrukim aspektima socijalne sredine i njome promoviranih vrijednosti nije se manifestiralo samo u ideološko-duhovnom konceptu, nego i u obilnoj financijskoj pomoći i sufinanciranju partizanskog pokreta. Partizanski pokret se borio protiv vlasti NDH u neprekidnom prostornom i vremenskom variranju odnosa snaga u konstrukciji društvenih uloga dovodeći vlast NDH u subordiniran odnos, naspram partizanskog pokreta koji postaje trajan i konstitutivan društveni element. O redovnim financijskim doprinosima građana Šibenika partizanskom pokretu svjedoče brojni podatci, tako je primjerice saldo NOO-a Šibenik 31. ožujka 1944. iznosio 142.753 kune a bio je redovni doprinos 672 „rodoljuba“ za travanj 1944. od čega je bilo: 333 žene, 99 težaka, 73 trgovca, 43 obrtnika, 58 radnika, 34 činovnika, 9 veleposjednika, 1 industrijalac i 22 intelektualca.¹⁶¹ Kompleksnost ljudskih motivacija i kompleksnost pojedinačnih reakcija doveli su do stvaranja kohezivne društvene cjeline u kojoj su bili zastupljeni svi društveni slojevi u strateškom formiranju zajedničkih

¹⁵⁸ *NOB-a u Dalmaciji, Zbornik dokumenata*, knjiga 8, dok. br. 347., str. 774.

¹⁵⁹ HR HDA 1491/ OZNA, 11.3.3. ROC Šibenik, dopis ROC Šibenik Obavještajnom odsjeku Štaba VIII. korpusa NOV Jugoslavije od 11. prosinca 1943., broj 576.

¹⁶⁰ HR-DAST-407 VŽ NDH Bribir-Sidraga, kutija 4., doglasno izvješće koje je Župsko okružničko zapovjedništvo Šibenik uputilo Glavaru građanske uprave u Splitu, Vojnom odsjeku ministarstva za oslobođene krajeve u Splitu, Zapovjedništvu 7. okružničke pukovnije u Splitu, Velikoj Župi Bribir u Šibeniku, Mjesnom zapovjedništvu Šibenik, Župskoj redarstvenoj oblasti Šibenik, Župskom okružničkom zapovjedništvu Split, Župskom okružničkom zapovjedništvu Zadar i Župskom okružničkom zapovjedništvu Bihać 28. srpnja 1944., broj 408 Taj., str. 1.

¹⁶¹ HR-DAST-403 Gradski Narodnooslobodilački odbor Šibenik (dalje GNOO Šibenik), kutija 54. evidencijski dopis GNOO-a Šibenik o novčanom stanju kroz travanj 1944., bez broja.

interesa i identiteta, koji su iz perspektive tadašnjih događaja prouzročili dinamične preobrazbe lokalne sadašnjosti i budućnosti.

U ovakvoj konstelaciji društvenih i političkih odnosa većina lokalnih ustaša zbog malobrojne lojalnosti stanovništva grada Šibenika NDH, kolaborira sa saveznicima Nijemcima¹⁶² i sa četnicima (koji su svoja genocidna shvaćanja prema Hrvatima katolicima manifestirali u brojnim prigodama),¹⁶³ da bi se političke i vojne institucije ustaškog pokreta u gradu uopće mogle organizirati i održati. Suradnja sa četnicima izazivala je nezadovoljstvo i trajno nepovjerenje prema njima, dijela lokalne vlasti NDH i katoličkog klera. Četnici prerušeni u uniforme njemačke vojske u selima oko Šibenika, Skradina, Drniša i Knina izvršavali su stravične pokolje nad hrvatskim katoličkim stanovništvom.¹⁶⁴ Jedan od tih stravičnih pokolja i najkrvaviji zločin četničkog pokreta prema građanima Šibenika zbio se 20. veljače 1944. u Dubravi, 2 km udaljenoj od Šibenika, gdje se tada nalazio velik broj stanovnika Šibenika koji su napustili grad zbog dugotrajnog i razornog savezničkog bombardiranja. Četnici iz Skradina, Konjevrate i Žitnića opkolili su Dubravu sa svih strana te su rano ujutro 20. veljače 1944. počeli upadati u kuće i pljačkati. Prema iskazima 164 svjedoka i oštećenih koji su sastavljeni pred Gradskom komisijom za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Šibenik u periodu od 21. veljače 1944. do 18. siječnja 1946. i izvješću Kotarske oblasti u Drnišu, Ministarstvu unutarnjih poslova NDH, četnici su tada ubili 25 civila, 5 ranili, 62 osobe mučili, 95 opljačkali.¹⁶⁵

Rekonstrukcija zločina koji su počinili pripadnici četničkog pokreta u Dubravi kompleksan je događaj s povijesnog, političkog, moralnog i općecivilizacijskog gledišta.

Iz izjava svjedoka je sasvim razvidno da je to bio organizirani zločin: *„Bilo ih je jako mnogo, računam oko 400 do 500 ljudi. Svi su bili naoružani. Čim su došli razdijeli su se u manje skupine i raštrkali po cijelom selu (...) Neprestano su se grupe četnika izmjenjivale u kućama, kad su jedni napustili kuće, tako su drugi došli (...) i svaka njihova posjeta značila je u*

¹⁶² Odnos lokalne vlasti NDH prema Nijemcima je bio višedimenzionalan i kompleksan s obzirom na činjenicu da su Nijemci isključivo prije svega gledali svoje interese provodeći odmazde nad lokalnim stanovništvom nakon partizanskih napada na njemačke vojnike, što je dodatno umanjivalo vjerodostojnost i povjerenje građana Šibenika prema vlasti NDH. No, upravo prisutnost njemačkih postrojbi omogućavala je postojanje uprave NDH na području grada Šibenika.

¹⁶³ HR HDA 1561 SDS RSUP SRH, 013.0.40. Rekonstrukcija ustaškog pokreta i uprave na području kotara Šibenik (Drniš, Knin), str. 45.; DIZDAR, SOBOLEVSKI, 1999., 592.

¹⁶⁴ HR-DAST-407 VŽ NDH Bribir-Sidraga, kutija 4., izvješće Ante Ferare izaslanika Povjereništva GUS-a za oslobođene krajeve koje je uputio Povjereništvu GUS-a za oslobođene krajeve Split u predmetu četnički teror i pustošenja po hrvatskim selima, 12. srpnja 1944., broj 16/44.

¹⁶⁵ HR-DAST-411 Okružna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Šibenik, odluke Zemaljske komisije o utvrđivanju zločina okupatora i njihovih pomagača Šibenik, brojevi od 233/7 – 233/22.

*najmanju ruku da će kuća biti opljačkana i neko iz kuće izudaran ili ubiven.*¹⁶⁶ Naravno, to je bilo prvenstveno usmjereno protiv hrvatskog stanovništva, a četnici su njemačkom zapovjedništvu ovaj događaj prikazali kao onaj u kojem su pogubili partizane. Podjednako su upečatljive i sljedeće izjave: „*U blizini se našao jedan hrvatski financijski činovnik u uniformi, neki Mikulandra Paško (...) Neki prisutni su još čuli kako oni viču: Ustrijelajte ga toga ustašu, to su same ustaše*“;¹⁶⁷ „*Poslije toga su sa moga muža skinuli (...) a s kape su skinuli državni Grb, kojega su satrali nogama.*“¹⁶⁸

Punih mjesec dana nakon toga zločina i nasilno prekinutih života u Dubravi, zločini su se nastavili 25. ožujka 1944. kada su u ranim jutarnjim satima četnici opkolili Bilice, 2 km sjeverozapadno od Šibenika te su tada 11 osoba strijeljali ili pogubili hladnim oružjem a 16 osoba povelu sa sobom u Skradin, gdje su ih naknadno također likvidirali.¹⁶⁹ Četnici su i 2. srpnja 1944. došli u Bilice, međutim našli su samo dva starca, Luku i Niku Mikulandru koje su zaklali.¹⁷⁰ Ova dokumentirana eksplicitna povijesna svjedočanstva nedvojbeno rekonstruiraju tijek i posljedice povijesnih događaja i promjena čija se struktura tendencije sastojala od jednog stalnog elementa: kontinuiteta temeljnih doktrinarnih zločinačkih četničkih shvaćanja i aktivnog njihovog provođenja.

Za razumijevanje razvoja četničke organizacije u Šibeniku važno je shvatiti kontekst događaja u međuratnom razdoblju kada je postojala nacionalistička ljotičevska organizacija Zbor koja je bila vrlo brojna i Crkveni pevački hor iz kojeg su se poslije u četničku vojnu silu regrutirali srednjoškolci i intelektualci. Desetak godina nakon toga, u lipnju 1943. na sastanku koji je održan između izaslanika Draže Mihailovića, potpukovnika Aćimovića i dr. Slavka Grubišića, dr. Grubišić je obećao Aćimoviću da će među Hrvatima iz Šibenika i okolice skupiti 4000 boraca koji će se ubrzo obračunati s komunistima.¹⁷¹ To su bili jaki i konkretni argumenti zanesenih iluzijama za stvaranje međusobnog povjerenja između talijanske vlasti i četničkih

¹⁶⁶ HR-DAST-411 Okružna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Šibenik, zapisnik sastavljen pred komisijom za prikupljanje podataka i dokaza za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Šibenik 18. siječnja 1946. sa žrtvom terora Krstom Škugorom, broj 233/2.

¹⁶⁷ HR-DAST-411 Okružna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Šibenik, zapisnik koji je sastavljen 25. veljače 1944. u prostorijama Kotarske oblasti Šibenik NDH, a nalazi se priložen u kutiji Okružne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Šibenik, sa oštećenim Jerkom Gojanovićem, ocem ubijenog Ive Gojanovića, bez broja.

¹⁶⁸ HR-DAST-411 Okružna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Šibenik, zapisnik koji je sastavljen 22. veljače 1944. sa oštećenom udovicom ubijenog Paška Mikulandre u prostorijama Rizničke straže u Drnišu NDH, a nalazi se priložen u kutiji Okružne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Šibenik, bez broja.

¹⁶⁹ PULIĆ, 2000., 93.

¹⁷⁰ PULIĆ, 2000., 112.

¹⁷¹ PULIĆ, 2000., 13.- 14.

vođa. No, ipak sasvim neostvarivi iz više razloga. Prvi razlog se nalazio u međusobnim obračunima, sukobima i borbi za osobnu vlast između četničkih vojvoda.¹⁷² Dakle, u rješavanju pitanja vrhovnog zapovjednika¹⁷³ koje se riješilo tek u studenom 1944. i znatno je slabilo unutarnju četničku organizaciju jer se odigravala kao unutarnja propagandna i oružana pobuna što se odrazilo na rezultate temeljnih dimenzija koncepata zacrtanih četničkih ciljeva. Četničkoj organizaciji u Šibeniku koja je djelovala pod nazivom Civilni komitet Jugoslavenske vojske u otadžbini pripadali su dr. Slavko Grubišić, koji je bio politički povjerenik i naredbodavac za materijalna pitanja i intelektualni vođa četničke organizacije u Šibeniku, pravoslavni svećenik Stevan Prostran, koji je bio Grubišićev pomoćnik, trgovac Milan Pecelj, trgovac Vaso Čok, pomoćnik blagajnika Miroslav Peran, Krešimir Samodol, vođa propagandne sekcije i obavještajne službe, te članovi trgovac Milan Tejić, Strahinja Krstanović, Lazar Matić i Ante Kovač.¹⁷⁴

Prema elaboratu SDS RSUP SRH, koji je nastao 60-ih godina prošloga stoljeća, dakle 20-ak godina nakon događaja na koje se odnosi, postojao je i vojni dio iste organizacije koji su činili pukovnik Josip Gmuzej, zapovjednik, Franc Kovač, načelnik, Nikola Kitarović, pomoćnik zapovjednika, Branko Sunara i Vojmir Maras.¹⁷⁵ Unutarnje političke prilike među članovima četničkog odbora Šibenik bile su obilježene kontinuiranim teškoćama koje su se kratkotrajno sanirale odlaskom četnika Ante Kovača iz Šibenika¹⁷⁶ a za njim je veći dio četnika krajem 1943. napustio Šibenik i otišao u Skradin, prvenstveno zbog žestokih savezničkih bombardiranja grada. Početkom 1944. u četničkom zapovjedništvu u Šibeniku bilo je samo 20-ak osoba, dok se krajem veljače brojčano stanje četnika pri četničkom zapovjedništvu u

¹⁷² Borba za osobnu vlast i rješavanje pitanja vrhovnog zapovjednika četničke organizacije u Šibeniku vodila se između trojice četničkih vođa: Momčila Đujića koji je formalno držao zapovjedništvo nad četnicima, Mane Rokvića kojeg su Nijemci smatrali četničkim posrednikom kod njihova vojnog zapovjedništva, te Radomira Đeđe Đekića koji je došao iz Zlatibora sa svojim odredom koji se sastojao od 30-ak četnika koji su bili stacionirani u Žitniću.

¹⁷³ PULIĆ, 2000., 22.

¹⁷⁴ HR HDA 1491/ OZNA, 11.63. 05. 018. Zastupnik zapovjednika četničkog zapovjedništva u Šibeniku i zapovjedništva četničke brigade u Skradinu Franc Kovač, pismo obavještajaca Ljubisava i Silvija Zapovjedništvu šibenskog područja od 8. siječnja 1944., bez broja.

¹⁷⁵ HR HDA 1561 SDS RSUP SRH, 01.43. Izradak o građanskim strankama u kotaru Šibenik, str. 19.

¹⁷⁶ HR HDA 1491/ OZNA, 11.63. 05. 018. Zastupnik zapovjednika četničkog zapovjedništva u Šibeniku i zapovjedništva četničke brigade u Skradinu Franc Kovač, pismo obavještajca Ljubisava Zapovjedništvu šibenskog područja od 9. siječnja 1944., bez broja. Ovaj izvor opisuje Antu Kovača da je bio „*po katkada malo ekscentričan, prožet mržnjom prema N.O.V. i vrlo ambiciozan (iz ambicije radi mnoge stvari na svoju ruku), smetao je izgleda i samom zastupniku komandanta Četničke komande u Šibeniku, poručniku Kovač Francu. Ovaj potonji pričao mi je, da je Kovač Antu maknuo iz Šibenika jer bi mu ovaj bio u Šibeniku ozbiljna zapreka u izvođenju njegovih (Kovač Franca) naročitih ciljeva... Koliko je napred imenovani Kovač Ante štetan po interese N.O.V. vidi se delomično iz njegovih pisama (jedno od 24.XII. 1943. godine, a drugo bez datuma), kojega prilažem u originalu i u prepisu*“.

Šibeniku prepolovilo na deset osoba u odnosu na početak 1944.¹⁷⁷ Četničko zapovjedništvo bilo je prvo podređeno njemačkom zapovjedništvu. Nakon 19. travnja 1944. naredbom poručnika Hammera četnički odred Šibenika integrirao se u njemački vojni sustav te je bio potpuno zaštićen od bilo kakvog postupanja ili posredovanja u postupanju od strane lokalnih tijela NDH (osim kada je postojao neizravni napad četnika na članove hrvatskog civilnog pučanstva, a njemačke vojne jedinice nisu mogle odmah uredovati).¹⁷⁸

Djelovanje tadašnjeg lokalnog društva bilo je spontano, stihijsko i neorganizirano, te je iz arhivskih dokumenata sasvim razvidno da je Franc Kovač samo formalno pripadao određenoj organizaciji. Sadržajno je služio partizanskom pokretu koji je razgranatom strukturom špijuna u tadašnjoj organizaciji društva bio upućen u gotovo sve vojne planove ustaške vlasti što je tu vlast ograničavalo i zatvaralo u određene okvire, što su pak partizani koristili za prepade i manipulacije nad stanovništvom grada Šibenika, o čemu nam najbolje svjedoči onodobni obavještajni iskaz: „(...) *smatram da nema potrebe, da Te izveštavam o kretanju B2Nr3, L4xp7, rN4S2, Tr1P3, 6nPX5 i ostalih četničkih kurira (kojih, u koliko mi je poznato, i nema) na cesti Šibenik-Skradin, pošto, zahvaljujući povjerenju koje uživam kod poručnika Kovač Franca, i bez vršenja prepada na četničke kurire, dolazimo do sve za nas i najmanje važne četničke pošte, koja se prenosi ne samo na pomenutoj cesti već i na drugim putevima. Prepad bi se mogao izvršiti (u koliko ti smatraš za potrebno) na četnika Kovač Antu, ali ne radi pošte koju on eventualno bude nosio, već radi njega samoga*“¹⁷⁹; „(...) *Također sam poduzeo sve mere potrebne za likvidiranje - NB3rP, DPXB4, PU-7nK, nečitko, RXXNB, nečitko, CYP8X, u koliko se u najskorije vreme ne odazovu o pozivu za stupanje u redove naše vojske, koje mu je uputio K1R40 HY2I.*“¹⁸⁰

Funkcionirajući kao najuži dio zapovjedništva četničkog odbora u Šibeniku do 3. travnja 1944., a sadržajno i tajno opredijelivši se za aktivnu pomoć i doušništvo partizanskom pokretu, Franc Kovač igrao je dvostruku iznimno opasnu igru. Nakon 3. travnja 1944. ta dvostruka igra Franca Kovača postala je neodrživa, jer interakcija, dinamika i strukturalni

¹⁷⁷ HR HDA 1491/ OZNA, 11.63. 05. 018. Zastupnik zapovjednika četničkog zapovjedništva u Šibeniku i zapovjedništva četničke brigade u Skradinu Franc Kovač, pismo obavještajca Ljubisava Zapovjedništvu šibenskog područja od 25. veljače 1944., bez broja.

¹⁷⁸ HR-DAST-407 VŽ NDH Bribir-Sidraga, kutija 4., Šibenik, naredba koju je Ic Aussenstelle der F.P. uputio Predstojniku Hrvatskog redarstva Šibenik 19. travnja 1944., broj 57806.

¹⁷⁹ HR HDA 1491/ OZNA, 11.63. 05. 018. Zastupnik zapovjednika četničkog zapovjedništva u Šibeniku i zapovjedništva četničke brigade u Skradinu Franc Kovač, pismo obavještajca Ljubisava Zapovjedništvu šibenskog područja od 19. siječnja 1944., bez broja.

¹⁸⁰ HR HDA 1491/ OZNA, 11.3.3., izvještaj Franca Kovača, Štabu VIII. Korpusa NOV Jugoslavije-položaj preko Štaba XIX. Divizije NOV Jugoslavije od 3. srpnja 1944., bez broja.

elementi unutar četničkog odbora u Šibeniku većim svojim dijelom kohezivno su se podudarali u stajalištu da su pojedinci unutar odbora u prvi plan stavili svoje osobne interese, umjesto da djeluju u interesu onih čiji su predstavnici, te da su u simbiozi s partizanima iz čega je proizlazila šira lepeza deformacija i opterećenja formativnih snaga četničkog odbora. Pod psihičkim pritiskom i opravdanim strahom da će biti otkriven Franc Kovač je 3. travnja 1944. pošao s dvojicom četnika u inspekciju na Lozovac, napustio pratnju, udaljio se u nepoznatome smjeru i pobjegao u partizane s kojima je neprekidno surađivao.¹⁸¹

Upravo ovakvi oblici tajne i stalne sile kojom se najviše moglo destruktivno djelovati na unutrašnjost postojećeg sustava, kao što je bila navedena sadržajna horizontalna partizanska suradnja sa četničkim lokalnim zapovjednikom i pojedincima iz četničkog korpusa, čije je formalno vertikalno djelovanje bilo u okviru potpore podčinjenih postrojbi savezničkoj kompoziciji njemačkog zapovjedništva, postupno su stvorili sustav kolinearnih sila koje su rezultirale promjenjivim odrazima društveno-političkog karaktera u determiniranom prostoru i vremenu. Postupno suzbijanje i slabljenje moći ustaških snaga dovodi do sve većih, značajnih vojno-teritorijalnih promjena i reorganizacije okolnog izvangradskog područja čiji su dijelovi počeli dolaziti pod sve veću kontrolu partizanskih snaga. Na tim izvangradskim područjima provodile su se uglavnom nesmetane partizanske akcije i operacije čiji cilj je bio osiguravanje i stvaranje mreže kanala kojima su se manje partizanske grupe prebacivale na područje grada Šibenika čiji su brojnost, sastav i naoružanje početkom travnja 1944. omogućili stvaranje i razvoj strukturirane mreže. Njeni sistemi djelovanja bili su modelirani u obliku konstrukcije lokalnih vojno-društvenih i upravnih elemenata na području grada Šibenika čija je nasilna strategija dovođila u pitanje teritorijalnu cjelovitost lokalne ustaške vlasti.

Spomenuto modeliranje ilegalne partizanske konstrukcije lokalnih vojno-političkih i upravnih elemenata narodne vlasti koji su bili konfrontirani postojećoj ustaškoj vlasti sasvim je razvidno iz izvještaja Mjesnog komiteta Šibenika od 8. travnja 1944. upućenog Okružnom komitetu KPH Šibenik. U njemu se sasvim nedvosmisleno potvrđuje međusobno zavisani i isprepleteni odnos vojnih, upravnih i političkih tijela NOP-a, navodeći da je u to vrijeme partijska organizacija imala pet jedinica u gradu, te da je Gradski NOO od sedam članova djelovao kao „*prava narodna vlast*“. Narodna vlast je uz upravnu posjedovala i funkciju

¹⁸¹ PULIĆ, 2000., 100.-101.

političke organizacije, konfigurirajući svoj djelokrug poslova kao da je formalna vlast.¹⁸² Takav je eklatantan primjer isplata novčane pomoći obiteljima čiji su se članovi nalazili u partizanima u zapadnom gradskom predjelu Varoš II u svibnju 1944., kada je isplaćeno ukupno 49.000 kuna četrdesetorici primatelja.¹⁸³

Vođenje statistike o najrazličitijim i svekolikim oblicima narodne pomoći obiteljima „narodnih boraca“ radi lakšeg uvida podijeljeno je administrativno na osam gradskih predjela. Za svaki gradski predio posebno je vođena statistika o broju i količini sakupljenih radničkih nadnica: Crnica 72, Dolac 56, Grad nema podataka, Gorica 195, Varoš I nečitko, Varoš II 12, Škopinac 40, Plišac i Baldekin 56, ukupno 431.000 kn sakupljenog novca; Crnica 6400 kn, Dolac 24.100 kn, Grad nečitko, Gorica 40.000 kn, Varoš I nema podataka, Varoš II nema podataka, Škopinac nema podataka, Plišac i Baldekin nema podataka, ukupno 70.500 kn sakupljene hrane; Crnica 20.40 kg, Dolac 102.00 kg, Grad nečitko, Gorica 4.50 kg, Varoš I nema podataka, Varoš II nema podataka, Škopinac nema podataka, Plišac i Baldekin nema podataka, ukupno 126.90 kg sakupljene hrane.¹⁸⁴ Analizom ovog dokumenta razvidno je da u gradskom obalnom predjelu Dolac u kojem su većinom živjeli težaci i ribari je bio u tadašnjoj vremenskoj dimenziji najviši stupanj privrženosti idejama komunizma. I u ostalim gradskim predjelima u kojima je sakupljana narodna pomoć raspoloženje je bilo isto. Građani Šibenika su pod utjecajem intenzivne komunističke propagande smatrali da će novi socijalistički društveni poredak donijeti pravdu i jednakost svim članovima društvene zajednice. No da se to neće dogoditi bilo je sasvim razvidno i iz daljnjeg obavljanja djelokruga poslova koji je spadao među glavne ishodišne točke djelatnosti NOO-a Šibenik.

Klasičan primjer toga je upućivanje stanovništva grada Šibenika u zbjeg koji se nalazio na otoku Žirju. Pritom je ideološka dimenzija bila temeljni kriterij prilikom odabira Okružne

¹⁸² *Slobodna Dalmacija*, broj 58., 13. kolovoza 1944., članak „Organizacija narodne vlasti u Dalmaciji“, str. 3., jest najbolji prikaz implicitnog, ideološkog, sustavnog propagandnog mita simboličke strukture zajedništva i jedinstva naroda u svim njegovim akcijama protiv okupatora i neprijatelja, kojim su na regionalnoj razini Okružni NOO Dalmacije željeli dobiti legitimitet koji će im pomoći u daljnjoj borbi za svoj cilj. „*Trebalo je stvoriti, takove nove organe, sastavljene od poštenih i odanih ljudi iz naroda, u koje će narod imati povjerenje i koji će biti i sposobni i hrabri, da ga vode kroz sve teškoće borbe za oslobođenje do stvaranja nove narodne države. Tako su uz ogromne napore, pod najtežim uslovima ilegalnosti i pod najžešćim terorom okupatora, nastali NOO-i.*“ Iz spomenutog i citiranog je razvidno da izraz „narodna vlast“ koji se odnosi na gradski NOO nije slučajna formulacija, on se spominje u brojnim dokumentima iz ovog perioda; među ostalim; „*Drugovi, moramo ipak biti svjesni činjenice da smo mi nosioci narodne vlasti i da su naši organi nosioci državne vlasti*“ jer je NOO Šibenik persuzivnom aktivnošću nastojao sebe koncipirati u očima naroda kao jedinstveni sistem vlasti.

¹⁸³ HR-DAST-403, GNOO Šibenik, kutija 54. evidencija o isplaćenim novčanim pomoćima partizanskim obiteljima u gradskom predjelu Varoš II za mjesec svibanj 1944., Mjesnog NOO-a Šibenik od 29. svibnja 1944., bez broja.

¹⁸⁴ HR-DAST-403, GNOO Šibenik, kutija 54. statistička evidencija Mjesnog NOO-a Šibenik o raznolikim oblicima pomoći obiteljima „narodnih boraca“ s područja grada Šibenika od 29. svibnja 1944.

komisije za zbjeg Šibenik. Naime, takav je aspekt sasvim razvidan iz naputaka i smjernica sadržanih u dopisu pokrajinskog rukovodećeg tijela Oblasnog NOO-a Dalmacije, Socijalnog odjela upućenog Okružnom NOO-u Šibenik 6. lipnja 1944. „*da u zbjeg idu prvenstveno obitelji naših boraca i ugroženi od neprijateljskog terora.*“¹⁸⁵

Interna komunikacija između Oblasnog NOO-a Dalmacije, Socijalnog odjela i Okružnog NOO-a Šibenik koja je uslijedila u srpnju i početkom kolovoza 1944. u pogledu daljnjeg upućivanja stanovništva u zbjeg u sadržajnom smislu je djelovala dekoordinirano, dekoncentrirano, konfuzno i s proturječnim informacijama: „*da ga upućujete jedino ako je ugrožen od neprijatelja i to tek nakon što iscrpите sve mogućnosti sklanjanja naroda (...) na mjestu izvan domašaja neprijatelja po brdima i slično. Prema tome upućivanje u zbjeg ne smije biti razlog da narod nema od čega da živi.*“¹⁸⁶ Zatim u dopisu Okružne komisije za zbjeg Šibenik Okružnom NOO-u Šibenik od 4. kolovoza 1944. navodi se da je s područja grada Šibenika u srpnju upućeno 43 građana Šibenika u zbjeg.¹⁸⁷ To je, ako usporedimo s tadašnjim brojem stanovnika grada Šibenika koji se prema procjenama Okružnog NOO-a Šibenik kretao oko 10.000, samo 0.43%, što prema svim pokazateljima predstavlja niski stupanj efikasne zaštite građana u usporedbi s namjenom i iskoristivosti prostornog potencijala otoka Žirja i u neposrednoj okolici susjednog otočnog arhipelaga Kornati. Neposredno nakon upućivanja dopisa Okružne komisije za zbjeg Šibenik Okružnom NOO-u Šibenik od 4. kolovoza 1944. uslijedila je naredba Oblasnog NOO-a Dalmacije da se obustavlja svako daljnje upućivanje stanovništva u zbjeg.¹⁸⁸ Tim se je definirala ultimativna nesigurnost, nemogućnost kontinuiranog djelovanja, raspršenost i neadekvatna međupovezanost NOO-a Šibenik s nadređenim Oblasnim NOO-om Dalmacije oblikujući narodnu lokalnu vlast kao strukturalnu konstrukciju s više nepovezanih ishodišnih točaka.

Uz obavljanje spomenutih poslova statističke kontrole, evidenciju narodne pomoći obiteljima „narodnih boraca“ i upućivanje stanovništva u zbjeg, djelokrug poslova kojima se Okružni NOO Šibenik još bavio bio je:

¹⁸⁵ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 15.1.1.-15.1.5., kutija 33., dopis koji je Oblasni NOO Dalmacije, Socijalni odjel uputio Okružnom NOO-u Šibenik 6. lipnja 1944., broj 793.

¹⁸⁶ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 15.1.1.-15.1.5., kutija 33., dopis koji je Oblasni NOO Dalmacije, Socijalni odjel uputio Okružnom NOO-u Šibenik 2. srpnja 1944., broj 1132.

¹⁸⁷ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 15.1.1.-15.1.5., kutija 33., rukopisni dopis koji je Okružna komisija za zbjeg Šibenik uputila Drugarskom okružnom NOO-u Šibenik 4. kolovoza 1944., bez broja.

¹⁸⁸ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 15.1.1.-15.1.5., kutija 33., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Socijalni odjel uputio Kotarskom NOO-u Šibenik 10. kolovoza 1944., broj 13.

Nadzor nad sportskim aktivnostima, koje su se u ratnom vremenu u gradu Šibeniku svele na ponovnu uspostavu Veslačkog kluba Krka: „*Neka se cijelo društvo što prije nađe na Visu, gdje će se vršiti trening i gdje će dobiti zadatke.*“¹⁸⁹

Podizanje opće kulture provođenjem kampanje sakupljanja početnica i ostalog materijala potrebnog za održavanje analfabetskih tečajeva.¹⁹⁰

Nastojanje provođenja statističkog popisa stanovništva grada Šibenika.¹⁹¹

Vođenje statističkih podataka o broju neprijateljskih vojničkih snaga u pojedinim gradskim sektorima. Tako je u gradskom sektoru Varoš I 1. lipnja 1944. prema podacima koji se navode u rukom napisanom dopisu NOO-a sektora Varoš I Mjesnom NOO-u Šibenik razvidno da je tada boravilo u tom gradskom predjelu: 10 četnika, 3 ustaše i 1 domobran, dakle ukupno 14. Nadalje je iz dopisa NOO-a sektora Škopinac razvidno da su se na tom gradskom teritoriju nalazili: 3 ustaše, 2 četnika i 2 domobrana. Iz dopisa NOO-a sektora Plišac razvidno je da se na tom gradskom teritoriju nalazilo 10 četnika, 1 domobran i 0 ustaša.

Iz dopisa Mjesnog NOO-a Šibenik Okružnom NOO-u Šibenik od 6. lipnja 1944. navodi se da se na području grada Šibenika tada nalazilo: 35 ustaša, 39 četnika, 19 domobrana i u mornarici 6 što je ukupno 99,¹⁹² u čemu se očituje partizansko stvaranje mehanizama kontrole koji bi u budućnosti davali izvjesnost različitim i nepredvidivim ishodima i procesima. Te da je u gradu radilo 60 grupa međusobno povezanih NOP-a koje su se sastojale od 393 člana.¹⁹³

„*Treba da mi potpišete imena, prezimena i očevo ime svih onih koji se nalaze u vojsci protunarodnoj: ustaše, četnike, domobrane (...)* Ovaj popis mi je potreban što prije. *Neka tu učestvuju sve organizacije (...)*“, „*Prije tri dana (četvrtak 5. srpnja 1944.) izvršena je usred Šibenika akcija na zloglasnog četničkog koljača MARIČIĆA i na jednog njemačkog vojnika. Napad je izvršen prema dobro pripremljenom i još bolje izvedenom planu. Maričića su likvidirala trojica prurušenih partizana, ubačenih u grad. Ubili su ga u njegovom foto-ateljeu (...). Bježeći ispred njemačkog terora, iz grada je izišlo na slobodni teritorij 14 članova*

¹⁸⁹ HR-DAST-403, GNOO Šibenik, kutija 54., dopis koji je Oblasni NOO za Dalmaciju uputio Gradskom NOO-u Šibenik 30. travnja 1944., bez broja.

¹⁹⁰ HR-DAST-403, GNOO Šibenik, kutija 54., dopis koji je Okružni NOO Šibenik uputio Mjesnom NOO-u Šibenik 26. svibnja 1944., broj 693.

¹⁹¹ HR-DAST-403, GNOO Šibenik, kutija 54., dopis koji je Okružni NOO Šibenik uputio Mjesnom NOO-u Šibenik 29. svibnja 1944., broj 716.

¹⁹² HR-DAST-403, GNOO Šibenik, kutija 54., dopis koji je Mjesni NOO Šibenik uputio Okružnom NOO-u Šibenik 6. lipnja 1944., bez broja.

¹⁹³ GIZDIĆ, 1964., 233.

*Partije. Njihov odlazak u tolikom broju svakako će se štetno odraziti i na rad partijske organizacije, i svih organizacija NOP u gradu“.*¹⁹⁴

Kronološki posljednji iz djelokruga poslova NOO-a Šibenik je vođenje statističke evidencije o nezbrinutoj djeci u dobi od 3. do 10. godine uz nastojanje da se toj djeci i pomogne. Okviri NOO-a Šibenik prilikom definiranja karakteristika koja djeca su udovoljavala klasifikacijskim kriterijima mogućnosti obuhvata pod kategorizaciju nezbrinute djece, patili su od brojnih slabosti i nedosljednosti jer je pojmovno određenje strukture nezbrinute djece proizlazilo iz političko-ideološkog konteksta partizanskog pokreta čiji strateški pravci nisu polazili za tim da unaprijede kvalitetu života svoj siromašnoj i nezbrinutoj djeci grada Šibenika. Primarno iz razloga jer su se u nezbrinutu djecu ubrajala samo „ona djeca, čiji se roditelji nalaze u NOV-i, i čiji se roditelji nalaze u fašističkim logorima, ili su im roditelji ubijeni od fašističkih bandita“.¹⁹⁵ Takvih je u gradu Šibeniku početkom listopada 1944. prema sakupljenim podacima Gradskog NOO-a Šibenik bilo 27.¹⁹⁶ Evidentno se pri utvrđivanju toga tko spada u kategoriju nezbrinute djece postupilo diskriminirajuće prema ostatku nezbrinute djece kod kojih Gradski NOO Šibenik nije nastojao odigrati značajnu ulogu u prevenciji i sanaciji nepovoljnih efekata odlaska ili smrti roditelja što se direktno kosi s etičkim načelima postupanja prema djeci kao i s današnjim dosezima civilizacije i programima o dječjim pravima.

Iz navedenog partizanskog postupanja i djelokruga poslova razvidno je da se lokalna organizacija NOP-a sastojala od partizanskih vojnika, gradske organizacije KPH Šibenika, gradskog, mjesnih i Okružnog NOO-a, Vojnog suda Oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja, OZN-e Šibenik i Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Šibenik.¹⁹⁷ Sve je to suštinski bila jedinstvena mreža

¹⁹⁴ GIZDIĆ, 1964., 479.

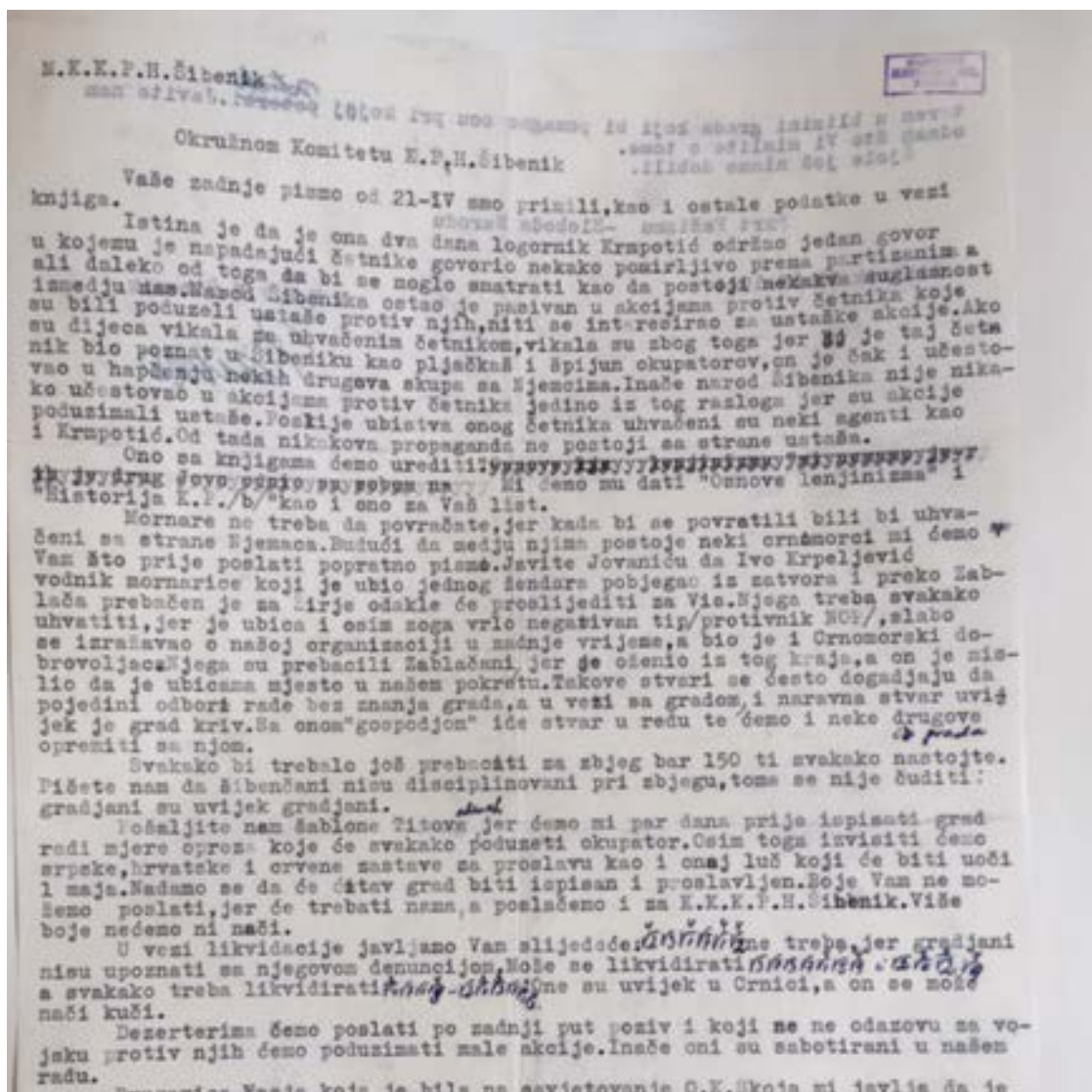
¹⁹⁵ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 15.1.1.-15.1.5., kutija 33., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Socijalni odjel uputio svim kotarskim NOO-ovima Šibenika 10. listopada 1944., broj 33.III.

¹⁹⁶ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 15.1.1.-15.1.5., kutija 33., rukopisni dopis koji je Gradski NOO Šibenik, Socijalni odjel uputio Okružnom NOO-u Šibenik 23. listopada 1944., bez broja.

¹⁹⁷ GRAHEK RAVANČIĆ, 2013., 339.; Zemaljsku komisiju za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača je na nivou Hrvatske organiziralo Predsjedništvo ZAVNOH-a 18. svibnja 1944. Njeno procesuiranje i inkriminacija ratnih zločina je trebalo stvarno i formalno proizlaziti iz Deklaracije o odgovornosti zemalja Osovine za zločine počinjene tijekom rata koja je usvojena na Moskovskoj konferenciji 19.-30. listopada 1943., a potvrđena na Teheranskoj konferenciji, konferencijama u Jalti i Potsdamu, čime je postala obligatorni temeljni međunarodni zakon na osnovi kojega će odgovarati ratni zločinci nakon završetka rata.

obavještajnog sustava i posebnih jedinica egzekutora koji su provodili represiju i likvidacije pojedinaca ili ciljanih skupina izvan samog borbenog djelovanja (slika 5).¹⁹⁸

Slika 5. Dopis koji je MK KPH Šibenik uputio OK KPH Šibenik 22. travnja 1944. u kojem ga informira o političkom stanju, budućim partizanskim akcijama i likvidacijama na području grada Šibenika.

Izvor: HR-HDA-1850 OK KPH Šibenik 1944.-1945., KP. 308/ 2846-2995, KP. 309/2996-3144.

¹⁹⁸ HR-DAST-403, GNOO Šibenik, kutija 54. dopis GNOO-a Šibenik upućen „Drugarici Bajami“ 28. ožujka 1944., bez broja.; HR-HDA-1850 OK KPH Šibenik 1944.-1945., KP. 308/ 2846-2995, KP. 309/2996-3144. dopis koji je MK KPH Šibenik uputio OK KPH Šibenik 22. travnja 1944., bez broja.

Od ovih komponenti organiziranog sustava koje su bile u korelaciji, glavna institucija koja je uz pomoć učinkovitosti svojih metoda i oblika rada integrirala dinamičan instrument provođenja revolucionarnog terora od samog osnivanja 13. svibnja 1944. bila je OZN-a. To je razvidno iz naredbe Josipa Broza o njezinu formiranju iz točke 2) „Uzimajući u obzir da je u današnje vrijeme sva oslobođena teritorija ratni logor (...) odjeljenja zaštite naroda treba formirati po vojničkom principu i pri Povjereništvu za narodnu obranu NKOJ, odnosno pri Vrhovnom komandantu i njegovom štabu, na teritoriji Glavnih štabova /nečitko/ i na teritorijama korpusnih oblasti...“ i točke 5) „Ova struktura čini - za vrijeme rata - efikasnim sav sistem mjera za borbu protiv elemenata koji su neprijateljski raspoloženi prema NOP.“¹⁹⁹

Njene metode su bile okrenute nadziranju i uhođenju političkih neistomišljenika, ugrožavanjem njihova fizičkog integriteta i života, na razoran i destruktivan način aktima nasilja, unošenjem nezadovoljstva i panike među stanovništvom, organiziranjem puča iznutra, prisilom neprijateljskih vojnika na čin dezerterstva iz vlastite vojske (prisilnom mobilizacijom 66 građana Šibenika u lipnju 1944. „(...) Svaki onaj koji se ne odazove našem pozivu bilo usmeno ili pismeno, smatrat će se dezertrom i po odluci druga Tita od 31 novembra 1943 odgovarat će pred narodno-vojnim sudom“),²⁰⁰ rušenjem vojnih objekata i državnih ustanova, atentatima i ostalim narušavanjima konkretnih inkriminacija kojima se štite život i tjelesni integritet pojedinaca i društva u cjelini.

Organiziranim provođenjem spomenutih vrsta nasilja stvorile su se determinante disfunkcionalnosti koje su onemogućavale stabilnost društvenog poretka te se zapravo može konstatirati da se tijekom 1944. na području grada Šibenika isprepleću dvije razine lokalne politike vrlo složenih i raznolikih aktivnosti u kojoj se prepliću različiti motivi i utjecaji te se dolazi do teškoća i kontroverzi u promatranju i definiranju direktnih, istovremenih međusobnih kontakata i odnosa. Prva razina se odnosi na formalnu vlast koja nije bila u mogućnosti provesti vrlo brzu političku unifikaciju na širem području okolice grada što je uvelike smanjivalo i kontrolu nad područjem grada Šibenika. Druga razina se odnosila na revolucionarnu partizansku propagandu koja je bila nezaustavljiva i neumorna; tako su u noći sa 21. na 22. veljače 1944. na nekoliko mjesta po zidovima u gradu Šibeniku crvenom bojom ispisani natpisi „Tito“, „Dolaze partizani“ a uz neke od natpisa bili su nacrtani srp i čekić. U gradskom predjelu Građa bio je istaknut plakat s natpisom „JEDINSTVENI NEPOBJEDIVI II.

¹⁹⁹ JURČEVIĆ, 2005., 242.-243.

²⁰⁰ HR-DAST-403, GNOO Šibenik, kutija 54., rukopisni dopis koji je Okružni NOO Šibenik uputio Mjesnom NOO-u Šibenik 13. lipnja 1944., bez broja.

KONGRES ANTIFAŠISTIČKE OMLADINE JUGOSLAVIJE“.²⁰¹ Zatim, 12. kolovoza 1944. u Šibeniku partizani su, tko zna koji put, što je uz sve druge aspekte imalo i značajan psihološki učinak na stanovništvo grada Šibenika, nastavili ispisivati njihove aktualne parole „*Živilo ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca (...) Živio Tito (...)*“ te izvjesili hrvatske i srpske zastave sa zvijezdom peterokrakom u zgradi Uboškog doma.²⁰² Sutradan 13. kolovoza 1944. grad su oblijepili plakatima i ponovo na ulicama i zidovima kuća ispisali svoje parole i imena šibenskih prvoboraca Miroslava Višića i ostalih koji su poginuli. Zatim 10. rujna 1944. rano ujutro pronađeni su u gradu Šibeniku i oko vojnih postrojbi brojni letci s naslovom „*Posljednji poziv svim zavedenim slugama okupatora*“ u kojima je pod točkom 1 istaknuto da će svi koji se zateknu poslije 15. rujna 1944. u domobranskim, ustaškim i četničkim vojnim formacijama i bore se protiv NOV-e biti izvedeni pred ratni sud i kažnjeni najstrožom kaznom (...). U točki 2 se navodi da se na stranu NOV može prijeći svugdje gdje ima jedinica NOV i partizanskih odreda (...).²⁰³ Tako se partizanska propaganda nastavljala iz dana u dan,²⁰⁴ uz agitaciju koja je organizirala protuobavještajnu djelatnost u partizanskim ustanovama i jedinicama što je 3. studenoga 1944. dovelo do rušenja staroga i uspostavljanja novog poretka. Uz ove aspekte koji su opterećivali i izazivali velike unutarnje društvene probleme svakako treba imati u vidu i krajnje tešku ekonomsku situaciju. Zbog rata je poljoprivredna i industrijska proizvodnja znatno smanjena, no limitirajući presudni faktor u trajanju stare vlasti na lokalnom nivou bio je odlazak njemačke vojske iz Šibenika.

Od 3. studenoga 1944. Šibenik se našao pod kontrolom partizana i više nije bio pod vlasti NDH, koja je na nacionalnom nivou postojala do početka svibnja 1945. Istoga toga dana, neposredno nakon ulaska NOV u Šibenik, KPJ, Okružni, Gradski NOO Šibenik i ostatak rukovodstva lokalnog partizanskog pokreta izabrali su Antu Antića, rođenog u Prvić Šepurini, suvlasnika već spomenute tekstilne tvornice, za prvog partizanskog načelnika Šibenika, koji je tu dužnost obnašao do siječnja 1945. No unatoč postojanju lokalne partijske mreže koja je

²⁰¹ HR-DAST-407, VŽ NDH Bribir-Sidraga, izvješće koje je Župska redarstvena oblast u Šibeniku uputila Glavaru građanske uprave Split u predmetu komunistički natpisi u Šibeniku 22. veljače 1944., Taj. br. 22/44.

²⁰² HR-DAST-407, VŽ NDH Bribir-Sidraga, doglasno izvješće koje je Župsko okružničko zapovjedništvo Šibenik uputilo Glavaru građanske uprave Split, Vojnom odsjeku Ministarstva za oslobođene krajeve u Splitu, Zapovjedništvu obalnog odsjeka Lika u Šibeniku, Zapovjedništvu 7. okružničke pukovnije u Splitu, Velikoj župi Bribir u Šibeniku, Mjesnom zapovjedništvu Šibenik, Župskoj redarstvenoj oblasti Šibenik, Župskom okružničkom zapovjedništvu Split, Župskom okružničkom zapovjedništvu Bihać i Župskom okružničkom zapovjedništvu Zadar 14. kolovoza 1944., broj 465 Taj., str. 3.

²⁰³ HR-DAST-407, VŽ NDH Bribir-Sidraga, kutija 4, izvješće i dostavljen primjer pronađenog letka „*Posljednji poziv svim zavedenim slugama okupatora*“ koji potpisuje predsjednik NKOJ-a i vrhovni komandant NOV i POJ; Tito a koje je Kotarsko oružničko zapovjedništvo Šibenik NDH uputilo Župskom okružničkom zapovjedništvu Šibenik NDH u predmetu komunistička promidžba 10. rujna 1944., broj 196. Taj.

²⁰⁴ GIZDIĆ, 1964., 559.

izabrala i akceptirala načelnika Šibenika, u skladu s revolucionarnim tendencijama prvih mjesec dana, gotovo sva vlast a napose upravna bila je koncentrirana u rukama OZN-e šibenskog područja. Njoj su trebala biti na raspolaganju sva tijela Upravnog odjela NOO-a Šibenik. Dakle, sve intervencije po pitanju evidentiranja neprijateljskih elemenata, mjere za likvidaciju, hapšenja i istrage te za sređivanje političkog stanja u Šibeniku provodila je OZN-a šibenskog područja. U prilog tome, o novonastalim društvenim i političkim prilikama u Šibeniku neposredno nakon oslobođenja svjedoči nam izvještaj Opunomoćstva OZN-e šibenskog područja od 23. studenoga 1944.: „*Od počinjenih neispravnosti treba naglasiti vršenje hapšenja na svoju ruku, a u ponekim slučajevima i sprovođenje samog postupka n.p. K.N.O.O. Šibenik u suglasnosti sa K.K.K.P.H. za Šibenik vršio je niz neovlaštenih hapšenja i likvidiranje (...) Istovremeno sa vojnim likvidiranjem neprijateljskih uporišta vršilo se političko razbijanje protivnika.*“²⁰⁵ Dakle, tu se sasvim otvoreno priznaje primjena neograničenog revolucionarnog nasilja čija akumulacija nužno vodi do podvrgavanja pojedinaca kolektivitetu i izgradnji društveno-političkog života protivnog ljudskome dostojanstvu. Manji dio uhapšenih nalazio se u šibenskom zatvoru koji je odmah po ulasku partizana formiran u bivšim prostorijama sudskih zatvora.

Veći dio uhapšenih nalazio se u radnom koncentracijskom logoru koji je bio smješten na položaju Jurasi. Zatočenici su bili prisiljeni raditi na popravku srušenih mostova kod Vrpolja i Dabra te na iskrcavanju materijala iz brodova i njegovu transportu do skladišta.²⁰⁶

Neposredno nakon ulaska partizana u Šibenik 3. studenoga 1944. Predsjedništvo ZAVNOH-a (vrhovnog zakonodavnog i izvršnog tijela u Hrvatskoj koje je kao najviši organ revolucionarne vlasti izgrađen u procesu socijalističke revolucije) odlučilo je svoje sjedište, kao i CK KP Hrvatske, Glavni odbor AFŽ-a, Glavni odbor USAOH-a, Pokrajinski komitet SKOJ-a, stacionirati u Šibeniku jer su procijenili da će imati optimalne uvjete za rad. Do 31. prosinca 1944. u Šibenik su stigli svi članovi ZAVNOH-a. Najvažniji dio njihova djelovanja tijekom boravka u Šibeniku bile su užurbane pripreme za preuzimanje vlasti na ostatku teritorija koji nije bio pod partizanskom kontrolom kao i upravljanje svim društveno-političkim akcijama na cjelokupnom teritoriju koji je bio pod partizanskom kontrolom, do ulaska partizanskih snaga u Zagreb 8. svibnja 1945. Tada svi članovi ZAVNOH-a odlaze iz Šibenika u Zagreb; tamo se seli sjedište ZAVNOH-a i svih nabrojanih tijela i organizacija

²⁰⁵ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. – dokumenti Dalmacija*, knjiga 4, dok. br. 75., str. 218.

²⁰⁶ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 7., kutija 15., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Odjel prehrane uputio Upravi logora Šibenik, 15. studenoga 1944., bez broja.

koje su do tada djelovale u Šibeniku, čime opada i intenzitet društvenog života.²⁰⁷ Zahvaljujući očuvanju tekovina NOB-e i pokreta uslijedila je migracija pučanstva iz okolnih sela u grad Šibenik nakon čega su u sljedećim godinama uslijedile etape urbanizacije i proces transformacije njihova društvenog statusa te povećanje intenziteta ekonomske moći.²⁰⁸ Ova migracija je u pozitivnoj korelaciji s determinirajućom varijablom političko-ideološke migracije s obzirom na gotovo selektivnu regrutaciju migranata iz kontingenta određene društvene grupe koja je sudjelovala u NOB, NOV, partizanima i aktivno im pomagala. Dakle, iz sela u grad Šibenik sele se osobe mlađe dobi, a direktna posljedica je to da su seoska područja postala mjesto stanovanja starijeg stanovništva, što je bilo u skladu sa ciljevima tadašnje politike koja je nastojala smanjivati broj seljaka i industrijalizirati poljoprivredu kako bi se dobila učinkovitija proizvodnja hrane, a od gradova stvoriti snažna industrijska središta koja će postati mjesta razvoja radništva. Transformacija politike koja se u ovom periodu počela formirati kao predstavnica interesa komunističkih segmenata društva bila je temeljni izvor političko-društvenih deformacija. Stvaranjem oligarhijskog ustroja KPJ i njezina funkcioniranja kao monopolizatora društveno-političkih procesa, partijski monopol i nedemokratsko ustrojstvo omogućeni su zakonskim rješenjima, koja su onemogućavala participaciju u državnim institucijama i organizacijama onim građanima koji nisu bili intelektualni arhitekti i sljedbenici komunističke ideologije.

Nastojeći artikulirati nove snage u svim segmentima u odnosu na prijašnji sustav, početak stvaranja novog komunističkog poretka obilježen je filozofskim svjetonazorom sovjetskog sistema dijalektičkim materijalizmom tj. ateističkom ideologijom koja je označila vrijeme političke represije u obliku masovnih uhićenja i likvidiranja pripadnika Katoličke crkve i obračuna s ostalim neistomišljenicima. Početak napetosti u Šibeniku između Katoličke crkve i komunista dogodio se već 12. studenoga 1944. kada je počelo odvajanje Crkve od države tj. nova vlast je oduzela župnicima pravo da vode matice.²⁰⁹ Napetosti su kulminirale u godinama koje su uslijedile kada je nastupilo potpuno odvajanje Crkve od države, pljenidba crkvene imovine i potpuna eliminacija Crkve iz društveno-političkog života.

Dakle, analizirajući iznesene podatke evidentno je da je u prvim mjesecima svoje vladavine nova lokalna narodna vlast usmjerila sve svoje snage i potencijale u političko-ideološki

²⁰⁷ BEROVIĆ, 1980., 101.

²⁰⁸ HR HDA 421, Javni tužilac Federalne Hrvatske 1945., povjerljivi spisi, 1-363, izvještaj koji je javni tužilac okruga Šibenik uputio javnom tužiocu Hrvatske 9. lipnja 1945., broj UO 42/45.

²⁰⁹ BEZINA, 1996., 197.

obračun i konfrontaciju sa svim potencijalnim neprijateljima koji bi je eventualno sprječavali u budućem stvaranju jednostranačkog komunističkog totalitarnog sustava.

O iznimno slabim rezultatima početka oblikovanja homogenih lokalnih revolucionarnih samoupravnih aktivnosti čiji je cilj trebalo biti postupno ublažavanje velikog siromaštva i ekonomske krize a iz čije je nerealizacije proizlazio i sve više se nagomilavao visok stupanj opterećenja izuzetno složenim i specifičnim problemima na unutarnjem planu ratom opustošenog i nerazvijenog stanja nezamislivih razmjera u privrednom, društvenom i kulturnom aspektu, svjedoče: odluka Predsjedništva ZAVNOH-a upućena Štabu VIII. korpusa 13. studenog 1944. (slika 6.) prema kojoj je 20 milijuna kuna novca pronađenog u blagajni grada Šibenika trebalo najhitnije uputiti Štabu VIII. korpusa²¹⁰, te izvještaj o radu Okružnog NOO-a Šibenik, Socijalnog odjela upućen Oblasnom NOO-u Dalmacije u Splitu 9. prosinca 1944., kao prikaz stanja Gradskog NOO-a Šibenik u Šibeniku: „*Narodna vlast čini sve moguće da bi olakšala teške prilike pod kojima narod živi. Narod je ogolio, jer je za održanje golog života i prehranu morao mjenjati i posljednji komad iz kuće. Ukratko prilike su veoma teške i što vrijeme više odmiče sve više se pogoršava stanje naroda.*“²¹¹ Ova situacija je također razvidna i iz arhivskog dokumenta koji je nastao djelovanjem istog stvaratelja, kao i prethodni dokument, s vremenskim odmakom od oko tri mjeseca od događaja na koje se odnosi; dopis o ukupnom iskazu podijeljene hrane stanovništvu grada Šibenika od dana oslobođenja do 15. ožujka 1945. koji je Okružni NOO Šibenik, Odjel prehrane uputio Oblasnom NOO-u Dalmacije u Splitu, Odjelu prehrane, 19. ožujka 1945. U njemu se eksplicitno navodi da je u studenom 1944. jedina namirnica koja je podijeljena siromašnim obiteljima i obiteljima boraca grada Šibenika bilo 7.059 kg kukuruznog brašna.²¹² U izvješću se promidžbenim manipulacijama nastoji prikazati pozitivan kontekst stvaranja početnog stanja ekonomske konvergencije. U pozadini na marginama izvještaja ilustrirani su negativni procesi koji su doveli do pogoršanja elementarnih životnih uvjeta građana Šibenika koji su se našli u ekstremnom siromaštvu, gladi i beznađu. Svim nabrojenim su znanstveno opovrgnuti prilozima gore navedene hipoteze jugoslavenske historiografije koja je Šibenik u ovom periodu nastojala afirmirati kao jako političko-kulturno središte gdje su se odvijali

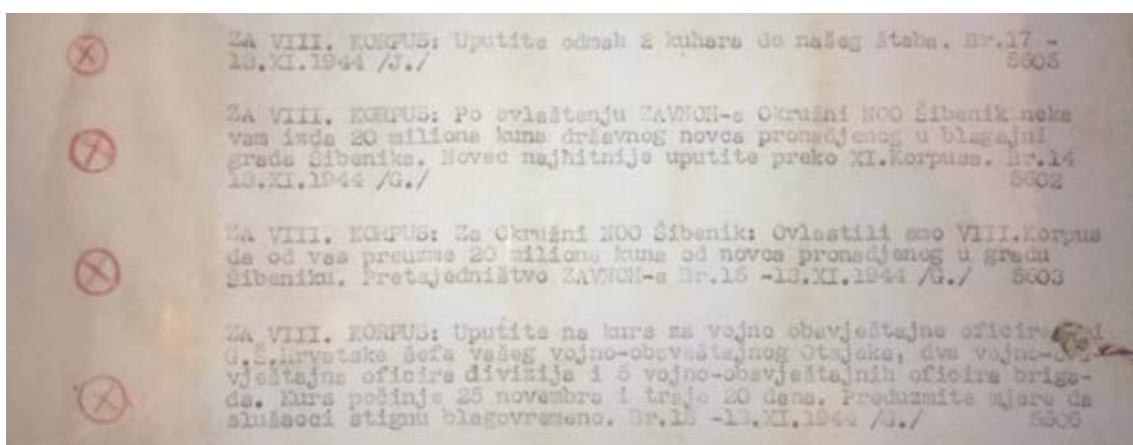
²¹⁰ Vojni arhiv u Beogradu, Drugi svjetski rat od 1941. do 1945., NOVJ od 1941. do 1945., kutija 119., f. 1., odluka Predsjedništva ZAVNOH-a upućena Štabu VIII. korpusa 13. studenog 1944.

²¹¹ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 15.1.1.-15.1.5., kutija 33., izvještaj o radu Okružnog NOO-a Šibenik, Socijalnog odjela koji je Okružni NOO Šibenik, Socijalni odjel uputio Oblasnom NOO-u Dalmacije u Splitu 9. prosinca 1944., broj 100/44., str.5.

²¹² HR-DAŠI-28 ONOŠ, 7., kutija 15., dopis o ukupnom iskazu podijeljene hrane stanovništvu grada Šibenika od dana oslobođenja do 15. ožujka 1945. koji je Okružni NOO Šibenik, Odjel prehrane uputio Oblasnom NOO-u Dalmacije u Splitu, Odjelu prehrane, 19. ožujka 1945., broj 384.

gospodarski i kulturni procesi koji su neupitno stvorili predodžbu napretka određenog društveno-političkog poretka. Odnosno, poretka koji je ubrzano ublažio tešku materijalnu situaciju građana Šibenika, organizirajući sve potrebno da se što prije prijeđe na redoviti život, uklonivši ratne tragove i dovodeći ih do ekonomsko-kulturnog prosperiteta, a čiji legitimitet je, zapravo, proizlazio iz pojedinih oblika represivne političke identifikacije interesne skupine, a najvažniji aspekti njezina političkog djelovanja nisu proizlazili iz identifikacije sa sugrađanima.

Slika 6. Odluka Predsjedništva ZAVNOH-a upućena Štabu VIII. korpusa 13.studenog 1944.

Izvor: Vojni arhiv u Beogradu, Drugi svjetski rat od 1941. do 1945., NOVJ od 1941. do 1945., kutija 119., f. 1.

6. KLASIFIKACIJA PARTIZANSKIH ZLOČINA IZ 1944. GODINE NA PODRUČJU GRADA ŠIBENIKA

Koristeći se spoznajama suvremene historiografije analizirajući, proučavajući i interpretirajući izvorne arhivske spise partizanske vojno-pravosudne administracije te uzimajući u obzir različite kontekste u kojima oni nastaju, u ovom poglavlju se nastoji prezentirati te ukazati na pojedine propuste i nedostatke koji se odnose na politički i ideološki aspekt djelovanja Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja.²¹³

Djelovanje Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja rezultiralo je nepovoljnim korjenitim transformacijama u odnosima između temeljnih organizacijsko-strukturalnih i zakonskih problema u konsolidaciji društva. Reflektirale su se horizontalnom i vertikalnom društvenom diferencijacijom zbog pripadnosti pojedinaca različitim društvenim političko-ideološkim skupinama. Upravo su se pojedinci koji nisu pripadali vladajućoj društvenoj političko-ideološkoj skupini našli na udaru Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja. On je 8. studenoga 1944. počeo s donošenjem osuđujućih presuda pod sudskim brojem 50/44. Tada je osuđeno šest građana Šibenika koji su počinili zločin iz čl. 14 Uredbe o vojnim sudovima te su stoga proglašeni narodnim neprijateljima iz čega su proizlazile kazne prisilnoga rada, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskacija njihove imovine.²¹⁴ Pojam narodni neprijatelj se kao floskula spominje u svim sljedećim presudama Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja te zapravo ukazuje na to da je to bila omiljena propagandna parola za etiketiranje ljudi kojima su oduzeta sva ljudska i građanska prava, kao i za one koji su određeni za likvidaciju. To su:

²¹³ HR HDA 1491/ OZNA 11.63. ROC Šibenik, HR HDA 1491/OZNA 11.63.05.018., HR HDA 1561 SDS RSUP SRH, 01.43., HR-HDA-1850 OK KPH Šibenik 1943.-1944., KP. 307/2472-2698., KP-308/2699-2845., 1944.- 1945., KP. 308/ 2846-2995, KP. 309/2996-3144., HR-HDA-1944. Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 2.1.15. Kartoni žrtava s područja Šibensko-kninske županije (kutije: 302., 305., 309., 311., 312., 315., 317., 322. i 611.), HR-DAST-409 SUP za Dalmaciju, HR-DAŠI 0027, Povjerljivi spisi, HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4., HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650., HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. 1., HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 1536.-1700.

²¹⁴ HR-DAŠI 0027, Povjerljivi spisi, kutija 19., presuda Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja od 8. studenoga 1944., broj 50/44.

1. Gildo Beader, učitelj iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvat, civil. Presuda ga je teretila da je dezertirao iz NOV-e te da je sukladno tome bio ustaški propagator i saboter NOP-a.²¹⁵ U izvješću Opunomoćstva OZN-e šibenskog područja o stanju na ovom području u vrijeme i neposredno nakon ulaska partizana u Šibenik Gildo Beader se spominje kao jedan od trojice aktivnijih mačekovaca i kao „*nepopravljivi mačekovac*“.²¹⁶ Iz toga je eklatantno da se presuda temeljila na lažnim i apsurdnim optužbama. Beader se nije želio prikloniti niti jednoj zaraćenoj strani, nije bio u ratu ni na jednoj strani, a nije se odazvao partizanskom pozivu na mobilizaciju. Pod tadašnjim pritiskom Beaderov otpor prema prisilnoj partizanskoj mobilizaciji doveo je do njegova stigmatiziranja i sasvim negativnog konteksta kod partizanskih tijela. Vojni sud oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja, bez ikakvih konkretnih inkriminirajućih i kompromitirajućih dokaza u smislu počinjenog nedjela ili zločina, osudio je Beadera na godinu prisilnoga rada i pet godina gubitka časnih prava i konfiskaciju imovine.

2. Ivanica Čelar, pok. Ante, iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvatica, civil. Presuda ju je teretila za suradnju s okupatorom i da je protivnica NOP-a.²¹⁷ Propagandna presuda u kojoj nema nikakvih dokaznih argumenata, već jedna rečenica slična Beaderovoj po kojoj je Ivanica Čelar automatizmom bez dokaznih elemenata počinjenja nedjela ili zločina osuđena na godinu prisilnoga rada, pet godina gubitka časnih prava i konfiskaciju imovine.

3. Krste Dedić, pok. Todora, iz Šibenika, po nacionalnosti Srbin, civil. Presuda od jedne rečenice u kojoj se ne navode nikakvi konkretni dokazi Dedićeve pripadnosti bilo kojoj vojnoj formaciji ga je teretila da je bio suradnik talijanskih fašista i četnički propagator.²¹⁸ Osuđen je na godinu prisilnoga rada, pet godina gubitka časnih prava i konfiskaciju imovine.

4. Marica Deronja, iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvatica, civil. Presuda ju je teretila da je bila u službi četnika te da je kao njihova aktivistkinja bacala četničke propagandne letke po gradu Šibeniku.²¹⁹ Osuđena je na šest mjeseci prisilnog rada, na jednu godinu gubitka časnih prava i konfiskaciju imovine.

²¹⁵ HR-DAŠI 0027, Povjerljivi spisi, kutija 19., presuda Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja od 8. studenoga 1944., broj 50/44.

²¹⁶ „*Zločini i teror u Dalmaciji 1943.-1948. počinjeni od pripadnika NOV, JA, OZN-e i UDB-e*“, Zbornik dokumenata, ur. Blanka Matković, Ivan Pažanin, web-izdanje, Zagreb, 2011., dok. br. 260.

²¹⁷ HR-DAŠI 0027, Povjerljivi spisi, kutija 19., presuda Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja od 8. studenoga 1944., broj 50/44.

²¹⁸ Ibidem.

²¹⁹ Ibidem.

5. Tomislav (Drage) Štrkalj, student iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvat, civil. Otac Drago Štrkalj osuđen je istom presudom na smrtnu kaznu.²²⁰ Presuda je Tomislava teretila da je bio organizator Ustaške mladeži u gradu Šibeniku, a poslije i aktivni ustaša. Prema obavijesti ustaškog logora u Šibeniku koju potpisuje vršitelj dužnosti logornika Ante Ferara ustaškom stožeru za Veliku župu Bribir u Drnišu o osnutku Ustaške mladeži u Šibeniku 5. kolovoza 1944. navodi se da je osnovana ustaška muška i ženska mladež koja ukupno broji 15 članova. Ustašku mušku mladež vodio je Slavko Bjažić.²²¹ Dakle, sasvim je razvidno da Tomislav Štrkalj nije bio niti organizator niti vođa a ne spominje se niti kao član Ustaške mladeži u Šibeniku, u tome niti u drugim dostupnim dokumentima. Konstrukcija presude derogira njenu vjerodostojnost. Tomislav Štrkalj osuđen je na dvije godine prisilnoga rada, na pet godina gubitka časnih prava i konfiskaciju imovine.

6. Filip Zorić, iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvat, nepoznato. U internom partijskom izvješću MK KPH Šibenik OK KPH Šibenik od 8. ožujka 1944. Zorić se navodi kao osoba koju bi trebalo likvidirati, no da nemaju konkretnih mogućnosti zato što Zorić rijetko izlazi iz kuće, naročito noću: „*Njegovo ubojstvo imalo bi jak utisak kod naroda (...) poteškoća je u tome što on, svjestan narodne mržnje, uopće ne izlazi iz kuće, naročito ga se ne viđa vani kad se počne hvatati mrak*“.²²² Presuda ga je teretila da je bio aktivni ustaša te je kao takav sudjelovao u pljački narodne imovine jugoslavenskih vojnih magazina.²²³ U drugoj rečenici presude sasvim kontradiktorno se navodi da se kroz cijelo vrijeme okupacije pokazao kao prikriveni protivnik NOP-a koristeći veze s okupatorskim vlastima i nabijanjem cijena gomilao imetak na račun siromašnih. Dvije kontradiktorne i konfrotirajuće teze iz kojih nije sasvim razvidno je li Zorić bio aktivni ustaša ili prikriveni protivnik NOP-a, a koje potpuno isključuju jedna drugu dovele su do povrede pravnog postupka. Zorić je osuđen na tri godine prisilnoga rada, šest godina gubitka časnih prava i konfiskaciju imovine.

Presude i odluke Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja nastavljale su se i u sljedećem periodu te su pod sudskim brojem 95/44. od 17. prosinca 1944.

²²⁰ HR-DAŠI 0027, Povjerljivi spisi, kutija 19., presuda Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja od 8. studenoga 1944., broj 50/44.

²²¹ HR-DAST-407, VŽ NDH Bribir-Sidraga, obavijest ustaškog logora Šibenik o osnutku Ustaške mladeži Šibenik ustaškom stožeru za Veliku župu Bribir u Drnišu 5. kolovoza 1944., broj 144/44.

²²² HR-HDA-1850 OK KPH Šibenik 1943.-1944., KP. 307/2472-2698., KP-308/2699-2845., rukopisni dopis koji je MK KPH Šibenik uputio OK KPH u kojem ga informira o stanju na području grada Šibenika i potrebama MK KPH Šibenik od 8. ožujka 1944., bez broja.

²²³ HR-DAŠI 0027, Povjerljivi spisi, kutija 19., presuda Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja od 8. studenoga 1944., broj 50/44.

narodnim neprijateljima proglašeni sljedeći građani Šibenika te im je određena konfiskacija cjelokupne imovine:²²⁴

7. Aleksandar Anweiler, pok. Nikole, trgovac iz Šibenika, po nacionalnosti Nijemac, civil. U dokumentu ROC-a navodi se da je „*Anweiler kao poznati Hitlerovac napustio Šibenik početkom prosinca 1943. godine*“.²²⁵ U dopisu Okružnog NOO-a Šibenik, Upravnog odjela od 12. svibnja 1945., dakle gotovo godinu i pol poslije navodi se sasvim kontradiktorno da je Anweiler napustio Šibenik zbog svog protunarodnog djelovanja.²²⁶ Optuženik je imao trgovačku radnju u Šibeniku. Prilikom konfiskacije njegove imovine Okružni NOO Šibenik za privremenog upravitelja iste imenovao je Leticiju Kužinu, dok Zemaljska uprava narodnih dobara NR Hrvatske u Šibeniku nije imenovala svog upravitelja 5. svibnja 1945.

Gotovo pola godine nakon što ga je Vojni sud oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja proglasio narodnim neprijateljem Anweiler je došao pod nadzor pravosudno-istražnih jugoslavenskih vlasti te je 4. travnja 1946. javno tužilaštvo okruga Šibenik podnijelo Okružnom narodnom sudu u Šibeniku optužnicu protiv Aleksandra Anweilera u kojoj ga se tereti da je dok je boravio u Šibeniku stupio u Nationalsocijalističku stranku. Kad su došli Nijemci, stupio je u političku suradnju na način da je kao tumač održavao vezu između njemačkog vojnog zapovjedništva i ustaških vlasti. Zatim da je 4. studenoga 1944. godine pristupio njemačkim oružanim formacijama, čime je počinio djela protiv države i naroda iz čl. 3. t. 6. i 8. te zločinstvo iz čl. 3. t. 5. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, kažnjiva na osnovi čl. 4. istog zakona.²²⁷ Okružni narodni sud u Šibeniku u vijeću sastavljenom od predsjednika Frana Šurića i članova sudskog vijeća Marka Jurasu i Marije Kovač-Šubašić 24. travnja 1946. presudio je da je Aleksandar osuđen na kaznu prisilnog rada s lišenjem slobode u trajanju jedne godine, gubitak političkih i građanskih prava u trajanju od dvije godine, te na kaznu konfiskacije imovine.²²⁸

²²⁴ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7., dopisi (koji sadrže osobne podatke o narodnim neprijateljima, sudu koji je donio presudu, broju i datumu presude, vrsti kazne i konfiskaciji imovine) koje je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u Šibenik, Upravnom odjelu od 12. svibnja 1945. do 29. lipnja 1945., brojevi od 699/45 do 4786/45.

²²⁵ HR HDA 1491/ OZNA, 11.63.3 ROC Šibenik, dopis ROC Šibenik Informativnom odsjeku Štaba VIII. korpusa NOV Jugoslavije od 12. prosinca 1943., broj 582.

²²⁶ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7., rješenje Okružnog NOO-a Šibenik, Upravnog odjela u predmetu Aleksandar Anweiler - konfiskacija imovine, od 12. svibnja 1945., broj 964/45.

²²⁷ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. 1., svezak 3, optužnica protiv Aleksandra Anweilera od 4. travnja 1946., broj 126/46.

²²⁸ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. 1., svezak 3, presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku protiv Aleksandra Anweilera od 24. travnja 1946., Stup 4/46.

No sudski postupak donošenjem presude nije bio završen jer je Javno tužilaštvo okruga Šibenik, krivično odjeljenje, uputilo 11. lipnja 1946. Vrhovnom sudu NR Hrvatske žalbu protiv presude Okružnog narodnog suda u Šibeniku u kojoj su nabrojani žalbeni razlozi u kojima se navodi da je optuženiku odmjerena preblaga kazna jer je optuženik još za vrijeme stare Jugoslavije bio član Hitlerove Nationalsocijalističke stranke, te je sama ta činjenica dovoljna za izricanje strože kazne.²²⁹

Vrhovni sud NR Hrvatske u Zagrebu u vijeću sastavljenom od dr. Milana Majera kao predsjedatelja i članova sudskog vijeća dr. Ota Radana i Eugenije Veček 28. srpnja 1946. presudio je da se žalba javnog tužioca okruga Šibenik uvažava. Aleksandru je odmjerena nova kazna: lišenje slobode s prinudnim radom u trajanju od četiri godine, gubitak političkih i građanskih prava u trajanju od dvije godine, te konfiskacija imovine.²³⁰

8. Ernesto Battigelli, iz Šibenika, po nacionalnosti Talijan, civil. Ernesto se u vrijeme i nakon izricanja presude nalazio u inozemstvu. Osuđen je na kaznu konfiskacije imovine, zbog privredne suradnje s neprijateljem.²³¹

9. Milka (Ivana) Černe, iz Šibenika, nacionalnost nepoznata, civil. Presuda je teretila da je bila u intimnoj vezi s vođom fašističke stranke u Šibeniku Alačevićem, zbog čega je osuđena na deset godina prisilnoga rada s lišenjem slobode i na kaznu konfiskacije imovine.²³²

10. Marko Roša, pok. Jose, kovač iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvat, vojna osoba. Nakon dolaska Talijana u Šibenik, odlazi u Knin gdje obnaša dužnost stožernika. Nakon pada NDH emigrirao je u Austriju. Osuđen na kaznu konfiskacije imovine i trajan gubitak časnih prava.²³³

11. Dr. Marko Tarle, pok. Šime, posjednik, iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvat, civil. Otprilike 11 mjeseci nakon odluke Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi

²²⁹ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. 1., svezak 3, žalba i žalbeni razlozi Javnog tužilaštva okruga Šibenik protiv presude Okružnog narodnog suda u Šibeniku u sudskom postupku protiv Aleksandra Anweilera od 11. lipnja 1946., broj J 408/46.

²³⁰ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. 1., svezak 3, presuda Vrhovnog suda NR Hrvatske u sudskom postupku protiv Aleksandra Anweilera od 28. srpnja 1946., broj nečitak.

²³¹ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u Šibenik, Upravnom odjelu u predmetu Ernesto Battigelli - narodni neprijatelj, konfiskacija imovine, 14. svibnja 1945., broj 970/45.

²³² HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u Šibenik, Upravnom odjelu u predmetu Milka Černe - narodni neprijatelj, konfiskacija imovine, 7. lipnja 1945., broj 1156/45.

²³³ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u Šibenik, Upravnom odjelu u predmetu Marko Roša - narodni neprijatelj, konfiskacija imovine, 14. svibnja 1945., broj 965/45.

šibenskog područja²³⁴ i Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača donijela je odluku da je dr. Marko Tarle zločinac (slika 7.).²³⁵ U odluci piše da je po narodnosti Hrvat-ustaša, a u kvalifikaciji zločina navodi se „*Potpomaganja ustaške terorističke akcije prije okupacije i poslije okupacije, kulturna saradnja sa njemačkim okupatorom i vršenje propagande za fašizam*“. Komunističke strukture naročito su mu zamjerile njegove članke koje je 1942. (koji su priloženi kao dokazni materijal) objavljivao u ustaškom tjedniku *Spremnost*. „*Imenovani je pisao različite članke sa manje-više naučnim pretenzijama. U tim člancima koji su bili prije sve drugo nego naučni, Dr. Tarle raspravlja ponajviše o ratnom gospodarstvu i gospodarskim pitanjima pojedinih država, koje su sudjelovale u ratu, ali u svim člancima stalno i nepokolebivo podvlači prvenstvo Njemačke na svim linijama, pa tako i u pitanju gospodarske politike, tvrdeći da Njemačka kraj ovako razvijenog dirigiranog gospodarstva ne može izgubiti pobjedu u ratu. Na taj način uz krive pretpostavke širi propagandu za njemački fašizam.*“

²³⁴ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u Šibenik, Upravnom odjelu u predmetu dr. Marko Tarle - narodni neprijatelj, konfiskacija imovine, 29. lipnja 1945., broj 4786/45.

²³⁵ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 2, odluka Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača o zločincu dr. Marku Tarli, od 24. listopada 1945., Zh broj 14385, broj 4179/45.

Slika 7. Odluka Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača o zločincu dr. Marku Tarli od 24. listopada 1945.

FEDERALNA DRŽAVA HRVATSKA
ZEMALJSKA KOMISIJA
ZA UTVRĐIVANJE ZLOČINA OKUPATORA
I NJIHOVIH POMAGAČA

Zb. broj 14385

Br:4179/45

O D L U K A

o utvrđivanju zločina okupatora i njihovih pomagača

ZLOČINAC:

Prezime i ime: Dr. Marko T A R L I
Približna starost: Hrvat-ustaša
Narodnost:
Jedinica, zvanični položaj i čin: poslanik kod Ministarstva vanjskih
poslova
Mjesto stalnog boravišta: Šibenik
Posljednje boravište: Zagreb
Ostali lični podaci: sada u bjegstvu

ŽRTVE ZLOČINA (OŠTEĆENICI):
(sa ličnim podacima)

KRATAK OPIS I KVALIFIKACIJA ZLOČINA:
Potpomaganja ustaške terorističke akcije prije okupacije i poslije okupacije, kulturna saradnja sa njemačkim okupatorom i vršenje propagande za fašizam.

Izvor: HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 2.

12. Joso Peran, trgovac iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvat, civil. Joso i njegov sin Miro i žena Pava osuđeni su zbog propagandne djelatnosti protiv NOP-a i NOB-a te financijskog nepomaganja istih na kaznu konfiskacije imovine.²³⁶

13. Miro (Joso) Peran, student prava iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvat, civil. Osuđen je na kaznu konfiskacije imovine.²³⁷

14. Pava Peran, žena Jose, domaćica, po nacionalnosti Hrvatica, civil. Osuđena je na kaznu konfiskacije imovine.²³⁸

15. Milan Tejić, trgovac iz Šibenika, po nacionalnosti Srbin, vojna osoba. Osuđen je zbog propagandne djelatnosti protiv NOP-a i NOB-a, kao član četničkog odbora na kaznu od dvije godine lišenja slobode s prinudnim radom i konfiskaciju imovine.²³⁹

16. Milorad Pecelj, trgovac iz Šibenika, po nacionalnosti Srbin, vojna osoba. Osuđen je zbog propagandne djelatnosti protiv NOP-a i NOB-a, kao član četničkog odbora na kaznu od pet godina lišenja slobode s prinudnim radom i konfiskaciju imovine.²⁴⁰

17. Josip Batinica, profesor iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvat, civil. Osuđen je na kaznu konfiskacije imovine.²⁴¹

18. Dario Rossi, ing. tehnike, po nacionalnosti Talijan, nepoznato. Presudom Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja od 17. prosinca 1944. Dario Rossi osuđen je na kaznu gubitka časnih prava u trajanju od dvije godine i konfiskaciju imovine²⁴² zbog toga što je nakon dolaska Talijana u Šibenik sudjelovao u gotovo svim fašističkim manifestacijama i akcijama te zato što je bio jedan od organizatora *Giovane*

²³⁶ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u Šibenik, Upravnom odjelu u predmetu Joso, Miro i Pava Peran - narodni neprijatelji, konfiskacija imovine, 16. svibnja 1945., broj 1157/45.

²³⁷ Ibidem.

²³⁸ Ibidem.

²³⁹ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u Šibenik, Upravnom odjelu u predmetu Milan Tejić - narodni neprijatelj, konfiskacija imovine, 8. lipnja 1945., broj 3522/45.

²⁴⁰ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u Šibenik, Upravnom odjelu u predmetu Milorad Pecelj - narodni neprijatelj, konfiskacija imovine, 8. lipnja 1945., broj 3523/45.

²⁴¹ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u Šibenik, Upravnom odjelu u predmetu Josip Batinica - profesor iz Šibenika, narodni neprijatelj, konfiskacija imovine, 1. lipnja 1945., broj 4786/45.

²⁴² HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u Šibenik, Upravnom odjelu u predmetu Dario Rossi - narodni neprijatelj, konfiskacija imovine, 1. lipnja 1945., broj nečitak.

italiana fascista.²⁴³ Kako Dario Rossi nije posjedovao nikakvu imovinu nad kojom bi komunističke vlasti mogle provesti konfiskaciju, uslijedio je sudski postupak protiv njega. Okružni narodni sud u Šibeniku, sastavljen od Vicka Šprljana, predsjedatelja, Ante Paića i Dese Matković, članova sudskog vijeća, 17. siječnja 1946. donio je presudu po kojoj je Dario Rossi osuđen na kaznu lišenja slobode s prinudnim radom u trajanju 20 godina i na gubitak političkih i građanskih prava u trajanju od šest godina.²⁴⁴ Nakon presude Okružnog narodnog suda u Šibeniku 17. siječnja 1946. uslijedila je žalba javnog tužioca protiv presude Okružnog narodnog suda u Šibeniku koji je smatrao da je odmjerena kazna preblaga te žalba okrivljenika, koji je smatrao da je kazna iz presude rigorozna. Sudski postupak je završen 10. ožujka 1946. presudom Vrhovnog suda NR Hrvatske u Zagrebu, u vijeću sastavljenom od dr. Stjepana Ivekovića, predsjednika, dr. Milana Majera i dr. Čede Rajčića kao članova Vrhovnog suda, koji je presudio da se odbijaju žalbe javnog tužioca i okrivljenika.²⁴⁵

19. Ljubo (Ante) Matković, iz Šibenika, nacionalnost nepoznata, nepoznato. Osuđen je na kaznu konfiskacije imovine.²⁴⁶

20. Ante (Ante) Matković, iz Šibenika, nacionalnost nepoznata, nepoznato. Osuđen je na kaznu konfiskacije imovine.²⁴⁷

21. Josip Montanari, pok. Paške, „autovlasnik“ iz Šibenika, nacionalnost nepoznata, civil. Osuđen je na kaznu konfiskacije imovine.²⁴⁸

22. Laura Zuliani, pok. Petra, domaćica iz Šibenika, nacionalnost nepoznata, civil. Osuđena je na kaznu konfiskacije imovine.²⁴⁹

²⁴³ Organizacija fašističke mladeži u stvarnosti je djelovala pod drugim imenom. Djeca u dobi od 6 do 17 godina bili su pripadnici Balille (*L opera Nazionale Balilla*), mladi u dobi od 18 do 21 godine bili su pripadnici *Gioventu italiana del Littorio* (GIL). Pojam *Giovani fascisti* odnosio se na pripadnike Balille i GIL-a u dobi od 17 do 21 godine.

²⁴⁴ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650., svezak 2, presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku po optužnici javnog tužioca okruga Šibenik od 17. siječnja 1946., broj 578/45.

²⁴⁵ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650., svezak 2, presuda Vrhovnog suda NR Hrvatske u Zagrebu na žalbe javnog tužioca okruga Šibenik i okrivljenika od 10. ožujka 1946., broj K. 625/1946.

²⁴⁶ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u Šibenik, Upravnom odjelu u predmetu Josip Batinica - profesor iz Šibenika, narodni neprijatelj, konfiskacija imovine, 1. lipnja 1945., broj 4786/45.

²⁴⁷ Ibidem.

²⁴⁸ Ibidem.

²⁴⁹ Ibidem.

23. Lidia (Josip) Scotton, iz Šibenika, nacionalnost nepoznata, nepoznato. Osuđena je na kaznu konfiskacije imovine.²⁵⁰ Presuda se temeljila na rodbinskoj povezanosti Lidie s Antoniom Scottonom koji je 1941. bio bliski suradnik talijanskih vlasti u Šibeniku. Njega su 11. listopada 1941. likvidirali komunisti. Njihovu majku Mariju Scotton Okružni narodni sud u Šibeniku 20. listopada 1945. osudio je na kaznu smrti (detaljnije u potpoglavlju 8.1. Društvena struktura žrtava) iz čega je razvidno da se gotovo cijela obitelj Scotton (izuzev Josipa Scottona) našla pod udarom komunističkog pravosuđa.

24. Eleonora (Josip) Scotton, iz Šibenika, nacionalnost nepoznata, nepoznato. Osuđena je na kaznu konfiskacije imovine.²⁵¹ Također, kao i prethodna presuda i ova se temeljila na rodbinskoj povezanosti Eleonore s Antoniom Scottonom.

Materijalne i vremenske činjenice sadržane u brojnim dopisima Okružnog NOO-a Šibenik predstavljaju znanstveni i dokazni materijal te govore u prilog tome da su svi oni koji se poimenice navode u dopisu Okružnog NOO-a Šibenik, Upravnog odjela od 1. lipnja 1945., izuzev katoličkog svećenika dr. don Ive Guberine (koji se našao pod djelokrugom aktivnosti OZN-e za Hrvatsku i partizanskog postupanja prema njemu u Zagrebu, detaljno u poglavlju 7. Društveno-političke prilike 1945. godine na području grada Šibenika), odlukama Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja pod sudskim brojem 95/44. od 17. prosinca 1944. proglašeni narodnim neprijateljima.

Pojavni oblici, struktura i dinamika zločina (motivi, način, sredstvo, mjesto i vrijeme izvršenja) kao i strukturalne promjene koje je zločin prouzročio sastavne su karakteristike po kojima se zakonski klasificiraju društveno devijantne pojave kojima se ugrožavaju univerzalne društvene vrijednosti fizičkog integriteta i slobode građana.

Ratni zločin je kazneno djelo koje se sastoji u kršenju normi međunarodnog prava u vođenju rata korištenjem nedozvoljenih načina i metoda borbe koje su prouzročile teške i zabranjene posljedice. No i u miru izvan oružanog sukoba može biti počinjen genocid i zločin protiv čovječnosti koji također ostavlja teške posljedice.

²⁵⁰ Ibidem.

²⁵¹ Ibidem.

Brojne masovne i pojedinačne likvidacije koji su se dogodile krajem Drugog svjetskog rata, o čemu svjedoče mnogi dokumenti koji su korišteni prilikom izrade ovog doktorskog rada, nedvojbeno potvrđuju da su obračuni i zločini nad političkim i ideološkim neistomišljenicima koje su počinili pripadnici partizanskih postrojbi i ustanova 1944. na području grada Šibenika sukladno međunarodnopravnim zakonima ratni zločini, genocid i zločin protiv čovječnosti. Sve tri spomenute kategorije zločina ubojstvima, zlostavljanjima, ponižavanjima, masovnim protjerivanjima i konfiskacijom imovine imaju za cilj plansko i organizirano fizičko, materijalno i političko uništenje poraženih vojnih i političkih protivnika te sustavno promicanje atmosfere mržnje prema potencijalnim neprijateljima pod izgovorom da su izdajnici napaćenog naroda i suradnici okupatora. Inkriminacija „izdajnici napaćenog naroda i suradnici okupatora“ korištena je za politički obračun. Samovolja i nedostatak čvrstih kriterija političkih predstavničkih tijela kojima su vojni uspjeh i pripadnost savezničkoj vojsci omogućili da postanu direktno inkorporirani kao nositelji nacionalne politike i prerastu u vrhovna zakonodavna i izvršna tijela vlasti koja su tek u drugoj polovici 1945. izgradila cjelovitu organizacijsku strukturu i oblik vlasti, omogućili su da se gotovo svaka djelatnost osoba i skupina tijekom rata može protumačiti kao „služenje okupatoru i njegovim pomagačima“ odnosno izravno sudjelovanje u zločinu. Mnoge osobe u Šibeniku, samovoljno i neutemeljeno likvidirane na temelju politički montiranih optužbi i suđenja (ako je bilo suđenja) označavane su, u brojnim slučajevima tek poslije smaknuća, kao ustaški krvoloci, suradnici ustaša, Pavelićeve sluge i slično, iako mnogi nisu pripadali nijednom dijelu ustaške ekspoziture.²⁵² Takve ideološke predrasude udaljile su nadležne pravosudne institucije od vođenja sudskih procesa temeljenih na načelima pravde i pravednosti,²⁵³ što je razvidno iz presuda Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja 1944. koji je tada bio jedino pravosudno jednostupanjsko tijelo novonastale vlasti čija se djelatnost zasnivala na direktivama Glavnog štaba. Vojni sud oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja 1944. proglasio je 24 građanina koji su boravili na području grada Šibenika narodnim neprijateljima i osudio ih na zatvorske kazne, prisilni rad, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju imovine.

Taj usklađeni mehanizam je u dinamičkom smislu počeo procesom strukturalne diferencijacije lokalnog društva i implementacijom vjerovanja kod stanovništva da je to normativni element o kojem ovisi dobrobit lokalnog društva.

²⁵² JAREB, 2006., 291.

²⁵³ BEGONJA, 2008., 847.

Klasificirajući komparativno-statističkom analizom presude Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja iz 1944.²⁵⁴ uočava se da je od ukupnog broja osuđenih presudama Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja i izvanzakonskih likvidacija koje su provodile postrojbe NOVJ 1944. na području grada Šibenika bilo 3.6 puta više osuđenih na smrtnu kaznu i likvidiranih bez osude u odnosu na osuđene na zatvorske kazne, prisilni rad, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju imovine. Od te 24 osobe koje su osuđene na zatvorske kazne, prisilni rad, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju imovine, po nacionalnoj strukturi 45.8% su Hrvati, 29.1% nepoznate nacionalnosti 12.5% Srbi, 8.3% Talijani i 4.1% Nijemci. Od 87 osuđenih na kaznu smrti i likvidiranih bez osude 65.5% su nepoznate nacionalnosti, 28.7% su Hrvati, 2.2% Srbi, 1.1% Nijemci, 1.1% Slovenci i 1.1% Talijani. Po spolnoj strukturi od 24 osuđenih 70.8% su muškarci, a 29.2% su žene. Od 87 osuđenih na kaznu smrti i likvidiranih bez osude 82.7% žrtava su muškarci, 10.3% žrtava su neutvrđenog spola i 6.8% su žene. Korelacijskom analizom posebno su utvrđeni smjer i jakost dviju varijabli koje u linearnom slijedu predstavljaju uzročno-posljedični odnos među promatranim pojavama diferencirajući sintezu analize koja ukazuje da od 24 osobe koje su osuđene na zatvorske kazne, prisilni rad, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju imovine prema društvenoj strukturi 62.5% su civili, 25% nepoznato i 12.5% vojne osobe (grafički prikaz na kraju poglavlja). Od 87 osuđenih na kaznu smrti i likvidiranih bez osude prema društvenoj strukturi 78.1% su civili, 13.7% nepoznato i 8% vojne osobe (grafički prikaz na kraju potpoglavlja 6.1. Društvena struktura žrtava), što nedvojbeno ukazuje na obračun i genocidno nasilje koje je komunistički režim provodio prvenstveno prema civilima.

Za 87.5% osuđenih presude i odluke Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja značile su završetak postupanja prema njima, a za manji dio osuđenih, 12.5%, to je bio samo prvi stupanj procesnog postupanja koje se nastavilo kroz sudske procese u godinama koje su slijedile.

Primjerice, analizom sadržaja dopisa iz 1945. godine dolazimo do suštine funkcioniranja tadašnjih vojnih i upravnih struktura u postupanjima i istinama o narodnim neprijateljima. Primarna sporna točka spomenutog dokumenta vezana je za njegovo datiranje. Ako se

²⁵⁴ U kojima su 24 osobe koje su tada boravile na području grada Šibenika osuđene na zatvorske kazne, prisilni rad, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju imovine s onim najrigoroznijim presudama i likvidacijama bez presude u kojima je 87 osoba na području grada Šibenika osuđeno na kaznu smrti te uz to i na gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju imovine, od kojih su mnogi likvidirani bez osude, po kratkom postupku (o osuđenima na kaznu smrti i likvidiranima bez presude detaljnije u sljedećem potpoglavlju 6.1. Društvena struktura žrtava).

dokument uveća, vidi se da se uz rimsku brojku I nalazila brojka 2 koja je izbrisana. Naime, ostalo je jedno prazno mjesto između brojke I i točke, dakle „I . juna 1945“, što samo po sebi i ne bi bilo sporno, moglo bi se pripisati pogrešci koja je nastala prilikom pisanja da se već u prvoj rečenici dokumenta ne navodi „*Odlukom vojnog suda VIII Korpusa pod Sud broj 95/44 od 17. XII 1945 proglašeni su narodnim neprijateljima*“. U potpunosti je nemoguće da su se događaji proglašenja narodnih neprijatelja dogodili tim redoslijedom jer je lipanj 1945. šest mjeseci prije prosinca 1945. Nadalje sasvim kontradiktorno i konfliktno datiranje dopisa i proglašenja narodnih neprijatelja u prvoj rečenici trećeg odlomka se navodi: „*Budući da se radi o odluci donešenoj još u prošloj godini, a da po istoj do danas nije provedena određena konfiskacija, to se preporučuje, da se bez odlaganja pristupi odmah sakupljanju odnosnih podataka, koji neka budu stvarni i tačni, pak sve sredjeno i uredno za svako lice što moguće prije dostavite ovom odjelu*“²⁵⁵ što je sasvim u skladu s ostatkom arhivske građe.

Uočljivo je kako postoji niz naznaka da dio istaknutog arhivskog gradiva detaljnom analizom i raščlambom dobiva obilježje dokumentacije koja je vremenski, prostorno i materijalno prikivala i zataškavala, opravdavala i pokušavala staviti u zakonske okvire sankcija problematiku nedopuštenih partizanskih postupanja u okviru ratnog poretka koja su bila protivna međunarodno normativnim objektivnim ograničenjima i standardima što su se odnosili i na partizane kao dio savezničkih snaga.

²⁵⁵ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u Šibenik u predmetu Josip Batinica, profesor iz Šibenika, narodni neprijatelj, konfiskacija imovine, 1. lipnja 1945., broj 4786/45.

Slika 8. Dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u Šibenik u predmetu Josip Batinica, profesor iz Šibenika, narodni neprijatelj, konfiskacija imovine, 1. lipnja 1945.

Okružni N.O.O. Šibenik
Upravni odjel
Broj 478/45
Dana 1. juna 1945

DRŽAVNA ARHIVA I ŠIBENIK
Kod. zbirke broj 28

Predmet: Batinica Josip, profesor iz Šibenika,
narodni neprijatelj, konfiskacija imo-
vine.-

GRADSKI NOO-u
/Upravni odjel/
Š i b e n i k

Odlukom vojnog suda VIII Korpusa pod Sud broj 95/44 od 17. XII 1945
proglasaeni su narodni neprijatelji, te im je bila određena konfiskacija
čitave njihove pokretne i nepokretne imovine, a pojedina lica:

1. Batinica Josip, profesor iz Šibenika,
2. Kosač Dario Nikša, student iz Šibenika,
3. Mikelić Dr. Ante, advokat iz Šibenika,
4. Maric Dr. Marko, trgovac iz Šibenika,
5. Čuharina Dr. Ivo, svećenik iz Šibenika,
6. Matković Ljubo Antin iz Šibenika,
7. Matković Ante Antin iz Šibenika,
8. Montanari Josip pok. Paško, autovlašnik iz Šibenika,
9. Balicani Laura pok. Petar, domaćica iz Šibenika,
10. Scotton Lidia iz Šibenika, kći Josipova iz Šibenika,
11. Scotton Eleonora kći Josipova iz Šibenika,
12. Scotton Marija žena Josipova iz Šibenika,

Pošto ovaj odjel inače da provede naredjenu konfiskaciju, a nema
nikakvih podataka o obiteljskom stanju i imovini navedenih lica, to se poni-
vate, da najhitnije dostavite ovom odjelu za sva ta lica sve potrebne podatke
kako o pojedinom gori spomenutom narodnom neprijatelju, tako o njegovoj obi-
telji te imovnom stanju njegovom stanju sa navedenom pokretnom i nepokretnom
njegovom vlasnosti:

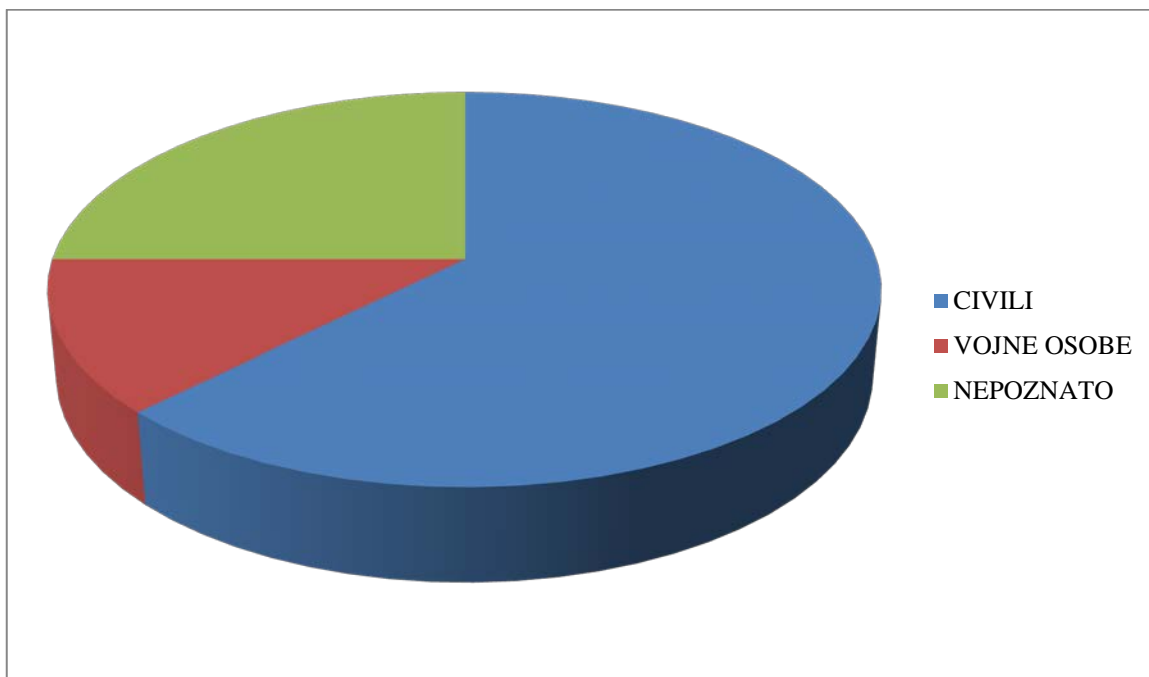
Što se radi o odluci donesenoj još u prošloj godini, a da
po istoj se danas nije provedena određena konfiskacija, to se preporučuje,
da se bez odlaganja pristupi odmah sakupljanju odnosnih podataka, koji neka
bude stvarni i tačni, pak sve uređeno i uređeno posebno za svako lice što
može prije dostaviti ovom odjelu. U koliko im prikupljenih podataka ustano-
vite, da pojedini od tih narodnih neprijatelja imade imovine koja se se morati
konfiskovati, to istodobno predložite u odnosnom pojedinačnom izvješćaju i svu
osobu prikladnu za privremenog staratelja te imovine.

Sart Fašiani - Sloboda naroda

Pročelnik:
Izvo Knežević
B. Knežević

Izvor: HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7.

Grafikon 1. Društvena struktura „narodnih neprijatelja“ s područja grada Šibenika koji su osuđeni presudama i odlukama Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja 1944. na kazne prisilnog rada, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju imovine.

Izrada autorice prema arhivskim izvorima iz:

HR HDA 1491/ OZN-a 11.63. ROC Šibenik

HR-DAST-407 VŽ NDH Bribir-Sidraga

HR-DAŠI-0027 Povjerljivi spisi

HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4.

HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1.

HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650.

HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. 1.

6.1. Društvena struktura žrtava

Nakon ulaska NOVJ u Šibenik 3. studenoga 1944. počeo je period u kojem su jugoslavenske postrojbe na području grada Šibenika, sukladno presudama i odlukama Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja, intenzivno provodile sustavne likvidacije civila i vojnih zarobljenika.

Uz takve likvidacije intenzivno su se provodile i likvidacije ne samo bez suđenja, nego i bez bilo kakve evidencije te razmjere takvih stradanja nije moguće cjelovito istražiti jer u Hrvatskoj ne postoji kompletna povijesno utemeljena baza žrtava i osoba koje su nestale u Drugom svjetskom ratu i poraću, kao ni potrebni ljudski resursi koji bi ih istražili.

Prema djelomičnim materijalnim nalazima te pojedinim dostupnim i sačuvanim izvornim dokumentima, najveća pojedinačna stratišta likvidiranih osoba 1944. na području grada Šibenika nalaze se na dvije lokacije u samom gradu: staro groblje u Šibeniku i šuma sv. Mare u šibenskom polju te na jednoj lokaciji u neposrednoj blizini grada u Dubravi, jama Golubinka koja je stratište zarobljenih njemačkih vojnika.²⁵⁶

Usmena svjedočanstva ukazuju na mogućnost postojanja još jednog lokaliteta kod crkve u šibenskom polju u Ražinama, gdje se nalazi nepoznat broj manjih jama koje su stratište neutvrđenog broja likvidiranih ustaških i domobranskih ranjenika.²⁵⁷ No s obzirom na to da je

²⁵⁶ HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 4.2.15. Grobišta u Šibensko-kninskoj županiji, dokumenti u vezi istraživanja grobišta i popis grobišta, kutija 611.: JURČEVIĆ, 2012., 128.-129.; „Zločini i teror u Dalmaciji 1943.-1948. počinjeni od pripadnika NOV, JA, OZN-e i UDB-e“, Zbornik dokumenata, ur. Blanka Matković, Ivan Pažanin, web-izdanje, Zagreb, 2011., str. 61.

²⁵⁷ Kako se provodila egzekucija svjedoči iskaz sudionika i očevica toga događaja Vinka Martinovića, pok. Bože, rođenog 1922. u Zatonu kraj Šibenika. Razgovor je obavljen 15. siječnja 2017.

Svjedok navodi da je u prvim danima neposredno nakon ulaska partizanskih jedinica u Šibenik uhićeno i odvedeno oko 400 ljudi, od kojih mnoge nikada više nije vidio u gradu Šibeniku. Kako navodi, i sam je bio sudionik provedbe dijela tih uhićenja i odvoženja 5. studenoga 1944. oko 23 sata, kada je zajedno s dvojicom pripadnika 1. dalmatinske brigade, Ivanom Ninićem i Josipom Ninićem, te hijerarhijski visokopozicioniranim članom Okružnog komiteta SKJ Krstom Lambašom (Maćom) iz šibenske bolnice odveo grupu od oko 50 ranjenika pripadnika ustaških postrojbi, koje su pogubili hladnim oružjem kod crkve u šibenskom polju u Ražinama i bacili ih u više jama u neposrednoj blizini. Svjedok navodi da je glavni egzekutor spomenutog pokolja Krsto Lambaša (Maćo) rezao do izdahnuća ranjene ustaške vojnike vadeći im dijelove organa iz tijela. Svjedok navodi i da je Krsto Lambaša (Maćo) u jednu od jama bacio trojicu ustaša, koji su bili živi nakon neuspjele likvidacije.

Na postavljeno pitanje je li za odvođenje ranjenih ustaških vojnika iz šibenske bolnice i njihovu likvidaciju postojala odluka vojnog, narodnog ili bilo kojeg drugog suda po kojoj su oni postupili, svjedok je odgovorio da nije, nego da je to bila naredba Krste Lambaše (Maće), za koju je im je Krsto Lambaša (Maćo) rekao da je to direktiva hijerarhijski najvišeg partijsko-vojnog rukovodstva da se što brže pristupi akciji čišćenja kojom će se likvidirati što veći broj neprijatelja u danima neposredno nakon oslobođenja Šibenika.

Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata evidentirala ovaj lokalitet kod crkve u šibenskom polju u Ražinama kao stratište nepoznatog broja civila koji su likvidirani tijekom 1945., a ne ustaških i domobranskih vojnika koji su likvidirani u studenom 1944.²⁵⁸ ova usmena svjedočanstva su iznimno dragocjena i mogu biti dobar temelj za daljnje sustavnije i detaljnije istraživanje.

Broj likvidiranih koji proizlazi iz usmenih svjedočanstava ne može se dodati ukupnom broju žrtava koji se nastoji istražiti u ovom doktorskom radu zbog toga što na spomenutom lokalitetu do sada nisu pronađeni posmrtni ostatci koji se odnose na žrtve likvidirane u studenom 1944.

Prema podacima Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata s vanjske strane staroga groblja u Šibeniku nalaze se posmrtni ostatci najmanje devet neidentificiranih žrtava i posmrtni ostatci jedne identificirane osobe (predsjednika općine Drniš) koji su strijeljani neutvrđenog dana u prosincu 1944. Dakle, posmrtni ostatci ukupno najmanje deset žrtava.²⁵⁹ Slojevitije i cjelovitije istraživanje u kontekstu identifikacije posmrtnih ostataka i pronalaska ukupnog broja žrtava koje su partizani likvidirali unutar staroga groblja u Šibeniku i na okolnom terenu nije moguće provesti s obzirom na to da se staro groblje u Šibeniku i okolni teren nalaze ispod stijene na kojoj je gradsko groblje Raskrižje, a takva konfiguracija terena ne dopušta sondiranja neophodna za utvrđivanje cjelovitijeg broja žrtava.

Prema podacima Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata na dnu jame Golubinka nalaze se identifikacijske pločice njemačke vojske, brojne kovanice

Na postavljeno pitanje je li netko od trojice prisutnih partizana žrtve otprije poznao, svjedok navodi da ih nitko od prisutnih partizana otprije nije poznao jer su ranjenici, prema svjedokovim navodima, pripadali ustaškoj vojnoj formaciji Cetina koja je krajem listopada 1944. razbijena na području šireg sinjskog, splitskog i šibenskog zaleđa, te da je smrt zaslužena kazna za ustaške koljače koje je sustigla ruka pravde.

Na postavljeno pitanje je li mu poznato zašto je smaknuće hladnim oružjem izabrano kao metoda egzekucije, svjedok navodi da su partizani u većini slučajeva uhićene likvidirali noževima po direktivi hijerarhijski najvišeg partijsko-vojnog rukovodstva, jer strijeljanjem hitcima nisu smjeli skrenuti pozornost.

²⁵⁸ HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 4.2.15. Grobišta u Šibensko-kninskoj županiji, dokumenti u vezi istraživanja grobišta i popis grobišta, kutija 611.

²⁵⁹ HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 2.1.15. Kartoni žrtava s područja Šibensko-kninske županije, kutija 302., karton ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata, Zvonimir Drezga.

njemačkih Reichsmark-a i razbacane kosti neidentificiranih njemačkih vojnika²⁶⁰ koje su partizani likvidirali 1944. nakon ulaska u Šibenik. S obzirom na to da nisu ekshumirani svi posmrtni ostaci koji se nalaze na dnu jame Golubinke, zbog nedovršenosti procesa istraživanja i nemogućnosti sondiranja okolnog terena nemoguće je utvrditi stvaran broj likvidiranih njemačkih vojnika i njihov identitet.²⁶¹ Neidentificirani njemački vojnici koje su partizani masovno likvidirali i bacili u jamu Golubinku u Dubravi bez suđenja imali su prema tada važećem međunarodnom obvezatnom pravu status civila jer su se predali ili su bili zarobljeni ili su bili ranjeni. Dakle u konkretnom slučaju prema međunarodnopravnoj kvalifikaciji zločina riječ je o ratnom zločinu i genocidu. No nepobitno je da je lokalni i nacionalni nivo bio sasvim različit od međunarodnog jer je još uvijek u tom vremenu postupanje prema ratnim zarobljenicima bilo represivno, samovoljno, neujednačeno i nelegitimno. Proizlazilo je iz izvansudskog i sudskog djelovanja; suđenja koja u pravnom i procesnom smislu nisu zadovoljavala ni osnovne elementarne uvjete, ali je kroz snažnu organizacijsku i provedbenu revolucionarnu mitologiju kao idejnu matricu koja je odobravala, poticala i podrazumijevala kumulativan koncept krivnje i obračun sa svim „narodnim neprijateljima“ čijoj su strukturi pripadali i ratni zarobljenici postojao nezakonit i unaprijed predviđen način i obrazac izvršenja masovnih i grupnih smaknuća ratnih zarobljenika.

U tom periodu nije postojao formalni dokument kojim bi se regulirao postupak prema ratnim zarobljenicima. Naime, tek 30. lipnja 1945. Josip Broz je izdao Naređenje da se pri armijama formira Otek za ratne zarobljenike.²⁶² Dakle analizirajući strukturu i rekapitulirajući sve zakonske, vremenske i prostorne parametre zločina koji su partizani počinili prema neidentificiranim njemačkim vojnicima evidentno je da je primarni cilj partizanske intervencije bila fizička eliminacija njemačkih vojnika. No također vrlo značajna karakteristika ovog partizanskog zločina je da kažnjavanje prestaje biti javni čin i postaje najskrivljeniji dio fiktivnog ili u većini slučajeva nepostojećeg kaznenog procesa, a mučenje, okrutnosti i ponižavanja žrtve dovodi do zvjerstva kada čovjek prestaje biti čovjekom.

²⁶⁰ Identitet nastradalih njemačkih vojnika gotovo je nemoguće utvrditi s obzirom na to da je identitet žrtava moguće utvrditi jedino analizom DNK žrtava koju bi trebalo usporediti s DNK mogućih potomaka ili rodbine žrtava koji su uglavnom nepoznati i većinom su izvan Hrvatske.

²⁶¹ HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, Grobišta u Šibensko - kninskoj županiji, dokumenti u vezi istraživanja grobišta i popis grobišta, kutija 611., dokument grobište jama Golubinka na lokaciji Dubrava, Šibenik.

²⁶² JAREB, 1989., 610.-612.

Tijekom 1944. do ulaska partizanske vojske u Šibenik 3. studenog 1944. NOV i PO Jugoslavije su u Šibeniku likvidirali:

1. Fra Andriju Zjačića, iz Šibenika, katoličkog svećenika i župnika u Lišanima, po nacionalnosti Hrvat, civil. Partizani su ga uhitili, odveli iz Lišana i likvidirali između 10. i 14. siječnja 1944. Nije moguće utvrditi točan datum njegove likvidacije. U prvom izvoru, proglašenju NOO-a Vodice „narodu vodičkog kotara“ od 13. siječnja 1944. u kojem se narod obavještava o sudbini fra Andrije ističući kako su „naše civilno i vojno-pozadinske vlasti smatrajući njegov rad protunarodnim i izdajničkim uhapsile ga i kaznile onako kako je svojim radom i zaslužio“ razvidno je da je fra Andrija u vrijeme kada je sastavljan proglašenje 13. siječnja 1944. već bio likvidiran,²⁶³ dok u drugom izvoru svjedokinja ubojstva navodi da su partizani fra Andriju likvidirali 14. siječnja 1944.²⁶⁴ Za provođenje njegove likvidacije trebala je postojati značajna količina inkriminirajućeg dokaznog materijala uz partizansko potpuno nepriznavanje važećeg međunarodnog prava. Isključivo osobne misli pojedinca koje čak nisu ni javno izrečene nisu mogle i nisu smjele biti razlogom izvršenja likvidacije fra Andrije. Naime, partizani su samo subjektivno smatrali fra Andrijino djelovanje protunarodnim i izdajničkim i tako su ga prikazali narodu. Po mišljenju partizana²⁶⁵ on se javno prikazivao kao da se ne bavi politikom, da nije ni za koga, da se bavi svojim vjerskim dužnostima, a u stvari mu je, kako su partizani prosudili, bila draža njegova protunarodna, izdajnička politika nego krunica i oltar. Prema mišljenju partizana, njegov rad se sastojao u rušenju i potkopavanju narodne borbe, nastojao je na svaki način prikriti svoju mržnju prema NOB-u, bio je neumoran u svom podlom radu, uvijek je omalovažavao i napadao najbolje partizanske drugove u Lišanima i govorio da su oni krivi što je narodna vlast, radi kazne, konfiscirala imovinu lišanskih izdajica, koji su i drugi put prešli na stranu neprijatelja.²⁶⁶ Gotovo dvije godine nakon likvidacije Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u svojoj odluci o utvrđivanju zločina okupatora i njihovih pomagača proglasila je

²⁶³ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. – dokumenti Dalmacija*, knjiga 4, dok. br. 2., Proglašenje narodu vodičkog kotara NOO-a Vodice od 13. siječnja 1944., str. 72.-75.

²⁶⁴ BEZINA, 1995., 81.-82. Svjedokinja Katica Bujas-Krnčević izjavila je da su 14. siječnja 1944. ubili fra Andriju, dok svjedok ubojstva Ivan Antunac ne navodi datum ubojstva, već da je fra Andrija strijeljan rano ujutro. Izveden je vezanih ruku na jednu malu čistinu pred desetinu Sjevernodalmatinskog odreda koja je bila određena za izvršenje kazne. Unatoč tome što je određena desetina koja je trebala izvršiti kaznu, pozvani su dragovoljci. Kao dragovoljac se javio Ivica Lasan koji je ubio fra Andriju Zjačića.

²⁶⁵ Isključivo su u pitanju osobna mišljenja, nikakva čvrsta indicija ni ekspozicija jer ni jedna konkretna istraživačka radnja kao ni jedan čvrsti argumentirani dokaz koji bi potkrijepio teze o konkretno oštećenima nije pronađen ni javno prikazan u svrhu otklanjanja subjektivnih faktora inkriminacije čija struktura je bila prilagođena vremenskim i tematskim partizanskim tendencijama represije prema pripadnicima Katoličke crkve.

²⁶⁶ BAKOVIĆ, 2007., 732.-733.

fra Andriju Zjačića, katoličkog svećenika, zločincem.²⁶⁷ Nakon toga je uslijedio sudski proces u kojem je javni tužilac okruga Šibenik u siječnju 1947. podigao optužnicu protiv fra Andrije Zjačića, koji je tada bio već tri godine mrtav, zbog kaznenog djela protiv naroda i države koje je detaljnije okvalificirano kao poticanje na rušenje narodnooslobodilačke borbe i pokolj srpskog stanovništva u Lišanima i neposrednoj okolini.²⁶⁸ Okružni narodni sud u Šibeniku osudio je naknadno u prvoj polovici 1947. mrtvog fra Andriju Zjačića na kaznu smrti, gubitak građanskih i političkih prava te na kaznu konfiskacije imovine. Načinom osude teško su povrijeđeni materijalno kazneno-procesno pravo i postupak jer osobi koja je mrtva ne može se suditi niti može biti osuđena. Komunističko pravosuđe s raznim polugama represije, progona i likvidacija imalo je potrebu za sasvim drugačijom prezentacijom u međunarodnim odnosima kako bi se međunarodno politički etabliralo i afirmiralo. Stoga je ponajviše zbog međunarodnih pritisaka, utjecaja i diskretnih diplomatskih intervencija imalo potrebu da neke od poznatih likvidacija naknadno opravda zbog čega su naknadno podignute optužnice i pokrenuti sudski postupci u kojima su mrtvi osuđeni na kaznu smrti, konfiskaciju imovine, gubitak građanskih i političkih prava itd., kao što je u konkretnom slučaju bilo i s fra Andrijom Zjačićem.

2. (ime nepoznato) Bogdan, nacionalnost nepoznata, nepoznato je li civil ili vojna osoba. Iz arhivskog gradiva (slike 9. i 10.) razvidno je da su partizani likvidirali Bogdana u prvoj polovici travnja 1944. na nepoznatoj lokaciji u gradu Šibeniku. Jedan od glavnih razloga zbog kojih su partizani likvidirali Bogdana bilo je to što je bio pristaša HSS-a.²⁶⁹

²⁶⁷ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 1536.-1700., svezak 6/II., svezak 7 kutija 7., odluka Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača o zločincu fra Andriji Zjačiću, 31. prosinca 1945., Zh broj nepoznat, broj 2764.

²⁶⁸ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 1536.-1700., svezak 6/II., svezak 7 kutija 7., popis spisa javnog tužioca okruga Šibenik u kaznenom postupku protiv fra Andrije Zjačića, broj 1615/46.

²⁶⁹ HR-HDA-1850 OK KPH Šibenik 1943.-1944., KP. 307/2472-2698., KP-308/2699-2845., dopis koji je KK KPH Šibenik uputio OK KPH u kojem ga informira o likvidaciji Bogdana od 11. travnja 1944., bez broja.; dopis koji je KK KPH Šibenik uputio OK KPH u kojem ga izvještava o političkom i vojnom stanju u Šibenskom kotaru, likvidaciji Bogdana i partizanskim aktivnostima od 13. travnja 1944., bez broja.

Slika 9. Dopis koji je KK KPH Šibenik uputio OK KPH u kojem ga informira o likvidaciji Bogdana od 11. travnja 1944.

K.K. KPH.
Šibenik Okružnom komitetu K.P.H.
Zagreb

Dragi drugovi!

Špijun Bogdana koji je radio propagandu 1955
likvidirali smo. Probat ćemo uvid od njegove imena
samo to da je bio u vezi sa Simon Belančićom,
Mitrovićem i drugima. Također smo dobili 20000.
"Kućina o Partiji" i iskrenu pomoć prijatelja.

Dragosteljivo pozdrav
za K.K. KPH
11/10-44
S.A. - S.M.

Izvor: HR-HDA-1850 OK KPH Šibenik 1943.-1944., KP. 307/2472-2698., KP-308/2699-2845.

Slika 10. Dopis koji je KK KPH Šibenik uputio OK KPH u kojem ga izvještava o političkom i vojnom stanju u Šibenskom kotaru, likvidaciji Bogdana i partizanskim aktivnostima od 13. travnja 1944.

K.K.K.P.H.
Šibenik.

Odborničkom komitetu K.P.H. 13/IV-44

Dragi drugovi!

Prateći se našim istom zadatku mijenja, pa se ojačati rad
HSS-a što smo mi pokušali, mi nijesu da li to odnosi na
prijetnje organizaciji. Najviše djelovanja HSS-a se ojačalo na općini
Prijemljeni radi toga što radi istih istih, otkupljene mi nijesu
možda pristupiti, moramo i što ja zbog toga naš politički rad li
nasilje. Nasilje radi otkupljene mi nijesu moramo istih po
istih naš rad smo mnogo pokušali, moramo na radikalizaciju
hrvatske. Ovim toga, smo likvidirali Bogdana koji je li
gromi politički toga. Da li se stoji što bi je popravit sili smo
pobiti naš općinu dugo, Šibenik koji je dobi otkupljene
svom slava, koji su mnogo pokušali da se stoji popravit.
Dugotrajna je još reči je, Šibenik ponat i otkupljene i moramo ga
ja puniti još puniti i otkupljene nijesu. Tako da se
stoji u mnogome popravit. Dugo, Šibenik moramo voditi još
nasilje, da li otkupljene slava i na općini
Šibenik, otkupljene gdje li pokušali, mnogo pokušati, moramo na
općinu, Šibenik. Kad otkupljene mi li dugo, uputiti
odnositi li roma. Javite nam što dugo, popravit, na Šibenik.
Belomorice, koji otkupljene sili popravit, na Šibenik i koji
stoji politički u stoji, Šibenik i roma, ja Bogdan puniti da
ja otkupljene puniti roma.

Dugotrajni puniti

SF-RN! K.K. Kihg

Izvor: HR-HDA-1850 OK KPH Šibenik 1943.-1944., KP. 307/2472-2698.,KP-308/2699-2845.

3. Milana Junakovića, po nacionalnosti Hrvat, civil.²⁷⁰

4. (ime nečitko) Maričića, nacionalnost nepoznata, civil. Iz arhivskog gradiva (slika 11.) razvidno je da su partizani likvidirali Maričića krajem lipnja ili početkom srpnja.²⁷¹

5. Nepoznatog njemačkog vojnika, nepoznate nacionalnosti, vojnu osobu. Iz arhivskog gradiva (slika 11.) razvidno je da je prilikom atentata koji su partizani izvršili na Maričića smrtno stradao nepoznati njemački vojnik.²⁷²

²⁷⁰ HR-DAST 409 SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., izvještaj Opunomoćstva UDB-e za grad Šibenik u predmetu popis strijeljanih osoba upućen Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjeku u Splitu, 19. travnja 1948., broj 84/a.

²⁷¹ HR-HDA-1850 OK KPH Šibenik 1944.-1945., KP. 308/ 2846-2995, KP. 309/2996-3144., dopis koji je MK KPH Šibenik uputio OK KPH u kojem ga izvještava o političkom i vojnom stanju u Šibenskom kotaru, stanju u MK KPH Šibenik, o izvršenom atentatu na Maričića i njemačkog vojnika te partizanskim aktivnostima od 5. srpnja 1944., bez broja, stranica 2.

²⁷² Ibidem.

Slika 11. Dopis koji je MK KPH Šibenik uputio OK KPH u kojem ga izvještava o političkom i vojnom stanju u Šibenskom kotaru, stanju u MK KPH Šibenik, o izvršenom atentatu na Maričića i njemačkog vojnika te partizanskim aktivnostima od 5. srpnja 1944., stranica 2.

...dosta (mogućnosti) i mogućnosti da rad koji se za
 stadije. Tamo tyran N.O.O. shodno je protivno voje stadije.
 U tyranu N.O.O. mi su prvi stadije ovisno obitelji tyran, koji
 im prinao velike panove pri formiranju obitelji. ~~...~~
~~...~~ ostali pade pri N.O.O. i još jedan stadije koji je prije
 bio u tyranu N.O.O.
 Moramo reći da su se sve organizacije koje su bile
 da pohoduju dosta voje i obitelji pri pade, koji je sa
 mnogo ove druge pojave mori pade, tako te mislimo da
 mislimo imati velike političke. Na stadije pade. Tako bi
 mnogo bolje bi se mogli pade pade. pa. u ovom
 porazovom. Ni kad se namo, spet čemo se namo.
 Ali to pade pade pade da mi je jedan tyran
 koji obitelji mi sa prvim tyranu stadije. Tyranu
 ni kad nepredlozi, tako da. čemo nam upade i stadije ovi
 drugi koji su nam bi od velike tyranu. ~~...~~
~~...~~
 Ovi stadije pade je stadije stadije na Maričića koji je imo
 napada, ja imi je stadije stadije. Tamo pade pade pade je
 jedan tyran. Tyranu da pade pade stadije stadije pade.
 Tyranu je pade na pade stadije pade sa stadije pade
 pade je pade pade kao drugi tyranu.
 Tyranu stadije pade čemo da nam stadije pade.
 Tyranu stadije pade pade
 J. F. - J. W.
 16. 7. 1944.
 sa tyranu H. K. P. H. tyranu
 Tyranu

Izvor: HR-HDA-1850 OK KPH Šibenik 1944.-1945., KP. 308/ 2846-2995, KP. 309/2996-3144.

6. Antu Ančića, po nacionalnosti Hrvat, civil.²⁷³

7. Miloša Gulina, po nacionalnosti Hrvat, civil.²⁷⁴

Presudom Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja od 8. studenoga 1944. „u ime naroda Jugoslavije“ 12 građana Šibenika proglašeno je narodnim neprijateljima „radi njihovog protunarodnog rada, izdaje naroda, saradnje sa okupatorom i ratnog gomilanja imetka na štetu naroda“ te su osuđeni na kaznu smrti strijeljanjem, trajan gubitak građanskih prava te na konfiskaciju cjelokupne imovine.²⁷⁵ Kazne smrti strijeljanjem izvršene su odmah. Takvo postupanje, bez ikakvog prava na žalbu, je vidna ilustracija konstatacije da su optužnice sinteza mržnje i nesnošljivosti prema drugačijoj političkoj ideologiji. U prilog spomenutoj tezi najbolje svjedoči činjenica da optuženi na tako drastičnu kaznu kao što je smrtna kazna nisu imali niti formalno pravo žalbe, čime je oštećenima trajno, nepopravljivo i teško narušen u materijalnom aspektu fundamentalni karakter prava na tjelesni i duševni integritet. Iz izvještaja Drage Desputa, člana Sudskog odsjeka Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, koji je upućen CK KPH, o radu vojnih sudova i obračunu s „narodnim neprijateljima“ u Dalmaciji 17. siječnja 1945. pod uredovnom bilješkom broj 2. navodi se da u presudi od 8. studenoga 1944. pod sudskim brojem 50/44 kazneni predmet „nije se istraživao pred ovim sudom, a niti je sud održao javno suđenje. Prema zahtjevu Opunomoćstva OZN-e Šibenskog Područja, ovaj Sud je naknadno sastavio presudu, radi javnog oglašavanja iste u Šibeniku (...) Osim toga ovakav postupak je kao izniman bio, prema saopćenjima dobivenim od Opunomoćstva OZN-e u Šibeniku dirigiran od viših faktora i odobren od nadležnih političkih funkcionera.“²⁷⁶

Iz presude je vidljivo da je toga 8. studenoga 1944. na kaznu smrti strijeljanjem osuđeno 12 građana Šibenika, što se ne podudara s ukupnim brojem strijeljanih građana Šibenika toga dana. Naime iz pronađenih okružnica i internih dopisa komunističkih vlasti između Okružnog NOO-a Šibenik, Upravnog odjela i Gradskog NOO-a Šibenik, Upravnog odjela o konfiskaciji imovine strijeljanih narodnih neprijatelja u Šibeniku, zatim popisa likvidiranih osoba na

²⁷³ HR-DAST 409 SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., izvještaj Opunomoćstva UDB-e za grad Šibenik u predmetu popis strijeljanih osoba upućen Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjeku u Splitu, 19. travnja 1948., broj 84/a.

²⁷⁴ Ibidem.

²⁷⁵ HR-DAŠI, 0027, Povjerljivi spisi, kutija 19, presuda Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja od 8. studenoga 1944., broj 50/44.

²⁷⁶ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. – dokumenti Dalmacija*, knjiga 4, dok. br. 96., str. 294.

području kotara Šibenik koje je Opunomoćstvo UDB-e za grad Šibenik dostavilo Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjeku u Splitu i evidencije Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata razvidno je prema broju njihovih presuda 55/44 i datumu 8. studenoga 1944. da je toga dana u Šibeniku strijeljano još šest osoba koje nisu bile na spomenutom popisu presude Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja, i to: Špiro Balić²⁷⁷, Dora Bugianezi Černigoj²⁷⁸, Stana Juras²⁷⁹, Dragutin Krčmaroš²⁸⁰, Drago Vizjak²⁸¹ i Ljubo Vrebac²⁸² što upućuje na to da su toga dana partizani te osobe i još nepoznat broj drugih osoba strijeljali bez presude, kako bi umanjili vlastitu kompromitaciju. Njihove presude naknadan su uradak.

Prema podacima fra Celestina Belamarića koji se nalaze u neobjavljenoj i nesvrstanoj rukopisnoj ostavštini *Svjedočanstva*, 8. studenoga 1944. Vijeće Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja u Šibeniku je osudilo na smrt 38 osoba koje su u noći izvedene iz šibenskog zatvora, vezane bakrenom žicom i odvedene prema gradskom groblju Raskrižje u čijoj su neposrednoj blizini u šumi sv. Mare strijeljane i bačene u jamu.²⁸³ Dosadašnji rezultati znanstvenog istraživanja DORH-a i HDA koje je počelo 2007. a završeno 2009. potvrđuju Belamarićeve navode u lokacijskom smislu.²⁸⁴

U aspektu dimenzije svakodnevice javno lijepeći presudu na glavnom gradskom trgu poslali su jasnu i snažnu poruku građanima Šibenika kako im nije dopušteno kritizirati njihove postupke jer bi i oni mogli doživjeti sličnu sudbinu. Dinamičkom analizom optužnice dolazimo do toga da se kod svih osuđenih na smrt, bez obzira na njihovu nacionalnu, društvenu i vjersku pripadnost, presuda sastoji od dva zajednička pokazatelja. „U službi

²⁷⁷ HR-DAST 409 SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., izvještaj Opunomoćstva UDB-e za grad Šibenik u predmetu popis strijeljanih osoba upućen Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjeku u Splitu, 19. travnja 1948., broj 84/a.

²⁷⁸ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u Šibenik, Upravnom odjelu u predmetu Dora Bugianezi Černigoj - konfiskacija imovine 14. svibnja 1945., br. 967.

²⁷⁹ HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 2.1.15. Kartoni žrtava s područja Šibensko-kninske županije, kutija 312., karton ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Stana Juras.

²⁸⁰ HR-DAST- 409, SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., bilježnica u kojoj se nalazi abecedni popis strijeljanih osoba na području srednje Dalmacije; na koricama piše lica po okružnici 345 nečitko e/d.

²⁸¹ Ibidem.

²⁸² HR-DAST 409 SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., izvještaj Opunomoćstva UDB-e za grad Šibenik u predmetu popis strijeljanih osoba upućen Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjeku u Splitu, 19. travnja 1948., broj 84/a.

²⁸³ BELAMARIĆ, „Svjedočanstva“, neobjavljena i nesvrstana rukopisna ostavština. Nalazi se u arhivu Franjevačke provincije presvetog Otkupitelja u Splitu.

²⁸⁴ JURČEVIĆ, 2012., 128.-129.; „Zločini i teror u Dalmaciji 1943.-1948. počinjeni od pripadnika NOV, JA, OZN-e i UDB-e“, Zbornik dokumenata, ur. Blanka Matković, Ivan Pažanin, web-izdanje, Zagreb, 2011., str. 61.

okupatora“ i „protivnik NOP-a“, su dva vodeća indikatora koji nam omogućuju bolji uvid u prirodu problema i najvažnije dimenzije definiranih kriterija partizana u postizanju cilja da potpuno učvrste svoju vlast.

Poimenični popis ukupnih žrtava, pojedinačni opis presude i društvena struktura žrtava strijeljanih 8. studenoga 1944. su kako slijedi:

8. Špiro Balić, pok. Josipa, redarstveni izvidnik, po nacionalnosti Hrvat, civil. Dosta je dvojbeno je li datum njegova strijeljanja bio 8. studenoga 1944. (kako se navodi u popisu likvidiranih osoba na području kotara Šibenik koje je Opunomoćstvo UDB-e za grad Šibenik dostavilo Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjeku u Splitu 19. travnja 1948.)²⁸⁵ ili gotovo mjesec dana poslije 7. prosinca 1944., kako se navodi u dopisu koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u Šibenik 16. svibnja 1945. u predmetu konfiskacije imovine Špire Balića: „*Presudom Vijeća Vojnog suda Oblasti VIII Korpusa NOVJ pri Komandi Šibenskog područja od 7.XII.1944. sud.br. 57/45 Balić Špiro p. Josipa (...) bio je osuđen na 8 godina prisilnoga rada i osam godina gubitka građanskih prava, te na konfiskaciju imovine. Presudom Višeg vojnog suda gornja presuda je poništena i isti je osuđen na kaznu smrti strijeljanjem, trajan gubitak građanskih časnih prava i na konfiskaciju imovine.*“²⁸⁶

9. Norma Bailo-Baranović, udovica pok. Ive, iz Šibenika, domaćica, po nacionalnosti Hrvatica, civil. Presuda je tereti da je kriva što je pripadala tajnoj policijskoj službi okupatora, sa čijim je članovima uz bavljenje špijunažom provodila i nemoralan život.²⁸⁷ Ovakva labava konstrukcija presude, sadržana u jednoj rečenici bez konkretnih argumenata koje je osobe dotična oštetila svojom navodnom špijunažom i drugih čvrstih dokaza jest čin nepravnog postupanja što je zapravo ekvivalentno likvidaciji civila. U svom najužem značenju u formalnom i sadržajnom smislu pojam civilne osobe se bitno razlikuje od vojne osobe koja aktivno obnaša vojne dužnosti i naoružana je.

10. Dr. Ante Blažević, pok. Paške, iz Šibenika, odvjetnik, po nacionalnosti Hrvat, civil. Već spominjani (u poglavlju 3. Šibenik pod upravom Nezavisne Države Hrvatske) bio je prvi

²⁸⁵ HR-DAST 409 SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., izvještaj Opunomoćstva UDB-e za grad Šibenik u predmetu popis strijeljanih osoba upućen Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjeku u Splitu, 19. travnja 1948., broj 84/a.

²⁸⁶ HR-DASI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u Šibenik, Upravnom odjelu u predmetu Špiro Balić - konfiskacija imovine 16. svibnja 1945., broj 1647.

²⁸⁷ HR-DASI, 0027, Povjerljivi spisi, kutija 19., presuda Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ-a pri Komandi šibenskog područja od 8. studenoga 1944., broj 50/44.

načelnik Šibenika u NDH. U jednoj internoj komunikaciji Blaževića su komunisti 11. prosinca 1943. okarakterizirali kao čovjeka koji predvodi grupu karijerista „*kojima je svaka vlast od Boga, pa i ustaška*“²⁸⁸ da bi u presudi, 11 mjeseci poslije, naveli da je bio protivnik NOP-a i da je javno vršio propagandu protiv NOP-a te da je bio osoba od povjerenja i ustaški organizator, postavljen od ustaških vlasti za načelnika Šibenika.²⁸⁹ U dostupnom arhivskom gradivu nije pronađen niti jedan dokument koji tereti Antu Blaževića da je kao načelnik Šibenika (od 14. rujna 1943. do 5. prosinca 1943.) poticao ili izvršio bilo kakvu vrstu zločina prema partizanima, isto tako nije pronađen niti jedan dokument da je u tome periodu civilna vlast NDH strijeljala bilo kojega građanina Šibenika. Prva strijeljanja dogodila su se nešto kasnije, i nisu bila djelo vlasti NDH nego njemačkog vojnog zapovjedništva u znak odmazde za partizanska nedjela prema njihovim vojnicima. Prema presudi strijeljan je zato što je bio načelnik Šibenika u NDH, što je eklatantan primjer teškog kršenja, narušavanja i zlouporabe temeljnog neotuđivog ljudskog prava na vlastitu političku ideju i njenu realizaciju unutar organizacije lokalne državne uprave. U elaboratu o građanskim strankama u kotaru Šibenik, čiji je stvaraoc SDS RSUP SRH navodi se na više mjesta da je dr. Blažević 1945. osuđen i strijeljan,²⁹⁰ što se ne poklapa s presudom Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja od 8. studenoga 1944. Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata evidentirala je u kartonu ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Ante Blaževića (slike 12. i 13.) da su ga partizani strijeljali 6. ili 7. studenoga 1944., dakle, jedan ili dva dana prije donošenja presude Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja od 8. studenoga 1944. pod stavkom uhićenja, logori i zatvori: „*Dolaskom partizana u Šibenik početkom studenog 1944. uhapšen je sa još 19 građana, drugi dan nakon hapšenja saslušan u sudu u Šibeniku i treći dan odveden s ostalima i likvidiran na do danas nepoznatom mjestu.*“²⁹¹ I izjava svjedoka Duška Blaževića upućuje na to da je Ante Blažević likvidiran početkom studenoga 1944. neposredno nakon ulaska partizana u Šibenik, dakle najvjerojatnije u vremenu od 6. studenoga do 8. studenoga 1944., a ne poslije. Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata evidentirala je u kartonu ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Ante Blaževića pod stavkom uzrok smrti i počinitelji da je Blažević presudom Vojnog suda VIII. korpusa NOVJ pod sudskim

²⁸⁸ HR HDA 1491/ OZNA, 11.3.3. ROC Šibenik, dopis ROC Šibenik Obavještajnom odsjeku Štaba VIII Korpusa NOV Jugoslavije od 11. prosinca 1943., broj 576.

²⁸⁹ HR-DAŠI, 0027, Povjerljivi spisi, kutija 19., presuda Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja od 8. studenoga 1944., broj 50/44.

²⁹⁰ HR HDA 1561 SDS RSUP SRH, 01.43. Izradak o građanskim strankama u kotaru Šibenik, str. 19.

²⁹¹ HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 2.1.15. Kartoni žrtava s područja Šibensko-kninske županije, kutija 317., karton ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Ante Blažević, str. 2.

brojem 147/44. od 14. studenoga 1944. osuđen na kaznu smrti strijeljanjem.²⁹² Dakle, nedvojbeno je postojanje dviju presuda: prve od 8. studenoga 1944. i druge od 14. studenoga 1944. Presuda pod sudskim brojem 147/44. od 14. studenoga 1944. je naknadna presuda, jer je tada Ante Blažević već bio mrtav. S ovakvim proturječnostima otvara se mogućnost partizanske manipulacije u svrhu prikazivanja suđenja građanima Šibenika, kao sudskih procesa koji su zakoniti i imaju svoje procedure i postupke koji vremenski traju te izbjegavanje kompromitacije radi nezakonite, stihijske osvete i mržnje prema neistomišljenicima. U *Ljetopisu samostana sv. Lovre u Šibeniku* navodi se kako je Blažević u trenucima neposredno prije strijeljanja izjavio: „*Nevin sam; živjela braća partizani.*“²⁹³

²⁹² HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 2.1.15. Kartoni žrtava s područja Šibensko-kninske županije, kutija 317., karton ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Ante Blažević.

²⁹³ BEZINA, 1996., 199.

Slika 12. Naslovna strana kartona ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Ante Blažević.

 REPUBLIKA HRVATSKA
 KOMISIJA ZA UTVRĐIVANJE RATNIH
 I PORATNIH ŽRTAVA

Zagreb, Trg Svetog Marka 6
 Tel: 46 94 80; 44 32 12
 Fax: 45 61 00

KARTON RATNE - PORATNE ŽRTVE
 II. SVJETSKOG RATA

NAPUTAK:
 Upitnik popunite čitko. U stupce iza crte niža ne upisujte.
 Popunjen upitnik dostavite Komisiji na gornju adresu, ili vratite osobi od koje ste ga dobili.

A - OSNOVNI PODACI O ŽRTVI

1. PREZIME: Blažević 2. IME: Ante

3. RODENO PREZIME: _____ 4. NADIMAK: _____ 5. SPOL: M / Ž

6. IME OCA: Paško 7. IME I RODENO PREZ. MAJKE: Lica Kampača

8. ROĐENJE:

Dan: 2 Mjesec: lipanj Godina: 1881

Mjesto: Sibenski

Općina: Sibenski Država: Hrvatska

9. PREBIVALIŠTE (posljednje poznato):

Ulica i kućni broj: _____

Mjesto: Sibenski

Općina: _____ Država: _____

10. SMRT:

Dan: 6. 10. 7 Mjesec: studeni Godina: 1944

Mjesto: Sibenski

Općina: Sibenski Država: Hrvatska

Uzrok smrti i počinitelj: prešuća vojnoopćina
oblasti III korpusa NOVJ sud. br. 147/44
na 14. 11. 1944 ne sastruena košnica
Starijeću, pu

11. PRIPADNOST ORUŽANIM SNAGAMA: Ne

Da, kojima: _____

Izvor: HR-HDA-1944, 2.1.15., kutija 317.

Slika 13. Druga strana kartona ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Ante Blažević.

B - DODATNI PODACI O ŽRTVI

1. NACIONALNOST: hrvatska

2. VJEROISPOVJEST: rimokatolik

3. BRAČNO STANJE: udovak

4. BROJ DJECE: dvije

5. SOCIJALNO PORijekLO: radnik - čuvarnik

6. ZANIMANJE: rijetnik

7. JE LI ZA NESTALU OSOBU VODEN POSTUPAK PROGLAŠENJA UMRLIM: Ne

Da, kod kojeg nađ: _____

8. POSMRITNI OSTACI SU PRONADENE: Ne

Da, kada i gdje: _____

C - UHIĆENJA, LOGORI, ZATVORI

1. JE LI ŽRTVA BILA U LOGORU, ZATVORU I SLIČNO
(Navedite imena logora, zatvora i gdje su se nalazili):

Jobačkove perlatina u
Silbink poslije studenoga
1944. Navedeni su još 19
gredova, drugi dan nakon
uklapanja susjedne u sudu
u Silbink i treći dan zatvore
foru odvede ostale i
likvidirane na do danas nepoznatom
mjestu

D - PODACI O SVJEDOKU

IME I PREZIME: Blažević Antun

ADRESA: Zagreb - Sijet 9/18

JMBG:

U Zagreb, 10.10 1996 Blažević Antun
(potpis)

Izvor: HR-HDA-1944, 2.1.15., kutija 317.

11. Dora Bugianezi Černigoj, žena Frane, domaćica, po nacionalnosti Talijanka, civil. Prema presudi Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja br. 55/44. kriva je za doušništvo u korist neprijatelja te je osuđena na kaznu smrti strijeljanjem, trajan gubitak časnih prava te na konfiskaciju imovine.²⁹⁴

12. Mate Devčić, pok. Nikole, po nacionalnosti Hrvat, civil. Prema presudi je kriv za kazneno djelo doušništva u korist talijanskog i njemačkog okupatora, te mu se stavlja na teret da je potkazao 60 partizana iz Vodica, od kojih su trojica strijeljana.²⁹⁵ U presudi od jedne rečenice ne spominju se imena strijeljanih. U presudi se ne spominje Devčićeva pripadnost niti jednoj vojnoj formaciji.

13. Marica Rogulj-Friganović, udovica, iz Šibenika, domaćica, po nacionalnosti Hrvatica, civil. Prema presudi, kriva je što je zajedno sa svojim sinom ustašom bila u talijanskoj i njemačkoj tajnoj policijskoj službi.²⁹⁶ Totalitarno bez ikakvih konkretnih argumenata, istražnog procesa i svjedoka, bez ikakvog obrazloženja presude Marici Rogulj-Friganović imputira se da je bila u talijanskoj i njemačkoj tajnoj policijskoj službi, isključivo sa ciljem zlouporabe vojne moći kao instrumenta osвете, jer se konkretno i argumentirano ne navodi niti jedan primjer njezina zlodjela, što samim tim predstavlja subjektivni doživljaj partizana.

14. Josip Gmuzej, pok. Josipa, iz Ljubljane, po nacionalnosti Slovenac, vojna osoba. Mornarički potpukovnik bivše Jugoslavenske ratne mornarice kriv je prema presudi što je tijekom talijanske okupacije bio glavni četnički organizator mjesta Šibenik.²⁹⁷ Zatim što je prilikom obnašanja te funkcije prvi ponudio Talijanima suradnju u borbi protiv partizana, kao i zato što je tijekom njemačke okupacije bio jedan od najaktivnijih četničkih vođa u Šibeniku te što je obavljao funkciju zamjenika zapovjednika četničkog sektora Sjeverne Dalmacije. U arhivskim izvorima koji su nastali u periodu djelovanja četničke organizacije u Šibeniku, a odnose se na nju, ne spominje se Gmuzej, međutim u elaboratu SDS RSUP SRH koji je nastao 60-ih godina prošloga stoljeća, dakle 20-ak godina nakon događaja na koje se odnosi, spominje se da je bio zapovjednik vojnog dijela četničke organizacije u Šibeniku, istovjetno kao i u presudi.²⁹⁸ Zapravo postoji mogućnost da su ti podatci preuzeti iz presude u svrhu

²⁹⁴ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u Šibenik, Upravnom odjelu u predmetu Dora Bugianezi Černigoj - konfiskacija imovine 14. svibnja 1945., br. 967/45.

²⁹⁵ HR-DAŠI, 0027, Povjerljivi spisi, kutija 19., presuda Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja od 8. studenog 1944., broj 50/44.

²⁹⁶ Ibidem.

²⁹⁷ Ibidem.

²⁹⁸ HR HDA 1561 SDS RSUP SRH, 01.43. Izradak o građanskim strankama u kotaru Šibenik, str. 19.

retroaktivne legitimacije likvidacije. U presudi se ne navode nikakvi konkretni Gmuzejevi zločini.

15. Nikola Jelušić, pok. Frane iz Pirovca, po nacionalnosti Hrvat, civil. Presuda je teretila Jelušića da je bio doušnik talijanskog i njemačkog okupatora te kao takav svojom doušničkom djelatnošću upropastio mnoge rodoljube.²⁹⁹ Zatim da je bio povezan sa četničkim zapovjedništvom u Šibeniku i da je u svakoj prilici opstruirao mobilizaciju za stupanje u NOV. Iz presude koja sadrži jednu podulju rečenicu nije razvidno koje je tijelo provelo preliminarni istražni postupak i izvelo zaključke na temelju kojih je Vijeće Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja osudilo dotičnog na kaznu smrti. Opet, kao i u gore spomenutim slučajevima, bez konkretnog navođenja imena i prezimena „upropaštenih rodoljuba“, čime su izostali ključni argumenti koji bi se koristili za opravdanje ovako rigorozne i ekstremne kazne.

16. Stana Juras, po nacionalnosti Hrvatica, civil. Iz arhivskog gradiva (slika 14.) razvidno je da su partizani 8.studenog 1944. strijeljali Stanu Juras na području grada Šibenika.³⁰⁰

²⁹⁹ HR-DAŠI, 0027, Povjerljivi spisi, kutija 19., presuda Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja od 8. studenoga 1944., broj 50/44.

³⁰⁰ HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 2.1.15. Kartoni žrtava s područja Šibensko-kninske županije, kutija 312., karton ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Stana Juras.

17. Nikola (Šime) Kitarović, iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvat, vojna osoba, bivši kapetan Jugoslavenske ratne mornarice. Presuda je teretila Kitarovića da je u Šibeniku sve do posljednjeg dana bio glavni organizator četnika, naročito među bivšim jugoslavenskim oficirima te da je kao pripadnik užeg četničkog vodstva i zapovjednik Šibenika tražio od Nijemaca oružje za borbu protiv partizana.³⁰¹ Da je Kitarović bio visoko pozicioniran u vodstvu četničkog zapovjedništva u Šibeniku svjedoče dopisi i izvještaji partizanskih obavještajaca ROC-a „Ljubisava i Silvija“ „*Da je Kovač trebao biti komandant četničke komande u Šibeniku, ali da se je na tome zahvalio, pa nakon toga da je za komandanta odredjen kapetan Nikola Kitarović, a Kovač je ostavljen za oficira za organizaciju čitavog četničkog sektora sjeverne Dalmacije.*“³⁰²

18. Dragutin Krčmaroš, pripadnik OS NDH, po nacionalnosti Hrvat, vojna osoba.³⁰³

19. Vjekoslav Medić, pok. Andrije, iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvat, civil. Prema presudi Medić koji je po zanimanju bio općinski činovnik proglašen je krivim zato što je za vrijeme talijanske okupacije bio fašistički doušnik, koji je kao općinski namještenik samoinicijativno uskraćivao davanje sjemena za sijanje partizanskim obiteljima.³⁰⁴ Nadalje, da je za vrijeme njemačke okupacije bio agent njemačke tajne policije. U *Ljetopisu samostana sv. Lovre u Šibeniku* navodi se da je prilikom strijeljanja Medić izjavio: „*Isuse moj smiluj mi se, oprosti mi grijeh.*“³⁰⁵

20. Dragoljub Nedović, Tihomirov, iz Čačka, po nacionalnosti Srbin, vojna osoba. Bivši narednik jugoslavenske vojske prema presudi kriv je što je kao četnički zapovjednik bataljuna provodio mnoge pljačke i pokolj civilnog stanovništva u okolici Šibenika i Skradina. U presudi se ne navodi, konkretno, kako se Nedović istaknuo u zločinima i zvjerstvima koje su četnici počinili nad stanovništvom Dubrave, 2 km udaljene od Šibenika, 20. veljače 1944. Uz to što je proglašen narodnim neprijateljem on je još i proglašen ratnim zločincem na temelju članaka 16. i 17. Uredbe o Vojnim sudovima.

³⁰¹ HR-DAŠI, 0027, Povjerljivi spisi, kutija 19., presuda Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja od 8. studenoga 1944., broj 50/44.

³⁰² HR HDA 1491/OZNA, 11.63. 05. 018. Zastupnik komandanta četničke komande u Šibeniku i komande četničke brigade u Skradinu Franc Kovač, pismo obavještajca Ljubisava Komandi šibenskog područja od 26. listopada 1943., bez broja.

³⁰³ HR-DAST-409, SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., izvještaj Opunomoćstva UDB-e za grad Šibenik u predmetu popis strijeljanih osoba upućen Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjeku u Splitu, 19. travnja 1948., broj 84/a.

³⁰⁴ HR-DAŠI, 0027, Povjerljivi spisi, kutija 19., presuda Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja od 8. studenoga 1944., broj 50/44.

³⁰⁵ BEZINA, 1996., 199.

21. Ive Piližota, pok. Marka, iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvat, civil. Presuda protiv Piližote sastojala se u jednoj kraćoj rečenici, prema kojoj je kriv zato što je bio stalni plaćeni agent njemačke tajne policije i na taj način upropastio mnoge rodoljube.³⁰⁶ Istovjetna konstrukcija kao i kod već spomenutog optuženog Nikole Jelušića „*upropastio mnoge rodoljube*“ koja u pravnom smislu nema pokriće jer nijedno konkretno ime i prezime upropaštenog rodoljuba nije navedeno, kao ni to na koji način su upropašteni, tj. kakve posljedice su dotični pretrpjeli Piližotininim djelovanjem.

22. Olga Prostran, žena Stevana, iz Šibenika, po nacionalnosti Srпкиnja, civil. Presuda je teretila Olgu da je zajedno s mužem i sinovima surađivala s Gestapovcima i četnicima u Šibeniku, te da je bila u najtješnjoj vezi s njemačkim obavještajcem dr. Markusom, čime je prouzročila hapšenja i strijeljanja mnogih partizana.³⁰⁷

23. Drago Štrkalj, pok. Ante, iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvat, civil. Presuda je teretila Štrkalja, koji je po zanimanju bio trgovac i bavio se trgovačkom djelatnosti za vrijeme rata, da je bio jedan od glavnih ustaških propagatora u Šibeniku.³⁰⁸ Nadalje da je nakon sloma Jugoslavije opljačkao narodnu imovinu iz vojarni te da je u vrijeme talijanske vlasti u Šibeniku od nje dobio povlastice u kontekstu bavljenja ratnim profiterstvom. Poseban grijeh koji su mu partizani zamjerili jest: „*kočničar mobilizacije za stupanje u NOV-u*“ pa je osuđen na smrt kao ustaški propagator i pljačkaš. U *Ljetopisu samostana sv. Lovre u Šibeniku* navodi se da je prilikom strijeljanja Štrkalj izjavio: „*Živjela Nezavisna Država Hrvatska.*“³⁰⁹

24. Ljubo Vrebac, pok. Osmana, konobar-bolničar, nacionalnost nepoznata, civil.³¹⁰

25. Drago Vizjak, po nacionalnosti Hrvat, pripadnik OS NDH.³¹¹

³⁰⁶ HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 2.1.15. Kartoni žrtava s područja Šibensko-kninske županije, kutija 311., karton ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Ive Piližota.

³⁰⁷ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u Šibenik, Upravnom odjelu u predmetu Olga Prostran - konfiskacija imovine 14. svibnja 1945., br. 970/45.

³⁰⁸ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u Šibenik, Upravnom odjelu u predmetu Drago Štrkalj - konfiskacija imovine 15. svibnja 1945., br. 963.

³⁰⁹ BEZINA, 1996., 199.

³¹⁰ HR-DAST-409, SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., izvještaj Opunomoćstva UDB-e za grad Šibenik u predmetu popis strijeljanih osoba upućen Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjeku u Splitu, 19. travnja 1948., broj 84/a.

³¹¹ HR-DAST- 409, SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., bilježnica u kojoj se nalazi abecedni popis strijeljanih osoba na području srednje Dalmacije; na koricama piše lica po okružnici 345 nečitko e/d.

Prema izvještaju Opunomoćstva UDB-e za grad Šibenik u predmetu popis strijeljanih osoba koji je upućen Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjeku u Splitu 19. travnja 1948., neposredno nakon 3. studenoga 1944. na nepoznatim lokacijama u gradu Šibeniku likvidirano je 47 osoba. Od 47 tada likvidiranih, 40 su zarobljeni pripadnici OS NDH ili četnika. Prema tada važećem međunarodnom obvezatnom pravu, oni su zarobljavanjem imali status civila. U izvještaju kraj njihova imena i prezimena ne navodi se točan datum likvidacije, kao ni presude prema kojima su izvršene likvidacije. To su:³¹²

26. Mile (Jovo) Adralić, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni četnik.
27. Paško (Mijo) Bačić, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni pripadnik OS NDH.
28. Paško Barišić, pok. Nike, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni pripadnik OS NDH.
29. Stipe (Ivan) Čavčić, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni pripadnik OS NDH.
30. Aćim (Petar) Damjanić, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni četnik.
31. Filip Damjanić, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni četnički zapovjednik.
32. Marko Drašković, pok. Josipa, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni pripadnik OS NDH.
33. Obrad Dobrijević, pok. Vlade, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni četnik.
34. Ivan Dujić, pok. Stjepana, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni pripadnik OS NDH.
35. Petar (Đuro) Gardijan, nacionalnost nepoznata, nepoznato je li civil ili vojna osoba.
36. Ljubo Gladović, pok. Paška, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni četnik.
37. Milan Gnjidić, pok. Petra, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni četnik.
38. Josip (Herman) Hitermajer, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni ranjeni njemački vojnik.
39. Ljubo Ilijašević, pok. Marka, nacionalnost nepoznata, nepoznato je li civil ili vojna osoba.

³¹² HR-DAST-409, SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., izvještaj Opunomoćstva UDB-e za grad Šibenik u predmetu popis strijeljanih osoba upućen Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjeku u Splitu, 19. travnja 1948., broj 84/a.

40. Dušan Jelača, pok. Špire, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni četnik.
41. Mile (Jovo) Jolić, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni četnik.
42. Ižak Jurić, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni pripadnik OS NDH.
43. Stipe (Petar) Kovilić, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni pripadnik OS NDH.
44. Ivan (Ante) Krbavec, nacionalnost nepoznata, civil.
45. Marko Lalić, pok. Marka, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni četnik.
46. Jure Mandušić, pok. Stipe, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni pripadnik OS NDH.
47. Niko (Pavle) Mandušić, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni pripadnik OS NDH.
48. Paško Mandušić, pok. Jure, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni pripadnik OS NDH.
49. Rade Manojlović, pok. Save, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni četnički zapovjednik.
50. Obrad (Todo) Matijević, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni četnik.
51. Miloš Rašković, pok. Andrije, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni četnik.
52. Petar Rašković, pok. Miloša, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni četnik.
53. Paško Širinić, pok. Mije, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni pripadnik OS NDH.
54. Mile (Marko) Škobonja, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni četnik.
55. Mate Tepić, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni pripadnik OS NDH.
56. Filip Tomasović, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni četnik.
57. Uroš (Pavao) Tomasović, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni četnik.
58. Čedo (Dušan) Urukalo, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni četnik.

59. Ante Verović, pok. Filipa, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni pripadnik OS NDH.
60. Marko (Ante) Verović, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni pripadnik OS NDH.
61. Nikola Vujko, pok. Stevana, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni četnik.
62. Stevan Vujko, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni četnik.
63. Tihomir Vujko, pok. Stevana, nacionalnost nepoznata, nepoznato je li civil ili vojna osoba.
64. Miloš Zjalić, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni četnik.
65. Petar (Stevan) Zjalić, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni četnik.
66. Tome Zjalić, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni četnik.
67. Uroš (Milan) Zjalić, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni četnik.
68. Joso Zorica, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni pripadnik OS NDH.
69. Tadija Žižić, pok. Josipa, nacionalnost nepoznata. Strijeljan kao zarobljeni pripadnik OS NDH.
70. Mate (Ante) Matijević, mornar iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvat, civil.³¹³
71. Lida Svačkova, kuharica, po nacionalnosti Njemica, civil.
72. Ivan Ramljak, trgovac, po nacionalnosti Hrvat, civil. Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata evidentirala je u kartonu ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Ivana Ramljaka pod stavkom okolnosti stradanja i prilozi svih podataka o žrtvi da je Ivan Ramljak neposredno nakon ulaska partizana u Drniš uhićen i odveden u tamošnji zatvor.³¹⁴ Nakon toga je odveden u zatvor u Šibenik gdje je boravio trinaest dana, a trinaestog dana 30. studenoga 1944. odveden je na strijeljanje u šibensko polje bez ikakvog suđenja.

³¹³ HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 2.1.15. Kartoni žrtava s područja Šibensko-kninske županije, kutija 322., karton ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Mate Matijević.

³¹⁴ HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 2.1.15. Kartoni žrtava s područja Šibensko-kninske županije, kutija 305., karton ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Ivan Ramljak.

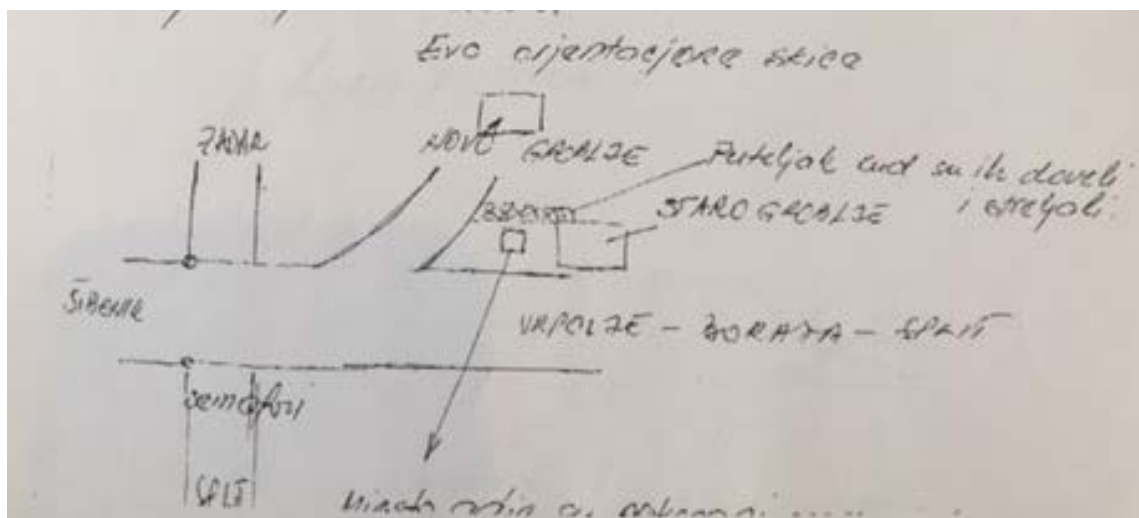
Likvidacije kratkim postupkom bez presude nastavljene su u neprekinutom slijedu i u prosincu; neutvrđenog datuma izvan staroga groblja u Šibeniku strijeljano je devet neidentificiranih žrtava i jedna identificirana, Zvonimir Drezga, predsjednik općine Drniš, ukupno deset, što je već spomenuto. Skica približnog mjesta gdje je svih deset žrtava likvidirano nalazi se priložena u kartonu ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Zvonimira Drezge (slika 15.).³¹⁵

82. Zvonimir Drezga, trgovac, po nacionalnosti Hrvat. U kartonu ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Zvonimira Drezge nalazi se priložena odluka NOO-a Drniš, Upravnog odjela od 10. siječnja 1945. o djelomičnoj konfiskaciji Drezgine imovine na osnovi presude Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi kninskog područja od 17. studenoga 1944. pod brojem 50/44. kada je uz kaznu smrti izrečena i kazna djelomične konfiskacije imovine.³¹⁶ Dosadašnjim istraživanjima je utvrđeno da je neutvrđenog datuma u prosincu 1944. izvan staroga groblja u Šibeniku strijeljano devet neidentificiranih žrtava i jedna identificirana, Zvonimir Drezga, bez prethodnog suđenja i donošenja sudske presude. U tom kontekstu presudu Vojnog suda VIII. korpusa NOVJ pri Komandi kninskog područja od 17. studenoga 1944. broj 50/44. koja se spominje u odluci NOO-a Drniš, Upravnog odjela od 10. siječnja 1945. možemo promatrati kao uradak koji je nastao nakon Drezgine likvidacije.

³¹⁵ HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 2.1.15. Kartoni žrtava s područja Šibensko-kninske županije, kutija 302., karton ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Zvonimir Drezga.

³¹⁶ HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 2.1.15. Kartoni žrtava s područja Šibensko-kninske županije, kutija 302., karton ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Zvonimir Drezga, odluka NOO-a Drniš, Upravnog odjela o djelomičnoj konfiskaciji Drezgine imovine od 10. siječnja 1945., broj 42/45.

Slika 15. Skica približnog mjesta gdje su likvidirani devet neidentificiranih i jedna identificirana žrtava Zvonimir Drezga.

Izvor: HR-HDA-1944, 2.1.15., kutija 302.

Nepoznatog datuma u prosincu likvidirani su:

83. Ante (Ivan) Anić Bare, po nacionalnosti Hrvat, nepoznato je li civil ili vojna osoba.³¹⁷

84. Ljubo Maretić, ustaški satnik, po nacionalnosti Hrvat, vojna osoba. U kartonu ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Ljube Maretića pod uzrok smrti i počinitelji evidentirano je da je Ljubo Maretić odveden iz kuće u Piramatovcima i da su ga partizani strijeljali na nepoznatom mjestu u gradu Šibeniku.³¹⁸

³¹⁷ HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 2.1.15. Kartoni žrtava s područja Šibensko-kninske županije, kutija 309., karton ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Ante Anić Bare.

³¹⁸ HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 2.1.15. Kartoni žrtava s područja Šibensko-kninske županije, kutija 315., karton ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Ljubo Maretić.

Smrtne presude Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja nastavile su se i u prosincu 1944.:

85. Dr. Slavko Grubišić, liječnik iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvat, civil. Tijekom rata aktivno je radio na osnivanju četničke organizacije u Šibeniku. U izvještaju Opunomoćstva UDB-e za grad Šibenik u predmetu popis strijeljanih osoba koji je upućen Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjeku u Splitu 19. travnja 1948. dr. Slavko Grubišić nije na popisu osoba koje su NOV i PO Jugoslavije likvidirali.³¹⁹ No u dopisu Okružnog NOO-a Šibenika, Upravnog odjela navodi se da je dr. Slavko Grubišić presudom Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja broj 95/44. osuđen na smrt i strijeljan 17. prosinca 1944. u Šibeniku,³²⁰ što se navodi i u izratku o građanskim strankama u kotaru Šibenik.³²¹

86. Jerko Kranjec, po nacionalnosti Hrvat, civil.³²²

87. Krešimir Roša, pok. Nike, trgovački pomoćnik iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvat, civil. U dopisu koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u Šibenik, Upravnom odjelu 21. lipnja 1945. u predmetu Krešimir Roša, „narodni neprijatelj-konfiskacija imovine“ navodi se da je „*Presudom Vijeća Vojnog suda oblasti VIII Korpusa NOVJ pri Komandi Šibenskog područja br. 74/44 od 8 decembra 1944 gore navedeni bio proglašen narodnim neprijateljem, osuđen na kaznu smrti strijeljanjem, trajan gubitak časnih prava, te na konfiskaciju imovine.*“³²³ Iz toga je razvidno da je Krešimir Roša likvidiran 8. prosinca 1944. No u popisu likvidiranih osoba na području kotara Šibenik koje je Opunomoćstvo UDB-e za grad Šibenik dostavilo Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjeku u Splitu 19. travnja 1948. navodi se pod brojem 44. da je Krešimir Roša presudom Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja osuđen na

³¹⁹ HR-DAST-409, SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., izvještaj Opunomoćstva UDB-e za grad Šibenik u predmetu popis strijeljanih osoba upućen Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjeku u Splitu, 19. travnja 1948., broj 84/a.

³²⁰ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u, Upravnom odjelu u predmetu dr. Slavko Grubišić - konfiskacija imovine, 14. svibnja 1945., bez broja.

³²¹ HR HDA 1561 SDS RSUP SRH, 01.43. Izradak o građanskim strankama u kotaru Šibenik, str. 19.

³²² HR-DAST-409, SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., izvještaj Opunomoćstva UDB-e za grad Šibenik u predmetu popis strijeljanih osoba upućen Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjeku u Splitu, 19. travnja 1948., broj 84/a.

³²³ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u Šibenik u predmetu Roša Krešimir narodni neprijatelj - konfiskacija imovine, 21. lipnja 1945., br. 1547/45.

smrt i strijeljan 16. siječnja 1945. u Šibeniku, kao tajni agent njemačke policije.³²⁴ Istovjetno kao i kod navedenog Špire Balića, arhivski dokumenti nastali u različitom vremenu čiji su stvaraoci dva tijela ondašnje lokalne vlasti, sadržajno i tematski svjedoče različite podatke. To upućuje na mogućnost nekompetencije i slabe funkcionalnosti države, kao i na mogućnost manipulacije s namjerom prikrivanja, reproduciranja nejednakosti i kontrole nad građanima protiv njihove volje i interesa. Krešimir Roša je obnašao dužnost povjerenika za prehranu grada Šibenika za vrijeme NDH.³²⁵ U izvještaju Opunomoćstva OZN-e šibenskog područja od 23. studenoga 1944. navodi se: „*Premda ovaj nije imao nikakvih službenih zadataka on je bio vrlo agiln u radu, ustaški prvaci poklanjali su mu naročito povjerenje a po svim izgledima imao je neke tajne misije.*“³²⁶

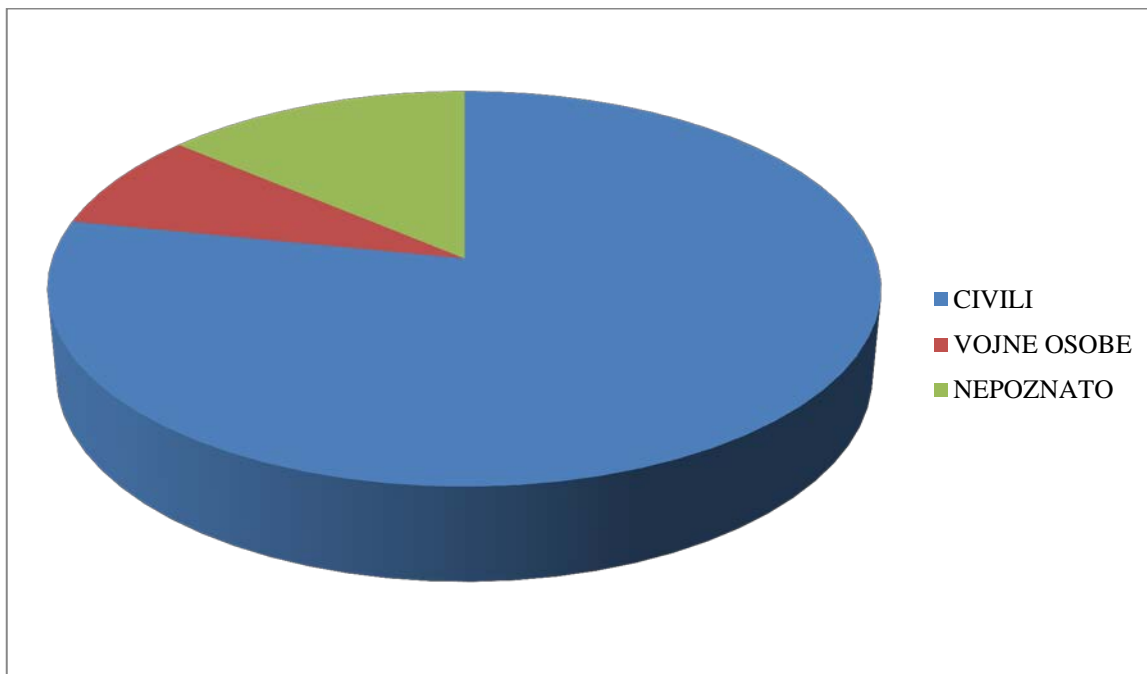
Prema dobivenim rezultatima znanstvenog istraživanja, ukupan broj žrtava koje su NOVJ i PO likvidirali na području grada Šibenika 1944. bio je 87.

³²⁴ HR-DAST-409, SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., izvještaj Opunomoćstva UDB-e za grad Šibenik u predmetu popis strijeljanih osoba upućen Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjeku u Splitu, 19. travnja 1948., broj 84/a.

³²⁵ HR-DAŠI-NDH kutija 1, Općina Šibenik NDH 1943.-1944., br. 1-711, dopis s predmetom: raspodjela brašna Velike Župe Bribir 1.) Kotarskoj oblasti Šibenik, 2.) Gradskom poglavarstvu Šibenik, 3.) Krešimiru Roši - povjereniku za prehranu Šibenika od 17. veljače 1944., broj 51/44.

³²⁶ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. – dokumenti Dalmacija*, knjiga 4, dok. br. 75. str. 219.

Grafikon 2. Društvena struktura likvidiranih na području grada Šibenika 1944. bez suđenja i likvidiranih „narodnih neprijatelja“ na temelju presuda i odluka Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja 1944.

Izrada autorice prema arhivskim izvorima iz:

HR HDA 1491/OZN-a 11.3.3. ROC Šibenik

HR HDA 1491/OZN-a 11.63.05.018.

HR HDA 1561 SDS RSUP SRH, 01.43.

HR-HDA-1850 OK KPH Okružni komitet Komunističke partije Hrvatske Šibenik 1943.-1944., KP. 307/2472-2698., KP-308/2699-2845., 1944.- 1945., KP. 308/ 2846-2995, KP. 309/2996-3144.

HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata,

2.1.15. Kartoni žrtava s područja Šibensko-kninske županije (kutije: 302., 305., 309., 311., 312., 315., 317., 322. i 611.)

HR-DAST-409 SUP za Dalmaciju

HR-DAŠI-0027 Povjerljivi spisi

HR-DAŠI-NDH Općina Šibenik

HR-DAŠI-28-ONOŠ, 2.3.-4.

HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 1536.-1700.

7. DRUŠTVENO-POLITIČKE PRILIKE 1945. GODINE NA PODRUČJU

GRADA ŠIBENIKA

Početak siječnja 1945. u Šibeniku je smijenjen dotadašnji načelnik Ante Antić. Na toj dužnosti ga je zamijenio Ante Tambača, rođen u Šibeniku, posjednik, koji je načelničku dužnost obnašao do 29. ožujka 1945. Iz ovoga je primarno razvidan trajni nedostatak ključnih elemenata vizije kvalitetnog strateškog usmjerenja KPJ-KPH, lokalnih NOO-a i lokalnog rukovodstva partizanskog pokreta koji se očitovao u parcijalnim i trenutnim mjerama traženja osobe koja će imati značajnu ulogu u procesu upravljanja i koja može pomoći u provedbi potrebnih promjena. Sekundarna manifestacija se očitovala sveukupnim manjkavostima u izgradnji modela upravljanja lokalnih NOO-a i slabim vezama s nadređenim Oblasnim NOO-om Dalmacije koje su se nastavile i početkom 1945. što je i dalje rezultiralo nekoordiniranim djelatnostima pri podjeli hrane građanima Šibenika.

Interna korespondencija Okružnog NOO-a Šibenik s nadređenim Oblasnim NOO-om Dalmacije Split imala je eksterni značaj iz kojeg je proizlazilo učestalo međusobno nerazumijevanje subjekata korespondencije. To je otvaralo prostor netransparentnim akcijama povjerenika koji su dodjeljivali hranu i subvencije građanima Šibenika što se, među ostalim, očituje u dopisu Okružnog NOO-a Šibenik, Odjela prehrane upućenog Oblasnom NOO-u Dalmacije Split, Odjelu prehrane 16. siječnja 1945.: *„Hranu od prve vaše pošiljke podijelili smo je kao socijalnu pomoć, prije nego smo primili od vas račun za istu količinu. Za naplatu gore spomenutu hranu nismo u mogućnosti kao ni naš socijalni odjel, kako smo vam to već javili u prošlom dopisu. Što se tiče druge pošiljke hrane od 5000 kg, opazili smo da je mnogo slabije vrste, u istoj hrani ima mnogo zobi i zemlje, a i cijena je 285 kuna više po kilogramu nego hrana od prve pošiljke“*.³²⁷ Odgovor Oblasnog NOO-a Dalmacije Split, Odjela prehrane upućenog Okružnom NOO-u Šibenik 18. siječnja 1945. također je zanimljiv. U njemu se navodi: *„Što se tiče vaše primjedbe, da ste vi tu hranu besplatno podijelili pučanstvu kao socijalnu pomoć, ne možemo uzeti kao opravdanje s razloga, što ste svojevremeno bili obaviješteni da se sva hrana, izim one od Saveznika, naplaćuje, a tim više, što vam je bilo poznato, da ste robu primili od Obnaproda to jest Oblasnog nabavnog i prodajnog preduzeća, koje je jedino trgovačko preduzeće što i njegovo ime pokazuje. Molimo vas da ovu*

³²⁷ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 7., kutija 15., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Odjel prehrane uputio Oblasnom NOO-u Dalmacije u Splitu, Odjelu prehrane, 16. siječnja 1945., broj 68.

*stvar bezuvjetno uredite, te nas o izvršenoj podmiri izvijestite.*³²⁸ Zatim dopis Oblasnog NOO-a Dalmacije Split, Odjela prehrane upućenog Okružnom NOO-u Šibenik, Odjelu prehrane 24. veljače 1945. u kojem se navodi: „*Saznajemo da je taj odjel razdijelio 100 kg šećera gradskim kavanama u Šibeniku i to od one količine, koju Oblasni NOO je dodijelio tom odjelu za razdiobu civilnom stanovništvu. Ovaj šećer je prodavan gradskim kavanama uz cijenu od 2.000 kuna.*“³²⁹ Iz ovoga je razvidno oblikovanje institucija koje su djelovale, preuzimale i pronosile sadržaj strateških i taktičkih ciljeva sukladnih projektu društvene preobrazbe uspostavljajući revolucionarnu volju i netoleranciju pri donošenju političkih odluka. Rezultat ovakvih mehanizama političkog procesa donošenja odluka pri izgradnji infrastrukture lokalnog društveno-političkog sustava koji je formalno sebi stavljao na dužnost u tom vremenu kao primarni cilj skrb i organizaciju prehrane stanovništva grada Šibenika u čijoj je opskrbi i organizaciji prehrane dolazilo do redovitih zapreka, oskudica i skupoće hrane. Veliki broj stanovnika grada Šibenika hranu zbog siromaštva nije mogao kupiti, no to nije dovelo do općeg negativnog raspoloženja stanovnika Šibenika prema partizanima, niti je srozalo ugled nove vlasti u njihovoj svijesti. Partizanska promidžba je prezentirala građanima da radi sve što je moguće u interesu narodnih probitaka i da je strateški cilj poduzeti sve nužne mjere da se sva prikupljena i dobivena hrana preusmjeri na NOV koja nikako ne smije biti gladna jer još uvijek vodi iscrpljujući rat s neprijateljem kojega treba poraziti, protjerati i osloboditi zemlju te da se svi ostali trebaju žrtvovati za taj primarni cilj koji će dugoročno donijeti blagostanje.

Spomenuta velika glad i nedostatak svih osnovnih živežnih namirnica ublaženi su krajem veljače 1945. Tada se stanovnicima grada Šibenika počela dijeliti hrana dobivena od Saveznika, što je razvidno iz izvještaja Okružnog NOO-a Šibenik, Odjela prehrane upućenog ZAVNOH-u, Odjelu prehrane 26. veljače 1945.³³⁰ i iskaza podijeljene hrane pučanstvu grada Šibenika od oslobođenja do 15. ožujka 1945. Okružnog NOO-a Šibenik, Odjela prehrane upućenog Oblasnom NOO-u Dalmacije Split, Odjelu prehrane 19. ožujka 1945. (slika 16.)³³¹

³²⁸ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 7., kutija 15., dopis koji je Oblasni NOO Dalmacije u Splitu, Odjel prehrane uputio Okružnom NOO-u Šibenik, 18. siječnja 1945., broj 85.

³²⁹ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 7., kutija 15., dopis koji je Oblasni NOO Dalmacije u Splitu, Odjel prehrane uputio Okružnom NOO-u Šibenik, 24. veljače 1945., broj 586.

³³⁰ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 7., kutija 15., izvještaj koji je Okružni NOO Šibenik, Odjel prehrane uputio ZAVNOH-u, Odjelu prehrane, 26. veljače 1945., broj 252.; navodi se da je u gradu Šibeniku na 7.000 osoba podijeljeno 5.446 kg brašna, 689 kg mesa, 450 kg šećera, 138 kg soli i 278 kg mlijeka.

³³¹ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 7., kutija 15., iskaz podijeljene hrane pučanstvu grada Šibenika od dana oslobođenja do 15. ožujka 1945. koji je Okružni NOO Šibenik, Odjel prehrane uputio Oblasnom NOO-u Dalmacije u Splitu, Odjelu prehrane, 19. ožujka 1945., broj 384.

Slika 16. Iskaz podijeljene hrane pučanstvu grada Šibenika od dana oslobođenja do 15. ožujka 1945.

Okruzni NO.O.- Šibenik
odjel prehrane
Br.384
dne 19.III.1945.

DRŽAVNI ARHIV U ŠIBENIKU
Fond: zbirka broj 28

OBLASNOM N.O.O. - DALMACIJE
odjel prehrane

S p l i t

Iskaz podijeljene hrane pučanstvu grada Šibenika od dana oslobođenja do 15. ožujka.

Novembar: za siromasne obitelji i obitelji boraca Kg. 7.059 kukuruzovog brasna (pure).

Decembar: za djecu ispod 4 god. izdalo se 718 kutija konzerviranog mlijeka i Kg.74 secera. Za siromasne obitelji boraca i ostale siromasne obitelji Kg. 14.613 kukuruzovog brasna (pure). Za cijelokupno pučanstvo podijelilo se Kg.4.900.- soli.

Januar: Preko socijalnog odjela izdalo se Kg.5.188 brasna, kg.294.+ secera i Kg.1520 konzerviranog mesa i to pohovno samo za potrebe siromasnih obitelji. Na cijelo pučanstvo podijelilo se preko Gradnoproda Kg. 15.225 suhih smokava, Kg.5.200 bajama u kori, Kg.2492 kristalne sode, komada 4593 sapuna od 1/4 i kutija 3597 ciglica.

Februar: Ponovno se davala pomoc preko socijalnog odjela siromasnim obiteljima i to: Kg.8850 brasna, Kg.300 pure, kg.210 soli i kg.257 konzerviranog mesa. Ovo je bilo takodjer i za kuhinju socijalnog Odjela u kojoj se hrana dava besplatno najsiromasnijim gradjanima i djeci. Dalje se izdalo socijal. odjelu Kg.430 konzerviranog mlijeka, Kg.701 secera za bolesnike i djecu. Koncem februara pocela se dijeliti hrana koja je stigla od saveznika te do danas se podijelilo; kg.25.712.- bijelog brasna, kg. 16.189.- pšenice, kg.2.380.- konzerviranog mesa, kg.701.- secera i kg.33767.- soli. Secer se jos dijeli a koliko ce se jos podijeliti vidice se iz konacnog obracuna.

Smrt fasizmu - Sloboda narodu!

Odjel prehrane
Procesnik
J. Butan

Predsjednik:
J. Butan

Izvor: HR-DAŠI-28 ONOŠ, 7., kutija 15.

Istovremeno u prilog afirmativnom stavu stanovnika grada Šibenika prema partizanima, unatoč spomenutim zbivanjima i postupanjima u kojima su se dogodili propusti i manjkavosti u okviru najbitnije komponente ljudskog održanja na životu i preživljavanja, svjedoči početkom siječnja 1945. društveno-političko stanje i raspoloženje građana Šibenika. Tekst koji slijedi temelji se na prepričavanju i analizi političkog izvještaja Okružnog NOO-a Šibenik upućenog 30. siječnja 1945. Oblasnom NOO-u Dalmacije u Splitu u kojem se manifestirala politička lojalnost i davanje legitimiteta u smislu socijalno-psihološkog aspekta politici partizanskog pokreta i komunističkoj ideologiji unutar aktivnosti i procesa pojedinaca u kojima se ustanovljavala socijalistička zajednica u svim njenim osnovnim dimenzijama

efikasne sinteze u obliku velikih spontanih demonstracija protiv izjave kralja Petra II. Karađorđevića kojom je on nastojao na nacionalnom nivou promijeniti subjekte političkog sustava.³³²

Tako se navodi u političkom izvještaju Okružnog NOO-a Šibenik od 30. siječnja 1945. Oblasnom NOO-u Dalmacije u Splitu da je više od 90% stanovništva grada Šibenika sudjelovalo u partizanskom pokretu i komunističkoj ideologiji. Djelujući u relativno dramatičnim okolnostima kao društveni okvir krizne lojalnosti i legitimacije dotadašnjih društvenih subjekata perspektiva i socijalnih vrijednosti u bitnim odredbama za vlastiti daljnji razvoj i sudbinu koje je na nedvosmislen način pokazalo da žele Josipa Broza i novu Jugoslaviju. Naročito oduševljenje kod 10.000 demonstranata izazvale su riječi vijećnika ZAVNOH-a koje je rekao na prosvjedu: „*Šibenik je Titov grad.*“³³³ S obzirom na to da je ovo jedini izvor o spomenutom događaju, partijska politička i interesna lojalnost i konsolidacija koja je bila izuzeta od značajnijih moralnih zahtjeva istinitosti vrednovanja određenih događaja onemogućila je osvjetljavanje procesa racionalizacije i diferencijacije unutar konstitucionalizacije postojanja i posljedicama promjena političkog procesa u uvjetima i načelima federalističke doktrine. Stoga ovaj politički izvještaj možemo sagledati u svjetlu toga da je u trenutku njegova nastanka pripadnicima narodne mase trebalo ponuditi društvenu i političku sigurnost koja će se postići uočljivim i jasnim akcijama. Zatim u propagandnom interesu društvenog i političkog poretka prosvijetliti i podsjetiti narod da ne zaboravi tekovine stečene krvlju i naporima u četverogodišnjoj borbi te da osudi prikrivene petokolonaše, što najbolje potvrđuje „*(...) demonstracije protiv izjave kralja u kojima je narod masovno učestvovao, najbolji su dokaz koliko je narod uz Tita i NOP.*“³³⁴

Analizom razlikovanja sastavnih strukturalnih elemenata spomenutog političkog izvještaja sasvim je lako objektivno sagledati njegovu dvodimenzionalnu strukturu. U prvom aspektu dimenzije jest sasvim istinito da je partizanski pokret imao veliko uporište u stanovništvu grada Šibenika, sasvim integralno i u neospornom vremenskom kontinuitetu. U drugom dinamičnom tendencioznom aspektu se selektivno demonstrira i afirmira ekspresija političko-propagandnog angažiranja i djelovanja. Sasvim je razvidno da se u pojedinim dijelovima ovog političkog izvještaja radi o mreži političkih procesa u kojima se autonomno individualno

³³² *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. – dokumenti Dalmacija*, knjiga 4, dok. br. 107. str. 321.-322.

³³³ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. – dokumenti Dalmacija*, knjiga 4, dok. br. 107. str. 322.

³³⁴ *Ibidem.*

ponašanje pojedinačnih političkih orijentacija, koje je potencijalno stalno prisutno, reducira heteronomnim i svjesnim političkim usmjerenjima. Imperativne integrativne supstance koje nastoje biti primarni društveni integrator i artikulirati harmoničan odnos svih društvenih sfera u zajednički identitet te proizvesti efekt iluzije kojom se obmanjuje stvarnost i tako njome vlada, egzogeno indiciranim strahom koji se javljao kod partizana u nastojanju legitimiranja vlastitog političkog sustava, pojednostavljeno se očituje u rečenici da: „*U demonstracijama protiv kralja učestvovalo je 90% stanovništva grada, te da nije bilo familije koja nije učestvovala u demonstracijama.*“³³⁵

Za tu tvrdnju ne postoji niti jedan povijesni izvor legitimacije. Naročito stoga što se već u sljedećoj rečenici tog političkog izvještaja spominje podatak o 10.000 demonstranata, što bi u skladu s tim navodnim postotno-brojčanim odnosima značilo da je Šibenik početkom siječnja 1945. imao oko 11.111 stanovnika, iz čega je vidljivo da se tim brojkama manipuliralo stavljajući ih u ideologijski diskurs. Nadalje u izvoru se taksativno nabrajaju akcije neposrednih nositelja-subjekata političke vlasti koje su narodne vlasti nametnule građanima Šibenika; čišćenje grada od ruševina i podjela hrane koju su obavljale narodne vlasti, a mnogi građani Šibenika, kako je vrijeme prolazilo, počeli intrapersonalno doživljavati kao nepravednu i netransparentnu; u političkom izvještaju je to opisano kao marginalna devijacija; „*Pri podjeli hrane gradjanstvu dodje više puta do nezadovoljstva, što se ima pripisati nesnalažljivosti i nedovoljnoj sposobnosti drugova zaduženih razdiobom hrane, a i nedovoljnim količinama hrane.*“³³⁶ Nadalje u političkom izvještaju se u skladu s potpunom nedemokratizacijom političkih procesa i političkom samolegitimacijom komunističkog sustava, navodi da u gradu Šibeniku nema političkih grupa protivnih NOP-u. Mačekova politika koja je bila duboko suprotstavljena komunističkoj sferi društva potpuno je uništena. U hegemonijskoj praksi diskursa komunističke ideologije postavljeni su okviri koji određuju načine pojedinačnog i kolektivnog identiteta pojedinca, društva, vremena i kulture kao proizvode ideološkog diskursa sa ciljem definiranja niza društveno konstruiranih i promoviranih autoriteta.

Oni u konstelaciji društveno-političkih odnosa formiraju hijerarhijski utemeljeno društvo čime dolazi do dekonstrukcije među konstruktivnim elementima identitetskog društvenog konstrukta afirmirajući isključivo određene pojedince i skupine.

³³⁵ Ibidem.

³³⁶ Ibidem.

Represivnost jugoslavenskog komunističkog sustava početkom 1945. u kojem su bile prisutne sve proturječnosti međunarodnog prava i civilizacije, kao početak uspostave i potvrda unutrašnje suverenosti dosegao je intenzivne razmjere najokrutnijeg obračuna s neprijateljem. Opća praksa u partizanskim postrojbama je bila da se svi zarobljeni ustaše strijeljaju odmah po zarobljavanju, o čemu svjedoči interna komunikacija između OZN-e i VIII. korpusa u veljači 1945.³³⁷

Nepobitno i lokalna partijska struktura je sudjelovala i izvršavala radnje na svom području djelokruga, što je sasvim razvidno iz zapisnika Prve partijske konferencije održane u Vrpolju 5. ožujka 1945. koju je otvorio i na kojoj je glavnu riječ vodio „drug Osvetnik“. On je u diskusiji s ostalim prisutnim članovima KK KPHŠ naglasio „*kad se pojedince iz ovih skupina likvidiralo, situacija se popravila*“ pritom misleći pod pojmom pojedinaca iz ovih skupina na članove HSS-a, pripadnike poraženih snaga u ratu tj. ustaše i katolički kler.³³⁸ Naredbe za izvršavanje likvidacija dolazile su od najvišeg jugoslavenskog državnog vrha.³³⁹

U sagledavanju tih obračunavanja s narodnim neprijateljima, Katoličkom crkvom, političkim neistomišljenicima pored revolucionarnih žrtava, provođenje narodne vlasti i zakonitosti odvijalo se preko OZN-e, koja je agresivnošću svoga nastupa predstavljala najvažniji element izgradnje općeprihvaćenoga mišljenja kako pojedinaca, tako i društva u tom periodu.

Dana 18. ožujka 1945. u Šibeniku su održani izbori za skupštinu GNO-a i rejonske NOO-e, te je tom prilikom OZN-a nastavila otvorenu i individualnu provedbu kontrole, nasilja i represivnih mjera nad „*politički sumnjivim licima*“ koja nisu glasovala.³⁴⁰

Neposredno nakon izbora za skupštinu GNO-a i rejonske NOO-e 29. ožujka 1945. s dužnosti načelnika Šibenika smijenjen je drugi partizanski načelnik Ante Tambača. Zamijenio ga je treći po redu načelnik Stipe Kordić, rođen na otoku Zlarinu, po zanimanju obrtnik-mehaničar, koji je načelničku dužnost obnašao do 21. listopada 1945. Iz toga je u ovom periodu u odnosu na prijašnji razvidan već spomenuti trajni nedostatak ključnih elemenata vizije kvalitetnog strateškog usmjerenja KPJ/KPH, lokalnih NOO-a i lokalnog rukovodstva partizanskog pokreta što se očitivalo u parcijalnim i trenutnim mjerama traženja osobe koja će imati značajnu ulogu u lokalnom procesu upravljanja.

³³⁷ HR HDA 1491/ OZN-a, 6/8 depeša od 8. veljače 1945., „S.97-65“ i 7. depeša od 15. veljače 1945. „R.109“.

³³⁸ HR-DAŠI-141 KK SKHŠ Zapisnici konferencija KK Šibenik 1945.-1954., 1.1.1.1., zapisnik Prve partijske konferencije održane u Vrpolju 5. ožujka 1945.

³³⁹ RADELIĆ, 2017., 102.-107.

³⁴⁰ HR HDA 1491/OZNA, 11.64.3., razni dopisi OZN-e za okrug Šibenik, dopis koji je OZN-a za okrug Šibenik uputila OZN-i za Hrvatsku - centru za Dalmaciju, 25. ožujka 1945., broj 163/45.

Višestruke promjene načelnika grada Šibenika u prilično kratkom periodu mogle bi se smatrati dijelom provođenja politike kažnjavanja članstva KPJ putem različitih kretanja u hijerarhijskoj strukturi članstva kao sustava transmisija partijskih odluka koji su bili u skladu s modelima i odnosima monolitne koncepcije ostvarivanja što efikasnije dominacije nad cjelinom političkog i društvenog života. S obzirom na to da u tom vremenu još nije bila cjelovito formirana ni jedna od tri temeljne izvorišne osnove organizacije strukturalnog funkcionalnog ustrojstva državne vlasti koja proizlazi iz temelja vladavine prava, KPJ kao narodna vlast u Hrvatskoj i Jugoslaviji nastojala je uz postojeće sadržajne i formalno-pravne mehanizme uspostaviti čvrste temelje za izgradnju novog državnog društveno-političkog sustava. U kontekstu toga cilja 14. travnja 1945. osnovana je u Splitu Narodna vlada Hrvatske kao najviše tijelo izvršne vlasti Federalne Hrvatske čiji nosioci su bili lokalni NOO-i. Mandat za sastavljanje nove vlade Predsjedništvo ZAVNOH-a povjerilo je Vladimiru Bakariću. On je poslije utjecao na mnoge prijelomne procese i događaje iz nacionalne povijesti.

U trenutcima formiranja prve vlade Federalne Hrvatske u Splitu, šibenski biskup Jeronim Mileta održao je kraći govor u kojem je istaknuo temeljne sastavnice pomirljive kršćanske misli i konkretne potpore primorskih biskupija komunističkom sustavu kao cjelovitom društveno-političkom sustavu koji će sadržajno, programski i djelatno staviti u središte svoje preokupacije čovjeka i njegovo dostojanstvo, uz priznavanje jednakih sloboda i prava drugima. Biskup Mileta izrazio je posebnu zahvalnost Josipu Brozu kao vrhovnom zapovjedniku onih koji su se borili nemjerljivom požrtvovnošću, uložili ogromne napore i naposljetku položili svoje živote domovini za kakvu su se borili: *„Danas u ovom gradu Splitu na povijesnom i svečanom imenovanju prve vlade federalne Hrvatske u federativnoj Jugoslaviji, mi biskupi naših primorskih biskupija, sa svojim svećenstvom, čestitamo prvoj vladi federalne Hrvatske (te) izražavamo našu zahvalnost i svim našim hrabrim borcima NOV-e sa svojim proslavljenim vođom, narodnim herojem, maršalom Josipom Brozom Titom, a osobito onima, koji požrtvovno položili svoje živote za domovinu. Molimo Svemogućega Boga, da ova narodna proslava bude sjeme duhovnog i materijalnog preporoda čitavog našeg hrvatskog naroda i pomirenje, te zalog sloge i bratstva Hrvata i Srba i svih naroda federativne Jugoslavije. Bila sretna i od Boga blagoslovljena Federalna Država Hrvatska!*“³⁴¹

³⁴¹ Narodna vlada Hrvatske, 1945., str. 79.

Istoga dana novoformirana Narodna vlada Federalne Hrvatske i ZAVNOH vraćaju se u Šibenik. Tada su predsjednik vlade Vladimir Bakarić i predsjednik ZAVNOH-a Vladimir Nazor održali govor okupljenim građanima Šibenika. Vladimir Bakarić je tom prilikom istaknuo: „*Neobično sam sretan da ste nas tako lijepo dočekali pri našem povratku iz Splita. Znamo mi tko je i što Šibenik. Znamo za žrtve koje je podnio ovaj grad, znamo koliko je partizana dao u borbu (...) i uvjereni budite da ćemo učiniti sve da čim prije počne naše djelo, da bude rukovođeno u daljnjem radu baš tom toplinom i povezanošću s narodom.*“³⁴²

Nakon kompletiranja sastava Narodne vlade Federalne Hrvatske, Okružno odjeljenje OZN-e Šibenik (Šibenik, Vodice, Kistanje, Knin i Drniš) temeljito i detaljno je nadziralo političko stanje u gradu Šibeniku, što je bilo u suprotnosti s Bakarićevim riječima o toplini i povezanosti s narodom³⁴³ jer je na autoritativan način determiniran širi društveno-politički kontekst načina uključivanja građana Šibenika u nove kompleksne diferencijacijske društveno-političke tokove u kojima pojedinci nisu mogli ostvariti puninu individualne i kolektivne slobode, tj. cjelovitost svoga nacionalnog, kulturnog i konfesionalnog identiteta kroz afirmaciju načela slobode i ravnopravnosti kao primarnih elemenata temeljnih ljudskih prava. To je razvidno iz dopisa interne komunikacije jedinica OZN-e za okrug Šibenik u kojoj naziremo početak projekta uskraćivanja nacionalne ravnopravnosti dijelu građana Šibenika koji su pripadali talijanskoj manjini a živjeli su u gradu Šibeniku: „*Prema traženju Zemaljske Komisije za utvrđivanje ratnih zločina dostavite nam podatke kojima raspolazete o ličnostima i djelovanju slijedećih lica, članova Fasci-ja u Šibeniku: 1. Ernesto Stojan, 2. Dr. Antonio Mattiazzi, 3. Ettore Zorzenoni, 4. Wily Albl, 5. Luigi Battigelli, 6. Dr. Bruno de Denaro, 7. Carlo Rossi, 8. Dr. Manilo Cace.*“³⁴⁴

Društvena gibanja svojom koncepcijom nisu uvažavala i prihvaćala demokratski način ponašanja, a bila su međusobno koordinirana na svim instancama političkih, vojnih i pravosudnih vlasti: „*U gradu je postavljena mreža prema podjeli grada u 7 sektora sa svojim obavještajcima. Opunomoćstvo se povezalo direktno sa još 11 specijalnih povjerenika.*“³⁴⁵ Nadalje, u istom izvještaju OZN-e od 27. travnja 1945. spominje se i postojanje specijalnih povjerenika koji su „*crpili*“ podatke, a iz pregleda organizacijskog stanja po ustanovama

³⁴² BEROVIĆ, 1980., 101.

³⁴³ HR HDA 1491/ OZNA, 11.64. 2., organizacijski izvještaj OZN-e na području grada Šibenika od 27. travnja 1945., bez broja.

³⁴⁴ HR HDA 1491/OZNA, 11.64.3., razni dopisi OZN-e za okrug Šibenik, dopis koji je OZN-a za okrug Šibenik uputila Opunomoćstvu OZN-e za grad Šibenik, 21. travnja 1945., bez broja.

³⁴⁵ HR HDA 1491/ OZNA, 11.64. 2., organizacijski izvještaj OZN-e na području grada Šibenika od 27. travnja 1945., bez broja.

razvidno je da se OZN-a inkorporirala u sve komponente društvene strukture postavljajući povjerenika/e u Gradskom NOO-u, JNOF-i, osnovnim školama, gimnaziji, kazalištu, kinu i sindikatu, nadzirući tako organizaciju cjelokupnog života u gradu Šibeniku. Tako su sastavljani polumjesečni i mjesečni izvještaji obavještajnog karaktera o brojčanom stanju osumnjičenih „neprijatelja“ i drugih „krivaca“ protiv NOB-e na prostoru Okružnog odjeljenja OZN-e Šibenik. U mjesečnom izvještaju koji se odnosio na period od 12. travnja do 25. travnja 1945. zapisano je da se nalazi u pritvoru u prostorijama Okružnog odjeljenja OZN-e Šibenik: 3 ustaše, 2 ratna zločinca, 11 špijuna, 19 dezertera, 13 neposlušnika, 16 pomagača okupatora i izdajnika, 4 osumnjičenika koja se terete za neprijateljsku propagandu i još 9 osumnjičenika za koje nije moguće iz rukopisa dokumenta razaznati za što se sumnja, ukupno 75 ljudi koji su čekali suđenje i presudu, od kojih je u trenutku sastavljanja izvještaja bilo ispitano 60.³⁴⁶ Na osnovi ovog dokumenta moguće je utvrditi da osumnjičenici nisu bili u pritvoru šibenskog zatvora dok su čekali suđenje, nego u prostorijama Okružnog odjeljenja OZN-e Šibenik. To je otvorilo mnogo veće mogućnosti za namjerno izazivanje teških oštećenja fizičkog integriteta, mučenje i nečovječno postupanje prema osumnjičenicima, kao i ograničenje njihovih osobnih prava te stoga predstavlja agresivno protupravno „izvlačenje“ informacija.

Nadziranje inferiornih „unutarnjih neprijatelja“ koji su bili ideološki i klasni neistomišljenici bio je sastavni dio vrlo složenog karaktera lokalnog državnog uređenja o čemu najbolje svjedoči mjesečni izvještaj za travanj 1945. koji je Okružno odjeljenje OZN-e Šibenik uputilo Odjeljenju OZN-e Dalmacije 29. travnja 1945: „*U samom gradu Šibeniku primijećene su grupe reakcionara (...) Jedna od takvih grupa je Tona Grubišić /Musinica/, koja ima direktnu vezu sa oficerom Allisonom a ona je povezana s poznatim reakcionarima Antom Junakovićem, Šikom Škaricom, Petrom Jurić, Lindo Šare, Bakio Kolombo, sestre Dunkić i Veštić Špiro (...) Druga grupa je predvođena sa Hamamićem koji je direktno povezan sa oficerom Allisonom, djeluje što je Hamamić viđen kako vodi povjerljive razgovore sa Zlatanom Milanom a s njima su povezani Dr. Subotić, Milan Katić, sudac, profesor Triva, obitelj profesora Ležaića i Niko Veleglavac. Treća grupa je predvođena po Gordani Berić ženi kraljevskog oficira komandanta broda „Nada“ koji je bio nedavno u šibenskoj luci, koja*

³⁴⁶ HR HDA 1491/ OZNA, 11.64.1., tabelarni mjesečni izvještaj o stanju i brojnom stanju osumnjičenih narodnih neprijatelja i drugih krivaca protiv NOB-e koji se nalaze u prostorima Okružnog odjeljenja OZN-e Šibenik u periodu od 12. travnja do 25. travnja 1945., bez nadnevka, bez broja.

je direktno povezana sa ofirom Allisonom.³⁴⁷ Nadalje, u istom dokumentu navodi se još jedna grupa koju predvodi Vickan Ilijadica /Rapo/ pristalica svih bivših jugoslavenskih režima, a opaženo je i da se dr. Smolčić, dr. Rizmondo i dr. Lalić skoro svakodnevno sastaju u bolnici i komentiraju prilike u gradu kritizirajući vlast. Za njih su obavještajci OZN-e smatrali da su gradom proširili vijest kako su u Beogradu priređene demonstracije u kojima je sudjelovalo oko 50.000 ljudi, sa ciljem dolaska kralja, četnika i Engleza na vlast.

Nastojeći medijskim manipulacijama transformirati kolektivnu svijest naroda, komunisti su krenuli u nepravnu i neravnopravnu borbu protiv industrijalaca, veleposjednika i Katoličke crkve institucionaliziranim nasiljem koje su narodnim masama prikazivali kao klasnu borbu protiv kapitalističke buržoazije i rušitelja političkog poretka koji je krvavo stečen u narodnooslobodilačkoj borbi. Konsenzusom komunističke elite oblikovana su inicijalna kretanja koja su se sastojala u implicitnom podčinjavanju i sveobuhvatnoj kontroli misli naroda, uspostavljajući tako sustave indoktrinacije, prikazujući kroz sudsku i medijsku propagandu narodu borbu protiv industrijalaca i veleposjednika kao borbu za slobodnu zemlju koja je do tada bila u posjedu kapitalističkih društvenih slojeva. Istodobno, borbu protiv Katoličke crkve prikazivali su kao borbu protiv organizacije koja dovodi u pitanje legitimitet komunističke vlasti.

Institucionalizirano nasilje se provodilo kroz javna suđenja, gdje su građani sudjelovali u sudskim procesima odobravajući „pravedne osude“ manifestacijom fizičkog nasilja prema optuženima, u sudskim postupcima koji su popraćeni s vrlo malo obilježja prava i pravde, opstruiranim istražnim procesom, tendencioznom medijskom propagandom u svrhu pokazivanja istinitosti i opravdanosti optužbi za izdaju i suradnju s neprijateljima Jugoslavije prerasli su u dio sudske farse.

Prvo u nizu ovakvih javnih suđenja bilo je protiv Stipe Šare, tada najbogatijeg stanovnika grada Šibenika, najvećeg šibenskog industrijalca i poduzetnika koji je u vremenskom razdoblju između dva svjetska rata dao snažan pečat ekonomskom životu grada Šibenika kao i cijeloj subregiji srednje Dalmacije. Njegova imovina se sastojala od 11 tvorničko-industrijskih pogona (tjestenine, buhača, keksa, tekstila, industrijske pekarnice, uljare, vinarije, kožare, mlinice). Nadalje, bio je vlasnik oko 50 nekretnina na području grada Šibenika od čega su veći broj činile trgovačko-obrtničke radnje i skladišta. Zatim je bio

³⁴⁷ HR HDA 1491/ OZNA, 11.64.1., mjesečni izvještaj za travanj 1945. koji je Okružno odjeljenje OZN-e Šibenik uputilo Odjeljenju OZN-e Dalmacije 29. travnja 1945., broj 248.

vlasnik Šibenske okružne banke koja se nalazila u njegovoj kući na starom Pazaru te, naposljetku većinskog paketa dionica šibenskog Kazališta Mazzoleni. Optužnica tereti Stipu (pok. Ivana) i Franu (otac Stipe) Šaru da su: „dobrovoljno privredno pomagali okupatora, stavivši svoja privredna poduzeća u službu okupatora, vršili važniji rad u privrednoj organizaciji okupatora i vršili dobave za račun okupatora, pa su time počinili zločin protiv osnovnih interesa naroda, označen u čl. 1. u vezi sa čl. 2. t. 7. odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, kažnjiv po čl. 3.“³⁴⁸

Obavještenje javnog tužioca za okrug Šibenik od 7. svibnja 1945. objavljeno u *Vijestima*³⁴⁹ koje izdaje Odbor JNOF za okrug Šibenik, zlouporabom prava i političke moći, apelira na građane Šibenika i šire okolice da pronalaze i narodnim sudovima prijavljuju zločince koje će narodni sudovi osuditi po narodnoj pravdi „smrt fašizmu - sloboda narodu“. Nadalje, u obavještenju se navodi da će se u srijedu 9. svibnja 1945. održati glavna rasprava u sudskom postupku protiv Stipe i Frane Šare, industrijalaca i trgovaca iz Šibenika, kojima će suditi Narodni sud zbog zločina protiv naroda i tekovina njegove oslobodilačke borbe po odluci ZAVNOH-a o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj.

Dva dana poslije, 9. svibnja 1945., Sud za nacionalnu čast Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku izrekao je prvu presudu zbog povrede nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj prema kojoj je optuženi Frane Šare osuđen na 20 godina prisilnoga rada uz doživotni gubitak temeljnih ljudskih prava. Njegov otac Stipe Šare osuđen je na pet godina prisilnoga rada uz također doživotni gubitak temeljnih ljudskih prava, kao i konfiskaciju 2/3 cjelokupne imovine obitelji Šare u korist naroda.³⁵⁰ Konfiskacija preostale 1/3 dijela imovine obitelji Šare nije se mogla provesti zbog toga što je bila upisana na najmlađeg sina od Stipine petero djece te se sukladno zakonu konfiskacija maloljetnikove imovine nije mogla provesti. Zlouporabom prava i političke moći novonastala komunistička elita monopolizirala je i eksploatirala privatno vlasništvo, uz zvučne fraze o građanskoj jednakosti i ravnopravnosti. Nakon ove sudske presude uslijedila je žalba odvjetnika Frane i Stipe Šare, dr. Marka Josipa Dominisa i dr. Nikole Subotića, Vrhovnom sudu Hrvatske (koji je bio sastavljen od Ivana Rukavine, v.d. predsjednika, zatim dr. Antuna Čerineca i Milana Vurdelja kao članova suda). Vrhovni sud Hrvatske je njihovu žalbu svojim rješenjem od 5. lipnja 1945. u potpunosti odbio

³⁴⁸ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1, svezak 1, optužnica suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku u sudskom postupku protiv Frane i Stipe Šare, broj 58/45.

³⁴⁹ *Vijesti*, broj 127., 7. svibnja 1945., članak „Obavještenje javnog tužioca okruga Šibenik“, str. 1.

³⁵⁰ *Vijesti*, broj 128., 16. svibnja 1945., članak „Javno suđenje ratnim špekulantima Stipi i Frani Šari - prva presuda zbog povrede nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj“, str. 4.

s obrazloženjem: „*Presude sudova za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj su odmah izvršne (...) protiv presuda tih sudova uopće nema mjesta žalbi, dakle da nema mjesta žalbi u nikakvom slučaju*“.³⁵¹

Nakon presude u postupku protiv Frane i Stipe Šare, 19. listopada 1945. doneseno je rješenje Okružnog narodnog suda u Šibeniku, u sastavu Vicko Šprljan kao predsjedatelj vijeća i članovi Ante Čakić, Milan Krvavica, Ivica te Marko Erak i Ante Vrančić, da se na presudu od 9. svibnja 1945. prema kojoj je Frane Šare osuđen na 20 godina prisilnog rada i Stipe Šare na pet godina prisilnoga rada, na temelju Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj i Zakona o suzbijanju nedopuštene privredne sabotaže, primijeni Ukaz o općoj amnestiji i pomilovanju od 3. kolovoza 1945. i Ukaz o pomilovanju od 8. rujna 1945. To je kaznu prisilnog rada Frani Šari smanjilo na 16 godina, a Stipe Šare je pušten na slobodu.³⁵² Nakon ovog sudskog rješenja supruga Frane Šare, Emica Šare podnijela je Javnom tužilaštvu NR Hrvatske i Vrhovnom sudu NR Hrvatske u Zagrebu 4. listopada 1946. prijedlog u kojem od njih traži da uvažavaju brojne olakotne okolnosti i smanje kaznu njezinu suprugu. Javni tužilac NR Hrvatske Jakov Blažević izjavio je u vezi s prijedlogom Emice Šare kako nije našao nikakve osnove da intervenira u tom predmetu.³⁵³

Istovremeno sa saslušanjem i suđenjem Stipi i Frani Šari održavalo se saslušanje i suđenje katoličkim svećenicima dr. don Ivi Guberini i fra Bernardinu Bebiću. Saslušanje dr. don Ive Guberine iz Šibenika odvijalo se u Zagrebu. Njege su komunističke vlasti teretile da je bio duhovni vođa i organizator ustaškog pokreta u Šibeniku u razdoblju prije Drugog svjetskog rata³⁵⁴, odakle je u studenom 1940. emigrirao u Italiju, jer je u Šibeniku otkriven njegov ustaški rad zajedno s dr. Markom Tarlom i dr. Antom Nikolićem. Dana 13. travnja 1941. poslije uspostave NDH vratio se u Zagreb gdje je bio zaposlen u Ministarstvu prosvjete.³⁵⁵ Od srpnja 1943. do kraja postojanja NDH obnašao je dužnost upravitelja pismohrane ustaškog pokreta. U zapisniku saslušanja dr. don Ive Guberine od 3. lipnja 1945. kao dokazni materijal

³⁵¹ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1, svezak 1, rješenje Vrhovnog suda Hrvatske u sudskom postupku protiv Frane i Stipe Šare od 5. lipnja 1945., broj sudskog spisa K.18-1945.

³⁵² HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1, svezak 1, rješenje Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatsko za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku u sudskom postupku protiv Frane i Stipe Šare od 16. kolovoza 1945., broj sudskog spisa Ko 58/45.

³⁵³ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1, svezak 1, dopis koji je Javno tužilaštvo NR Hrvatske, krivično odjeljenje uputilo Javnom tužilaštvu okruga Šibenik 20. siječnja 1947., broj K.1/45-6.

³⁵⁴ Tko je tko u NDH, 1997., 143., Suprotno tome, navodi se da je Guberina ustaškom pokretu pristupio 1940. godine, dok je u mladosti pripadao HPS-u, a potom HSS-u.

³⁵⁵ KRIŠTO, 2001., 99., Po osobnom svjedočenju, malo je radio na poslovima ministarstva, a puno je vremena posvećivao brizi za izbjeglice iz Dalmacije neovisno o njihovoj vjeroispovijesti i etničkom podrijetlu.

prvog reda navodi se to što je od poglavnika NDH za svoj znanstveni i predani rad u obnašanju dužnosti upravitelja ustaške pismohrane dobio „red za zasluge I. stupnja sa zvezdom“, čiji original je priložen zapisniku. Na postavljeno pitanje istražitelja „Koji su vas razlozi naveli da ste postali član ustaškog pokreta, tko vas je primio u članstvo, vaš tadašnji rad u organizaciji i kakav ste zadatak dobili za rad među narodom? Guberina je odgovorio sljedeće: „Član sam ustaškog pokreta postao samo zato, jer sam bio uvjeren da se ustaški pokret bavi samo isključivo za samostalnu državu hrvatsku, u kojoj će hrv. narod sam odlučivati o svojoj sudbini (...) U Šibeniku sam surađivao s članovima ust. pokreta i to sa Tarleom Markom, Juričev Anton, Jurčev Ivanom, Šarić Ivanom i drugima (...) Moj rad se kretao u podizanju nac. svijesti omladine i dizanju opozicije protiv veliko-srpske ideje, i to u obliku predavanja na povjerljivim sastancima omladine, koja je pripadala pjevačkom društvu „Krešimir“. Omladina je dobro reagirala na ovaj moj rad. Iz Zagreba smo primali letke koje smo širili (...) Ja tada nisam nikoga primio u ust. pokret. Od omladine koja je u društvu „Krešimir“ surađivala sa mnom bili su Friganović Ivan, Vuletić Ante, Zaninović Ante. Imao sam oko sebe krug od oko 150 omladinaca. Tada nisam imao direktnih veza s inostranstvom.“³⁵⁶ Drugi veliki grijeh koje su mu komunističke vlasti zamjerile je bio njegov članak „Ustaštvo i Hrvatstvo“ koji je objavljen u novinama *Hrvatski narod* 11. veljače 1945. U njemu između sljedećeg Guberina iznosi: „Sve ove pojave našega narodnog života razni su izrazi volje i odlučnošću za državnom samostalnošću (...) Ustaštvo je sam narod, koji je nakon bezsramnog umorstva u skupštini i proglašenja diktature g. 1929. zaključio, da svoju narodnu borbu upravi putem narodnog ustanka, ustaštva. Aleksandar je svoju diktaturu tako zamislio, da bi Hrvati morali pokleknuti pred zahtjevima velikosrbstva. Ukinute su sve tzv. slobodine vidovdanskog ustava, po kojima su Hrvati barem mogli govoriti o svojoj republici. Diktatura je i to ukinula, pa je postalo iluzorno za republiku glasovati, o njoj pisati ili govoriti. Ostalo je jedino moguće za nju ustati protiv velikosrbstva.“³⁵⁷

Prema zapisnicima sa saslušanja svećenika čiji je stvaratelj SDS RSUP SRH suđenja i presude protiv dr. don Ive Guberine nije bilo. Upravo suprotno, samo zapisnik sa saslušanja u Zagrebu, uz koji je priložen i dokazni materijal, nakon čega su ga po kratkom postupku likvidirale jedinice NOV.³⁵⁸ Mala je vjerojatnost da je don Ivo Guberina osuđen na kaznu smrti vješanjem, gubitak građanskih prava i konfiskaciju imovine za svoga života, 29. lipnja

³⁵⁶ HR HDA 1561 SDS RSUP SRH, 001.1.6. Zapisnici sa saslušanja svećenika, str. 3.-4.

³⁵⁷ HR HDA 1561 SDS RSUP SRH, 001.1.6. Zapisnici sa saslušanja svećenika, str. 11.

³⁵⁸ HR HDA 1561 SDS RSUP SRH, 013.0.40. Rekonstrukcija ustaškog pokreta i uprave na području kotara Šibenik (Drniš, Knin), str. 8.; BAKOVIĆ, 2007., 79.-80.

1945. od Vojnog suda Zapovjedništva grada Zagreba, unatoč tome što postoji presuda Vojnog suda Zapovjedništva grada Zagreba pod brojem 290/45. Mnogi indikatori (primjerice cjeloviti zapisnik sa suđenja je dovršen i datiran tek 20. prosinca 1945., dakle gotovo pet mjeseci nakon Guberinine likvidacije, dok dio zapisnika koji se odnosi na iskaz svjedoka Mije Bzika, ustaškog pukovnika je datiran 19. lipnja 1945. sasvim su dovoljan razlog da baci sumnju na postojanje postupka jer cjeloviti zapisnik bi trebao biti gotov prije donošenja presude) upućuju da se zapravo radi o naknadno ili posmrtno izrečenoj presudi.

Javno tužilaštvo Federalne Hrvatske u Zagrebu 29. travnja 1945. u svom dopisu javnom tužiocu okruga Šibenik u kaznenom predmetu protiv fra Bernardina Bebića traži da se požure istražne radnje „*radi djela sabotáže, nabijanja cijena i prevare*“ te da se dovrše u najkraćem roku. Zatim da se sudskim vještacima predoče remenja nađena u ostavi i da se vještaci izjasne kolika je vjerojatnost da su remenja skinuta s tiskarskog stroja te procijene jesu li pronađena remenja upotrebljiva kao rezervni dijelovi.³⁵⁹ Dana 23. svibnja 1945. javni tužilac okruga Šibenik sastavio je optužnicu u kojoj se navodi da je poslovođa tiskare Kačić, fra Bernardin Bebić, u noći između 6. i 7. ožujka 1945. s tiskarskog stroja na kojem su se tiskala dva časopisa *Slobodni dom* i *Srpska riječ* skinuo transmisijski remen i sakrio ga u ormar samostanske ostave, tvrdeći da je remen otuđen. Nadalje se u optužnici navodi da je fra Bernardin Bebić izazivanjem raznih privremenih kvarova nastojao usporiti rad tiskare Kačić. Naposljetku da je u svojstvu poslovođe tiskare Kačić fra Bernardin Bebić „*financijskom odjelu ZAVNOH-a lažno navodio činjenice o prodanoj robi i nabijao cijene, omalovažavajući na taj način narodnu Vladu Hrvatske.*“ Svim tim optuženik je počinio djela protiv interesa tekovina narodne borbe na kojima se izgrađuje DFJ kažnjiva po čl. 1., 2., i 3. t. 9. Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj.³⁶⁰

Presudom Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku od 28. svibnja 1945. potvrđene su sve točke iz optužnice te je fra Bernardin Bebić osuđen na osam godina prisilnoga rada i doživotni gubitak temeljnih ljudskih prava, jer je u noći između 6. i 7. ožujka 1945. s jednog tiskarskog stroja na kojemu su se tiskali listovi

³⁵⁹ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1, svezak 1, dopis tužiteljstva Federalne Hrvatske javnom tužiocu okruga Šibenik u kaznenom predmetu protiv fra Bernardina Bebića od 29. travnja 1945., broj sudskog spisa 59/45.

³⁶⁰ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1, svezak 1, optužnica Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku u sudskom postupku protiv fra Bernardina Bebića od 23. svibnja 1945., broj sudskog spisa 59/45.

Slobodni dom i *Srpska riječ* koji okupljaju sve Hrvate i Srbe u Hrvatskoj i čiji je cilj učvršćenje bratstva i jedinstva Hrvata i Srba, skinuo i sakrio remenje sa ciljem da obustavi njihovo daljnje izlaženje, počinivši time djelo protiv osnovnih interesa naroda.³⁶¹ To je neistina jer je 10-ak dana prije nego što su ga komunističke vlasti osumnjičile za to nedjelo, fra Bernardin Bebić u *Ljetopisu samostana sv. Lovre u Šibeniku* ne znajući da će se naći pod udarom komunističke vlasti napisao 24. veljače 1945.: „*Danas po prvi put izlazi u našoj tiskari „Srpska Riječ“ u nakladi od 6000 komada. Tu se oko nje upravo „udarnički“ radi; sve je upregnuto. Papir smo im dali. Imale su i šib. „Vijesti“ izići, ali je prišnja „Srpska Riječ.“*“³⁶² Nadalje je osuđen jer da je u vremenu od postavljanja povjerenika narodnih vlasti u tiskari Kačić na razne načine nastojao usporavati rad tiskare, što se smatra kao direktan rad protiv narodne vlasti. Naposljetku je osuđen da je u svojstvu poslovođe tiskare Kačić lažno navodio činjenice o prodanoj robi i podizao cijene, omalovažavajući na taj način narodnu vlast.³⁶³ Preispitavši slučaj, Sud za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku sastavljen od Vicka Šprljana kao predsjedatelja vijeća, Ante Čakića, Milana Krvavice, Ivica i Marka Eraka te Ante Vrančića kao članova vijeća, primijenio je u svom rješenju od 16. kolovoza 1945. Ukaz o općoj amnestiji i pomilovanju od 3. kolovoza 1945. Time mu je oprostena 1/5 odmjerene kazne, tako da je fra Bernardinu Bebiću bilo ostalo šest godina, četiri mjeseca i 24 dana do puštanja na slobodu.³⁶⁴

U međuvremenu nakon što je završen postupak protiv fra Bernardina Bebića javni tužilac okruga Šibenik predložio je Okružnom narodnom sudu „*a mogla bi pored ostalog biti izrečena i kazna konfiskacije tiskare (...)*“.³⁶⁵

Pravi razlozi obračuna lokalne komunističke vlasti s katoličkim svećenstvom bili su u skladu sa svim sastavnicama tadašnjeg državnog i društvenog ustroja.³⁶⁶ Stoga su komunisti počeli

³⁶¹ *Vijesti*, broj 130., 2. lipnja 1945., članak „Fra Bernardin Bebić osuđen zbog sabotaze i prevare na osam godina prisilnog rada i trajan gubitak građanskih prava“, str. 4.

³⁶² BEZINA, 1996., 221.

³⁶³ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1, Sud za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku, optužnica fra Bernardinu Bebiću, 28. svibnja 1945., broj KO 59/45.

³⁶⁴ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1.-380., svezak 1, rješenje Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku u sudskom postupku protiv fra Bernardina Bebića od 16. kolovoza 1945., broj Ko 59/45.

³⁶⁵ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. 452.-650., svezak 2, prijedlog javnog tužioca okruga Šibenik Okružnom narodnom sudu Šibenik od 26. veljače 1946., broj I 382/46.

³⁶⁶ PALMER, 2000., 198.-199. Peter J. Palmer u svom doktorskom radu *The Communists and the Roman Catholic Church in Yugoslavia, 1941.-1946.*, koji je objavljen na Sveučilištu Oxford 2000., navodi kako krajem rata i u poraću, nakon što su komunisti rapidno dezintegrirali ostatke opozicije, Vladka Mačeka i vodstvo HSS-a, više nije postojala vojno-politička snaga koja bi pružila realan otpor komunističkim ciljevima koji su se sastojali

još sustavnije u odnosu na prethodnu 1944. likvidirati članove crkvene hijerarhije, uhićivati svećenike, oduzimati crkvenu imovinu, gušiti vjerske slobode. Komunisti su svoje djelovanje zasnivali na ateističkoj ideologiji i Crkva im je bila svjetonazorski nepoćudna i opasna jer je bila snažna vjerski i nacionalno angažirana organizacija koja nije bila pod njihovim nadzorom, a okupljala je velik broj stanovništva.

Budući da su postupci ateističke komunističke vlasti s vremenom radikalno sve više bili usmjereni protiv Katoličke crkve, katolički biskupi Jugoslavije su nakon niza neuspješnih predstavi najvišim predstavnicima komunističkog sustava odlučili da na početku zasjedanja Biskupske konferencije (od 17. do 22. rujna 1945. u Zagrebu) upute pismo Josipu Brozu u kojem su, s obzirom na vjerske osjećaje i potrebe svoga naroda, pomirljivo i kršćanski tražili da njihov narod ostvari elementarna vjerska prava koja su vjernici tada prakticirali u svim modernim državama. No budući da sam Josip Broz nije odgovorio na pismo upućeno njemu, a ni nitko od predstavnika službene vlasti, biskupi su, među kojima je bio i šibenski biskup dr. fra Jerolim Mileta, 20. rujna 1945. napisali Pastirsko pismo. Napisali su ga kako bi upoznali katoličke vjernike sa svim problemima i teškoćama s kojima se Crkva susreće u odnosu na novu vlast, prosvjedujući protiv ubijanja i zatvaranja svećenika, oduzimanja crkvene imovine, zabrane vjerskog tiska (...) i ostalih narušavanja temeljnih ljudskih, građanskih i vjerskih prava koje je sustavno i temeljito provodila nova vlast.³⁶⁷ Nakon Pastirskog pisma uslijedili su još češći sustavni incidenti i medijsko omalovažavanje i ocrnjivanje Katoličke crkve u očima naroda, čime se pripremao povoljan društveni trenutak za konačni obračun s Katoličkom crkvom. Prosvjedujući protiv takvih postupaka nove vlasti krajem listopada 1945. šibenski biskup dr. fra Jerolim Mileta u govoru održanom u gradu Šibeniku otvoreno je kritizirao ubijanje svećenstva i usporedio komunističko pravosuđe s onim koje je osudilo Isusa: „Pravi sudac nije htio suditi ga, oprao je ruke, ali došao je zločinački narodni sud i osudio ga na smrt“³⁶⁸. Nadalje, biskup Mileta u svom je govoru otvoreno kritizirao postupke lokalne komunističke vlasti koji su se odnosili na zabranu vjeronauka: „I ako je vjeronauk vlast dozvolila kao slobodan predmet, ipak se ovdje u Šibeniku djeci brani da ga uče. To nije sloboda nego najveća tiranija.“³⁶⁹

u strogoj kontroli i nadzoru nad svim aspektima javnog života. Glavni neprijatelj im je ostala Katolička crkva koja je imala vrlo značajnu ulogu u tadašnjem javnom životu Hrvatske.

³⁶⁷ AKMADŽA, 2002., 142.-143.

³⁶⁸ HR HDA 421, Javni tužilac Federalne Hrvatske 1945., povjerljivi spisi, 1-363, izvještaj koji je javni tužilac okruga Šibenik uputio javnom tužiocu Hrvatske 10. studenoga 1945., broj A 194/45.

³⁶⁹ Ibidem.

Revolucionarni postupci nove vlasti nastavili su se 24. studenoga 1945. kada je vlast donijela *Zakon o provođenju agrarne reforme i kolonizacije na području Federalne Hrvatske*. Donesen je pod parolom da je on rezultat volje naroda koji želi promjenu zemljoposjedničkih odnosa kao prvu ekonomsko-političku mjeru, a koja će dovesti do mobilizacije seljaštva i pokretanja agrarne reforme u svrhu obnove ratom srušenog gospodarstva-poljoprivrede. Zapravo je predstavljao novi direktan napad vlasti na Katoličku crkvu jer je Crkva ostala bez svojih posjeda o kojima je dotada ekonomski ovisila. Agrarnom reformom Katoličkoj crkvi oduzeti su posjedi i zemljišta u tolikoj mjeri da je njezino daljnje funkcioniranje ovisilo prvenstveno o pomoći vjernika.³⁷⁰ Mogućnost bavljenja poljoprivredom je i nakon donošenja *Zakona o provođenju agrarne reforme i kolonizacije na području Federalne Hrvatske* ostavljena najvećim dijelom seljaštvu koje je bilo u Komunističkoj partiji i sklonu vlastima³⁷¹, a imalo je šansu participirati u vlasti izborom na neku od funkcija u lokalnim tijelima vlasti ili zapošljavanjem u državnom aparatu.³⁷²

Unatoč ovim manifestacijama osvete, zločina, konfiskacije imovine, eksproprijacije eksproprijatora i drugih oblika psihičkog masovnog terora koje su Komunistička partija i njen razgranati aparat provodili prema Katoličkoj crkvi i ideološkim neistomišljenicima tendenciozno predstavljajući građanima Šibenika kao strukturu svjetonazora i političkog programa čija svrha je reforma ratom srušenog gospodarstva-poljoprivrede i transcendentalna klasna borba koja treba završiti uzdizanjem klase proletarijata na razinu ikone je iskrivljena percepcija jer lažno obećanje promijenjenih i poboljšanih uvjeta života u Šibeniku u ovom periodu se nije ostvarilo.

Krajem druge polovice 1945., tijekom obnašanja dužnosti načelnika Bože Blaževića, rođenog u Šibeniku, radnika, uslijedile su najgore društvene prilike dotad u Šibeniku. Prema procjenama Okružnog NOO-a Šibenik, broj beskućnika, ubogih, zapuštene djece i siročadi koji su lutali po gradu i svakodnevno umirali od posljedica velike gladi povećao se za otprilike 10% u odnosu na 1944.³⁷³ Analizirajući uzroke takve nepovoljne društvene situacije i materijalnih pretpostavki za njezin razvoj evidentno je da nije obnovljen ekonomski život grada. Nastavio se diskontinuitet kopnenog i pomorskog prometa što je pak onemogućivalo kontinuitet razmjene prehrambenih i poljoprivrednih proizvoda čime je onemogućeno

³⁷⁰ RADELIĆ, 2006., 189.

³⁷¹ Ibidem.

³⁷² JANDRIĆ, 2005., 212.

³⁷³ HR-DAŠI-28 ONOŠ, Nerazvrstani spisi 1944.-1946., izvještaj - referat o socijalnom stanju i društvenim prilikama u gradu Šibeniku koji je Gradski NOO Šibenik, Socijalni odjel uputio Okružnom NOO-u Šibenik u studenom 1945., bez broja.

uspostavljanje održivih, učinkovitih i neophodnih temelja za realizaciju gospodarske obnove i razvoja.

Tijekovi, okolnosti i geneza tadašnje društvene stvarnosti u kojoj je implementacija monocentrične ideologije uvjetovala intenzivno uspostavljanje novih urbanocentričnih odnosa unutarnjom migracijom seoskog stanovništva u grad Šibenik, u konačnici je rezultirala sve većim brojem stanovnika u gradu.³⁷⁴ Međutim, još nije bila uspostavljena ni jedna od većih prijeratnih industrijskih proizvodnji prvenstveno zbog deficita proizvodnih sirovina i razrušenih tvorničkih postrojenja čime se primarno u klasnoj strukturi gradskog društva vertikalnom pokretljivošću regrutirala gradska sirotinja iz društvenog sloja seljaka i poljoprivrednika a što se sekundarno odrazilo i na zastoj poljoprivredne proizvodnje na selu, kumulirajući sve veću glad i neimaštinu.³⁷⁵ No ovi aspekti šibenske svakodnevice nisu dopirali do narodne vlasti, koja je sve svoje snage usredotočila prema cilju da se silom izdigne iznad slobode pojedinca pri tome ne uvažavajući drugačije i kritičko mišljenje. To je dovelo do bezrezervnog propadanja postkonfliktnog društva, lišenog vizije i vlastite snage u loše odmjerenoj simbiozi uzroka i posljedica situacije 11. studenoga 1945. kad su u atmosferi otvorenog nasilja na ulicama uz provođenje različitih represivnih mjera, održani prvi opći izbori za Ustavotvornu skupštinu DF Jugoslavije. Pobjeda komunista na tim izborima dodatno je učvrstila njihovu kontrolu nad svim oblicima političkog, vojnog, društvenog i gospodarskog života, te je bila presudan čimbenik koji je omogućio da se sustav koji se zasnivao na represiji i zastrašivanju nastavi i u godinama koje su slijedile. Iz izbornog okruga Šibenik na tim su izborima za poslanike Savezne skupštine Narodne skupštine FNRJ-a iz Hrvatske izabrani: dr. Ivan Ribar, predsjednik privremene Narodne skupštine DFJ-a, Beograd; Gušte Šprljan, zemljoradnik, Zagreb; Martin Sučić, zemljoradnik iz Otavica, i Tode Ćuruvija, student, član Oblasnog NO-a za Dalmaciju.³⁷⁶

Krajem prosinca 1945. građanima Šibenika dodijeljene su veće količine savezničke pomoći. Time je završilo razdoblje velike gladi i nestašice osnovnih živežnih namirnica, što je ujedno omogućilo početak planiranih društvenih procesa i lokalnu transformaciju iz agrarnog u

³⁷⁴ HR HDA 421, Javni tužilac Federalne Hrvatske 1945., povjerljivi spisi, 1-363, izvještaj koji je javni tužilac okruga Šibenik uputio javnom tužiocu Hrvatske 9. lipnja 1945., broj UO 42/45.

³⁷⁵ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 15.1.1-15.1.5., kutija 33., dopis Gradskog NO-a Šibenik, Socijalni odjel upućen 11. kolovoza 1945. Okružnom NO-u Šibenik u predmetu broj zaposlenih radnika u industrijskim, trgovačkim i zanatskim poduzećima broj 174/45; dopis Okružnog NO-a Šibenik, Socijalnog odjela upućen Ministarstvu socijalne politike, Odjelu radnog prava u Zagrebu 17. kolovoza 1945., broj 5635/45.

³⁷⁶ SPEHNJAK, 2002., 277.

industrijsko društvo sukladno temeljnim ideološkim stavovima komunističkog pokreta.³⁷⁷ Osnovni nositelj tih revolucionarnih društvenih promjena koje će imati funkciju izvršnog mehanizma partijskog sistema moći zasnovani su na mobilizaciji i eksploataciji domaćih ljudskih potencijala i kapaciteta stvaranjem radničke klase i postupnim uvođenjem novih odnosa u lokalnoj sredini prelaskom iz ratnog u mirnodopsko stanje.

³⁷⁷ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 15.1.1-15.1.5., kutija 33., dopis Ministarstva socijalne politike, odjel radnog prava upućen u prosincu 1945. Okružnom NO-u Šibenik u predmetu podizanje radionica i postrojenja privrednih poduzeća, broj 3596/IV.

8. KLASIFIKACIJA PARTIZANSKIH ZLOČINA IZ 1945. GODINE NA PODRUČJU GRADA ŠIBENIKA

Godine 1945. presudama Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja, Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku i Okružnog suda u Šibeniku osuđeni su:

1. Leonardo Manuli (bivši zapovjednik zatvorske straže u Šibeniku, po nacionalnosti Talijan, civil, s boravištem u Messini). Odlukom Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja od 15. veljače 1945. proglašen je narodnim neprijateljem te mu je određena konfiskacija cjelokupne imovine.³⁷⁸

2. Čiro Bumber, po nacionalnosti Hrvat, civil, nepoznatog boravišta. Odlukom Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja od 17. veljače 1945. proglašen je narodnim neprijateljem te mu je određena konfiskacija cjelokupne imovine.³⁷⁹

3. Ivan Černe, pok. Ivana, otac Milke Černe, koja je proglašena narodnim neprijateljem presudom Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja pod sudskim brojem 95/44. od 17. prosinca 1944. i osuđena na deset godina prisilnoga rada s lišenjem slobode i na kaznu konfiskacije imovine (vidi poglavlje 6. Klasifikacija partizanskih zločina iz 1944. godine na području grada Šibenika). Željezničar, po nacionalnosti Slovenac, civil. U dopisu Javnog tužilaštva okruga Šibenik Okružnom narodnom sudu u Šibeniku 9. ožujka 1945. navodi se da Ivan Černe nikad nije bio za NOP i da je s okupatorom održavao uske veze, te da je time radio protiv interesa NOP-a.³⁸⁰ Osuđen je na kaznu konfiskacije imovine.³⁸¹

4. Lovre (Špiro) Guberina, željezničar, po nacionalnosti Hrvat, civil. Prijedlog optužnice Okružnog narodnog suda u Šibeniku od 9. ožujka 1945. da se podnese kaznena prijava protiv Lovre Guberine kao čovjeka bez ideala koji je visoki oportunist, koji nikako nije naklonjen

³⁷⁸ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio gradskom NOO-u Šibenik u predmetu Leonardo Manuli, narodni neprijatelj, konfiskacija imovine, 28. svibnja 1945., broj 2744/45.

³⁷⁹ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4. kutija 7., dopis koji je Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel uputio Gradskom NOO-u Šibenik u predmetu Čiro Bumber, narodni neprijatelj, konfiskacija imovine, bez datuma, broj 2742/45.

³⁸⁰ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., dopis Javnog tužilaštva okruga Šibenik Okružnom narodnom sudu u Šibeniku s prijedlozima da se pred Okružnim narodnim sudom u Šibeniku sudi; Ivanu Černi, Lovri Guberini i Nikoli Tafri od 9. ožujka 1945., broj sudskog spisa Ko 23/45.

³⁸¹ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., omet sudskog spisa Okružnog narodnog suda u Šibeniku u kaznenom postupku protiv Lovre Guberine i Ivana Černe, broj K 23/45.

NOB-u.³⁸² Na samome dnu prijave navodi se da Okružni narodi sud u Šibeniku uzme u obzir Guberininu odgovornost te da po zakonu postupi „kao zadovoljštinu našim narodnim prvacima“. U iskazu svjedoka Krste Matulića prilikom razgovora željezničara o jednoj diverziji koju su u gradu Šibeniku izvršili partizani, svjedok navodi da je Lovre Guberina branio postupke četnika i Talijana te izjavio „u partizanima je sami ološ, ono što su učinili partizani, to može da napravi samo ološ.“³⁸³ U dopisu Gradskog NOO-a Šibenik, Upravnog odjela Okružnom narodnom sudu u Šibeniku od 2. svibnja 1945. navodi se: „Dali je što direktno radio protiv interesa N.O.P. za sada nismo u stanju kazati (...) Za vrijeme okupacije pa i sada ekonomski stoji odlično.“³⁸⁴ Osuđen je na godinu dana lišenja slobode i prisilnoga rada te na kaznu konfiskacije imovine.³⁸⁵

5. Nikola Tafra, pisar, po nacionalnosti Hrvat, civil. U dopisu Javnog tužilaštva okruga Šibenik Okružnom narodnom sudu u Šibeniku 9. ožujka 1945. navodi se da je Tafra bio talijanski propagator i da je u svom uredu objesio sliku Mussolinija. Nadalje da je 13. lipnja 1942. nekoliko električara razgovaralo o jednoj partizanskoj diverziji, te da je Tafra tom prilikom žestoko napao partizane kao najgore razbojнике sljedećim riječima: „Što misle ti razbojници to treba sve potući to nisu komunisti to su to su pljačkaši (...)“ Osuđen je na kaznu konfiskacije imovine.³⁸⁶

6. Bernardina Milas, Josipova, sestra milosrdnica u Okružnoj bolnici u Šibeniku, po nacionalnosti Hrvatica, civil. U optužnici javnog tužioca okruga Šibenik dr. Alekseja Červara od 23. lipnja 1945. navodi se da je optužena svojim radom vršila propagandu protiv NOP-a i NOB-a koja se sastojala u njenim navodnim izjavama da su „komunisti zli i banditi“ „Sve komuniste treba pobiti (...) Italijani će dobiti rat (...) Što će nama šporuki partizani kad imamo našu hrvatsku vojsku koja će nas čuvati“ koje su svjedoci pripadnici partizanskog pokreta Perla Cukrov, Anka Čelar, Slavica Curavić, Zorka Garma, Tomica Kursar i Luka Sladoljev potvrdili, te da je tim počinila djelo povrede nacionalne časti iz čl. 2. t. 2., 3. i 9.

³⁸² HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., prijava Javnog tužilaštva okruga Šibenik protiv Lovre Guberine Okružnom narodnom sudu u Šibeniku od 9. ožujka 1945., broj sudskog spisa Ko 23/45.

³⁸³ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., saslušanje svjedoka Krste Matulića; broj sudskog spisa Ko 23/45.

³⁸⁴ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., dopis Gradskog NOO-a Šibenik, Upravnog odjela Okružnom narodnom sudu u Šibeniku od 2. svibnja 1945., broj 1636/45.

³⁸⁵ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., omot sudskog spisa Okružnog narodnog suda u Šibeniku u kaznenom postupku protiv Lovre Guberine i Ivana Černe, broj K 23/45.

³⁸⁶ Ibidem.

Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj kažnjive po čl. 3. iste odluke.³⁸⁷ Prema dostupnoj arhivskoj dokumentaciji presuda je donesena prije optužnice, što je sasvim nelogično. Prema presudi Okružnog narodnog suda u Šibeniku, u sastavu Vicko Šprljan kao predsjedatelj, Fran Šurić i dr. Fran Kalin kao članovi suda i Živko Gojanović kao zapisničar, u kaznenom predmetu protiv Bernardine Milas, opatica Bernardina Milas osuđena je na kaznu prisilnog rada od mjesec dana i gubitak političkih prava na jednu godinu jer je „*počinila prestup povrede nacionalne časti*“ i protunarodne propagande, kao i „*prijestup protiv naroda u borbi*.“³⁸⁸ Presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku nije rezultirala okončanjem postupka Bernardini Milas jer je Javno tužilaštvo okruga Šibenik 12. ožujka 1945. podnijelo žalbu protiv presude Okružnog narodnog suda u Šibeniku Bernardini Milas zato što je smatralo da je izreka suda o njenoj krivnji preblaga te je u žalbi predložilo da sud optuženicu kazni težom kaznom sukladno težini njezinih djela. To je i učinjeno te je prema presudi Okružnog narodnog suda u Šibeniku od 29. lipnja 1945. Bernardina Milas osuđena umjesto do tada postojeće kazne prisilnog rada od mjesec dana na kaznu od šest mjeseci prisilnoga rada.³⁸⁹ Dana 16. kolovoza 1945. Sud za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku u sastavu Vicko Šprljan kao predsjedatelj vijeća, Milan Čakić, Ivica Erak, Marko Krvavica i Ante Vrančić kao članovi vijeća u kaznenom predmetu protiv Bernardine Milas donio je rješenje o primjeni Ukaza o općoj amnestiji i pomilovanju te je optuženici daljnje izdržavanje kazne u cijelosti oprosteno i puštena je na slobodu čime je okončan sudski postupak protiv Bernardine Milas.³⁹⁰

7. Frane Šare, Stipin, industrijalac, po nacionalnosti Hrvat, civil (detaljna kronologija sudskog postupka opisana je u poglavlju 7. Društveno-političke prilike 1945. godine na području grada Šibenika). Osuđen je na 16 godina prisilnoga rada i lišenja slobode.³⁹¹

³⁸⁷ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., optužnica Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku u sudskom postupku protiv Bernardine Milas od 23. lipnja 1945., broj sudskog spisa Ko 24/45.

³⁸⁸ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku u sudskom postupku protiv Bernardine Milas od 10. ožujka 1945., broj sudskog spisa K 11/45.

³⁸⁹ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku u sudskom postupku protiv Bernardine Milas od 29. lipnja 1945., broj sudskog spisa K 11/45.

³⁹⁰ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., rješenje Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku u postupku protiv Bernardine Milas od 16. kolovoza 1945., broj sudskog spisa Knč 11/45.

³⁹¹ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., rješenje Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku u sudskom postupku protiv Frane i Stipe Šare od 16. kolovoza 1945., broj sudskog spisa Ko 58/45.

8. Fra Bernardin Bebić, katolički svećenik, po nacionalnosti Hrvat, civil (detaljna kronologija sudskog postupka opisana je u poglavlju 7. Društveno-političke prilike 1945. godine na području grada Šibenika). Osuđen je na šest godina, četiri mjeseca i 24 dana prisilnoga rada i lišenja slobode, doživotni gubitak temeljnih ljudskih prava i na kaznu konfiskacije imovine.³⁹²

9. Mihovil Jerinić, pok. Krste, zubar, po nacionalnosti Hrvat, civil. Optužnica od 13. lipnja 1945. tereti Jerinića da je 21. lipnja 1941. nakon aneksije Dalmacije Benitu Mussoliniju posvetio pjesmu pod naslovom „Mussolini Benitu“ od 40 stihova s posebnom posvetom „*Uzkrisitelju Nezavisne Države Hrvatske njegovoj Ekscelenciji Mussolini Benitu Duceu fašističke Italije - pisac - apsolvent medicine Miho Jerinić, zubar-dentista Šibenik*“.³⁹³ U njoj Hitlera, Mussolinija i Pavelića naziva svetcima, čime je vršio teški oblik propagandne djelatnosti protiv NOP-a i NOB-e i odobravao okupaciju Hrvatske. Nadalje da je u travnju 1941. nakon ulaska talijanskih vojnika u Šibenik napisao pjesmu pod naslovom „Fedeli Aldu“ u kojoj izražava radost da se može rukovati s prvim talijanskim vojnikom koji je došao u Šibenik, istodobno veličajući Hitlera, Mussolinija i Pavelića, čime je drugi put izvršio teški oblik propagandne djelatnosti protiv NOP-a i NOB-e i odobravao okupaciju Hrvatske. Nadalje, u optužnici se navodi da je u lipnju 1941. poklonio poglavniku NDH, dr. Anti Paveliću, zbirku svojih pjesama pod naslovom „Aleluja-Aleluja“ s ciljem da budu tiskane i dostupne hrvatskom narodu. Naposljetku da je preko pisama održavao prisne prijateljske i poslovne odnose s funkcionarima ustaške vlasti: dr. Antom Pavelićem, Milom Budakom, dr. Antom Nikolićem, Davidom Sinčićem i drugima, te da je svim nabrojenim optuženik počinio djela povrede nacionalne časti Hrvata i Srba iz čl. 1. i 2. t. 3. i 9. Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba, kažnjive po čl. 3. spomenute Odluke. Sud za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj u vijeću sastavljenom od Josipa Košte kao predsjedatelja, Ante i Ivice Eraka, Marka Krvavice, Vicka Šprljana i Ante Vrančića kao članova, presudio je 17. lipnja 1945. da je Mihovil Jerinić kriv za sva nabrojena djela u optužnici te da je njima počinio povredu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj iz čl. 2. t. 1. i 2. Odluke o zaštiti

³⁹² HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., rješenje Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku u sudskom postupku protiv fra Bernardina Bebića od 16. kolovoza 1945., broj sudskog spisa Ko 59/45.

³⁹³ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., optužnica Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku u sudskom postupku protiv Mihovila Jerinića od 13. lipnja 1945., broj sudskog spisa 26/45.

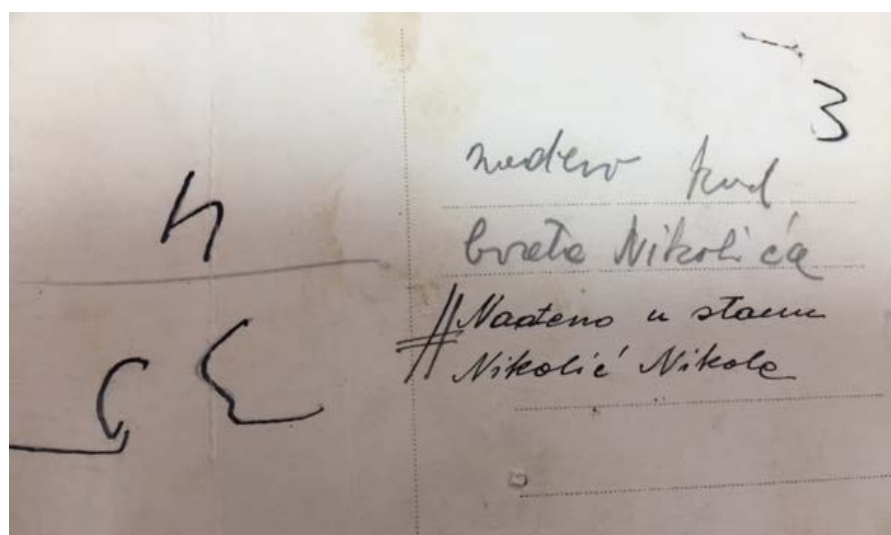
nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, kažnjivo na osnovi čl. 3. iste Odluke, te mu je izrečena udarna kazna trajnog gubitka nacionalne časti.³⁹⁴

10. Nikola Nikolić, pok. Dunka, posjednik, po nacionalnosti Hrvat, civil. Okružni NOO Šibenik, Upravni odjel dostavio je javnom tužiocu okruga Šibenik 14. lipnja 1945. podatke o Nikolićeveu „*protunarodnom radu, djelatnosti i ponašanju*“ koje je bilo usmjereno protiv osnovnih interesa naroda i NOB-e na kojima se izgrađuje demokratska Jugoslavija.³⁹⁵ Nikolić je po dolasku Nijemaca i ustaša u Šibenik stupio u općinsku upravu čime je bio očevidac i svjedok uhićenja, deportiranja i likvidacija partizana u Šibeniku. Okružni NOO Šibenik predlaže u svom dopisu da Nikola Nikolić bude priveden pred Sud za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku te da se protiv njega pokrene nadležni postupak. Sud je pokrenuo postupak te je Nikolu Nikolića osudio na lišenje slobode i prisilni rad u trajanju od 15 godina, trajan gubitak građanskih prava te na kaznu konfiskacije imovine. Postoje dokumenti koji govore u prilog tome da je Nikola Nikolić uložio žalbu na odluku suda, međutim ne postoji ili je nedostupna dokumentacija koja bi bila svjedočanstvo o završnom ishodu suđenja.

³⁹⁴ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., presuda Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku u sudskom postupku protiv Mihovila Jerinića od 17. lipnja 1945., broj sudskog spisa Knč 10/45.

³⁹⁵ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., prijava u svezi pokretanja sudskog postupka protiv Nikole Nikolića koju je Okružni NOO Šibenik uputio Javnom tužilaštvu u Šibeniku 14. lipnja 1945., broj 3915/45.

Slika 17. Fotografija pronađena u stanu Nikole Nikolića prilikom sudskog pretresa.

Izvor: HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1.

11. Dr. Đoko Malešević, odvjetnik iz Šibenika, po nacionalnosti Srbin, nepoznato.³⁹⁶ Osuđen je na 15 godina gubitka nacionalne časti, na pet godina prisilnoga rada i na konfiskaciju polovine imovine.³⁹⁷

12. Dr. Boško Malešević, liječnik iz Šibenika, po nacionalnosti Srbin, nepoznato. U zajedničkoj optužnici javnog tužioca za okrug Šibenik Sudu za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku od 5. srpnja 1945. navodi se da su braća Đoko i Boško Malešević početkom 1943. s potpukovnikom Aćimovićem koji je, po shvaćanju javnog tužioca okruga Šibenik bio delegat Draže Mihailovića, održali nekoliko sastanka sa ciljem osnivanja antikomunističkih bandi.³⁹⁸ U optužnici se navodi da je takav njihov rad bio direktno usmjeren protiv NOB-e i NOP-a, da su narodne mase koje nisu imale pročišćena shvaćanja o NOP-u nastojali održati u zabludi te da su osnivanjem i sudjelovanjem „u izdajničkim vojničkim organizacijama protiv otporne snage naroda u narodnooslobodilačkoj borbi“ počinili djelo povrede nacionalne časti iz čl. 2. t. 2. i 8. Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, koje je kažnjivo po čl. 3. iste Odluke. Okružno odjeljenje OZN-e za Šibenik dva dana nakon optužnice 7. srpnja 1945. dostavilo je izvještaj javnom tužiocu okruga Šibenik s informacijom da se dr. Boško Malešević neposredno prije kapitulacije Italije odselio u Padovu, gdje je vjerojatno bio u trenutku pisanja spomenutog izvještaja.³⁹⁹ U izvještaju se dalje navodi da „pojavom anti-komunističkih bandi i četnika svom dušom prijanja uz njih iako aktivno ne sudjeluje u nikakvom radu“. U spomenutom izvještaju se navodi da se i dr. Đoko Malešević neposredno prije kapitulacije Italije odselio u Padovu, gdje je vjerojatno i on bio u trenutku pisanja spomenutog izvještaja. U izvještaju se dalje navodi kako je neposredno nakon što su ga jednom prilikom napali partizani na jednom četničkom sastanku tražio da se prokažu vlastima svi suradnici NOP-a. Sljedeći dan, dakle 8. srpnja 1945. na prijedlog javnog tužioca za okrug Šibenik, Sud za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku održao

³⁹⁶ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., optužnica javnog tužioca okruga Šibenik u kojoj tuži dr. Đoku i dr. Boška Maleševića Sudu za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku od 5. srpnja 1945., broj sudskog spisa Ko 233/45.

³⁹⁷ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., presuda Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku u sudskom postupku protiv dr. Đoke i dr. Boška Maleševića od 8. srpnja 1945., broj Knč 13/45.

³⁹⁸ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., optužnica javnog tužioca okruga Šibenik u kojoj tuži dr. Đoku i dr. Boška Maleševića Sudu za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku od 5. srpnja 1945., broj sudskog spisa Ko 233/45.

³⁹⁹ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., izvještaj s podacima o dr. Bošku i dr. Đoki Maleševiću koji je OZN-a za Šibenik uputila javnom tužiocu okruga Šibenik 7. srpnja 1945., broj 134 i/4i.

je javnu raspravu s donošenjem presude.⁴⁰⁰ Bez osnovnog postupanja u kazneno-istražnom postupku saslušanja osumnjičenih čije je boravište bilo nepoznato i izvan dohvata vlasti. Sud ih je anticipirano i iznimno brzo (od podizanja optužnice do presude prošla su samo tri dana) osudio na kaznu trajnog gubitka građanskih prava i konfiskaciju imovine. Ove dvije varijable koje se odnose na komponentu procesnog i vremenskog postupanja Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku divergentne su temeljnim normativnim parametrima koji proizlaze iz načela zakonitosti kaznenih djela i sankcija te su zapravo predstavljale formu za brzo i energično čišćenje neprijateljskih elemenata. Dr. Boško Malešević osuđen je na trajni gubitak nacionalne časti, na 15 godina prisilnoga rada i na konfiskaciju cjelokupne imovine.

13. Grgo Radić, pok. Luke, iz Šibenika, vlasnik knjižara u Šibeniku, po nacionalnosti Hrvat, civil. U optužnici Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku od 6. srpnja 1945. navodi se da je u vrijeme vlasti NDH u Šibeniku obnašao dužnost gradskog vijećnika Šibenika.⁴⁰¹ Da se u jednom kratkom periodu primio obnašanja dužnosti načelnika grada Šibenika te je na taj način njegov rad bio usmjeren direktno protiv NOP-a i NOB-e što se okvalificiralo kao djelo političke i administrativne suradnje s okupatorom i njegovim pomagačima. Nadalje se u optužnici navodi da je neposredno nakon kapitulacije Italije Radić kao ustaša u cilju slabljenja NOP-a i NOB-e provokatorski izvjesio veliku crvenu zastavu na izloge svojih knjižara s namjerom da narodnooslobodilačku borbu prikaže kao komunističku. Radić je nakon ulaska Nijemaca i ustaša u Šibenik u izlozima svojih knjižara istaknuo slike Pavelića i Hitlera, okitivši ih cvijećem, ustaškim i nacističkim simbolima. U posljednjoj točki optužnice navodi se da na poziv vlasti nije prijavio nađeni višak materijala u svojim knjižarama. U obrazloženju optužnice navodi se da je Radićeva ustaška politička opredijeljenost nedvojbeno jer je jedan njegov sin osuđen zbog ustaške propagande, a drugi je zloglasni ustaški koljač, te da se kao svjedok poziva Vitomir Sunko. Nakon samo osam dana od podizanja optužnice javnog tužioca okruga Šibenik presudom

⁴⁰⁰ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., presuda Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku u sudskom postupku protiv dr. Đoke i dr. Boška Maleševića od 8. srpnja 1945., broj Knč 13/45.

⁴⁰¹ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., optužnica koju je javni tužilac okruga Šibenik uputio Sudu za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku u sudskom postupku protiv Grge Radića od 6. srpnja 1945., broj KO 184 /45- Kto 40/45.

Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku od 14. srpnja 1945. Grgo Radić je osuđen na kaznu od pet godina prisilnoga rada.⁴⁰²

Sud za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku, u sastavu Vicko Šprljan kao predsjedatelj vijeća, Milan Čakić, Ivica Erak, Marko Krvavica te Ante Vrančić kao članovi vijeća 23. kolovoza 1945. donio je na temelju čl. 7. Ukaza o općoj amnestiji i pomilovanju od 3. kolovoza 1945. rješenje da mu je od odmjerene kazne od pet godina prisilnoga rada oprostena 1/3 kazne, tako da mu je ostalo tri godine i četiri mjeseca do puštanja na slobodu.⁴⁰³ Nakon toga je osuđenik Grgo Radić 7. rujna 1945. podnio prijedlog za obnovu sudskog postupka javnom tužiocu okruga Šibenik. Javni tužilac okruga Šibenik poslao je dopis javnom tužiocu Hrvatske u Zagrebu u kojem iznosi svoje mišljenje da bi osuđenom Grgi Radiću trebalo sniziti kaznu jer je imenovani strogo kažnjen.⁴⁰⁴ Uz to mu je zdravstveno stanje bilo loše te je iz logora za prisilni rad upućen u bolnicu na liječenje. Uslijedilo je rješenje Okružnog narodnog suda u Šibeniku u kaznenom predmetu protiv Grge Radića u kojem se izrijekom navodi da mu se u smislu čl. 3. t. 1. Ukaza o pomilovanju osoba osuđenih po Odluci o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj oprašta polovica kazne tako da mu je ostalo ukupno deset mjeseci do puštanja na slobodu.⁴⁰⁵

14. Ćiril Tomaseo, privatni namještjenik, iz Šibenika, nacionalnost nepoznata, civil. U optužnici javnog tužioca okruga Šibenik koja je 6. srpnja 1945. upućena Sudu za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku ističe se da je diferenciranim metodama modeliranja političko-ideološke svijesti „našega naroda“ Ćiril Tomaseo počinio zločine protiv nacionalne časti, svjesno vršeći propagandu protiv NOB-a i agitirajući među interniranim sunarodnjacima da se priključe četnicima, koristeći tako neprijatelju i okupatoru.⁴⁰⁶ Nakon samo dva dana od podizanja optužnice javnog tužioca okruga Šibenik Sud za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-

⁴⁰² HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., presuda Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku u sudskom postupku protiv Grge Radića od 14. srpnja 1945., broj Knč 16 /45.

⁴⁰³ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., rješenje Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku u sudskom postupku protiv Grge Radića od 23. kolovoza 1945., broj sudskog spisa Knč 16/45.

⁴⁰⁴ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., dopis javnog tužioca okruga Šibenik javnom tužiocu Hrvatske u Zagrebu od 7. rujna 1945. godine, broj KO 184/45.

⁴⁰⁵ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., rješenje Okružnog narodnog suda u Šibeniku u sudskom postupku protiv Grge Radića od 3. listopada 1945., broj KO 184/45- Knč. 16/45.

⁴⁰⁶ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., optužnica koju je javni tužilac okruga Šibenik uputio Sudu za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku u sudskom postupku protiv Ćirila Tomasea 6. srpnja 1945., broj KO 236/45-Kto 41/45.

Zadar u Šibeniku, u vijeću sastavljenom od Vicka Šprljana kao predsjedatelja vijeća, Milana Čakića, Ivice Eraka, Marka Krvavice te Ante Vrančića kao članova vijeća 8. srpnja 1945. presudio je da je Ćiril Tomaseo kriv što je u vrijeme dok je bio u internaciji vršio propagandnu djelatnost nagovarajući ljude da stupe u četnike i da je u svibnju 1944. dok je bio član četničkog zapovjedništva koje se nalazilo u Tarantu nestalo ili ubijeno pet vojnika Jugoslavenske armije.⁴⁰⁷

Takvom propagandom i sudjelovanjem u vojničkim organizacijama u svrhu slabljenja NOB-e i NOP-a Tomaseo je počinio zločine protiv nacionalne časti naroda iz čl. 2. t. 2. i 8. Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, kažnjivo po čl. 3. iste Odluke, te se osuđuje na kaznu trajnog gubitka nacionalne časti, kaznu prisilnoga rada u trajanju od 20 godina i na konfiskaciju cjelokupne imovine. Na prijedlog javnog tužioca rasprava s donošenjem presude, bez osnovnog postupanja u kazneno-istražnom postupku saslušanja osumnjičenog, održala se u Tomaseovoj odsutnosti. Njegovo boravište je bilo nepoznato vlasti, a iskazi svjedoka Petra Rončevića i Stevana Perića sudu dostatni da utvrdi Tomaseovu krivnju.

15. Ljubomir Montana, ljekarnik iz Šibenika, nacionalnost nepoznata, civil. Isti sud u istom sastavu, istog dana kao i u slučaju Ćirila Tomasea presudio je da je Ljubomir Montana kriv.⁴⁰⁸ Montana je kriv što je tijekom boravka u internaciji propagirao za jugoslavensku izbjegličku vladu te je kriv što je u izbjegličkom logoru nagovarao ljude da pristupe četnicima čime je radio protiv NOP-a i NOB-e. Time je počinio djelo povrede nacionalne časti iz čl. 2. t. 2. i 8. Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, kažnjivo po čl. 3. iste Odluke, te se osuđuje na gubitak nacionalne časti u trajanju od 15 godina, na kaznu prisilnog rada u trajanju od šest godina i na konfiskaciju cjelokupne imovine. Kao i Ćirilu Tomaseu i Ljubomiru Montani, na prijedlog javnog tužioca rasprava s donošenjem presude, bez osnovnog postupanja u kazneno-istražnom postupku saslušanja optuženog, održala se u Montaninjoj odsutnosti. Njegovo boravište je bilo nepoznato vlasti, a iskazi svjedoka Petra Rončevića i Nike Radića dostatni sudskom vijeću da utvrdi Montaninu krivnju. Svjedok Petar Rončević naveo je da se optuženi Ljubomir Montana nakon kapitulacije Italije nalazio u zbjegu u logoru Santa Maria di Leuca gdje je odmah nakon dolaska počeo propagirati protiv

⁴⁰⁷ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., presuda Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku u sudskom postupku protiv Ćirila Tomasea od 8. srpnja 1945., broj Knč 18/45.

⁴⁰⁸ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., presuda Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku u sudskom postupku protiv Ljubomira Montane od 8. srpnja 1945., broj Knč 17/45.

NOP-a i tom propagandom razbijao jedinstvo zbjega, pozivajući ljude da pristupe četnicima i kralju Petru.

16. Nikola Rossi, po nacionalnosti Talijan, civil; i 17. Elvira Damiani, po nacionalnosti Hrvatica, civil. Neposredno prije izricanja presude optuženima Gradski NOO Šibenik, Referat za građanska stanja poslao je dopis javnom tužiocu okruga Šibenik o osobnim podacima optuženih i njihovu držanju tijekom okupacije pa je tako sasvim kontradiktorno u opisu Nikole Rossija kako „ (...) za vrijeme okupacije sa okupatorom je imao najprisnije odnose, dajući svoja privredna sredstva na raspolaganje okupatoru, kako trgovinu željeza tako i pilanu *Ils* u kojoj je on imao većinu udjela. Po do sada prikupljenim podacima ne konstatuje, da, iako je bio uz okupatora, nema dokaza da je sa okupatorom radio na političkom polju ili da je nekoga denuncirao. Napomenuti nam je da je ili usljed straha ili usljed toga što je simpatizirao N.O.P. istoga pomagao novčano i raznim materijalom“, kao i u opisu Elvire Damiani „ (...) za vrijeme okupacije N.O.P. je pomagala novčanim sredstvima i prama do sada prikupljenim podacima, nema dokaza da je sa okupatorom osim privredne saradnje kao suvlasnik pilane „*Ils*“ istim saradivala na političkom polju.“⁴⁰⁹ Nikoli Rossiju, trgovcu iz Šibenika, i Elviri Damiani Okružni narodni sud u Šibeniku presudio je 26. studenoga 1945. da su krivi zato što su počinili djelo protiv naroda i države predviđeno u čl. 10. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države.⁴¹⁰ Optuženi Nikola Rossi osuđuje se na potpunu konfiskaciju imovine i na gubitak političkih prava. Optužena Elvira Damiani na djelomičnu konfiskaciju imovine i to baš njenih 2/5 udjela u pilani *Ils*. Optuženicama se sudilo bez njihove prisutnosti u smislu čl. 15. stavak 2. Već sutradan, 27. studenoga 1945., uslijedila je žalba javnog tužioca okruga Šibenik Vrhovnom sudu Hrvatske u Zagrebu protiv presude Okružnog narodnog suda Šibenik u kojoj smatra da je Nikoli Rossiju izrečena suviše blaga kazna za njegova nedjela te predlaže da mu se odmjeri stroža kazna.⁴¹¹ Vrhovni sud NR Hrvatske u Zagrebu 20. prosinca 1945. izrekao je Nikoli Rossiju, uz zadržavanje postojeće, dodatnu, strožu kaznu koja se odnosila na lišenje slobode s prisilnim radom u trajanju od pet

⁴⁰⁹ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. 1., svezak 3., dopis koji je Gradski NOO Šibenik, Upravni odjel, Referat za građanska stanja u predmetu podatci o držanju za vrijeme okupacije Nikole Rossija i Elvire Damiani poslao javnom tužiocu okruga Šibenik, Odjeljenju općeg nadzora, 8. studenoga 1945., broj 9232-4686/45.

⁴¹⁰ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. 651.-987., svezak 3., presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku po optužnici javnog tužioca okruga Šibenik pod Kto 94/45 od 26. studenoga 1945., broj 123/45.

⁴¹¹ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. 651.- 987., svezak 3., žalba protiv presude Okružnog narodnog suda Šibenik od 26. studenoga 1945. javnog tužioca okruga Šibenik upućena Vrhovnom sudu Hrvatske u Zagrebu 27. studenoga 1945., broj Ko 603/45-Kto 94/45.

godina. Cijeli slučaj trajao je do 24. siječnja 1948. kada je Vrhovni sud NR Hrvatske svojim rješenjem u potpunosti odbio žalbu Nikole Rossija.

18. Josip Giacomelli, pok. Vjekoslava, po nacionalnosti Talijan, civil. Dana 24. rujna 1945. u kancelariji zatvora Okružnog odjeljenja OZN-e Šibenik prilikom saslušanja osumnjičeni Giacomelli je izjavio: „*Ja sam se u Milanu dobrovoljno javio jugoslavenskom komitetu da me reportira sa ženom i dvoje djece u Šibenik (...) Iz Udina sam došao s ocem u Šibenik. Radio sam kod Bottigella kao zidar sve do 1943. Po okupaciji Talijana 1941. ja sam se kao talijanski podanik morao na zahtjev i poziv Alačevića da se upišem u Fascio kao prosti član. Upisao sam se 1941. na par mjeseci po dolasku Talijana, poslije nekoliko poziva. Ja se nisam bavio politikom pa sam se nevoljko upisao. U aprilu 1943. iz Zadra su zatražili da se u Presidijumu Šibenik postave još dva vojnika te su mene pozvali i namjestili kao kuhara u uniformi na presidijumu 107 legije crnih košulja (...) Po kapitulaciji Italije ja sam se presvukao u civilno i pobjegao da me Nijemci ne zarobe u Gatto jer je to bio planinski kraj (...) Pod Nijemcima nisam služio nikakvoj vojsci. Nisam bio niti talijanski vojnik niti partizan. Ja zazirem od svake borbe (...) Kao crna košulja nisam nikada učestvovao u akcijama, nego bih ja ostao kao kuhar u presidijumu u Šibeniku. Sa strijeljanjima taoca nisam imao nikakve veze. Ja sam jedanput svjedočio na tal. sudu u korist Paške Pletikose i njegova dva druga. Sva tri su oslobođena. Ja sam u njegovu korist dokazivao njegov alibi i to lažno po nagovoru žene uhapšenih. Još sam se jedanput kod karabinjera zauzeo za uhapšenog brijaća Škubanju i njegova sina i još dva njegova susjeda. Sva četvorica su puštena na slobodu (...)“ iz čega su postojale pravne pretpostavke nevinosti potkrijepljene dokazima i konkretnim svjedocima.⁴¹² OZN-a Šibenik je odbacila mogućnost nevinosti osumnjičenika, bez saslušanja svjedoka te u dopisu koji je 22. rujna 1945. uputila javnom tužiocu okruga Šibenik podnijela prijavu protiv Josipa Giacomella u kojoj je navedeno da: „1. Okrivljeni je još za vrijeme Austrije došao u Šibenik s ocem iz Italije (...) 2. Okrivljeni je bio član fašija u Šibeniku i svake se nedjelje oblačio u fašističku uniformu u Šibeniku. 3. God. 1943 služio je u presidijumu 107 legije crnih košulja u Šibeniku i to oko 5-6 mjeseci, a zatim je otišao u Zadar u redovitu talijansku vojsku. Dokaz: priznanje okrivljenog (djelomično) i zapisnik o njegovom saslušanju od 24, 27 i 29. VIII. 1945. god. 4. Okrivljeni je sumnjiv da je za vrijeme tal. Okupacije učestvovao u maltretiranju naših građana od strane crnih košulja i fašista u tovernama i kafani Krka te da je učestvovao u akcijama fašista u Vodicama i protiv partizana*

⁴¹² HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650., svezak 2., zapisnik o saslušanju osumnjičenog Josipa Giacomella 24. kolovoza 1945., u kancelariji zatvora Okružnog odjeljenja OZN-e Šibenik, bez broja.

kao i u strijeljanju taoca. Dokazna sredstva: svjedok Ivan Luketa pk. Paške iz Šibenika, Stipe Rapanić iz Šibenika, Simag Miro iz Šibenika, sada u 3 četi disciplinskog bataljuna IV Armije, svjedok Karadjole Mate tajnik JNOP grada Šibenika, zapisnici o iskazu svjedoka Landeka Stipe i Lauri Franceska od 24. VIII. 45 i Ivana Luketa od 31. VIII.45.“⁴¹³ Iz toga je razvidno da u vrijeme procesnih radnji prisile i utvrđivanja činjenica koje je provela OZN-a Šibenik, dakle prije formalnog početka sudskog postupka, Josip Giacomelli se pod točkama 1. 2. i 4. navodi kao „okrivljenik“ umjesto osumnjičenik što on u procesno-pravnom aspektu tadašnjeg postupanja u materijalno-pravnom i procesno-pravnom smislu poretka kaznenog prava jeste. Vidljiva je čvrsta intencija proglašenja osumnjičenika okrivljenikom prije početka sudskog postupka čime se izrazito utjecalo na nepravičan ishod sudskog postupka.

Moćna motivirajuća snaga utvrđivanja materijalne osnove krivnje osumnjičenika je tumačenje formulacije prema kojoj je postojalo šest svjedoka koji inkriminiraju osumnjičenika. Nepunih mjesec dana poslije u dopisu Gradskog narodnog odbora Šibenik (Upravnog odjela) od 18. listopada 1945. javnom tužiocu okruga Šibenik (istražnom odsjeku), sasvim proturječno i kontradiktorno ranijim formulacijama i tvrdnjama navodi se da je spomenuti upravni odjel „ (...) proveo izvide o držanju optuženika GIACOMELLI JOSIPA pok. Vjekoslava. Protiv imenovanog nismo mogli pronaći neke svjedoke koji bi svoj iskaz iznijeli pred sudom, ali je opće mišljenje da je optuženi kao aktivni fašista i legionar bio strah i trepet rodoljubivog gradjanstva, koji je denuncirao i pljačkao kako u Šibeniku tako i vani Šibenika. Svi poštteni i pravi rodoljubi su jednodušni u tome, da je radio protiv interesa naroda, te za ta njegova djela se očekuje i zaslužena kazna.“⁴¹⁴ To je nedvojbeno argument da su u svim bitnim elementima postojale iskrivljene percepcije u kojima se gubila spoznaja o objektivnim činjenicama u ovom procesno-sudskom postupku. S obzirom na to da je Josip Giacomelli izrazito slabo ekonomski stajao i kao takav bio insolventan, Okružni narodni sud u Šibeniku ga je 5. listopada 1945., ne mogavši izreći kaznu konfiskacije imovine, osudio na kaznu lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od dvije godine i trajni izgon iz Jugoslavije.

19. Ante (Vice) Zaninović, trgovac iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvat, civil u razdoblju za koje je optužen. U optužnici javnog tužioca okruga Šibenik koja je 21. studenoga 1945. upućena Okružnom narodnom sudu u Šibeniku ističe se da se Ante Zaninović neposredno

⁴¹³ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650., svezak 2., prijava protiv Josipa Giacomella koju je OZN-a za Šibenik podnijela javnom tužiocu okruga Šibenik 22. rujna 1945., broj Ko 442/45.

⁴¹⁴ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650., svezak 2., dopis koji je gradski Narodni odbor Šibenik (Upravni odjel) uputio 18. listopada 1945. javnom tužiocu okruga Šibenik (istražnom odsjeku), broj 8728-4380/45.

nakon pada Jugoslavije 1941. prihvatio organiziranja Ustaške mladeži i njenih podorganizacija Ustaške uzdanice i Ustaškog junaka.⁴¹⁵ Zatim da je dana 29. lipnja 1941. u Siveriću organizirao doček ustaških prvaka te da je početkom srpnja 1941. predvodio ustašku organizaciju Hrvatski junak na ustaškoj proslavi u Miljevcima. Dakle, da je „*Organizirao udruženja sa fašističkim ciljevima radi rušenja temelja demokratskih i političkih tekovina naroda Jugoslavije, i to kroz političku suradnju sa neprijateljskim vlastima.*“ Nadalje u drugoj točki optužnice ističe se da je Ante Zaninović početkom 1943. bio donaćelnik općine Drniš za vrijeme NDH, dakle, da je tijekom rata politički surađivao i primio se obnašanja dužnosti u tijelima neprijateljske vlasti. U trećoj točki optužnice navodi se da je „*Odmah po padu Jugoslavije u mjesecu maju 1941. stavio stručne sposobnosti na raspolaganje ustaškom povjereniku Marijanu Nikšiću iz Šibenika radi organizovanja prehrane grada Šibenika u cilju jačanja ekonomske moći NDH vlasti, a docnije je saradjivao u toku 1941. godine pa do oslobodjenja Drniša u aprovizaciji „Promina“ i kotarskoj aprovizaciji u Drnišu sa ciljem da jača ekonomsku snagu NDH vlasti, dakle stavio svoju stručnu spremu na raspolaganje neprijatelju u cilju jačanja ekonomske snage neprijatelja i okupatora.*“ Nabrojenim radnjama Zaninović je počinio kaznena djela protiv naroda i države u smislu t.8. u vezi t.6. čl.3. te čl.10. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države sve kažnjivo po istom zakonu. Iznoseći svoju obranu 3. i 15. listopada 1945. Ante Zaninović je „*pred OZN-om priznao*“ da je njegova suradnja s vlasti NDH i ustaškim organizacijama bila svedena uglavnom na kulturno polje /diletantska sekcija i tjelovježba, da se nakon tri mjeseca povukao s obnašanja dužnosti donaćelnika Drniša jer nije mogao podnositi Talijane te da je nakon ulaska partizana u Drniš svojevoljno pristupio NOP i bio pripadnik NOV-e. Javni tužilac je obranu Ante Zaninovića ocijenio kao neumjesnu, smatrajući da nije moguća amnestija jer je i suradnja na kulturnom polju s „*očevidnim koljačima*“ zločin koji treba obvezatno procesuirati, a činjenica da je Ante Zaninović pristupio NOP-u i NOV-i može prilikom suđenja u odmjeravanju kazne biti uzeta kao olakotna okolnost. Okružni narodni sud u Šibeniku 15. prosinca 1945. presudio je da je Ante Zaninović kriv za sva djela za koja je tužen u optužnici te mu je izrekao kaznu lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od četiri godine, dvije godine gubitka političkih prava i kaznu konfiskacije imovine.⁴¹⁶ Ova presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku nije značila završetak kaznenog sudskog procesa protiv Ante Zaninovića jer je javni tužilac

⁴¹⁵ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650., svezak 2., optužnica koju je javni tužilac okruga Šibenik (krivično odjeljenje) uputio Okružnom narodnom sudu Šibenik u kaznenom predmetu protiv Ante Zaninovića 21. studenoga 1945., broj KO 476/45- Kto 100/45.

⁴¹⁶ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650., svezak 2., presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku u kaznenom predmetu protiv Ante Zaninovića od 15. prosinca 1945., broj K 130/45.

okruga Šibenik 28. prosinca 1945. podnio žalbu protiv spomenute presude Okružnog narodnog suda u Šibeniku Vrhovnom sudu NR Hrvatske u Zagrebu smatrajući da je odmjereni kazna preblaga s obzirom na karakter okrivljenikovih djela te predložio da Vrhovni sud NR Hrvatske u Zagrebu preinači pobijanu presudu i donese rješenje kojim će se okrivljeniku odmjeriti stroža kazna.⁴¹⁷ Vrhovni sud NR Hrvatske je svojim rješenjem od 22. siječnja 1946. u potpunosti potvrdio presudu Okružnog narodnog suda u Šibeniku.⁴¹⁸ Nakon toga je Ante Zaninović uložio molbu kojom je nastojao ishoditi amnestiju na osnovi čl. 1. Zakona o davanju amnestije i pomilovanja i čl. 47. Ustava FNRJ. Prezidijum Narodne skupštine FNRJ u Beogradu na sjednici od 15. lipnja 1946. donio je odluku da se molba za pomilovanje okrivljenog Ante Zaninovića izvršnom presudom Okružnog narodnog suda u Šibeniku ne uvaži.⁴¹⁹

20. Ankica Ninić, pok. Krste, krojačica iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvatica, civil. U optužnici javnog tužioca okruga Šibenik koja je 22. prosinca 1945. upućena Okružnom narodnom sudu u Šibeniku navodi se „*Da je za vrijeme njemačke okupacije, u Šibeniku, stupila u saradnju s članovima njemačke tajne policije GESTAPO, i to podoficirima Kurchstenom i Loyom, prijavljujući osobe za koje je znala da saradjuju s NOP-om, tako je neustanovljenog dana mjeseca aprila 1944. godine obavijestila spomenute Nijemce da se preko kuće Krnić Vice ud. Frane u predjelu Crnice u Šibeniku prenosi oružje i druga sprema za NOV-u, nakon čega su Kurchsten, Loy i Kiein, podoficiri na radu kod Gestapo-a, otišli u Crnicu, gdje se odijelio Kurchsten, otišao do stana optužene i s njom se vratio, te mu je ona pokazala kuću oštećene Krnić, nakon čega su oni ušli u kuću, dok se ona izgubila, tom prilikom uhapšen je u toj kući u svom stanu Baljkas Vice, a stan Vice Krnić su samo pretresli odustavši od hapšenja na nagovor Skaliski Bruna, ali su sutradan, pod prijetnjom optužene, vratili i uhapsili Krnić Vicu i Drinu Zorić, koje su bile odvedene na prisilni rad u Njemačku. Isto tako prijavila je istim Nijemcima da se Boban Frane, koji je radio u pekari gdje i ona, sprema na odlazak na oslobođeni teritorij uslijed čega je ovaj bio uhapšen i otpremljen u Njemačku na prisilan rad; dakle da je stupivši u političku saradnju s neprijateljem izvršila ratni zločin potkazivanja koji je imalo za posljedicu odvođenje na prisilni rad“.* U nastavku

⁴¹⁷ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650., svezak 2., žalba protiv presude Okružnog narodnog suda u Šibeniku u kaznenom predmetu protiv Ante Zaninovića koju je javni tužilac okruga Šibenik uputio Vrhovnom sudu NR Hrvatske 28. prosinca 1945., broj K.O. 2859/45 – Kto 100/45.

⁴¹⁸ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650., svezak 2., presuda Vrhovnog suda NR Hrvatske u predmetu žalbe javnog tužioca okruga Šibenik na presudu Okružnog narodnog suda u Šibeniku u kaznenom predmetu protiv Ante Zaninovića od 22. siječnja 1946., broj K 79/46.

⁴¹⁹ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650., svezak 2., odluka Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ u predmetu molbe za pomilovanje Ante Zaninovića od 15. lipnja 1946., broj 7220.

optužnice sasvim proturječno navedenim tvrdnjama navodi se „*da je za vrijeme njemačke okupacije, kad je bila na vlastitu želju, kako bi izbjegla odgovornost za svoj protunarodni rad, od Nijemaca lišena slobode i odvedena u logor u Drniš, u tom logoru nastavila suradnju s Nijemcima, tako da je sredinom mjeseca juna 1944. godine prijavila Njemačkoj komandi u logoru da su zarobljeni pripadnici NOV-e Vujasinović dr. Vuk, Brešan Vinko i Ležaić Sava održavali sastanke i držali propagandne govore, nakon čega su bili odvojeni od ostalih logoraša, time da će biti streljani, što se i dogodilo sa Savom Ležaićem, koga su streljali i objesili, dok drugu dvojicu nisu, jer su bili oficiri NOV-e, kako bi ih mogli zamijeniti za zarobljene njemačke oficire; dakle da je stupivši u političku saradnju s neprijateljem izvršila ratni zločin potkazivanja, koje je imalo za posljedicu ratni zločin ubijstva.*“⁴²⁰ Navedena djela koje je Ankica Ninić navodno počinila spadaju u zločine iz čl. 3. t. 3. i 6. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države kažnjive po čl. 4. istog Zakona. Iznoseći svoju obranu, Ankica Ninić nije priznala ni jedno djelo koje joj se u optužnici stavljalo na teret. U svom iskazu Ankica Ninić iznijela je da se upoznala s dvojicom agenata Gestapa dok je radila u vojnoj pekarni. U cijelosti je poricala da je njezino poznanstvo s dvojicom agenata Gestapa bilo denuncirajuće-izvještajnog karaktera. Nadalje je iznijela da je cijelo vrijeme trajanja Drugog svjetskog rata surađivala s NOP-om, u prilog čemu je navela veći broj svjedoka koji su u istražnom procesu bili saslušani i potvrdili tvrdnje Ankice Ninić da je tijekom talijanske i njemačke okupacije Šibenika aktivno surađivala s NOP-om i pomagala mu. Restriktivan sudski kriterij je istovremeno zanemario iskaze većeg broja svjedoka koji su potvrdili tvrdnje Ankice Ninić o aktivnoj suradnji s NOP-om i pomaganju, dok je u potpunosti uvažio iskaz jedinog svjedoka za obje točke optužnice Bruna Skaliskoga kojega je javni tužilac okruga Šibenik okvalificirao kao nekoga kome ne bi imali razloga ne vjerovati jer je radio kao službenik kod GESTAPO-a da bi pazio na rad te tajne policije. Okružni narodni sud u Šibeniku u vijeću sastavljenom od predsjednika Frana Šurića i članova vijeća Vojne Anđelić i Marije Kovač, 7. siječnja 1946. presudio je da je Ankica Ninić kriva po svim točkama optužnice te je osudio na kaznu lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od osam godina i na gubitak političkih prava u trajanju od dvije godine.⁴²¹ Ova presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku nije značila završetak sudskog procesa jer je Ankica Ninić uložila žalbu nastojeći pobiti presudu i ishoditi primjenu Ukaza o pomilovanju vojnih osoba od 9. svibnja

⁴²⁰ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650., svezak 2., optužnica koju je javni tužilac okruga Šibenik (krivično odjeljenje) uputio Okružnom narodnom sudu Šibenik u kaznenom predmetu protiv Ankice Ninić 22. prosinca 1945., broj Kto 125/45.

⁴²¹ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650., svezak 2., presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku u kaznenom predmetu protiv Ankice Ninić od 7. siječnja 1946., broj K 150/45.

1947. Okružni narodni sud u Šibeniku, u vijeću sastavljenom od predsjednika Frana Šurića, te članova vijeća Radoslava Zorovića i Gojka Barbića, snizio joj je kaznu lišenja slobode s prisilnim radom na četiri godine. Referirajući se na njeno pozivanje na Ukaz o pomilovanju odlučio je da Ankica Ninić nije obuhvaćena pomilovanjem zbog toga što nije do 31. prosinca 1944. stupila u Jugoslavensku armiju, Narodnu miliciju ili redove bataljuna, niti je sudjelovala u legalnom radu u NOO-ima, niti u ilegalnom radu za NOP po naredbi i odobrenju vodstva NOP-a zbog čega se nisu stekli uvjeti iz čl. 1. i 2. Ukaza o pomilovanju vojnih osoba i mogućnosti njegove primjene na okrivljenicu.⁴²²

Strukturalne manjkavosti nediferenciranja pravosudne djelatnosti od vojne i upravne (u smislu diobe vlasti kao temeljnog načela organizacije državne vlasti koja proizlazi iz temelja vladavine prava) i funkcionalni nedostaci u konstrukciji materijalnog kazneno-procesnog i izvršnog prava i postupka nastavili su se i u prvoj polovici 1945. U prvim mjesecima nakon završetka Drugog svjetskog rata nije uspostavljen cjelovit, koherentan i uravnotežen pravni sustav jedinstvenih i jasnih procesnih struktura konstitucionalizacijom redovnog kaznenog procesnog prava.

Naime, Uredba Vrhovnog štaba o vojnim sudovima od 24. svibnja 1944. i dalje je bila jedini kaznenopravni temelj za suđenje, a vojni sudovi revolucionarna tijela nadležna za sva kaznena djela.⁴²³ Detaljnom analizom Uredbe o vojnim sudovima Vrhovnog štaba NOV-e i PO-a Jugoslavije u svrhu temeljitijeg razumijevanja pravosudne kvalitete cjelokupne tadašnje sudske prakse koja je bila sukladna pravcima širih političkih i društvenih okolnosti dominantni su zajednički pokazatelji elemenata i metoda problematike procesuiranja koji se naročito manifestiraju u čl. 2. „*Vojni sud korpusa i korpusne vojne oblasti sude za sva djela koja su uperena protiv narodnooslobodilačke borbe naroda Jugoslavije, protiv tekovina i interesa te borbe, za krivična dela vojnih lica i ratnih zarobljenika (...)*“⁴²⁴, u čl. 16. u kojem za predviđena kaznena djela nisu propisane određene kazne, nego je samo kumulativno nabrojen sistem kazni i zaštitnih mjera i u čl. 27. „*kod ustanovljenja istine o delu i krivnji*

⁴²²HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650., svezak 2., rješenje Okružnog narodnog suda u Šibeniku od 10. lipnja 1947. u kaznenom predmetu protiv Ankice Ninić postupajući po žalbi okrivljene protiv presude Okružnog narodnog suda u Šibeniku od 7. siječnja 1946., broj Ko 512/45.

⁴²³ *Zbornik dokumenata i podataka NOR-a*, tom II., dokumenti Vrhovnog štaba NOV-a i POJ-a, knjiga 13., dok. br. 74. str. 174.-192.

⁴²⁴ *Zbornik dokumenata i podataka NOR-a*, tom II., dokumenti Vrhovnog štaba NOV-a i POJ-a, knjiga 13., dok. br. 74. str. 174.

*optuženoga sud nije formalno vezan ni za kakva dokazna sredstva, već donosi svoju odluku po slobodnoj oceni.*⁴²⁵ Ovakve metode procesuiranja ostavljale su neograničene mogućnosti zlorabe inkulpacije i ekskulpacije jer materijalnoppravna norma nije uredila dokazni postupak tako da odgovara utvrđenom činjeničnom stanju, nego je dopustila proizvoljnu i apstraktnu interpretaciju u smislu donošenja presude i utvrđivanja predmeta dokazivanja, tereta dokazivanja i izvođenja dokaznih sredstava koji potkrepljuju konkretnu presudu. Dana 24. travnja 1945. odlukom Predsjedništva ZAVNOH-a u Hrvatskoj su osnovani sudovi za zaštitu nacionalne časti koji su djelovali do 8. rujna 1945. kada su ukinuti Zakonom o izmjenama Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj.⁴²⁶ To rješenje privremenog karaktera sadržajno nije predstavljalo pokušaj stvarnog, kategorijalnog razrješenja vojnog i stvaranja redovnog pravosuđa jer njihova bitna implementarna međupovezanost nastavila se u okvirima konstitucionalizacije institucionalnog mehanizma autoritativnih tendencija čiji su koncepti i prakse diskriminirali određene društvene grupe i njihove partikularne identitete što je sasvim razvidno iz četveromjesečnog cilja djelovanja Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku.⁴²⁷ Cilj je bio oduzimanje privatnog vlasništva i građanskih prava imućnijim građanima što je u jednostavnoj linearnoj regresiji iskazano koeficijentom korelacije u kojoj je od ukupnog broja osuđenih presudama Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku: 61% osuđenih na kaznu konfiskacije imovine ili novčanu kaznu od kojih je 48% osuđeno i na gubitak građanskih prava i nacionalne časti pripadalo društvenoj skupini

⁴²⁵ *Zbornik dokumenata i podataka NOR-a*, tom II., dokumenti Vrhovnog štaba NOV-a i POJ-a, knjiga 13., dok. br. 74. str. 182.

⁴²⁶ STARIĆ VODUŠEK J., 2006., 211., Eksplicira raznolik, širok djelokrug poslova i pravno široko određenu, nedorečenu nadležnost sudova nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj koji su mogli spadati pod političku, propagandnu, kulturnu, umjetničku, gospodarsku, pravnu i svaku drugu suradnju, obuhvaćajući i klasificirajući suradnike i simpatizere okupatora koji nisu pripadali kategoriji izdajnika i narodnih neprijatelja. Ovako uopćen popis djela i kategorizacije neprijatelja dopuštao je sudovima da kažnjavaju ljude i za tzv. pasivnu kolaboraciju, no prema objašnjenju Odluke u časopisu *Politika* od 12. prosinca 1944., Odlukom nisu bile zahvaćene osobe koje su bile prisiljene na suradnju s okupatorom, nego isključivo one koje su suradnju jedva dočekale. Nadalje, prema objašnjenju Jere Starić Vodušek, Odluka se isto tako nije odnosila na radnike, seljake, obrtnike, učitelje i službenike koji su tijekom okupacije morali obavljati svoj posao. Nakon ovog manjkavog, deficitarnog i nedovršenog objašnjenja sasvim logično se nameće pitanje kojom partizanskom odredbom ili odlukom su sadržane temeljne smjernice ili sastavnice koje taksativno nabrajaju društvene kategorije koje nisu smjele obavljati svoje poslove u vrijeme vlasti NDH. S obzirom na to da takva odredba ili odluka koja jasno kategorizira društvene kategorije koje će ako budu obavljale svoje poslove u vrijeme vlasti NDH biti zakonski sankcionirane u slučaju partizanske pobjede i dolaska na vlast, eventualno bi postojali nekakvi minimalni pravni temelji za mogućnost suđenja njima. Iako racionalno gledano s obzirom na specifičnost pojedinih proizvodnih i drugih poslova koji ne trpe odgodu ni zastoj, a najbitniji su aspekt funkcioniranja lokalne sredine, neobavljanje takvih poslova ugrozilo bi društveni, tehnički i prirodni sustav ljudskog postojanja i opstanka rezultirajući gubitkom vlastite strukture i nemogućnosti postojanja infrastrukture institucionalnog aspekta potrebnog za opstanak i funkcioniranje lokalne društvene zajednice.

⁴²⁷ HR HDA 421, Javni tužilac Federalne Hrvatske 1945., povjerljivi spisi, 1-363, izvještaj Ministarstva pravosuđa FD Hrvatske upućen javnom tužiocu Hrvatske o radu sudova za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj 18. rujna 1945., broj Pov. 485/45.

industrijalaca, poduzetnika, obrtnika i trgovaca što je snažno povezano s isključivanjem iz političko-ekonomskog života grada tih ljudi koji nisu pripadali kategoriji vojno-političkih neprijatelja i izdajica te kao takvi nisu spadali u djelokrug i nadležnost Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja.⁴²⁸ Sud za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku bio je instrument za eksproprijaciju njihove imovine i stavljanje pod izravni nadzor lokalne vlasti. Prijelaz s vojnog na redovno sudstvo počeo je donošenjem Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države 25. kolovoza 1945. Redovno sudstvo uspostavljeno je 26. kolovoza 1945. prihvaćanjem Odluke Privremene narodne skupštine DF Jugoslavije, Zakona o uređenju narodnih sudova, nakon čega se nadležnost i djelokrug intervencija vojnih sudova ograničava na vojne osobe i ratne zarobljenike, „a nevojnim osobama samo za djelo slabljenja narodne obrane i izdavanje vojnih tajni.“⁴²⁹ Riječ je o reformi koja supstancijalno jasno govori da se uvode nova načela, mijenja struktura kaznenog postupka osnivanjem Okružnog narodnog suda Šibenik i uvođenjem njegovih ovlasti kao glavnog postupajućeg pravnog subjekta unutar lokalnog pravnog sustava. Detaljnom analizom novih struktura i načela kaznenog postupka razvidno je da imanentno tijelo u provođenju procesnih radnji prisile i utvrđivanja činjenica postaje OZN-a Šibenik kao tijelo na temelju čijih su izvršnih i provedbenih naredbi temeljne strukture lokalnog represivnog aparata oblikovale odluku o podizanju optužnice u konkretnim slučajevima.⁴³⁰ Dakle nisu se dogodile bitne sadržajne promjene u definiranju civilnih prava, nego samo dekorativni formalno-strukturalni aranžmani kojima su u tadašnjoj stvarnosti dobili institucionalni legitimitet zakonitosti politička upravna tijela stvarajući logički korelat zadanih, indiferentnih i trajnih stanja.

Ukupnom komparativnom klasifikacijom i analizom presuda Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja, Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku i Okružnog narodnog suda u Šibeniku iz 1945.⁴³¹

⁴²⁸ HR HDA 421, Javni tužilac Federalne Hrvatske 1945., povjerljivi spisi, 1-363, izvještaj Ministarstva pravosuđa FD Hrvatske upućen javnom tužiocu Hrvatske o radu sudova za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj 18. rujna 1945., broj Pov. 485/45.

⁴²⁹ BASTAIĆ, 1954., 109.

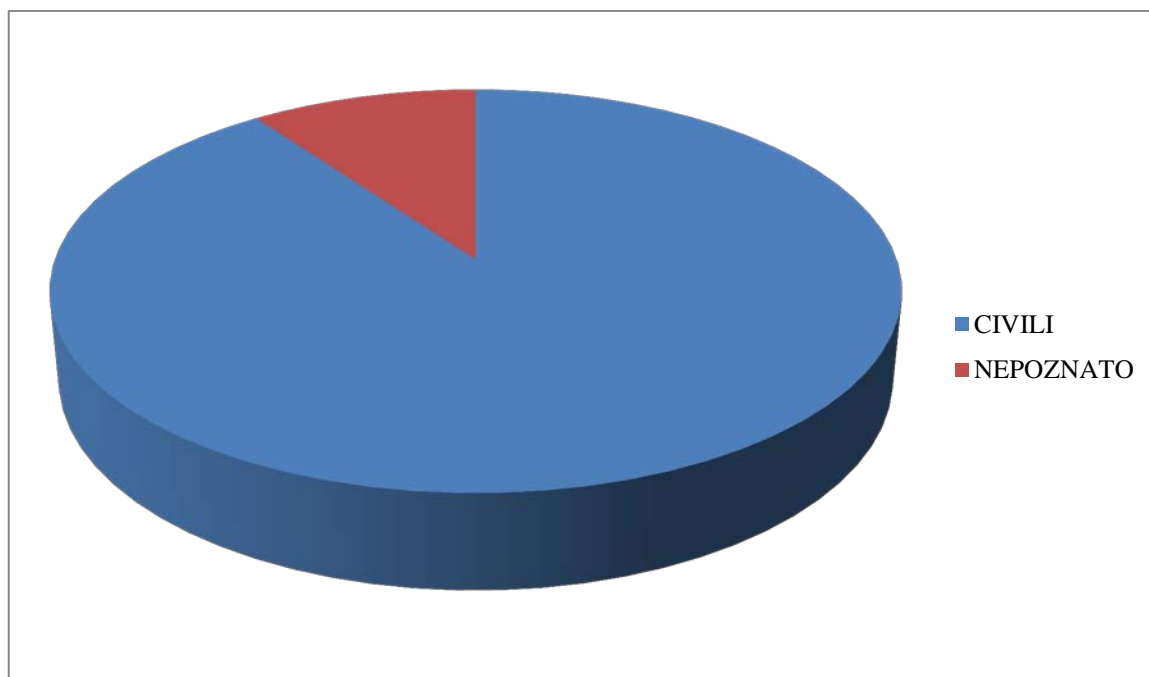
⁴³⁰ HR HDA 1491/OZNA, 11.64.3., razni dopisi OZN-e za okrug Šibenik

⁴³¹ HR-HDA-1944. Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 2.1.15. Kartoni žrtava s područja Šibensko-kninske županije (kutije: 304., 306., 312. i 322.), HR-DAST-409 SUP za Dalmaciju, HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4., HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650., HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 651.- 987., HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 1821.-1917. U kojima je 20 osoba osuđeno na zatvorske kazne, prisilni rad, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju cjelokupne imovine s onim najrigoroznijim presudama i brojem likvidacija bez presude u kojima je 18 građana Šibenika osuđeno na kaznu smrti koji su uz smrtnu kaznu osuđeni i na gubitak temeljnih ljudskih

statističkom metodom uočavanja brojčanih odnosa od ukupnog broja osuđenih presudama Okružnog narodnog suda u Šibeniku i smaknutih izvanzakonskim likvidacijama koje su provodile postrojbe NOVJ 1945. na području grada Šibenika dolazimo do toga da je 10% više osuđenih na zatvorske kazne, prisilni rad, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju cjelokupne imovine u odnosu na osuđene na smrtnu kaznu i likvidirane bez osude. Od tih 20 osoba koje su osuđene na zatvorske kazne, prisilni rad, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju cjelokupne imovine, po nacionalnoj strukturi 60% su Hrvati, 15% Talijani, 10% nepoznate nacionalnosti, 10% Srbi i 5% Slovenci. Kod 18 osuđenih na kaznu smrti i likvidiranih bez osude njih 100% su po nacionalnosti Hrvati. Po spolnoj strukturi od 20 osuđenih 85% su muškarci, a 15% žene. Kod 18 osuđenih na kaznu smrti i likvidiranih bez osude, 83.3% su muškarci a 16.7% žene. Korelacijskom analizom posebno su utvrđeni smjer i jakost dviju varijabli koje u linearnom slijedu predstavljaju uzročno-posljedični odnos među promatranim pojavama diferencirajući sintezu analize koja ukazuje da od 20 osoba koje su osuđene na zatvorske kazne, prisilni rad, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju cjelokupne imovine prema društvenoj strukturi 90% su civili i 10% nepoznato (grafički prikaz na kraju poglavlja). Od 18 osuđenih na kaznu smrti i likvidiranih bez osude prema društvenoj strukturi 72% su civili, 16.6% vojne osobe i 11% nepoznato (grafički prikaz na kraju potpoglavlja 8.1. Društvena struktura žrtava), što nedvojbeno ukazuje na obračun i genocidno nasilje koje je komunistički režim provodio prvenstveno nad civilima.

prava i konfiskaciju cjelokupne imovine, od kojih je 38.8% likvidirano bez osude po kratkom postupku, a za 27.7% likvidiranih još uvijek je sasvim upitno jesu li likvidirani uz prethodno donošenje osude ili je osuda donesena retrospektivno, reverzibilno nakon njihove likvidacije (o osuđenima na kaznu smrti detaljnije u sljedećem potpoglavlju 8.1. Društvena struktura žrtava).

Grafikon 3. Društvena struktura „narodnih neprijatelja“ s područja grada Šibenika koji su osuđeni presudama Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja, Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku i Okružnog narodnog suda u Šibeniku 1945. na kazne prisilnog rada, gubitak temeljnih ljudskih prava, konfiskaciju imovine i trajni izgon.

Izrada autorice prema arhivskim izvorima iz:

HR-DAŠI-28 ONOŠ, 2.3.-4.

HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1.

HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650.

HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 651.-987.

8.1. Društvena struktura žrtava

Presudom Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja 16. siječnja 1945. u Šibeniku su strijeljani sljedeći građani:⁴³²

1. Antica Kovačić, domaćica, po nacionalnosti Hrvatica, civil. Oca Antu Kožula, koji je bio državni službenik i obnašao je dužnost zapovjednika redarstva u Kninu, partizani su likvidirali u Kninu bez presude, odmah nakon ulaska partizanskih jedinica u Knin.⁴³³ Antica Kovačić je neposredno prije ulaska partizanskih jedinica u Šibenik otišla u Knin, gdje su je partizani uhvatili. Dosta je dvojbeno je li datum njezina strijeljanja bio 16. siječnja 1945. (kako se navodi u popisu likvidiranih osoba na području kotara Šibenik koje je Opunomoćstvo UDB-e za grad Šibenik dostavilo Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjeku u Splitu 19. travnja 1948.)⁴³⁴ ili nepunih mjesec dana poslije, sredinom veljače 1945. Naime, postoji sažetak presude Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja od 9. veljače 1945. u kojem se navodi da je osuđena na kaznu smrti strijeljanjem jer je nakon dolaska Talijana u Šibenik stupila u službu neprijatelja na način da je stalno primala u svoju kuću karabinjere s kojima je provodila nemoralan život.⁴³⁵ Nakon odlaska Talijana, Antica Kovačić je održavala „najuže veze“ s njemačkim agentima Hansom Kleinom i šefom njemačkih agenata Maksom Stratom. U optužnici se navodi da se Antica bavila i doušništvom te da je „*prokazala mnoge rodoljube*“.⁴³⁶ Pojedinačno se ne navodi ime niti jednoga rodoljuba. Naposljetku se navodi da je Nijemcima prijavila da je otok Žirje glavni partizanski tranzitni položaj za prebacivanje na otok Vis te da se u Dubravi nalazi partizanska Komanda mjesta Šibenik i Komanda šibenskog područja.

⁴³² HR-DAST-409, SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., izvještaj Opunomoćstva UDB-e za grad Šibenik u predmetu popis strijeljanih osoba upućen Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjeku u Splitu, 19. travnja 1948., broj 84/a.

⁴³³ HR-DAST- 409, SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., bilježnica u kojoj se nalazi abecedni popis strijeljanih osoba na području srednje Dalmacije; na koricama piše lica po okružnici 345 nečitko e/d.

⁴³⁴ HR-DAST-409, SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., izvještaj Opunomoćstva UDB-e za grad Šibenik u predmetu popis strijeljanih osoba upućen Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjeku u Splitu, 19. travnja 1948., broj 84/a.

⁴³⁵ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 1., rukopisom napisan omot spisa Antice Kožul na kojem su pod stavkom kratki sadržaj predmeta zapisane tri rečenice optužnice i jedna rečenica presude Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja od 9. veljače 1945., bez broja.

⁴³⁶ Ibidem.

2. Stjepan Stočić, pok. Ive, iz Šibenika, bivši policajac NDH, po nacionalnosti Hrvat, nepoznato je li civil ili vojna osoba. U presudi od jedne rečenice navodi se da je osuđen i strijeljan kao doušnik i pomagač okupatora.⁴³⁷

3. Jure Tolić, redarstveni izvidnik NDH, po nacionalnosti Hrvat, nepoznato je li civil ili vojna osoba. U presudi se navodi da je osuđen i strijeljan zato što je kao agent u službi njemačke policije hapsio taoce za strijeljanje.⁴³⁸

Neposredno nakon toga uslijedio je niz strijeljanja i likvidacija po kratkom postupku, bez presude. Broj stvarno ubijenih se nikada neće znati jer su oni u ratnoj i poslijeratnoj propagandi komunističkih vlasti koje su kreirale lažnu sliku dobili neupitan karakter zločinaca koji su zaslužili nasilnu smrt bez ikakve sudske presude, a zapovjednici i vojnici NOVJ-e koji su počinili te masovne likvidacije postali su osloboditelji. Od tada je prošlo više od sedamdeset godina te se pojavio niz tehničkih i drugih poteškoća. Najveća poteškoća prilikom istraživanja i rekonstrukcije likvidacija po kratkom postupku koje su komunističke jedinice provele 1945. na području grada Šibenika nalazi se u tome što su segmenti represivnog sustava uništili i uklonili dokumentaciju. Ne može se sa sigurnošću utvrditi opseg uništavanja, no sasvim je izvjesno da su dokumenti uništavani po nalogu SDS RSUP SRH 1986.⁴³⁹

Dakle, unatoč brojnim tehničkim i drugim poteškoćama i zaprekama najnovija istraživanja koja su provedena potvrdila su da na području grada Šibenika postoji lokalitet kod crkve u šibenskom polju u Ražinama koji je stratište nepoznatog broja civila koje su neutvrđenog datuma tijekom 1945. likvidirale jugoslavenske komunističke vlasti.⁴⁴⁰ Ovom nasilju kao instrumentu politike i ishodu jedne povijesne epizode, koja daleko nadilazi svoju epizodnu privremenost treba pristupiti kao dijelu kompleksnih epohalnih djelovanja. Temeljito znanstveno istraživanje ovog i sličnih događaja treba biti moralno motiviran projekt koji svoju normativnu, vrijednosnu i civilizacijsku obvezu crpi iz moralnog univerzalizma društvenog koncepta općih ljudskih prava i ljudskog dostojanstva žrtve. Iz dostupnog arhivskog gradiva sasvim je razvidno da su po kratkom postupku i bez presude, što je izvršila OZN-a Šibenik, krajem siječnja 1945. na području grada Šibenika na lokalitetu kod crkve u šibenskom polju u Ražinama likvidirani: 4. Josip Baljkas, 5. Joso Friganović i 6. Jerolim Maričić „kao ustaški

⁴³⁷ HR-DAST-409, SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., izvještaj Opuномоćства UDB-e za grad Šibenik u predmetu popis strijeljanih osoba upućen Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjeku u Splitu, 19. travnja 1948., broj 84/a.

⁴³⁸ Ibidem.

⁴³⁹ KISIĆ KOLANOVIĆ, 2006., 95.

⁴⁴⁰ JURČEVIĆ, 2012., 128.-129.

*koljači koji su još prije rata bili poznati u Šibeniku kao ustaše.*⁴⁴¹ Njih je Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača proglasila zločincima 1947. dakle, više od dvije godine nakon njihove likvidacije. Prema uvidu u dokumentaciju od ove trojice likvidiranih Joso Friganović i Jerolim Maričić pripadali su vojnim formacijama NDH do njezina sloma, a Josip Baljkas bio je zaposlen kao državni službenik NDH do njezina sloma. U ovakvim brzim smaknućima bez suđenja u bremenitom vremenu povijesnih iskušenja, koje su vlasti izvodile raznim postupcima i po potrebi naknadno legitimirale, namjerno je bila zamagljena granica između ratnih zločina, suradnje s okupatorom i opozicije. Iz toga je razvidna jasna potreba komunističke vlasti da eliminira političke protivnike postavljajući temeljni koncept kolektivne, a ne individualne odgovornosti.

4. Josip Baljkas, pok. Ante, trgovački pomoćnik iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvat, civil.
5. Joso Friganović, ustaški časnik, iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvat, vojna osoba.
6. Jerolim Maričić, ustaški natporučnik, po nacionalnosti Hrvat, vojna osoba.
7. Ante Dunkić, sudski pripravnik iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvat, civil. U bilježnici u kojoj se nalazi abecedni popis strijeljanih osoba na području srednje Dalmacije navodi se „*osuđen - kratkim postupkom likvidiran.*“⁴⁴²

Ovakva složena misaona formulacija ostavlja upitnim i nedorečenim je li se radilo o likvidaciji uz prethodno donošenje osude ili je osuda donesena retrospektivno nakon izvršenja likvidacije po kratkom postupku s ciljem zakonskog legitimiranja i argumentiranja likvidacije.

8. Jure Duvančić, po nacionalnosti Hrvat, civil. Partizani su ga uhitili i u šibenskom zatvoru mučili sve dok ga nisu ubili nepoznatog datuma 1945. (slika 18.).⁴⁴³

⁴⁴¹ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 1821.-1917., svezak 9., kutija 9., dopis OZN-e Šibenik upućen javnom tužiocu okruga Šibeniku u predmetu likvidacija ustaških koljača od 30. siječnja 1946., bez broja, priložen odlukama o utvrđivanju zločina okupatora i njihovih pomagača Josipa Baljkasa, Jose Friganovića i Jerolima Maričića Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača.

⁴⁴² HR-DAST- 409, SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., bilježnica u kojoj se nalazi abecedni popis strijeljanih osoba na području srednje Dalmacije; na koricama piše lica po okružnici 345 nečitko e/d.

⁴⁴³ HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 2.1.15. Kartoni žrtava s područja Šibensko-kninske županije, kutija 304., karton ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Jure Duvančić.

Slika 18. Naslovna strana kartona ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Jure Duvančića.

 REPUBLIKA HRVATSKA
 KOMISIJA ZA UTVRĐIVANJE RATNIH
 I PORATNIH ŽRTAVA

Zagreb, Trg Svetog Marka 6
 Tel: 456 94 80; 44 32 12
 Fax: 455 61 00

KARTON RATNE - PORATNE ŽRTVE II. SVJETSKOG RATA

NAPUTAK:
 Upitnik popunite čitko. U stupce iza crte ništa ne upisujte.
 Popunjen upitnik dostavite Komisiji na gornju adresu, ili vratite osobi od koje ste ga dobili.

A - OSNOVNI PODACI O ŽRTVI

1. PREZIME: Duvančić 2. IME: JURE

3. ROĐENO PREZIME: _____ 4. NADIMAK: "Jurešin" 5. SPOL: M / Ž

6. IME OCA: Jovan 7. IME I ROĐENO PREZ. MAJKE: _____

8. RODENJE:

Dan: _____ Mjesec: _____ Godina: 1903

Mjesto: Razvoto

Općina: (Obelaj) 02015 Država: Hrvatska

7. PREBIVALIŠTE (posljednje poznato):

Ulica i kućni broj: Razvoto

Mjesto: Razvoto

Općina: (Obelaj) 2020 Država: Hrvatska

8. SMRT:

Dan: _____ Mjesec: _____ Godina: 1945

Mjesto: Šibenik

Općina: Šibenik Država: Hrvatska

Uzrok smrti i počinitelji: ubijen i - zabit
ubijen i ubijen od partizana

9. PRIPADNOST ORUŽANIM SNAGAMA: Ne čim

Da, kojima: _____

Izvor: HR-HDA-1944, 2.1.15., kutija 304.

9. Miljenko Đurđević, odvjetnik iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvat, civil. U bilježnici u kojoj se nalazi abecedni popis strijeljanih osoba na području srednje Dalmacije navodi se „*osuđen - kratkim postupkom likvidiran*“.⁴⁴⁴

10. Ferdinand Juraga, po nacionalnosti Hrvat, civil. Partizani su ga strijeljali bez prethodnog suđenja 12. veljače 1945. na groblju Raskrižje u Šibeniku.⁴⁴⁵

11. Krunoslav Jurišić, pok. Miroslava, po nacionalnosti Hrvat, civil. Strijeljan po kratkom postupku, bez osude, nepoznatog datuma 1945.⁴⁴⁶

12. Branko Krvavica, vođa Ustaške mladeži u Kninu, po nacionalnosti Hrvat, civil. Partizani su ga uhitili i po kratkom postupku strijeljali, bez suđenja, nepoznatog datuma 1945. (slika 19.).⁴⁴⁷

⁴⁴⁴ HR-DAST- 409, SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., bilježnica u kojoj se nalazi abecedni popis strijeljanih osoba na području srednje Dalmacije; na koricama piše lica po okružnici 345 nečitko e/d.

⁴⁴⁵ HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 2.1.15. Kartoni žrtava s područja Šibensko-kninske županije, kutija 322., karton ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Ferdinand Juraga.

⁴⁴⁶ HR-DAST- 409, SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., bilježnica u kojoj se nalazi abecedni popis strijeljanih osoba na području srednje Dalmacije; na koricama piše lica po okružnici 345 nečitko e/d.

⁴⁴⁷ HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 2.1.15. Kartoni žrtava s područja Šibensko-kninske županije, kutija 306., karton ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Branko Krvavica.

Slika 19. Naslovna strana kartona ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Branka Krvavice.

REPUBLIKA HRVATSKA
KOMISIJA ZA UTVRĐIVANJE RATNIH
I PORATNIH ŽRTAVA

Zagreb, Trg Svetog Marka 6
 Tel: 46 94 80; 44 32 12
 Fax: 45 61 00

KARTON RATNE - PORATNE ŽRTVE II. SVJETSKOG RATA

NAPUTAK:
 Uprilike popunite čitko. U stupce iza crte ništa ne upišajte.
 Popunjen upitnik dostavite Komisiji na gornju adresu, ili vratite osobi od koje ste ga dobili.

A - OSNOVNI PODACI O ŽRTVI

1. PREZIME: KRVAVICA 2. IME: BRANKO

3. ROĐENO PREZIME: _____ 4. NADIMAK: ŠANKO 5. SPOL: M/Ž

6. IME OCA: MILK 7. IME I ROĐENO PREZ. MAJKE: Pava Omanić

8. ROĐENJE:

Dan: _____ Mjesec: _____ Godina: 1924

Mjesto: Korčula

Općina: Želina Država: Hrvatska

9. PREBIVALIŠTE (posljednje poznato):

Ulica i kućni broj: _____

Mjesto: Korčula

Općina: Želina Država: Hrvatska

10. SMRT:

Dan: _____ Mjesec: _____ Godina: 1945

Mjesto: Želina - Sijeh

Općina: Želina Država: Hrvatska

Uzrok smrti i počinitelj: Ubištvo od strane
partizana u selu bez partizana
u Sijehu

11. PRIPADNOST ORUŽANIM SNAGAMA: Ne

Da, kojima: Republičke vojske u Čadeži

Izvor: HR-HDA-1944, 2.1.15., kutija 306.

13. Nikola Medić, privatni namještenik iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvat, civil. Strijeljan po kratkom postupku, bez osude.⁴⁴⁸

14. Srđan (Ivan) Rendić, odvjetnik iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvat, civil. U bilježnici u kojoj se nalazi abecedni popis strijeljanih osoba na području srednje Dalmacije navodi se „osuđen - kratkim postupkom likvidiran“.⁴⁴⁹

15. Paško (Ivo) Ratko Škugor, po nacionalnosti Hrvat, civil. Partizani su ga strijeljali neutvrđenog datuma 1945.⁴⁵⁰

16. Nikola Pribudić, pok. Mate, po nacionalnosti Hrvat, vojna osoba. Osuđen presudom Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja 30. ožujka 1945. na kaznu smrti strijeljanjem.⁴⁵¹

17. Marija Gojanović, udovica Nikole, iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvatica, civil. Okružni narodni sud u Šibeniku u vijeću sastavljenom od predsjednika Frana Šurića i sudaca Petra Radečića i Marije Kovač u kaznenom predmetu protiv Marije Gojanović zbog djela po čl. 3. t. 3. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države presudio je 27. listopada 1945. da je optužena kriva što je tijekom talijanske okupacije u Šibeniku stupila u službu talijanskih okupatorskih vlasti, prividno kao kuharica, i to kod karabinjera u Šibeniku i Lozovcu.⁴⁵² Zatim da je kriva što je neutvrđenog datuma krajem 1941. ili početkom 1942. prijavila talijanskoj policiji Josu Rupića da pomaže NOP-u. Naposljetku da je neutvrđenog datuma u veljači 1943. talijanskim vlastima denuncirala kuću Andrije Šupe u gradskom predjelu Baldekin kao mjesto održavanja partizanskih sastanaka. Dana 22. veljače 1943. Talijani su opkolili kuću Andrije Šupe u kojoj se doista održavao sastanak. Zatim su upali u kuću, ubili Lovru Friganovića, jednoga ranili i potom strijeljali, a kuću opljačkali i naposljetku zapalili. Marija Gojanović je time počinila zločine iz čl. 3. t. 3. i 10. Zakona o krivičnim djelima protiv

⁴⁴⁸ HR-DAST- 409, SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., bilježnica u kojoj se nalazi abecedni popis strijeljanih osoba na području srednje Dalmacije; na koricama piše lica po okružnici 345 nečitko e/d.

⁴⁴⁹ Ibidem.

⁴⁵⁰ HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 2.1.15. Kartoni žrtava s područja Šibensko-kninske županije, kutija 312., karton ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Paško Ratko Škugor.

⁴⁵¹ HR-DAST- 409, SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., bilježnica u kojoj se nalazi abecedni popis strijeljanih osoba na području srednje Dalmacije; na koricama piše lica po okružnici 345 nečitko e/d.

⁴⁵² HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650., svezak 2., presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku po optužnici javnog tužioca okruga Šibenik protiv Marije Gojanović u predmetu K 110/45 od 27. listopada 1945., broj Ko. 493/45.

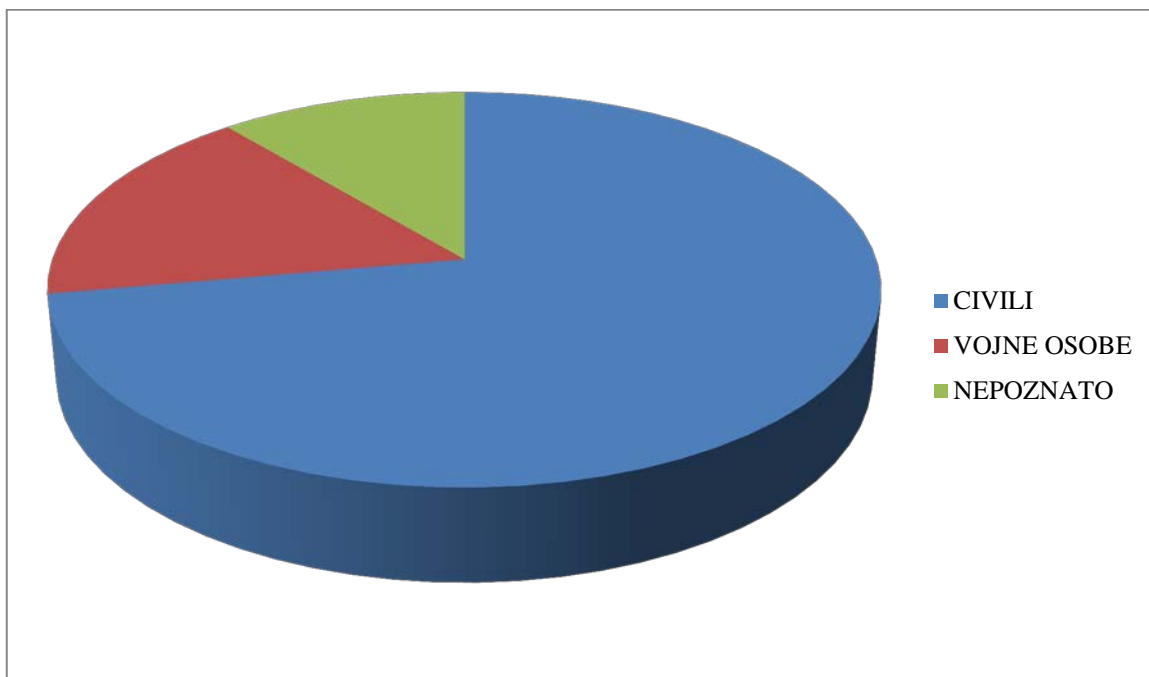
naroda i države sve kažnjivo po čl. 4. istog zakona te je osuđena na kaznu smrti strijeljanjem, na trajan gubitak građanskih i političkih prava i na konfiskaciju imovine.

18. Marija Scotton, žena Josipa, iz Šibenika, po nacionalnosti Hrvatica, civil. Okružni narodni sud u Šibeniku, u vijeću sastavljenom od predsjednika Frana Šurića i sudaca Vicka Šprljana i Desanke Matković u kaznenom predmetu protiv Marije Škoton zbog djela po čl. 3. t. 3. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države presudio je da je optužena kriva „1) što je od okupacije Dalmacije od strane talijanskog fašističkog osvajača kao fanatizovana fašistkinja održavala prisne političko prijateljske odnose sa fašističkim funkcionerima u Šibeniku, te kada je u Šibeniku dana 12. X. 1941 njen sin Antonio Scotton koji je bio špijun bio ubijen od rodoljuba svjesna svog upliva tražila od fašističkih vlasti odmazdu za zadovoljštinu nad više nevinih omladinaca iz Šibenika; 2) što je dok je trajala istraga od 12. do 13. X. 1941. sporazumno sa fašističkim vlastima s kojima je u više navrata išla na dogovor, radila na organizovanju procesa koji je bio 13. X. 1941., te se sa istima sporazumjela da se izvrši odmazda nad sedam od svih optuženih i pred fašistički sud izvedenih omladinaca; 3) što je 13. X. 1941. u Šibeniku kao fašistkinja za svoju zadovoljštinu i interes fašizma skrivila smrt šestorice omladinaca, a sedmog je koji je bio isto tako u bezizglednom položaju kao i ostala šestorica na smrt osudjeni, izuzela u vijeću sudaca kamo je nakon formalnog pretresa otišla da se definitivno sa vijećem saglasi za osudu“. Nadalje se navodi da je „kao prisni politički prijatelj fašističkih funkcionera u Šibeniku organizovala proces, te odmazdom nad šest omladinaca za sopstvenu zadovoljštinu i da doprinese ujedno i afirmaciji fašizma u Šibeniku i Dalmaciji, izvršila ratne zločine po čl. 3 stav 3 zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države kažnjive po čl. 4 istog zakona lišenjem slobode sa prinudnim radom najmanje pet godina, konfiskacijom imovine i gubitkom političkih i građanskih prava a pri postojanju naročito otežavajućih okolnosti smrtnom kaznom“.⁴⁵³ Smrtna kazna izvršena je strijeljanjem na groblju Raskrižje u Šibeniku.

Prema dobivenim rezultatima sistematičnog znanstvenog istraživanja broj žrtava koje su NOV i PO 1945. likvidirali na području grada Šibenika je 18.

⁴⁵³ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650., svezak 2., presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku po optužnici javnog tužioca okruga Šibenik protiv Marije Scotton u predmetu K 118/45 od 20. listopada 1945., broj Ko. 548/45.

Grafikon 4. Društvena struktura likvidiranih na području grada Šibenika 1945. na temelju presuda Vijeća Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja, Okružnog narodnog suda u Šibeniku i likvidiranih bez suđenja 1945. kao „narodnih neprijatelja“.

Izrada autorice prema arhivskim izvorima iz:

HR-HDA-1944. Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata,
2.1.15. Kartoni žrtava s područja Šibensko-kninske županije (kutije: 304., 306., 312. i 322.)

HR-DAST-409 SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije

HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650.

HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J.1821.-1917.

9. DRUŠTVENO-POLITIČKE PRILIKE 1946. GODINE NA PODRUČJU GRADA ŠIBENIKA

Krajem prosinca 1945. u gradu Šibeniku zahvaljujući podjeli veće količine financijsko-materijalne savezničke pomoći završila je epoha alarmantnog stanja velike gladi i nestašice osnovnih živežnih namirnica.⁴⁵⁴ To je ujedno omogućilo početak planiranih društvenih procesa i lokalnu transformaciju iz agrarnog u industrijsko društvo sukladno temeljnim ideološkim stavovima komunističkog pokreta. Osnovni nositelji tih revolucionarnih društvenih promjena koje će imati funkciju izvršnog mehanizma partijskog sistema moći bili su zasnovani na mobilizaciji i eksploataciji domaćih ljudskih potencijala i kapaciteta stvaranjem radničke klase i postupnim uvođenjem novih odnosa u lokalnu sredinu prelaskom iz ratnog u mirnodopsko stanje. To se ogledalo početkom siječnja 1946. dodjeljivanjem kredita 39-orici trgovaca i obrtnika u gradu Šibeniku u svrhu obnove trgovine, koji im je pojedinačno odobren u razdoblju od rujna do prosinca 1945.⁴⁵⁵

No kako saveznička financijska pomoć u spomenutom periodu nije bila stigla, nego tek krajem prosinca 1945., kredit im je dodijeljen početkom siječnja 1946. Početak obnove trgovine i ekonomskog života u gradu Šibeniku predstavljao je manifestaciju partijske unifikacije političko-ideološkog funkcioniranja narodne vlasti i u ekonomskoj sferi. Osnovni uvjet koji su trgovci i obrtnici trebali zadovoljiti za dobivanje kredita bila je preporuka narodne vlasti; Gradskog NO-a Šibenik ili Okružnog NO-a Šibenik, a ne postavljanje temeljnih ciljeva razvitka tržišta: profitabilnosti i društvene odgovornosti kao multiplikativnih efekata osnovnih strukturnih promjena koji će pridonijeti dinamici ekonomske obnove i razvoja.⁴⁵⁶ Na osnovi analize pokazatelja iz spomenutog dopisa Okružnog NO-a Šibenik odjela trgovine i opskrbe možemo primarno doći do podatka da su se početkom 1946. u gradu Šibeniku materijalne osnove u sferi proizvodnje svodile na poljoprivrednu proizvodnju čiji tempo razvoja je bio vrlo spor jer je proizvodnja najviše ovisila o klimatskim (ne)prilikama što je za posljedicu imalo nerazvijenost privredne strukture. Sekundarna je posljedica bilo to da lokalna vladajuća politička elita nije utvrdila i uskladila dugoročnu strategiju obnove i

⁴⁵⁴ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 15.1.1-15.1.5., kutija 33., dopis Ministarstva socijalne politike, odjela radnog prava upućen u prosincu 1945. Okružnom NO-u Šibenik u predmetu podizanje radionica i postrojenja privrednih poduzeća, broj 3596/IV.

⁴⁵⁵ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 10.1.6.-10.1.9., kutija 23., dopis koji je Okružni NO Šibenik, Odjel trgovine i opskrbe, Odsjek trgovine, uputio Gradskoj štedionici Šibenik u predmetu traženje popisa o izdanom kreditu 26. siječnja 1946., broj 1700/46.

⁴⁵⁶ Ibidem.

razvoja društvene infrastrukture, njenu dinamiku, način provedbe i financiranja određenih mjera koje su bile neophodne za provedbu društvenog projekta poticanja ekonomskog razvoja, posebice glavne djelatnosti sekundarnog sektora, industrije. To je pokazatelj poprilične nesređenosti i konfuzije lokalnih institucija koje su provodile mjere ekonomskog razvoja, kao i opće dekadencije u funkcioniranju poratnih lokalnih tijela tadašnje vlasti.

Dinamički proces razvoja industrijske infrastrukture koji unatoč navedenim zaprekama ipak počinje u drugoj polovini 1946. na području grada Šibenika odvija se pod snažnim utjecajem i djelovanjem središnjih državnih tijela Vlade FNRJ-a koja uz međunarodnu financijsku pomoć počinje obnovu u ratu porušenih i izgradnju novih velikih tvorničkih postrojenja koja će u godinama koje su uslijedile postati središta stvaranja i afirmacije radničke klase.⁴⁵⁷ U kontekstu afirmacije radničke klase kao nositelja budućih socijalnih konstrukata jasnim i linearnim uzročnim lancem političko-društveni akteri sistematski su agregirali sve svoje odluke i pozadinske mehanizme transformirajući ih u društvene učinke nastanka i etabliranosti novog projekta socijalističkog koncepta uređenja. Njegovi indikatori na razini diferencijacije kompleksnosti fokusirani su u primarnim odnosima materijalne moći u kojima ideologija nastupa specifičnom dinamikom kao ultimativni derivatni diskurs koji provodi procese potrebne da bi se funkcioniranje jednog sustava, jednoga grada zamijenilo novim, što se najbolje ogleda u kompleksnoj i višedimenzionalnoj promjeni dotadašnjih životnih uvjeta.

S ograničenim materijalnim resursima, koji su stvorili izrazito slabu deficitarnu ekonomsku strukturu i bili njezin limitirajući faktor, vladajuća se snaga nastoji sveobuhvatno nositi s nastalim izazovima; iscrpljenosti subjekata i eksploatacije prirode koji su posljedica novog društvenog poretka u odnosu na dotadašnje tradicionalne pozicije društvenih, političkih, gospodarskih i kulturnih aspekata. U svrhu toga počelo je provođenje zakona prema kojem su sva poduzeća s više od 100 radnika od kojih minimalno 25 s malom djecom trebala osnovati dječje vrtiće/skloništa, jer je jedna od tekovina NOB-e bila u tome da se radnicima pruži mogućnost da dok oni rade, svoju malu djecu do njihova polaska u školu sklone u dječje vrtiće. Stoga su sredinom siječnja 1946. u Šibeniku osnovana dva nova dječja vrtića pod nazivom „Ante Šantić“. Prvi je bio smješten u prostorijama samostana Sv. Frane. Drugi je bio smješten u gradskom predjelu Crnica.⁴⁵⁸ Dakle, s početkom stvaranja društvenih preduvjeta i početkom razvoja nacionalne industrijske infrastrukture čije su mjere imale pozitivan efekt

⁴⁵⁷ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 10.1.6.-10.1.9., kutija 23., referat koji je Okružni NO Šibenik uputio Oblasnom NO Dalmacije u predmetu izgradnja industrijskih postrojenja 16. studenog 1946., broj 1900/46.

⁴⁵⁸ LIVAKOVIĆ, 2002., 237.

strateških smjernica na razvoj lokalnih ekonomskih infrastruktura, u prvom tromjesečju 1946. u gradu Šibeniku narodna vlast osnažena financijskom potporom Vlade FNRJ pristupila je izvođenju akcija i javnih radova građana s ciljem obnove grada koji je u Drugom svjetskom ratu pretrpio velika razaranja.⁴⁵⁹ To je rezultiralo višestruko pozitivnim ekonomskim efektima u svim gospodarskim sektorima i imalo psihološki učinak kod građana. U projektima obnove se primarno i sekundarno zaposlio velik dio nezaposlenog gradskog stanovništva pridonoseći rješavanju krucijalnih problema tadašnje svakodnevice, masovne nezaposlenosti i obnove srušenoga grada čiji je ukupan gospodarski učinak doveo do stvaranja fiskalnih i monetarnih mjera koje su efikasnije oživjele posustalu ekonomiju.⁴⁶⁰ Federalna, a u skladu s tim i lokalna vlast, dostupnim mehanizmima identificirajući strateške pravce i tehnološke kapacitete razvoja dala je u nacionalnom modelu dinamike ekonomskog sustava prioritet razvoju građevinskog sektora pružanjem institucionalne i infrastrukturne podrške. To je sasvim razvidno iz činjenice da su sistemskom dinamikom u spomenutom periodu u Zadružni registar Okružnog narodnog suda u Šibeniku upisane brojne zadruga sa sjedištem u gradu Šibeniku čiji su se djelatnost i djelokrug poslova odnosili na izvođenje građevinskih, soboslikarskih i ličilačkih radova.⁴⁶¹ Time su se postigle višestruke i višedimenzionalne ključne pokretačke prednosti; izlazak iz recesijskog razdoblja razvojem zadružnih proizvodnih i industrijskih postrojenja što je poboljšalo konkurentnost jugoslavenske industrije u međunarodnim ekonomskim tijekovima. U tome je kontekstu na lokalnom nivou u svibnju 1946. počela je, nakon više od tri godine stagnacije, s radom tvornica aluminijske industrije koja je bila jedno

⁴⁵⁹ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 10.1.6.-10.1.9., kutija 23., dopis koji je Okružni NO Šibenik, Odjel trgovine i opskrbe, Odsjek trgovine, uputio Gradskoj štedionici Šibenik u predmetu traženje popisa o izdanom kreditu 26. siječnja 1946., broj 1700/46.

⁴⁶⁰ Ibidem.

⁴⁶¹ HR-DAŠI-28 ONOŠ, 10.1.6.-10.1.9., kutija 23.; Među ostalim u prilog konstataciji o još većem intenzitetu izvođenja građevinskih radova i obnove koje je izvršavao građevinski sektor u drugoj polovini 1946. u odnosu na prvu polovinu 1946. u gradu Šibeniku; *Slobodna Dalmacija*, broj. 519., 29. rujna 1946., članak „Uspjesi Državnog građevnog poduzeća u Šibeniku U PRVOM MJESECU NOVEMBARSKOG TAKMIČENJA“, str. 2., donosi kako „Državno građevno poduzeće u Šibeniku za vrijeme prvomajskog takmičenja je postiglo zavidan uspjeh. Od toga doba do danas radni kolektiv ovog poduzeća izvršio je nekoliko veoma zamašnih radova.“ Spominje se nastavak radova na vodovodu Dalmatinske zagore, dovršenje tvornice elektroda i radovi na izgradnji nekoliko gatova u šibenskoj luci. Sasvim je razvidno da je prilikom izvođenja radova vladala pozitivna natjecateljska atmosfera timskog rada unutar kolektiva. To je rezultiralo stvaranjem pozitivnih konotacija, fizičkom i psihičkom uključenosti, stimulacijom maksimalnog angažmana velikog broja stanovnika grada Šibenika u njihovoj društvenoj poziciji i značaju prilikom izvođenja procesa obnove i razvitka. Infrastrukturna izgradnja je omogućila da se u godinama koje su uslijedile nastave opći lokalno-nacionalni pozitivni ekonomski trendovi i kretanja te kontinuirani rast industrijske proizvodnje.

Slobodna Dalmacija, broj. 520., 29. rujna 1946., članak „Rekonstrukcija vodovoda i vodovodne mreže u Šibeniku predstavljat će veliko djelo na obnovi i daljnjoj izgradnji“, str. 2. Jedna od ključnih izgradnji i rekonstrukcija koja je pridonijela daljnjem industrijskom, civilizacijskom i higijenskom razvitku Šibenika započeta u ovom periodu, dakle u četvrtom kvartalu 1946., jest rekonstrukcija vodovoda i vodovodne mreže u gradu Šibeniku. To je pridonijelo velikom pojačanju vodovodnog kapaciteta. Veliko pojačanje vodovodnog kapaciteta bilo je neophodna sastavnica u planiranju obnove i izgradnje, jer su u godinama koje su uslijedile pogonska postrojenja crne i aluminijske industrije bila vrlo velik potrošač vode.

od glavnih tvorničkih postrojenja u aluminijskoj industriji Jugoslavije; (detaljnije o tvornici aluminijske d.d. Lozovac i procesima njene konfiskacije i nacionalizacije u poglavlju 10. Klasifikacija partizanskih zločina iz 1946. godine na području grada Šibenika), a ostvareno je i znatnije financijsko ulaganje u industriju crne metalurgije ferolegura u tvornici La Dalmatienne u Crnici u Šibeniku što je primarno pridonijelo modernizaciji i povećanju proizvodnih kapaciteta.⁴⁶² S povećanjem proizvodnih kapaciteta sekundarno je nastupio početak stvaranja, afirmacije i distribucije društvene moći lokalne radničke klase kao pokretačke snage novog društvenog poretka. Suština promjene sastoji se u tome da je radnička klasa glavni pokretač društvenog razvoja i društvenih promjena u kojima je zahvaćena tradicionalna fundamentalna koncepcija klasnih struktura.

Stoga upravo u ovom razdoblju počinje snažnije radničko sindikalno organiziranje unutar spomenutih industrijsko-tvorničkih postrojenja čime je trasiran put tome da su u godinama koje su uslijedile upravo preko spomenutih radničkih sindikalnih organizacija radnici imali priliku participirati u društvenom samoupravljanju.

Socijalistička pravna norma iz radnog zakonodavstva predviđela je da tvornička postrojenja za proizvodnju prelaze u društveno vlasništvo te da upravljanje njima neposredno prelazi na radne kolektive osnivanjem lokalnih radničkih savjeta.⁴⁶³ No da bi se takva mogućnost pretvorila u stvarnost bilo je potrebno osigurati društveno-materijalnu bazu prelaskom privatnog vlasništva u socijalističko društveno putem konfiskacija, nacionalizacija i eksproprijacija. Time se iz osnove izmijenilo i transformiralo neotuđivo stvarno pravo nositelja privatnog vlasništva koje spada među neotuđiva temeljna ljudska prava i slobode izmijenivši stvarno pravo nositelja privatnog vlasništva državnom i ideološkom represijom. To najbolje potvrđuje ekspanzija prijelaza glavnih sredstava proizvodnje iz privatne u općenarodnu društvenu svojinu čime su se eliminirali poduzetnici kao fundamentalni konstitutivni dio novog društvenog uređenja (koje se promidžbom međunarodno nastojao prikazati kao demokratski sustav u kojem svi građani ostvaruju jednaka prava), u implementaciji planova socijalističko-komunističkog postratnog uređenja kao nespojivi disparatni elementi. Sasvim je nemoguće implementirati koncept kontingencije kao konfiguraciju događaja koji su bili proizvod apsolutne slučajnosti ili apsolutne nužnosti jer kontingencija odražava mogućnosti različitih modela unutar postojećih struktura.

⁴⁶² LIVAKOVIĆ, 2002., 231.

⁴⁶³ TINTIĆ, 1954., 293.

U spomenutim događajima to nije bio slučaj jer je polazišna točka nacionalne, a time i lokalne vlasti bilo kronološko i sustavno organiziranje upravno-administrativnim mehanizmima montiranih sudskih procesa protiv bogatih lokalnih industrijalaca i poduzetnika koji su se odvijali 1944. i 1945. u Šibeniku i prikazani su u ovom radu, kao i montirana suđenja koja su uslijedila protiv obitelji Šupuk (detaljnije o suđenjima obitelji Šupuk pri kraju ovog poglavlja) i Ivanović (detaljnije o dijelu suđenja obitelji Ivanović u poglavlju 10. Klasifikacija partizanskih zločina iz 1946. godine na području grada Šibenika) kao posljednjih ostataka lokalnih industrijalaca, čija imovina u ovom periodu još nije bila u potpunosti konfiscirana, nacionalizirana i ekspropirana.

Godine 1946., nakon završetka spomenutih suđenja, izvršen je sadržajni i formalni potpuni i neopozivi prekid sa svim prijašnjim društvenim sustavima i proglašena konačna lokalna klasna pobjeda nad unutarnjim kapitalističkim neprijateljima. Istovremeno se događao i konačni obračun s ostacima bivših pripadnika poraženih vojski u Drugom svjetskom ratu koji su se skrivali u neposrednoj, brdovitoj i slabo pristupačnoj, okolici Šibenika.

Spomenuti opći uvjeti početka ekonomske stabilizacije lokalne zajednice bili su bitna dimenzija koja je oblikovala podlogu nastanka političkih uvjeta za koje je karakteristična potpuna izgrađenost tijela vlasti, uz političku pobjedu na izborima 11. studenoga 1945. putem partijske transmisije Narodne fronte, koji su doveli do uspostavljanja društveno-političke organizacije u kojoj se direktive jasno i jednoznačno prenose od vrha prema dolje i bespogovorno izvršavaju. Perpetuirajući inherentan odnos moći kroz umreženu organizaciju institucija lokalnog društvenog sustava čija je obvezujuća snaga proizlazila iz vlastite represivne političke dimenzije, lokalne jugoslavenske komunističke vlasti u prvoj polovini 1946. još su eksplicitnije htjele izraziti svoju borbu protiv posljednjih ostataka svih ideoloških neistomišljenika, kao i ostataka poražene vojske, snažno se suprotstavljajući stratificiranim križarsko-gerilskim skupinama koje su djelovale u neposrednom planinskom zaleđu Šibenika: Dinari, Promini i Svilaji.⁴⁶⁴

Cilj djelovanja križarsko-gerilskih skupina bila je dekonstrukcija tadašnjih odnosa društveno-političke moći. Interferencija onemogućavanja apsolutnog autoriteta i moći KPH na području grada Šibenika nije se manifestirala u bilo kakvim konkretnim incidentnim rješenjima

⁴⁶⁴ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. 1.-95., svezak 4., dopis javnog tužioca okruga Šibenik upućen Okružnom NO Šibenik u veljači 1946., br. 329/46.

križarsko-gerilskog pokretanja ustanka protiv komunističke vlasti jer je znatan dio građana Šibenika prihvatio komunističku vlast te gotovo da nisu postojale snage koje su je osporavale. No komunisti kao temeljni arhitekti i čimbenici tadašnjeg vremena koji su inzistirali na samo nekim elementima zanemarujući dinamiku određenih povijesnih pojava nacionalne i vjerske identifikacije uvjetovali su nastanak i pojavu križarsko-gerilskih skupina u neposrednom zaleđu Šibenika gdje partizanski pokret nikada nije imao premoć te su iz toga proizlazile neke specifičnosti koje su tražile drugačiji pristup i rješenja vlasti.

Uz spomenuti primarni razlog nastanka križarsko-gerilskih skupina u neposrednoj okolini Šibenika, neprihvatanje partizanskog pokreta i komunističke vlasti kao provoditelja novog društvenog sustava, sekundarni razlog bio je u činjenici da su u brdovitom planinskom zaleđu Šibenika ispresijecanom teško pristupačnim klancima i usjecima postojale velike prostorne mogućnosti za njihovu ilegalnu realizaciju i djelovanje, koristeći odsutnost režimskih jedinica.

Predvodnici povremenih demonstracija otpora protiv komunističke vlasti u obliku gerilske aktivnosti u zaleđu Šibenika većinom su se regrutirali iz srpske nacionalne manjine što potvrđuje činjenica da su oko 90% gerilaca po nacionalnoj strukturi bili Srbi i pripadali četničkim oružanim formacijama.⁴⁶⁵ To je dijametralno suprotno brojnim dokumentiranim ocjenama UDB-e da se radi o „zabačenim selima“ gdje su jak utjecaj imali „proustaški elementi“.⁴⁶⁶ Također ukazuje na to da su ovakve političke metode, uvjeravanja i lažne promidžbe i optužbe omogućile najučinkovitiji obračun u borbi za ostvarenje potpune diktature komunističkog ideološkog monopola kao najbitnijeg temelja jednostranačke vladavine. Lokalni komunistički režim kao dio totalitarnog, autoritarnog i radikalnog višenacionalnog sustava motiviran idejom borbe za političku i ideološku isključivost početkom 1946. pristupio je uništenju većine križarsko-gerilskih skupina sa šireg šibenskog područja. Unatoč pojavljivanju novih skupina i njihovu povremenom djelovanju čiji se najčešći oblik borbe, ali i opskrbe uglavnom svodio na pljačkanje i sačekivanje usamljenih komunističkih aktivista; sredinom prvog tromjesečja 1946. u neposrednom zaleđu Šibenika više nije bilo organiziranih križarsko-gerilskih skupina. Usporedno s likvidiranjem lokalnih križarsko-gerilskih skupina, 31. siječnja 1946. jednoglasno je proglašen Ustav FNRJ-a.

⁴⁶⁵ RADELIĆ, 2011., 456.

⁴⁶⁶ RADELIĆ, 2011., 272.

Prvi Ustav koji je i formalno afirmirao koncepciju povezanih komponenti naznačenih karakteristika diskriminacije kroz institucije centralizirane federativne državne vlasti čije su vrijednosne predodžbe, politički projekti, interesi i akcije oblikovali represivan lokalni društveno-politički mehanizam.

Mehanizam čije su javne manifestacije izraz politike čije središte ideološke legitimacije i društvene transcendencije političke vlasti je utemeljeno na epohalnoj destrukciji, represiji i kontroli subjekata čija srž i jedinstvenost je zadana u ideologijski i biologijski utemeljenom naturalizmu. Kao i prethodnih godina, represija i kontrola lokalne vlasti nad spomenutim subjektima, dobila je novi nastavak 26. siječnja 1946. kada su saslušani svjedoci i dostavljen zapisnik po prijavi javnog tužioca okruga Šibenik protiv članova uprave električne centrale Šupuk u Šibeniku.⁴⁶⁷

Nakon suđenja vlasnicima električne centrale Šupuk u Šibeniku, počelo je i veliko javno suđenje članovima uprave električne centrale Šupuk u Šibeniku uz obrazloženje da su tijekom rata privredno surađivali s neprijateljem i okupatorom proširivši postrojenja sa ciljem povećanja produkcije električne energije čime su u velikoj mjeri pridonijeli jačanju ekonomske snage i ratnog potencijala neprijatelja.⁴⁶⁸

Navedeno kazneno djelo, prema poratnom pravu u kojem su temeljni pravni mehanizmi bili usmjereni na stvaranje novog društvenog sustava, kažnjavalo se na osnovi Zakona o krivičnim djelima protiv države od 25. kolovoza 1945., čl. 10. u kojem je institut privredne suradnje s okupatorom bio potpuno divergentan tadašnjem međunarodnom normativnom i materijalnom pravu i pravosuđu prema kojem je trebala postojati aktivna privredna suradnja s okupatorom tijekom rata, a ne, kako je to bio slučaj u jugoslavenskoj pravosudnoj praksi, pasivan odnos vlasnika poduzeća i pasivna aktivnost poduzeća prema okupacijskim vlastima. Kao i u spomenutom prethodnom suđenju, tako i u ovom nije moguće determinirati točan vremensko-procesni slijed i njegov cjeloviti završni ishod. Arhivski dokumenti koji su svjedočanstvo nepotpuni su u smislu da i u ovom slučaju spis predmeta postoji, međutim

⁴⁶⁷ U ovom periodu poduzeće je već bila preuzela Zemaljska uprava narodnih dobara NR Hrvatske u Šibeniku i stavila ga pod svoj nadzor. Nije moguće odrediti točno vrijeme kada se odvijalo to suđenje kao ni njegov cjeloviti ishod jer su arhivski dokumenti koji su svjedočanstvo o tijeku i konačnom ishodu suđenja nepotpuni u smislu da spis predmeta postoji, međutim uvidom u njega razvidno je da više dokumenata nedostaje, tj. na više mjesta se vidi da su pojedine stranice istrgnute, pa se nameće pitanje jesu li dokumenti koji nedostaju u spisu uništeni ili sakriveni.

⁴⁶⁸ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. 1.-95., svezak 4., zapisnik o saslušanju po prijavi javnog tužioca okruga Šibenik protiv Uprave električne centrale Šupuk u Šibeniku koji je javni tužilac okruga Šibenik odjeljenje općeg nadzora uputio kaznenom odjeljenju Javnog tužilaštva okruga Šibenik 26. siječnja 1946., broj O.N. 141/46.

uvidom u spomenuti spis razvidno je da više dokumenata nedostaje, tj. na više mjesta se vidi da su pojedine stranice istrgnute. To ukazuje na karakteristične oblike ideološke viktimizacije čija je širina inkriminacije nedvojbeno proizlazila iz viših dijelova partijskih struktura čiji segmenti djelovanja rekonstruiraju kompleksnost konfiguracije strukture idejno-tematskog obrasca.

On se sastojao od dvije glavne komponente; nedostatka dokaza i neistinitog (nezakonitog) optuživanja represivnih partijskih tijela, koja su u nastojanju da se međunarodno etabliraju tvrdila da su im nasilje i nezakonitost strani te da državu izgrađuju i namjeravaju izgrađivati poštujući osnovna demokratska načela. Stoga nisu smjela riskirati da cjelokupni spisi sa suđenja budu transparentni i dostupni. Naime, komunističkoj vlasti je bilo od presudne važnosti da pročišćenim fragmentiranim dijelovima sa suđenja javno medijski utječe na širi društveni kontekst stvaranjem javnog mnijenja i medijskom prezentacijom nasilja koje dobiva novi kontekst, gdje su glavni likovi bili hrabri i odvažni narodni heroji čiji je glavni instrument u prvoj poslijeratnoj godini bilo narodno pravosuđe koje nastavlja narodnu borbu koja nije bila samo borba protiv okupatora i neprijatelja nego i klasna borba između radničke i kapitalističke klase. Kapitalističke klase koja je po komunističkoj propagandi na najokrutniji način eksploatirala i sustavno uništavala narod, mnogo razornije, prikrivenije i suptilnije nego neprijatelj i okupator. Komunistički propagandni mit da je obitelj Šupuk pripadala kapitalističkoj klasi te da je eksploatirala i sustavno uništavala narod nije imao nikakvo uporište u događajno-činjeničnom kontekstu povijesnih prilika. Potpuno suprotno obitelj Šupuk je na najveći mogući način pridonijela tehnološkom, civilizacijskom i kulturnom razvoju i napretku lokalnog stanovništva.⁴⁶⁹ Naime, predci obitelji Šupuk, inovatori Ante Šupuk, njegov sin Marko i njihov poslovni partner Vjekoslav pl. Meichsner konstruirali su prvi sustav proizvodnje, prijenosa i distribucije izmjenične struje u svijetu i investirali u njegovu gradnju, čime su Šibenik upisali u svjetsku povijest jer je među prvim gradovima u svijetu 1895. dobio dvofaznu javnu električnu rasvjetu i izmjeničnu struju u kućama.

Tim izumom su dali sasvim novu dimenziju tadašnjem životu stanovnika grada Šibenika, koja je označila prekretnicu u svim segmentima i parametrima, te svojim patentom neprocjenjivo unaprijedili razvoj gradske i regionalne industrije i gospodarstva.

U konkretnom postupku lokalne komunističke vlasti prema obitelji Šupuk sasvim je vidljivo da temelji komunističke ideologije u kojima su sve poluge vlasti i društvenog života bile u

⁴⁶⁹ LIVAKOVIĆ 2002., 43.-44. i 197.

rukama lokalnog partijskog rukovodstva i njegovih mehanizama u procesima preuzimanja vlasti 1944. i čišćenja 1945. bile su indikativan nagovještaj transformacije matricne distinkcije promidžbene javne medijske aproprijacije načina funkcioniranja narodne vlasti u 1946. godini. Ponajviše zbog međunarodnog utjecaja, diskretnih pritisaka i intervencija vlast je u tim novostvorenim povijesnim prilikama i uvjetima, dakle, promijenila isključivo svoj javni prezentacijski oblik. Suštinski masovne izvansudske likvidacije, smrtne presude s montiranih/naknadnih suđenja, uhićenja, saslušanja, konfiskacije imovine i ostali oblici represije ostali su temeljni dio nastavka revolucionarne borbe i u godinama koje su uslijedile. S tim što su se provodile mnogo skrivenije, suptilnije, diskretnije i, gledano iz današnje perspektive, s mnogo većim dokumentacijskim deficitom u odnosu na 1944. i 1945. Krajem 1944. i početkom 1945. masovne izvansudske likvidacije, smrtne presude s montiranih/naknadnih suđenja, uhićenja, saslušanja, konfiskacije imovine i ostali oblici represije mogli su se pripisati neposrednim ratnim zbivanjima i borbi protiv neprijatelja i okupatora te stoga kao takvoj vrsti dokumentacije koja opravdava cilj i svrhu narodnooslobodilačke borbe nije se u postupnosti pristupilo njezinu naknadnom uništenju.

Nesnošljivost i netolerantnost prema pojedinim društvenim grupama kao bitne sastavnice nove vlasti sasvim su razvidne, među ostalim, i iz sastanka KK KPHŠ koji je održan 11. rujna 1946. u prostorijama KK u Šibeniku.

Na njemu je politički sekretar Miro Vlahov iznio sljedeće: *„Naš Komitet treba da se trgne iz onog dosadašnjeg mrtvila i da treba više posvetiti pažnje partijskoj organizaciji i radu. Pred nas se postavlja nova politička linija tj. svi propusti koji su se do sada dešavali treba ih odstraniti kao npr. pristranost, sentimentalnost itd. Nesmije nam se desiti da neko napada Narodnu Vlast ili pojedinog člana partije, a da se protiv takvih ne vodi oštra borba, i stoga se postavlja pred partijsku organizaciju razvijanje klasne borbe, i prema klasnim neprijateljima treba uzeti oštrij stav (...) Ljude anarhiste koji nepriznaju Narodnu Vlast treba isto progoniti do kraja. Svaku sentimentalnost treba otkloniti, ali ne dozvoliti da se na svakom koraku tuču. Drugovi, popovi postaju sve jače opasniji i treba i protiv njih pooštriti borbu, ali pri tome treba paziti kakova je okolina, i što se tiče crkve i vjere u njih ne dirati, a popove, a popove na svakom konkretnom slučaju raskrinkavati, a sa opasnijim i fizički obračunati, ali bi ovo*

*trebalo biti spontano tj. da ih sama masa napadne, i za ovo ne čekati svršetak Mirovne konferencije, već odma pooštriti borbu“.*⁴⁷⁰

Polazeći od sadržaja zapisnika KK od 11. rujna 1946. u kojem proces okrupnjavanja političkih tvorbi kroz monopolističku koncentraciju moći subjekata prožima kontrolu nad svim društvenim strukturama i slojevima koje su objekti koncentrirane i nekontrolirane moći politike terora i istrebljenja kao sredstva učvršćenja totalitarnog poretka izrečene riječi oslikavaju komunistički svjetonazor i politički program pretenciozne doktrine čija primjena dovodi do krajnje samovolje i uništenja nemoćnih. Zapravo sasvim nedvosmisleno potvrđuje prethodno spomenuto da je komunističko nasilje 1946. u Šibeniku poprimilo novi skriveniji, suptilniji, diskretniji oblik u odnosu na prethodne 1944. i 1945. Izdržati suočavanje komunističkog režima FNRJ s novonastalim i novoizgrađenim poslijeratnim međunarodnim društvenim funkcionalnim i modernizacijskim temeljima zahtijevalo je donekle i komunističku prilagodbu njima. To je bilo moguće postići jedino izvanjskim manifestacijama prikrivanja komunističkog režima da je izgubio mnogo od svojih racionalnih atributa. Razvidno je karakterističnom kronologijski strukturiranom analizom političkih odnosa, strukturiranja moći i zamršenih društvenih odnosa i okvira u kojima se nalazila federalna/nacionala konstrukcija, čiji su sastavni dio lokalne sredine koje su činile jedinstvenu strukturalnu organizaciju koja je zahtijevala posebno primjerenu strukturu jedinstvene integracije kombinacije ljudskih vještina i procesa povijesnih subjekata koji su nastojali izvanjskim medijskim promidžbenim manifestacijama i unutarnjom društvenom afirmacijom svakodnevnog života nametnuti jedinstvenu koherentnu kulturu gdje su se izbrisala nepoćudna mjesta iz kolektivnih sjećanja kao bitan segment autokratskog učvršćenja vlasti. U takvoj atmosferi su 11. studenoga 1946. održani izbori za kandidate Narodnog fronta za Ustavotvorni sabor NR Hrvatske u Šibeniku.⁴⁷¹ U medijskim publikacijama i ostalim promidžbenim instrumentima spomenuti izbori su popraćeni isključivo jednodimenzionalno. Kao događaj u kojem su bratski narodi Jugoslavije oduševljeno glasali za kandidate Narodnog fronta, nerijetko navodeći da je velika većina stanovnika gradova i sela glasala 100%. Nigdje se i ne spominje mogućnost da postoji netko tko nije glasao s oduševljenjem.

⁴⁷⁰ HR-DAŠI-141 KK SKHŠ Zapisnici konferencija KK Šibenik 1945.-1954., 1.1.1.1., zapisnik sa sastanka KK KPHŠ održanog 11. rujna 1946.

⁴⁷¹ *Slobodna Dalmacija*, broj 559., 12. studenoga 1946., članak „Šibenik je glasao 98.35%“, str. 2. prikazuje atmosferu koja je vladala na ulicama grada Šibenika na dan izbora. Kako se u članku navodi, bilo je to veliko slavlje u bratskoj ravnopravnoj zajednici FNRJ-a. Na Trgu maršala Tita okupio se velik broj građana koji su s oduševljenjem povelili kolo. Mladež i žene sa zastavama i harmonikama prolazili su ulicama grada. Šibenik je i ovoga puta dao povjerenje Bunku Sekuliću koji je, prema neslužbenim rezultatima, dobio 9.746 glasova. Drugi kandidat Vjekoslav Pazini dobio je 1.204 glasa. U Šibeniku je, prema neslužbenim podacima, od upisana 12.904 glasača glasalo 98.35%.

Provođenje terora prema nacionalnoj i lokalnoj društvenoj eliti je 1946. kao i prethodne dvije godine, imalo za cilj sustavno i neumorno istrebljenje ostataka stare elite kako bi se završio započeti proces stvaranja nove klase kadrova, ambicioznih i mladih, koji su teror i sami provodili ili pak profitirali od njega.⁴⁷²

Dakle, provođenje terora na lokalnom nivou je popustilo 1946. u odnosu na 1944. i 1945. u gotovo svim oblicima.⁴⁷³ Postoji nekoliko razloga za to. Primarni razlog je to što se narodna vlast 1946. usmjerila na različite aspekte i modalitete izgradnje lokalnog socijalističkog društva, nastojeći riješiti neposredno postavljene izazove; izgradnju institucija civilnog društva, infrastrukturnih objekata, uspostavljanje privrede.⁴⁷⁴ Sveobuhvatni ekonomsko-privredni lokalno-regionalni razvoj bio je primarni cilj koji je omogućivao prihode za novu državu. Dakle, izgradnja industrijsko-privredne infrastrukture bila je najznačajniji instrument prikupljanja prihoda. Prikupljanje prihoda je bilo esencijalni preduvjet funkcioniranja države. Upravo zbog rješavanja tih tekućih zadataka mjere političkih obračuna s neistomišljenicima su se provodile manje u odnosu na 1944. i 1945.

⁴⁷² SPEHNJAK, 2000., 116.-117.

⁴⁷³ No treba sagledati i to da se provođenje terora nužno transformiralo. Novonastali komunistički sustav se našao u situaciji da bi se njegov takav međunarodni izvanjski prikaz i manifestacija eventualno mogli moralno/pravno vrednovati od strane vanjskih sila s kojima su komunisti od Teheranske konferencije, koja se održala krajem prosinca 1943., bili dio savezničke cjeline. Sukladno međunarodnim i savezničkim pravilima unutar kojih su postojali strogo određeni elementi, mnoge komunističke režimske aktivnosti smatrale bi se posebnim ratnim i postratnim zločinačkim, represivnim postupcima unutar zatvorenog federalno povezanog višenacionalnog društva. To bi možda potaknulo međunarodno kombiniranje određenih elemenata ucjena, pritisaka ili zastrašivanja prema komunistima koji su takav sustav kreirali, vodili i ni po koju cijenu nisu htjeli ugroziti.

⁴⁷⁴ *Slobodna Dalmacija*, broj. 540., 22. listopada 1946., članak „Za izgradnju suvremene osnovne škole u Šibeniku odobren je kredit od 3,000.000 dinara“, str. 4. sadrži informacije o izrađenim projektima suvremene i velike zgrade državne gradske škole koja će biti podignuta u neposrednoj blizini gradskog perivoja. To je svojevrsna obnova prosvjetnog života u gradu Šibeniku, koji se tijekom Drugog svjetskog rata odvijao u iznimno lošim uvjetima.

10. KLASIFIKACIJA PARTIZANSKIH ZLOČINA IZ 1946. GODINE NA PODRUČJU GRADA ŠIBENIKA

Donošenjem Ustava FNRJ-a 31. siječnja 1946. dogodile su se značajne izmjene materijalnog kaznenog prava koje nisu bile sadržajne nego samo formalnopravne prirode. Tako su kao pročišćeni i djelomično izmijenjeni doneseni tekstovi postojećih kaznenih zakona.⁴⁷⁵ U Krivičnom zakoniku pojam prava i pravde nije primarno počivao na normativnoj klasifikaciji kaznenog djela koja iziskuje precizan opis djela u zakonu, nego na političkim kategorijama koncepta socijalističke zakonitosti koji su monokratskoj komunističkoj vlasti omogućili da prakticira specifičan oblik državne represije i ideologiziranog nasilja nad političkim i ideološkim protivnicima.

Višedimenzionalnu državnu represiju i ideologizirano nasilje nad političkim i ideološkim protivnicima 1946. u gradu Šibeniku, za razliku od prethodne dvije godine, nije moguće sagledati niti u tolikom djelomičnom opsegu. Kako je nastupalo vrijeme revolucionarnog odmaka u godinama i desetljećima koji su uslijedili represija i zločini federalne i lokalne vlasti postajali su nepoćudni i kompromitirajući za tu vlast. Stoga je vlast pristupila sustavnom uništavanju i skrivanju predmetnih spisa i ostale sudske dokumentacije koja se odnosila na suđenja narodnim neprijateljima na području grada Šibenika 1946. i dokumentacije OZN-e Šibenik i UDB-e Šibenik koja je sadržavala podatke o provođenju represije i zločinima nad lokalnim stanovništvom.

To u mnogočemu otežava sagledavanje lokalne prošlosti 1946. u smislu objektivnog odražavanja tadašnje stvarnosti. Naime, danas je gotovo nemoguće rekonstruirati količinu i sudbinu spomenute dokumentacije.

No pojedini sačuvani fragmentirani dokumenti iz spomenutih zbirki potvrđuju da je produkcija dokumenata u vremenu njihova nastanka bila nedvojbeno mnogostruko veća od danas dostupne.

⁴⁷⁵ ZLATARIĆ, 1954., 327.-328.: Zakon o suzbijanju nedopuštene trgovine, nedopuštene špekulacije i privredne sabotaže 11. srpnja 1946., Zakon o zabrani iskazivanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje i razdora 11. srpnja 1946., Zakon o krivičnim djelima protiv naroda i države 16. srpnja 1946., Zakon o konfiskaciji imovine i o izvršenju konfiskacije 27. srpnja 1946., Zakon o vrstama kazni 14. kolovoza 1946., Zakon o zaštiti općenarodne imovine i imovine pod upravom države 23. listopada 1946. i Zakon o davanju amnestije i pomilovanja 2. studenoga 1946., čime je nastupila djelomična kodifikacija kaznenog prava u tada još necjelovitom Krivičnom zakoniku.

Sasvim je razvidno da su se dva temeljna motiva za uništavanje i skrivanje kompromitirajuće dokumentacije od strane vlasti nalazila u činjenicama da je 1946. bilo neophodno potpuno odstraniti aktivnost „reakcije“ fizičkim, političkim i materijalnim eliminiranjem uz pokušaj rješavanja ekonomskih problema proširenjem državnog vlasništva kao važnog temelja proklamiranih revolucionarnih promjena, konfiskacijom imovine osoba koje su uglavnom okvalificirane kao ustaše, četnici i koljači. U samo dvije sudske presude od ukupno 15 Okružnog narodnog suda u Šibeniku izvršiteljima zlodjela je dokazana krivnja.

1. Luigi Giambatista Battigelli, pok. Ivana-Batiste, građevinski poduzetnik, nastanjen u Šibeniku, po nacionalnosti Talijan, civil. Okružni narodni sud u Šibeniku u vijeću sastavljenom od predsjednika Vicka Šprljana i članova sudskog vijeća Marka Brkića i Mira Jurage u kaznenom predmetu po optužnici javnog tužioca okruga Šibenik od 11. lipnja 1946. protiv osumnjičenog Luigija Giambatiste Battigellija presudio je 4. srpnja 1946. da je dotični kriv.⁴⁷⁶ Luigi Giambatista Battigelli je kriv zato što je u vrijeme talijanske okupacije Šibenika u razdoblju od 1941. do 1943. kao građevinski poduzetnik i vlasnik građevinskog poduzeća Battigelli Luigi i sin sagradio za talijanske vojne i civilne ustanove „*novi paviljon za zatvorene u Šibeniku sa prsobranom i bunkerima na ogradnom zidu istih zatvora, u kojem su paviljonu po izgradnji kao zatvorenici čamili naši rodoljubi i iz kojeg su upućivani na robiju, u internaciju i na strijeljanje, zatim kuhinju, praonicu, štale i druge bolničke zgrade tadašnjeg Ospedale civile u Šibeniku, koja je bolnica u stvari u glavnom služila za liječenje fašističkih ranjenika; za tal. kopnenu vojsku montirao vojničke barake u kasarni na Šubićevcu, a kasarni na bivšem igralištu „Radničkog“ u Crnici, u logoru na Sv. Križu, sve u Šibeniku, te cisternu na utvdjenjima na otoku Prviću, a za talij. mornaricu ogradni zid oko radio stanice u Mandalini*“. Dakle, da je tijekom rata privredno surađivao s neprijateljem izgrađivši za njega objekte koji su jačali njegovu ekonomsku snagu i ratni potencijal. Time je počinio kazneno djelo po Zakonu o krivičnim djelima protiv naroda i države, i to zločinstvo iz čl. 10. kažnjivo na osnovi istog člana te u vezi s čl. 1. i 2. Zakona o vrstama kazne. Osuđen je na kaznu djelomične konfiskacije brojne nepokretne imovine, sve izuzev jedne kuće, na isplatu troškova kaznenog postupka i na paušalni iznos od 500 dinara. Nezadovoljan ishodom presude, Luigi Giambatista Battigelli podnio je molbu za pomilovanje na osnovi čl. 1. Zakona o davanju amnestije i pomilovanja, čl. 3., 4. i 7. Zakona o Prezidijumu Narodne skupštine FNRJ i čl. 12. Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i poslovanja Prezidijuma Narodne

⁴⁷⁶ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. 1.-95., svezak 4., presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku po optužnici javnog tužioca okruga Šibenik u predmetu protiv Luigija Giambatiste Battigellija Stup 39/45. od 4. srpnja 1946., broj 143/46.

skupštine FNRJ, Prezidijumu Narodne skupštine FNRJ u Beogradu. Prezidijum Narodne skupštine FNRJ u Beogradu je na sjednici od 24. veljače 1947. donio odluku da se molba Luigija Giambatiste Battigellija za pomilovanje ne uvaži.⁴⁷⁷

2. Ante Friganović, pok. Vice, radnik, po nacionalnosti Hrvat, vojna osoba. Okružni narodni sud u Šibeniku u vijeću sastavljenom od predsjednika Radoslava Zorovića te članova sudskog vijeća Krste Badžima i Nikoleta Baranović presudio je 24. listopada 1946. da je Ante Friganović kriv što je 27. listopada 1941. u Šibeniku prokazao talijanskim vlastima „*drugove Belamarić Franu pok. Jere i sad pok. Lozić Dragu, kad su ovi nakon jedne izvršene akcije u gradu (likvidacije Antonija Scottona 11. listopada 1941., op.a.) uslijed progona fašista sklonuli u kuću njegove bake i to na način, da je odmah izašao vani i doveo sobom fašističku miliciju u namjeri, da pomenuti rodoljubi budu uhapšeni, to im nije uspjelo, jer su ovi na vrijeme napustili kuću; dakle je izvršio ratni zločin prokazivanja, koji je morao imati za posljedicu hapšenje*“.⁴⁷⁸ Zatim se navodi da je dao talijanskim vojnim vlastima u Šibeniku „*točan lični opis druga Belamarić Frane, na temelju čega je isti dana 25. XI. 1941. god. uhapšen, a nekoliko dana nakon što je isti bio uhapšen i zlostavljan, došao sa fašistima u zatvore radi prepoznavanja druga Belamarić Frane i tamo kazao da je Belamarić onaj, koji je dana 27. X.1941. bacao bombe na talijanske vojne kamione, a što je imalo za posljedicu da je drug Belamarić od Specijalnog suda za Dalmaciju osuđen na smrtnu kaznu, koja uslijed pomilovanja nije izvršena; dakle da je stavivši se u službu okupatora kao špijun izvršio ratni zločin prokazivanja, što je imalo za posljedicu osudu na smrt*“. Kao zadnja točka optužnice navodi se da je „*neustanovljenog dana augusta 1943 god. stupio u neprijateljske oružane formacije i baš u mornaričku antikomunističku bandu u Mandalini, a po kapitulaciji Italije otišao u Zadar i stupio u fašističku miliciju kao milicioner, iz Zadra otišao u Trst, gdje je ostao 8 dana, iz Trsta u Padovu, gdje je ostao više mjeseci, a zatim stupio u oružane formacije njemačke vojske i u tim formacijama sudjelovao u borbama sa savezničkom vojskom kod Ancone i Bologne do rasula njemačkih oružanih snaga; dakle je kao jugoslavenski državljanin u vrijeme rata stupio u neprijateljske vojne formacije u cilju pomaganja neprijatelja i zajedničke borbe s njima protiv svoje domovine*“. Nabrojanim radnjama je počinio kaznena djela protiv naroda i države iz čl. 3. t. 3. i 4. Zakona o krivičnim

⁴⁷⁷ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. 1.-95., svezak 4., odluka Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ u predmetu molbe za pomilovanje Luigija Giambatiste Battigellija od 24. veljače 1947., broj 15852.

⁴⁷⁸ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. 1.-95., svezak 4., presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku po optužnici javnog tužioca okruga Šibenik u predmetu protiv Ante Friganovića Stup 80/46. od 24. listopada 1946., broj J 537/46.

djelima protiv naroda i države, kažnjiva na osnovi čl. 4. istog zakona. Osuđen je na kaznu lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od 16 godina, kaznu konfiskacije imovine, zatim na gubitak svih političkih i građanskih prava osim roditeljskih u trajanju od pet godina te na plaćanje troškova kaznenog postupka i izvršenja kazne. Svjedočenje optuženoga na glavnoj raspravi uoči donošenja sudske presude bilo je sasvim proturječno navodima iz optužnice. Optuženi je iznio svoju obranu i svoju interpretaciju inkriminirajućih događaja prema kojoj on nije predvodio talijansku policiju prilikom hapšenja Belamarića i Lozića, te da ni jednog od njih nije prokazao, navodeći da su ga Talijani dva puta pozivali i ispitivali, ali da je on uvijek odgovarao da nije nikoga prepoznao, čime je u potpunosti porekao suočavanje s Franom Belamarićem u zatvorima. Zatim je naveo da je poslije kapitulacije Italije bio prisilno odveden u Zadar, a potom u Trst. Nakon toga je poslije kapitulacije Njemačke došao u Rim, gdje se prijavio jugoslavenskom konzulatu, jer se želio vratiti kući. Nezadovoljan presudom Okružnog narodnog suda u Šibeniku Ante Friganović je podnio molbu za pomilovanje Prezidijumu Sabora NR Hrvatske koju je predsjedništvo na sjednici održanoj 21. studenoga 1947. u potpunosti odbilo.⁴⁷⁹

3. Dr. Ivan Rikard Ivanović, pok. Ivana, industrijalac, po nacionalnosti Židov, civil; 4. Jelka Maučević, po nacionalnosti Hrvatica, civil. Prema dostupnoj nepotpunoj fragmentiranoj arhivskoj građi dio suđenja dr. Ivanu Rikardu Ivanoviću, vlasniku i osnivaču tvornice aluminijske u Lozovcu i njegovoj supruzi Jelki Maučević odvijao se pred Okružnim narodnim sudom u Šibeniku u drugoj polovini 1946.⁴⁸⁰ Obrazloženje optužnice je da su njih dvoje tijekom rata privredno surađivali s neprijateljem i okupatorom stekavši na taj način za sebe i svoju obitelj financijsku korist dok je narod krvario u borbi s okupatorom. Te tvrdnje nisu imale nikakvo uporište u stvarnosti, a time ni u materijalnom kazneno-procesnom pravu (nego su dio promidžbe čiji je cilj bio da se u očima naroda opravda donošenje osuđujuće presude) prvenstveno iz razloga što je tijekom Drugog svjetskog rata tvornica raznim diverzijama u kojima je razbijena hala ljevaonice onesposobljena za rad, te je 31. siječnja 1943. potpuno prestala s radom. Istovremeno je dr. Ivan Rikard Ivanović u vrijeme vlasti NDH duži period boravio u zatvoru. Okružni narodni sud u Šibeniku u namještenom sudskom postupku u kojemu je kazna odlučena unaprijed osudio je dr. Ivana Rikarda Ivanovića i Jelku Maučević

⁴⁷⁹ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. 1.-95., svezak 4., odluka Prezidijuma Sabora NR Hrvatske u predmetu molbe za pomilovanje Ante Friganovića od 21. studenoga 1947., broj Pom 812/47.

⁴⁸⁰ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 754.-1500., svezak 5., kutija 6., okružnice br. J. 1536.-1700., svezak 6 i 7, kutija 7., dva djelomično sačuvana i nepotpuna fragmentirana dopisa o dijelu suđenja koje je vodio Okružni narodni sud u Šibeniku dr. Ivanu Rikardu Ivanoviću, vlasniku i osnivaču tvornice aluminijske u Lozovcu, i njegovoj supruzi Jelki Maučević, bez broja.

na kaznu prisilnog rada, konfiskaciju imovine i gubitak građanskih prava. Konfiscirana tvornica u Lozovcu 31. listopada 1946. registrirana je kao državno poduzeće pod nazivom Tvornica glinice i aluminijska Lozovac.

5. Vjekoslav Ivanišević, građevinski poduzetnik, po nacionalnosti Hrvat, civil; 6. Vladimir Šore, građevinski poduzetnik, po nacionalnosti Hrvat, civil. Specifičnost ovog sudskog procesa jest nedostatak arhivske građe o njemu. Naime, arhivski dokumenti koji su svjedočanstvo o tijeku i konačnom ishodu suđenja nepotpuni su u smislu da oмот spisa predmeta postoji i na njegovoj se prednjoj strani nalazi rukopisom napisan datum saslušanja i donošenja presude s važnijim zaključcima.⁴⁸¹ No, u oмотu spisa nema. U periodičkoj publikaciji *Slobodna Dalmacija* čija je uređivačka koncepcija bila horizontalna svjetonazorskom političkom, ideološkom i tematskom pogledu tadašnje vlasti, spomenuti sudski proces popraćen je s tri članka koji su narodnim masama populistički eksplicirali aktivnosti i tijek suđenja.⁴⁸² Iz njih je razvidno da su u zajedničkom sudskom procesu protiv Ivaniševića i Šore, čiji se završni dio odvijao pred Okružnim narodnim sudom u Šibeniku (preliminarne istražne radnje i ispitivanja provedeni su u Splitu) od druge polovine prosinca 1946. do 24. prosinca 1946. kada je donesena presuda, ta dvojica građevinskih poduzetnika su optužena da je njihova građevinska tvrtka 1941. nakon dolaska Talijana u Šibenik nastavila s gradnjom tvornice La Dalmatienne u Šibeniku. Uz to, Okružni narodni sud u Šibeniku Vladimira Šoru nije inkriminirao samo zato što je neprijatelju stavio na raspolaganje svoju stručnu spremu i imovinu, nego i zato što je bio u tijesnim odnosima s okupatorom. U optužnici se navodi da je u lipnju 1941. Šore talijanskoj policiji uputio pismo u kojem su denuncirani radnici koji su bili pristaše NOP-a i NOB-e da stvaraju razne odbore unutar gradilišta tvornice i nagovaraju preostale radnike na štrajk. Na saslušanju 20. prosinca 1946. pred Okružnim sudom u Šibeniku Vladimir Šore je iznoseći svoju obranu po svim točkama optužnice obrazložio da on nije znao za upućeno pismo. Zatim je rekao da nakon dolaska Talijana njihova tvrtka apsolutno više ništa nije gradila u tvornici La Dalmatienne u Šibeniku. Potom je naveo da je zbog učestalih štrajkova radnika koji su izbijali u tvornici La Dalmatienne u Šibeniku, a za koje je fašistička vlast optuživala njega osobno, u srpnju 1941. bio kod fašističkog vođe Alačevića kako bi nastojao sa sebe skinuti, kako je Šore rekao, neopravdane inkriminacije. Nadalje se u optužnici navodi da je Ivaniševićeva i Šorina

⁴⁸¹ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 754.-1500., svezak 5., kutija 6., oмот spisa u sudskom kaznenom postupku protiv Vjekoslava Ivaniševića i Vladimira Šore, bez broja.

⁴⁸² *Slobodna Dalmacija*, broj 595., 22. prosinca 1946., članak „Nastavak procesa optuženim građevinskim poduzetnicima V. Šore i inž. V. Ivaniševiću u Šibeniku“, str. 2.

građevinska tvrtka na gradilištu tvornice La Dalmatienne u Šibeniku eksploatirala radnike tjerajući ih da za iznos od 20 lira rade 14 sati dnevno. Pošto su se radnici pobunili protiv takvih nehumanih uvjeta rada smatrajući da su eksploatirani, u optužnici se navodi da ih je Ivaniševićeva i Šorina građevinska tvrtka kažnjavala vrlo visokim novčanim kaznama i dovodila karabinjere koji su radnike prisiljavali na predaniji rad. Optuženi Vjekoslav Ivanišević iznoseći svoju obranu iskazao je da je njihova građevinska tvrtka sagradila pet tvorničkih zgrada unutar tvorničkog postrojenja tvornice La Dalmatienne u Šibeniku tijekom talijanske okupacije. Rekao je da sa sebe skida svaku odgovornost kad je riječ o prijavljivanju radnika fašističkim vlastima i maltretiranju, te naveo da je njihova tvrtka izvodeći te radove zaradila 600 tisuća lira. Nakon toga je i Šore promijenio svoj prvotni iskaz navodeći da je njihova zajednička tvrtka zaista dovršila gradnju tvorničkih zgrada unutar postrojenja tvornice La Dalmatienne u Šibeniku tijekom talijanske okupacije.

Optužnica je spomenutu dvojicu građevinskih poduzetnika teretila i da je istovremeno s izgradnjom tvorničkih postrojenja u tvornici La Dalmatienne u Šibeniku njihova građevinska tvrtka gradila tunel u Imotsko-bekijskom polju. Očitujući se o toj točki optužnice Šore je izjavio da su radovi na spomenutom projektu počeli u vrijeme Kraljevine Jugoslavije i da je nakon njezine kapitulacije tvrtka tražila od NDH likvidaciju posla. No, dodao je da su se nakon nekog vremena ipak sporazumjeli s Ministarstvom prometa i javnih radova NDH da se započeti projekt i radovi nastave. Samo tri dana nakon prvog saslušanja i prve sudske rasprave sudski proces (koji se vodio na temelju neprecizne i formalno nepotpune optužnice u kojoj je najviše bio deficitaran i iscrpljen sadržaj zakonsko-pravne problematike) nastavio se još intenzivnije održavanjem drugog saslušanja i druge sudske rasprave 23. prosinca 1946. Na njima je javni tužilac okruga Šibenik imao zadatak da navode iz optužnice potkrijepi dokazima izvedenim saslušanjem svjedoka. Prvi svjedok optužbe protiv Ivaniševića i Šore, Lovro Kurbaska, koji je bio knjigovođa Ivaniševićeve i Šorine građevinske tvrtke u svom je iskazu optužio Ivaniševića za eksploataciju radne snage, koju je njihova tvrtka provodila cijelo vrijeme talijanske okupacije na obje spomenute lokacije, na gradilištu tvornice La Dalmatienne u Šibeniku i na gradilištu tunela u Imotsko-bekijskom polju. Uz to je svjedok Kurbaska izjavio da je Ivanišević naredio da se napiše spomenuto pismo fašističkoj policiji u kojem je nekolicina radnika bila denuncirana kao pokretači štrajka, zbog čega je uslijedila intervencija karabinjera. Ivanišević je kategorički opovrgnuo da je imao ikakve veze sa spomenutim pismom. No, svjedok Kurbaska je ustrajao u tvrdnji da je on osobno napisao to pismo po izričitom Ivaniševiću nalogu te da je kao zaposlenik tvrtke bio prisiljen to učiniti.

Nije naveo konkretne načine prisile zbog kojih je navodno morao napisati spomenuto pismo. A sasvim je razvidan jedan proturječni i kontradiktorni detalj koji potkrepljuje gore navedenu tvrdnju da se sudski proces vodio na temelju neprecizne i formalno nepotpune optužnice u kojoj je najviše bio deficitaran i iscrpljen sadržaj zakonsko-pravne problematike. Naime, optužnica koju je sastavio javni tužilac okruga Šibenik nije sadržajno odgovarala svjedočenju prvog svjedoka optužbe koje je isti javni tužilac okruga Šibenik izveo kao dokazni materijal koji inkriminira Ivaniševića i Šoru. Dakle, sporno i kontradiktorno je to što je u optužnici Šore inkriminiran kao autor i pošiljatelj spomenutog pisma, dok prvi svjedok optužbe sasvim kontradiktorno optužnici inkriminira Ivaniševića kao naredbodavca i pošiljatelja spomenutog pisma čiji je sadržaj navodno denuncirao radnike koji su u tvornici La Dalmatienne bili pristaše NOP-a i NOB-e. Nadalje, Kurbaska je izjavio da su po Ivaniševićevu nalogu sastavljeni fiktivni popisi navodeći, primjerice, situacije kada je na gradilištu bilo stvarno prisutno 150 radnika, a na fiktivnom popisu ih je bilo 300, kao i to da su nadzorna tijela NDH na gradnji tunela u Imotsko-bekijskom polju darivana hranom, mašću i uljem. Ivanišević je odgovarajući na ove inkriminacije iznio da su kalkulacije pravljene isključivo sa stvarnim radnicima, te da ne smatra da je darivanje hrane, masti i ulja u tim trenucima predstavljalo bilo kakav oblik nedopuštenog djelovanja u smislu koruptivnih radnji. Drugi svjedok optužbe protiv Ivaniševića i Šore, Frane Belamarić, kojega je talijanski fašistički sud u Šibeniku osudio na smrt strijeljanjem, izjavio je da su uvjeti pod kojima su radnici radili 1941. kada je i on radio bili izrabljivački te da nije postojao niti jedan trenutak u kojem se radnik mogao odmoriti. Nakon toga sasvim kontradiktorno navodi da su radnici imali samo pola sata odmora koji je počinjao u 12 sati. Nadalje Belamarić navodi da su Ivanišević i Šore krajnje represivno postupali s radnicima koji su tražili povišenje nadnica. Odgovarajući konkretno na Belamarićeve inkriminacije, Ivanišević navodi da on nije brutalno postupao s radnicima i da njihova tvrtka nije bila ovlaštena da povisi nadnice, jer su oni u Šibeniku radili za račun tvornice La Dalmatienne, iako je bilo u njihovu interesu da se radnicima povise nadnice zato što bi imali postotak od njih.⁴⁸³

Okružni narodni sud u Šibeniku 24. prosinca 1946. donio je osuđujuću presudu u procesu protiv građevinskih poduzetnika Ivaniševića i Šore kojom je Vjekoslav Ivanišević osuđen na šest godina prisilnoga rada i konfiskaciju cjelokupne imovne. Vladimir Šore je osuđen na sedam godina prisilnoga rada, konfiskaciju cjelokupne imovine i na tri godine gubitka

⁴⁸³ *Slobodna Dalmacija*, broj 596., 24. prosinca 1946., članak „Svjedoci teško terete optuženog Šoru i Ivaniševića“, str. 2.

temeljnih ljudskih prava. Obojica su osuđeni na plaćanje troškova kaznenog postupka i paušalnog iznosa po 5000 dinara.⁴⁸⁴ Iz kratkotrajnog tijeka ovog sudskog procesa razvidno je da je ovaj kazneni postupak kao interakcija tijela kaznenog progona s ovlaštenjima proizašlim iz državnog kaznenopravnog mehanizma na kažnjavanje osobe imao isključivu tendenciju narušavanja osobnih prava i slobode pojedinca.

To je sagledivo u problematici i implikacijama efikasnosti kaznenog postupka u kojem se provodila osvetnička klasna borba koja je krajnja rezultanta i vrhunac ostvarivanja i uspostavljanja subjektivnog identiteta optužbe i presude.

Ukupnom komparativnom klasifikacijom i analizom presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku iz 1946. uočava se da je od ukupnog broja osuđenih presudama Okružnog narodnog suda u Šibeniku 1946. na području grada Šibenika bilo 3 puta više osuđenih na smrtnu kaznu u odnosu na osuđene na zatvorske kazne, prisilni rad, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju cjelokupne imovine.⁴⁸⁵ Od šest osoba koje su osuđene na zatvorske kazne, prisilni rad, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju imovine po nacionalnoj strukturi 66.6% su Hrvati, 16.6% Talijani i 16.6% Židovi. Od 18 osuđenih na kaznu smrti 94.4% su po nacionalnosti Hrvati i 5.5% Srbi. Od šest osuđenih na zatvorske kazne, prisilni rad, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju imovine po spolnoj strukturi 83.3% su muškarci, a 16.6% su žene. Od 18 osuđenih na kaznu smrti 94.4% su muškarci i 5.5% žene.

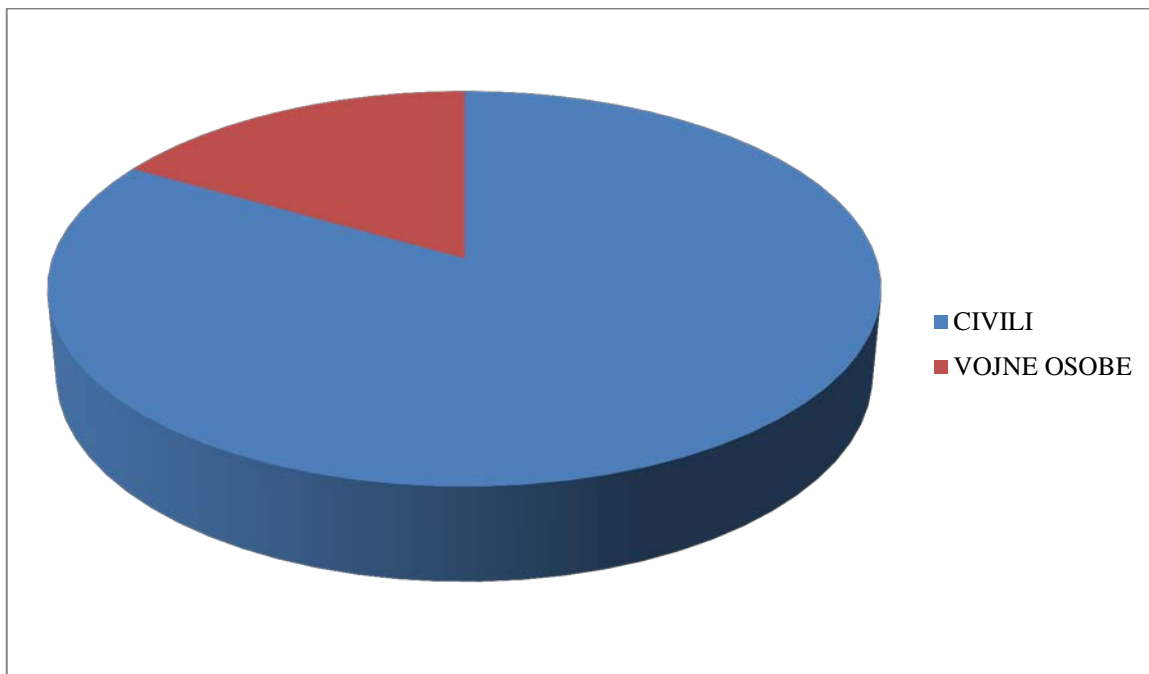
Korelacijskom analizom u odnosu na dobivene statističke rezultate iz prethodnih poglavlja 6. Klasifikacija partizanskih zločina iz 1944. godine na području grada Šibenika, potpoglavlja 6.1. Društvena struktura žrtava, 8. Klasifikacija partizanskih zločina iz 1945. godine na području grada Šibenika, potpoglavlja 8.1. Društvena struktura žrtava i poglavlja 10. Klasifikacijom partizanskih zločina iz 1946. na području grada Šibenika posebno je utvrđen

⁴⁸⁴ *Slobodna Dalmacija*, broj 597., 25. prosinca 1946., članak „Osuda u procesu protiv građevinskih poduzetnika Šore-Ivanišević“, str. 2.

⁴⁸⁵ HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 2.1.15. Kartoni žrtava s područja Šibensko-kninske županije (kutije: 302. i 319.), HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650., HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. 1.-95., HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 754.-1500., HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 1536.-1700., HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 1821.-1917. U kojima je 6 osoba osuđeno na zatvorske kazne, prisilni rad, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju cjelokupne imovine s onim najrigoroznijim presudama u kojima je 18 osoba osuđeno na kaznu smrti te su uz smrtnu kaznu osuđene i na gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju cjelokupne imovine, od kojih je 11% likvidiranih likvidirano bez prethodnog donošenja pravomoćne sudske presude (o osuđenima na kaznu smrti detaljnije u sljedećem potpoglavlju 10.1. Društvena struktura žrtava).

smjer i jakost statističkih rezultata jedne dobivene varijable iz potpoglavlja 10. 1. Društvena struktura žrtava koja nije u linearnom odnosu s ostalim dobivenim statističkim varijablama iz nabrojanih poglavlja i potpoglavlja i ne predstavlja uzročno-posljedični odnos među promatranim pojavama. Diferencija sinteze analize zahtijeva multiperspektivno i višedimenzionalno razmatranje jer dobiveni statistički rezultati ukazuju da od 18 osoba osuđenih na kaznu smrti, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju imovine prema društvenoj strukturi 61% su vojne osobe, 22 % nepoznato i 16.6% civili (grafički prikaz na kraju poglavlja 10.1. Društvena struktura žrtava). Ostali dobiveni statistički rezultati u nabrojanim poglavljima koji se odnose na društvenu strukturu oštećenih pri počinjenju partizanskih likvidacija su suprotni. Reverzibilni su u smislu omjera civila i vojnih osoba kao žrtava. Problemski to može primarno ukazivati na još veće razmjere prikrivanja i relativiziranja ekstremnog nasilja prema civilima koje je komunistička nomenklatura trebala prikrivati kako bi zadržala međunarodni legitimitet, kvalificirajući tako mnoge osuđene kao ustaše, četnike i ostale vojne neprijatelje koji su zakonski osuđeni na zaslužene kazne. Sekundarno može ukazivati na to da su na području grada Šibenika u osvetničkom zanosu krajem 1944. i punom zamahu revolucionarne borbe 1945. likvidirani gotovo svi nepoćudni civili te je 1946. uslijedila latentna borba lokalnog režima protiv malobrojnih ostataka preživjelih pripadnika poraženih vojski u Drugom svjetskom ratu.

Grafikon 5. Društvena struktura „narodnih neprijatelja“ s područja grada Šibenika koji su osuđeni presudama Okružnog narodnog suda u Šibeniku 1946. na kazne prisilnog rada, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju imovine.

Izrada autorice prema arhivskim izvorima iz:

HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br.1.-95.

HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 754.-1500.

10.1. Društvena struktura žrtava

1. Mijo Štrkalj, pok. Paške, po nacionalnosti Hrvat, vojna osoba. Javni tužilac okruga Šibenik u optužnici od 20. listopada 1945. tuži Miju Štrkalja da je: „a) u vrijeme rata stupio u ustaške vojničke formacije, koje su pomagale okupatora i borile se protiv našeg naroda, zatim b) da je neustanovljenih dana kao ustaša učestvovao u borbama kod Dubice i kao stražar ustaški sprovodio na rad ljude internirane u Jasenovačkom logoru i služio u ustaškoj satniji u Jasenovcu, koja je zlikovački postupala prema interniranim ljudima, dakle bio pomagač masovnih ratnih zločinštava u zloglasnom jasenovačkom logoru“.⁴⁸⁶ Time je počinio kaznena djela protiv naroda i države u smislu čl. 3. t. 3. i čl. 4. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države. U svom iskazu Mijo Štrkalj je priznao da je dobrovoljno stupio u ustaše i da je bio službenik koncentracijskog logora Jasenovac, kao i da je sudjelovao u borbama kod Dubice kao ustaški vojnik. U cijelosti je negirao tvrdnje da je kao stražar sprovodio internirane ljude na rad. Okružni narodni sud u Šibeniku ni u jednom segmentu nije preispitao i uvažio navode iz iskaza Mije Štrkalja nego ga je presudom od 29. prosinca 1945. osudio na kaznu smrti strijeljanjem i trajan gubitak građanskih i političkih prava.⁴⁸⁷ Protiv te presude Okružnog narodnog suda u Šibeniku od 29. prosinca 1945. Mijo Štrkalj je podnio žalbu 11. siječnja 1946. u kojoj je naveo da je kao ustaša bio u Jasenovcu u svojstvu novaka, gdje se učio vježbati, te da nije bio u logoru i da tamo nije obavljao nikakvu službu.⁴⁸⁸ U noći sa 17. na 18. veljače 1946. Mijo Štrkalj je zajedno s 2. Antom Ivićem, Ivanov, po nacionalnosti Hrvat, nepoznato je li civil ili vojna osoba, pobjegao iz zatvorske ćelije šibenskog zatvora u kojoj su boravili s još tri osuđenika na smrtnu kaznu. Iz zapisnika Gradskog opunomoćstva OZN-e Šibenik koji sadrži samo jednu rečenicu, a upućen je javnom tužiocu za okrug Šibenik o ubojstvu Mije Štrkalja 23. travnja 1946. (slika 20.)⁴⁸⁹ razvidno je da je ubojstvo izvedeno u periodu dok još nije bilo doneseno rješenje Okružnog narodnog suda u Šibeniku u vezi žalbe Mije Štrkalja koju je on uputio Okružnom narodnom sudu u Šibeniku 11. siječnja 1946. protiv

⁴⁸⁶ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650., svezak 2., optužnica javnog tužioca okruga Šibenik upućena 20. studenoga 1945. Okružnom narodnom sudu u Šibeniku protiv Mije Štrkalja u predmetu KO 379/45- Kto 101/45., bez broja.

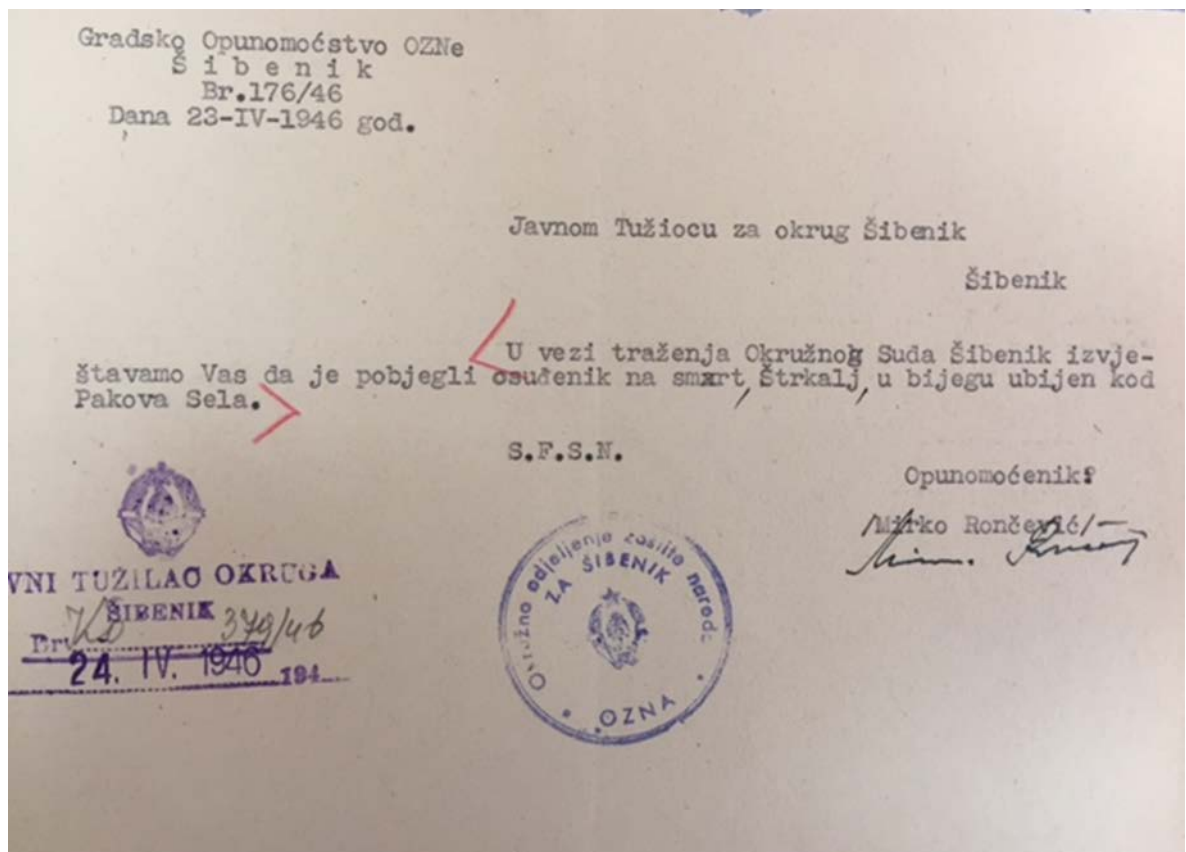
⁴⁸⁷ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650., svezak 2., presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku po optužnici javnog tužioca okruga Šibenik u predmetu protiv Mije Štrkalja K 129/45. od 29. prosinca 1945., bez broja.

⁴⁸⁸ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650., svezak 2., žalba Mije Štrkalja protiv presude Okružnog narodnog suda u Šibeniku upućena 11. siječnja 1946., broj K 129/45.

⁴⁸⁹ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650., svezak 2., zapisnik Gradskog opunomoćstva OZN-e Šibenik javnom tužiocu za okrug Šibenik o ubojstvu Mije Štrkalja od 23. travnja 1946., broj 176/46.

presude Okružnog narodnog suda u Šibeniku od 29. prosinca 1945. Ovakvo nelegitimno djelovanje lokalnih represivnih tijela koja su izvršila ubojstvo Mije Štrkalja dok je kazneni sudski proces i postupak trajao, tj. nije bio okončan pravomoćnom sudskom presudom ili rješenjem, u pogledu zaštite ljudskih prava predstavlja veliku procesnu povredu na štetu optuženika. Zapravo time predstavlja i veliki nedostatak s motrišta kaznenog procesa i postupka čiji su limiti bili sadržani u konceptima i teorijama identifikacije prava i politike općeg društvenog dobra i društvene opasnosti, kritičnih pukotina pravnog sustava kumulirajući političku motivaciju u podlozi suđenja gdje se ocrtava jasna intencija eliminacije političkih protivnika lokalnog komunističkog režima.

Slika 20. Zapisnik Gradskog opunomoćstva OZN-e Šibenik javnom tužiocu za okrug Šibenik o ubojstvu Mije Štrkalja.

Izvor: HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650., svezak 2.

3. Milan Škiljo, Ivanov, po nacionalnosti Hrvat, vojna osoba. Okružni narodni sud u Šibeniku u vijeću sastavljenom od predsjednika Vicka Šprljana te članova Marije Šubašić i Jose Višnjića presudio je 11. lipnja 1946. da je Milan Škiljo kriv što je otišao na službu u koncentracijski logor u Jasenovcu kao ustaški vojnik 2. satnije I. ustaške bojne, gdje je ostao na službi sve do kapitulacije Njemačke u svibnju 1945. „*Dakle, da je kao jugoslavenski državljanin dobrovoljno stupio u naoružane vojničke formacije sastavljene od jugoslavenskih državljana u cilju zajedničke borbe sa neprijateljem protiv svog naroda.*“⁴⁹⁰ Nadalje se u presudi navodi da „*je u vremenu od dolaska u Jasenovac (maj 1942) pa do decembra 1943. godine, kao ustaša 4. satnije I. bojne vršio stražarsku službu u samom logoru i to nad internircima koji su pripadali tzv. grupi ekonomije, kao i mjestima gdje je ta grupa radila, kad u decembru 1943. godine, premda, prema vlastitom uvjerenju dovoljno nesposoban, ali zato veoma povjerljiv, postaje nadzornikom rada koji su obavljale žene u polju i logoru, s pravima da internirane kažnjavaju batinama, oduzimanjem hrane i predlaže najteže disciplina kazne - što je činio, na kojoj dužnosti ostaje sve do povlačenja ustaških formacija i raspuštanja logora, usljed nadiranja NOV-e; dakle da je za vrijeme okupacije postao službenik koncentracionih logora i nečovječno postupao s internircima*“. Naposljetku se navodi da je „*kao službenik koncentracionog logora učestvovao u mnogim zločinima izvršenim u logoru Jasenovac, u kojem od 1942 -1945 godine - dok je tamo služio - izgubilo živote nekoliko stotina hiljada ljudi, žena i djece, a mnogi izmučeni, isprebijani i izgladnjeli, tako da je među ostalim prisustvovao vješanju dvadesetorice interniraca, koji su navodno bili upleteni u jednu ilegalnu organizaciju u logoru, te tri dana poslije toga sudjelovao u njihovom pokopanju; da je kao nadglednik rada žena učestvovao zajedno s ustašicom Maricom Žabek u odabiranju žena, koje bi kasnije bile ubijene; da bi dolazio na Gradinu gdje su dovodili logoraše i tu ih ubijali i bacali u rijeku; da je u danima, kad se približavao front Jasenovcu prebacio jednu veću grupu interniraca iz Lonja u Sisak, gdje su kasnije bili ubijeni, dakle da je za vrijeme okupacije kao ogranak terorističkog aparata učestvovao u izvršenju ratnih zločina masovnih ubijstava u logorima*“. Spomenutim radnjama Milan Škiljo je počinio kaznena djela zločina protiv naroda i države iz čl. 3. t. 3. i 4. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države kažnjiva na osnovi čl. 4. istog zakona te je osuđen na kaznu smrti strijeljanjem, na trajan gubitak građanskih i političkih prava i na isplatu troškova kaznenog postupka, izvršenja kazne i paušalnih iznosa. Optuženik je u svoju obranu iznio da

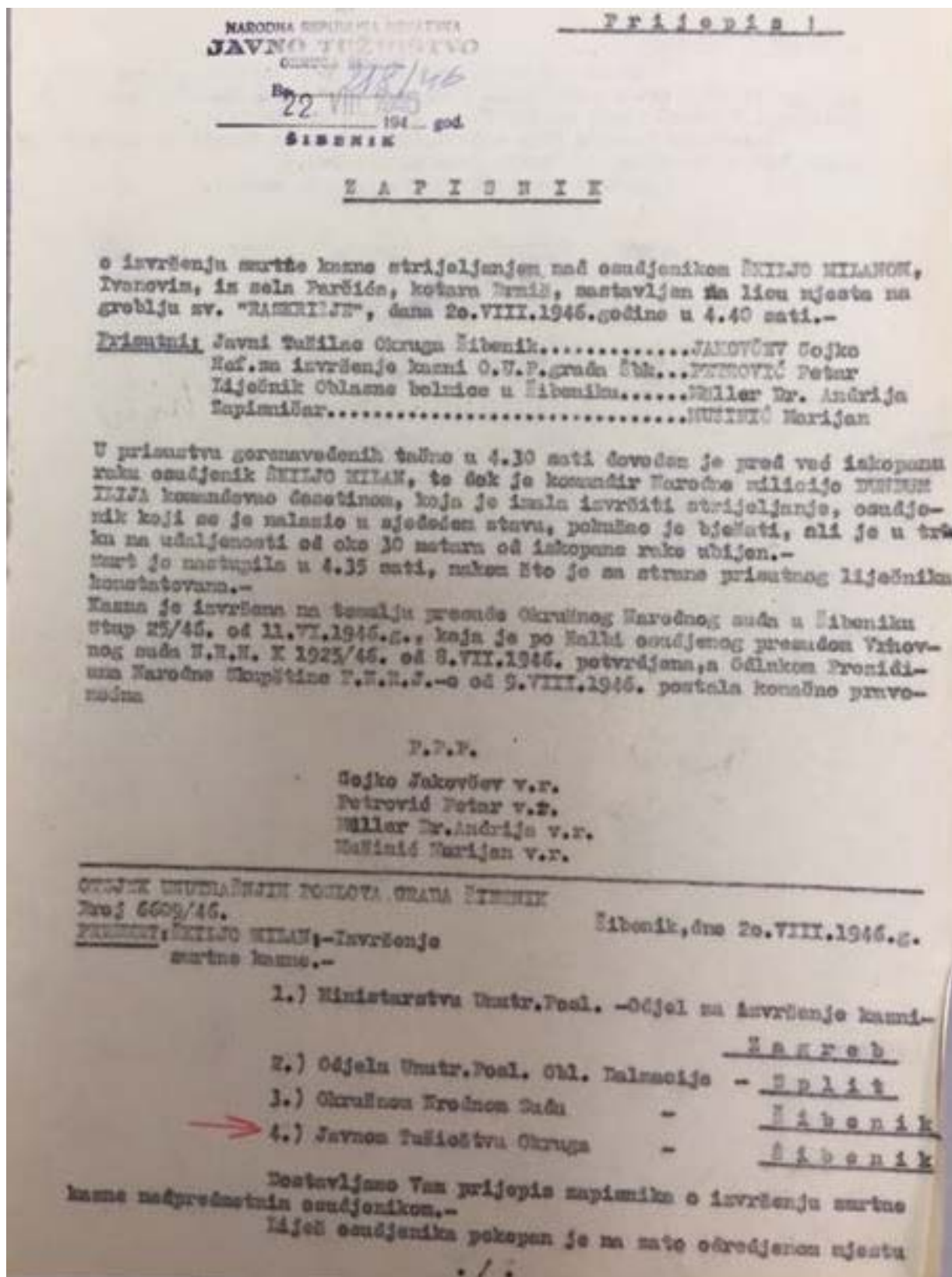
⁴⁹⁰ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. 1.-95., svezak 4., presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku po optužnici javnog tužioca okruga Šibenik u predmetu protiv Milana Škilje Stup 25/46. od 11. lipnja 1946., broj 599/46.

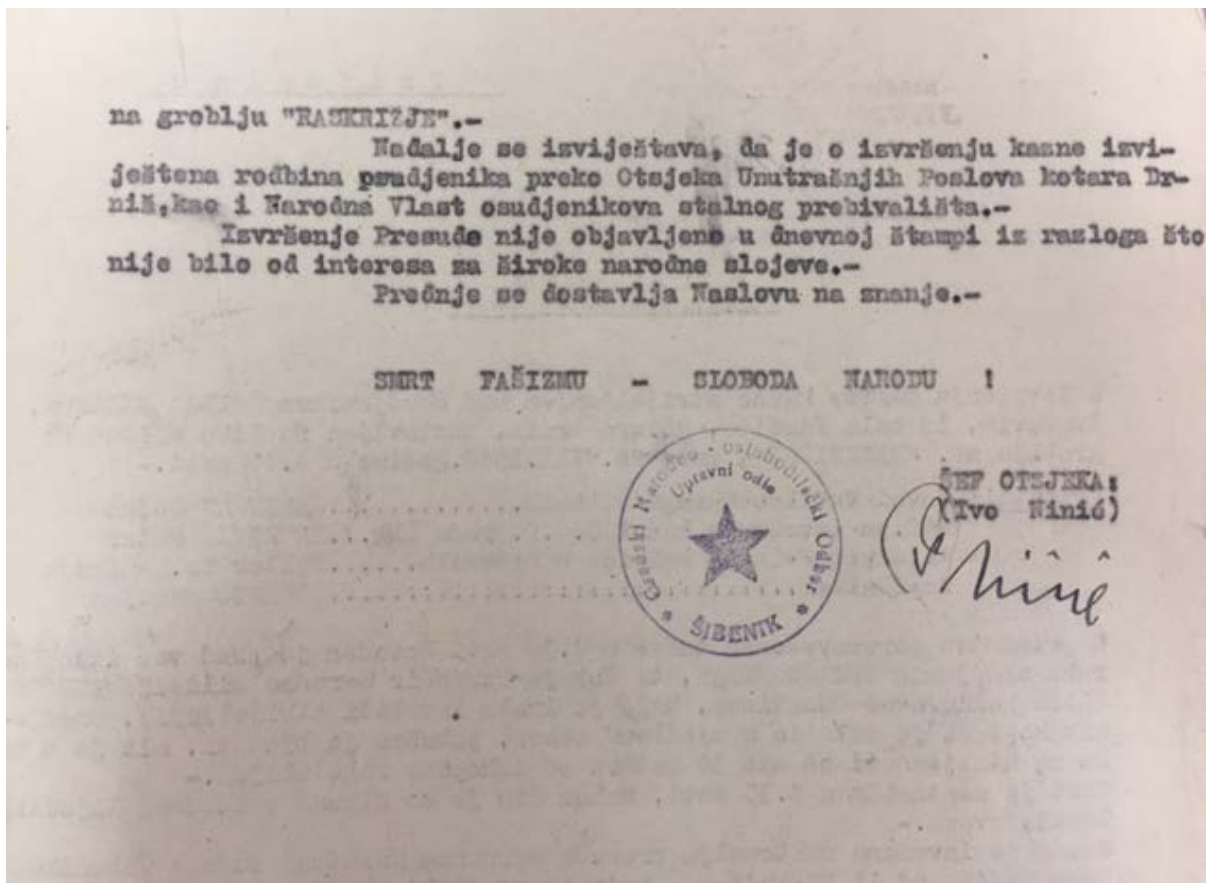
je istina da je bio nadglednik rada žena, da je neke i tukao, ali isključivo one koje su mu se činile kao prostitutke, te da im je za kaznu uskraćivao obrok hrane, ali da je to radio vrlo rijetko. Naveo je da on nikoga nije ubio niti da je bio prisutan kada se ubijalo, izuzev opisanog događaja kada su bila vješana dvadesetorica, a da je to morao kao službenik koncentracijskog logora, kao i svi logoraši, jer je naredba viših instanci bila da svi moraju doći gledati, pa je tako i on kao nadglednik rada žena morao dovesti sve logorašice iz svog odjeljenja da gledaju. Kao dokaz da on osobno nije učinio nikakvo zlo, optuženik je naveo da niti jedna žena iz njegove radne grupe nije bila ubijena te da radi dokazivanja te tvrdnje sud kao svjedoka pozove i sasluša Miju Sovulja. Sud nije uvažio optuženikovu obranu niti je pokušao uzeti u obzir njegove tvrdnje, barem kao djelomično istinite, unatoč tome što u materijalnom i fizičkom smislu nije dokazano, a niti je postojao zatvoreni krug indicija koje bi u nedostatku konkretnijih dokaza Miju Štrkalja izravno povezivale s izvršenjem spomenutih zločina. To je vidljivo iz jednog od spornih događaja u optužnici, provođenju grupe logoraša iz Lonje u Sisak: „*Zaista se ne može tačno utvrditi da li je baš optuženik učestvovao u toj likvidaciji (...)*“. Protiv presude Okružnog narodnog suda u Šibeniku Milan Škiljo podnio je žalbu Vrhovnom sudu NR Hrvatske koji je 8. srpnja 1946. u vijeću sastavljenom od predsjednika Ivana Rukavine te članova dr. Slavka Birca i Ivana Pirkera donio presudu da se ne uvažava žalba Milana Škilje.⁴⁹¹ Nezadovoljan presudom Vrhovnog suda NR Hrvatske Milan Škiljo je podnio molbu za pomilovanje Prezidijumu Narodne skupštine FNRJ u Beogradu koji je na sjednici održanoj 9. kolovoza 1946. donio odluku da se molba za pomilovanje Milana Škilje ne uvažava.⁴⁹²

⁴⁹¹ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. 1.-95., svezak 4., presuda Vrhovnog suda NR Hrvatske u predmetu žalbe na presudu Okružnog narodnog suda u Šibeniku u kaznenom predmetu protiv Milana Škilje od 8. srpnja 1946., broj nečitko napisan.

⁴⁹² HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. 1.-95., svezak 4., odluka Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ u Beogradu u predmetu molbe za pomilovanje Milana Škilje od 9. kolovoza 1946., broj 11171/46.

Slika 21. Zapisnik o izvršenju smrtne kazne strijeljanjem na groblju Raskrižje u Šibeniku nad osuđenikom Milanom Škiljom 20. kolovoza 1946.

Izvor: HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. 1.-95., svezak 4.

4. Ilija Prnjak pok. Mate, po nacionalnosti Hrvat, nepoznato je li civil ili vojna osoba. Okružni narodni sud u Šibeniku ga je osudio na kaznu smrti 14. siječnja 1946.⁴⁹³ Nakon toga je i Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača proglasila Iliju Prnjaka zločincem.⁴⁹⁴ U kvalifikaciji zločina navodi se da je Ilija Prnjak vršio „*zlostavljanje građanski lica i sistematski teror*“. U opisu i pojedinostima zločina navodi se da je Ilija Prnjak koji je obnašao dužnost zapovjednika ustaškog redarstva izudarao Matiju Prnjak neutvrđenog dana u kolovozu 1942. zato što je Matija upalila svjetlo u svojoj kući, čime je prekršila tada važeću naredbu vlasti NDH o zamračenju poslije 20 h.

⁴⁹³ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. 1.-95., svezak 4., dopis Odjela unutarnjih poslova Grada Šibenika javnom tužiocu okruga Šibenik od 24. veljače 1946., broj Pov 151/46.

⁴⁹⁴ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 1536.-1700., svezak 6. i 7., kutija 7., odluka Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača o zločincu Iliji Prnjaku, Zh broj J 1590/46, broj 2649.

5. Stevan Radić, po nacionalnosti Hrvat, nepoznato je li civil ili vojna osoba.⁴⁹⁵

6. Špiro Marić, po nacionalnosti Hrvat, civil.⁴⁹⁶

Presudama Okružnog narodnog suda u Šibeniku osuđeno je na kaznu smrti i strijeljano 15. prosinca 1946. na groblju Raskrižje u Šibeniku⁴⁹⁷ osam pripadnika četničkog odreda njemačke vojno-policijske jedinice Konrad-Einheit koja se nalazila u Zablaću.⁴⁹⁸

U pojedinačnim poimeničnim odlukama Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u pojedinostima o zločinu navodi se da je u nizu teških zločina koje su počinili Nijemci i četnici Draže Mihailovića najteži zločin masovni pokolj, palež, silovanje, zlostavljanje i pljačka koji su počinjeni u Sv. Vidu u Šibeniku polovinom lipnja 1944. „14. VI. 1944. u rano jutro krenuli su zablacki četnici, pod komandom svoga rukovodioca „Fritza“ na teren sv. Vida, u namjeri da se provokacijama dočepaju odbornika narodne vlasti Stipe Panjkote i da ispitaju teren za daljnje akcije. Stupajući u koloni četnici su naišli na studenta Panjkotu Franu, koga je „Fritz“ bez ikakva razloga na mjestu ubio. Zatim su, prikazujući se kao partizani, učinili da ih Lambaša Krste, koji je naivno povjerovao da imade pred sobom partizane, povede k odbornikovoj kući. No ovoga nisu našli kod kuće. Tada su se četnici otkrili te su Rakić Radoslav i Ljubekov Aleksandar ubili Lambašu, a svi skupa opljačkali Panjkotu, slijede dvije riječi nerazumljivo napisane, uzevši im raznog jestiva i odjevnih predmeta.“ Nakon detaljnog opisa i kvalifikacije ovog zločina, naposljetku se navode opis i kvalifikacija drugog, još krvavijeg zločina koji je izvršen tri dana poslije, 17. lipnja 1944., u neposrednoj blizini šibenskog mosta u kojem su sudjelovali njemački vojnici 893. pješadijskog puka, četnici skradinske brigade i zablacki četnici. U ovom zločinu su ubijeni starci Vice i Duma Vudrag, zatim Stana Vudrag, Milka Vudrag i njezino četvero djece u dobi između šest godina i deset mjeseci te Tona Vudrag. Prema navodima sudionika, ubojstva je počinio četnik Stipe Sandrk „ali je vrlo vjerojatno da su i drugi saučesnici uzeli u tome

⁴⁹⁵ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. 1.-95., svezak 4., dopis Odjela unutarnjih poslova Grada Šibenika javnom tužiocu okruga Šibenik od 24. veljače 1946., broj Pov 151/46.

⁴⁹⁶ Ibidem.

⁴⁹⁷ HR-DAST-409, SUP za Dalmaciju-Split; UDB-a srednje Dalmacije, spiskovi saslušanja, indeks i spiskovi likvidiranih lica, kutija 165., izvještaj Opuномоćства UDB-e za grad Šibenik u predmetu popis strijeljanih osoba upućen Odjeljenju UDB-e za Dalmaciju - IV. odsjeku u Splitu, 19. travnja 1948., broj 84/a.

⁴⁹⁸ Njemačka vojno-policajska jedinica Konrad Einheit dobila je ime po poručniku Konradu, zapovjedniku jedinice. Njegovo pravo ime je bilo Reinhardt Kopps. Jedinica je formirana je u ožujku 1944. od njemačkih vojnika 893. pukovnije 264. pješačke divizije i pripadnika Splitsko-šibenskog četničkog odreda. Njemačkih vojnika je bilo oko 70. Pripadnika Splitsko-šibenskog četničkog odreda bilo je oko 30, predvodio ih je Fric Demetrović.

aktivnog učešća“.⁴⁹⁹ Nakon ovih odluka Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača kojima su osmorica pripadnika četničkog odreda njemačke vojno-policijske jedinice Konrad-Einheit koja se nalazila u Zablaću proglašena ratnim zločincima uslijedio je sudski proces u kojem je javni tužilac okruga Šibenik podigao optužnicu protiv sve osmorice. Okružni narodni sud u Šibeniku na temelju kvalifikacije „*vrlo vjerojatno*“ bez čvrsto dokazane individualne krivnje šestorice osumnjičenih u izvršenju spomenutih zločina osudio je Danila Bilića, Alda Draškovića, Marina Franića, Danila Gogoševića, Bogomira Katinca i Špiru Penovića na kaznu smrti strijeljanjem.

7. Danilo Bilić, Jakovljević, učenik, pripadnik četničkog odreda njemačke vojno-policijske jedinice Konrad-Einheit u Zablaću, po nacionalnosti Hrvat, vojna osoba.⁵⁰⁰

8. Aldo Drašković, pok. Duje, po zanimanju kovač, pripadnik četničkog odreda njemačke vojno-policijske jedinice Konrad-Einheit u Zablaću, po nacionalnosti Hrvat, vojna osoba.⁵⁰¹

9. Marin Franić, Augustinov, po zanimanju mehaničar, pripadnik četničkog odreda njemačke vojno-policijske jedinice Konrad-Einheit u Zablaću, po nacionalnosti Hrvat, vojna osoba.⁵⁰²

10. Danilo Gogošević, Vitomirović, učenik, pripadnik četničkog odreda njemačke vojno-policijske jedinice Konrad-Einheit u Zablaću, po nacionalnosti Srbin, vojna osoba.⁵⁰³

11. Bogomir Katinac, pok. Šime, po zanimanju mesar, pripadnik četničkog odreda njemačke vojno-policijske jedinice Konrad-Einheit u Zablaću, po nacionalnosti Hrvat, vojna osoba.⁵⁰⁴

⁴⁹⁹ Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 1536.-1700., svezak 6. i 7., kutija 7., odluka Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača o zločincu Aldu Draškoviću, nepoznat datum 1946., Zh broj J. 1698/46., broj 2883-4.

⁵⁰⁰ Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 1536.-1700., svezak 6. i 7., kutija 7., odluka Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača o zločincu Danilu Biliću, nepoznat datum 1946., Zh broj J. 1698/46., broj 2883-23.

⁵⁰¹ Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 1536.-1700., svezak 6. i 7., kutija 7., odluka Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača o zločincu Aldu Draškoviću, nepoznat datum 1946., Zh broj J. 1698/46.

⁵⁰² Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 1536.-1700., svezak 6. i 7., kutija 7., odluka Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača o zločincu Marinu Franiću, nepoznat datum 1946., Zh broj J. 1698/46., broj 2883-12.

⁵⁰³ Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 1536.-1700., svezak 6. i 7., kutija 7., odluka Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača o zločincu Danilu Gogoševiću, nepoznat datum 1946., Zh broj J. 1698/46., broj 2883-18.

⁵⁰⁴ Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 1536.-1700., svezak 6. i 7., kutija 7., odluka Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača o zločincu Bogomiru Katinacu, nepoznat datum 1946., Zh broj J. 1663/46., broj 2837.

12. Aleksandar Ljubenkov, pok. Marina, po zanimanju zemljoradnik, pripadnik četničkog odreda njemačke vojno-policijske jedinice Konrad-Einheit u Zablaću, po nacionalnosti Hrvat, vojna osoba.⁵⁰⁵

13. Špiro Penović, pok. Ljube, po zanimanju brijački šegrt, pripadnik četničkog odreda njemačke vojno-policijske jedinice Konrad-Einheit u Zablaću, po nacionalnosti Hrvat, vojna osoba.⁵⁰⁶

14. Radoslav Rakić, pripadnik četničkog odreda njemačke vojno-policijske jedinice Konrad-Einheit u Zablaću, po nacionalnosti Hrvat, vojna osoba.⁵⁰⁷

15. Mihovil Vlašić, pok. Marka, intendant, po nacionalnosti Hrvat, civil. Strijeljan je 21. studenoga 1946. prema presudi Okružnog suda u Šibeniku donesenoj 9. rujna 1946. O strijeljanju postoji zapisnik u Županijskom sudu u Šibeniku, a obavijest o izvršenoj presudi nikada nije objavljena.⁵⁰⁸

Krajem prosinca 1946. uslijedile su daljnje presude na smrtnu kaznu Okružnog narodnog suda u Šibeniku:

16. Ivan Zoričić, po nacionalnosti Hrvat, vojna osoba. Kako se navodi u optužnici, Ivan Zoričić je tek početkom 1944. stupio u domobrane. Neposredno nakon toga je transportiran u ustaški bataljun u Mlakama, nedaleko od logora Jasenovac, gdje je po navodima svjedokinje Nikoline Delić, pok. Nikole iz Splita, s još 12 ustaša zaklao i u rijeku Savu bacio 250 žena koje su bile zatočenice logora Jasenovac. Iznoseći svoju obranu, Ivan Zoričić je u potpunosti negirao navode iz optužnice, kao i iskaz svjedokinje optužbe Nikoline Delić. Okružni narodni sud u Šibeniku nije poduzeo nikakve druge istražno-procesne radnje niti modalitete u svrhu utvrđivanja Zoričićeva sudjelovanja u počinjenju opisanog zločina. Niti je javni tužilac okruga Šibenik izveo druge konkretne materijalne dokaze, izuzev svjedočenja Nikoline Delić,

⁵⁰⁵ Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 1536.-1700., svezak 6. i 7., kutija 7., odluka Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača o zločincu Aleksandru Ljubenkovu, nepoznat datum 1946., Zh broj 6, broj 2883-6.

⁵⁰⁶ Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 1536.-1700., svezak 6. i 7., kutija 7., odluka Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača o zločincu Špiri Penoviću, nepoznat datum 1946., Zh broj 17, broj 2883-17.

⁵⁰⁷ Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 1536.-1700., svezak 6. i 7., kutija 7., odluka Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača o zločincu Radoslavu Rakiću, nepoznat datum 1946., Zh broj 15, broj 2883-15.

⁵⁰⁸ HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 2.1.15. Kartoni žrtava s područja Šibensko-kninske županije, kutija 319., karton ratne - poratne žrtve Drugog svjetskog rata Mihovil Vlašić.

koji bi inkriminirali Zoričića, čime je Okružni narodni sud u Šibeniku postupio potpuno arbitrarno u ocjeni dokaza.

Procesna radnja dokazivanja kaznenog djela bez detaljnije argumentacije i izvođenja niza čvrstih dokaza o postojanju kaznenog djela koje se ne sastoji od svih pravnih komplementarnih elemenata jednako je kao da kazneno djelo i ne postoji. Okružni narodni sud u Šibeniku ni u jednom segmentu nije uvažio Zoričićevu obranu te ga je osudio na kaznu smrti vješanjem koja je izvršena u šibenskom zatvoru.⁵⁰⁹

17. Dr. Ante Nikolić, pok. Dunka, iz Šibenika, veliki župan u Kninu, po nacionalnosti Hrvat, civil. U odluci Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u pojedinostima o zločinu navodi se da „u 6 mjesecu 1941 godine ustaše koje su imale garnizon u Strmici došle su u selo Plavno i odmah opkolili kuću žrtava u naslovu. Od žrtve su tražili da im povрати konja, kojega je on tobože uzeo od Jugoslavenske vojske. Žrtva je odgovorila da nema nikakvog konja. Radi ovog ustaše su je počele mlatiti kundacima sve dok nije pala u nesvijest. Kad su ustaše otišle iz sela, tada su ukućani odmah odnijeli žrtvu u Kninsku bolnicu i tamošnji liječnici su rekli da ne može ostati živ uslijed teških unutarnjih povreda. Žrtva se također razbolila i živčano, te je poslije 7 dana zlostavljanja za vrijeme jednog živčanog napada kad se nije nitko nalazio kod njenog kreveta izvršila je samoubistvo. Za ovaj zločin glavnu odgovornost nosi Dr Ante Nikolić, tadašnji ustaški Veliki Župan u Kninu, koji je svojim govorima harangirao ustaše i javno ih pozivao na pokolj srpskog življa u Kninskoj krajini“.⁵¹⁰

Nakon ove odluke Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača kojom je dr. Ante Nikolić, veliki župan u Kninu, proglašen ratnim zločincem, uslijedio je sudski proces u kojem je javni tužilac okruga Šibenik podigao optužnicu protiv dr. Ante Nikolića. Okružni narodni sud u Šibeniku, u vijeću sastavljenom od predsjednika Frana Šurića te članova Marka Krvavice i Ante Rakića presudio je 30. listopada 1946. da je dr. Ante Nikolić kriv što je: „I) što je kao zakleti ustaša od 1940. do dolaska tzv. NDH preuzeo razne službe u ustaškom aparatu, te kroz čitavo vrijeme okupacije vršio visoke funkcije i bio na dužnosti velikog župana tzv. velike župe Bribir-Sidraga, bio državni tajnik Ministarstva

⁵⁰⁹ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 1821.-1917., svezak 9., kutija 9., presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku po optužnici javnog tužioca okruga Šibenik u predmetu protiv Ivana Zoričića Stup 99/46. od 17. prosinca 1946.

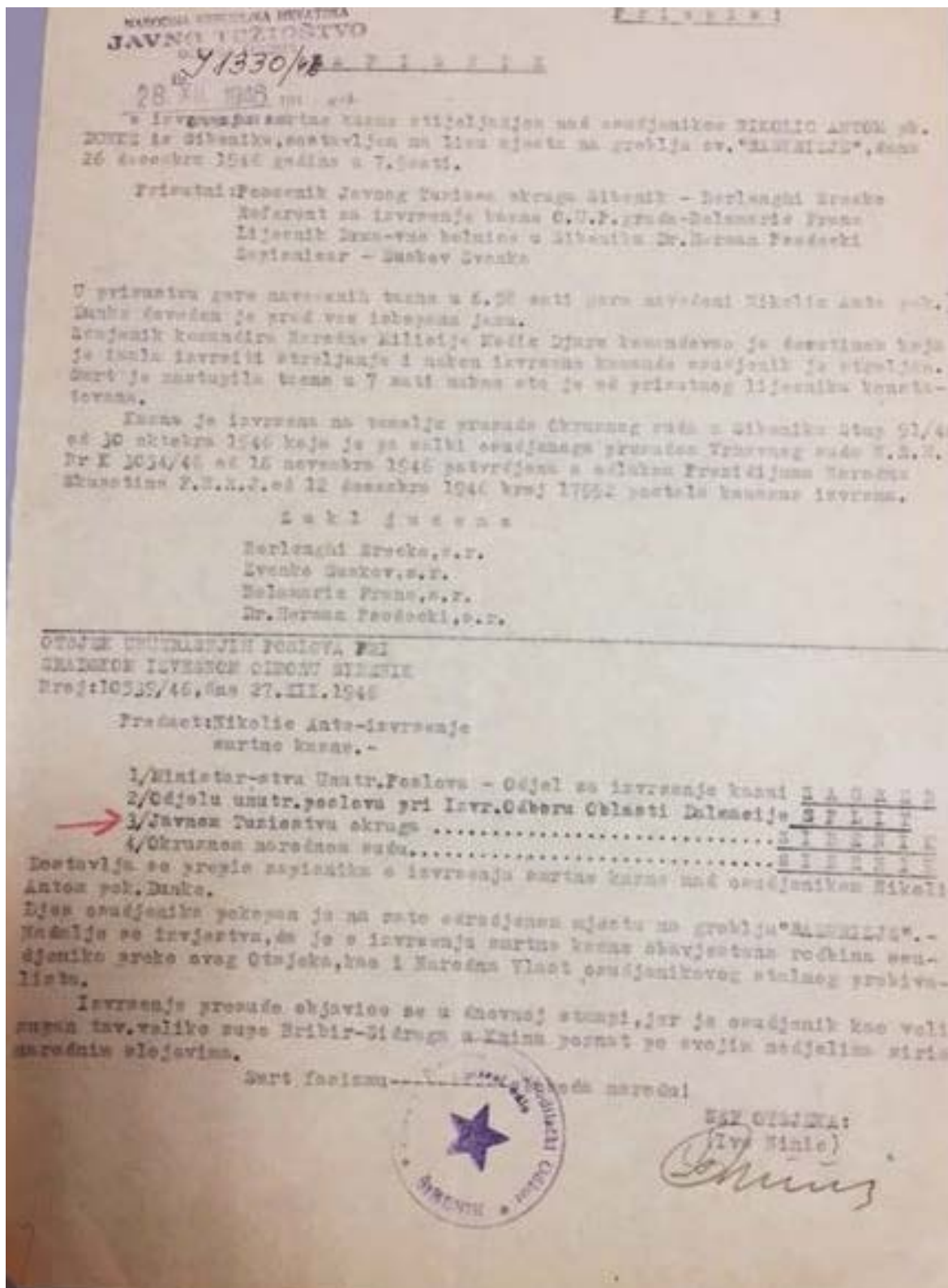
⁵¹⁰ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1., svezak 2., odluka Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača o zločincu dr. Anti Nikoliću, nepoznat datum 1945., Zh broj nepoznat, broj 1782.

unutrašnjih poslova u Zagrebu, te državni vijećnik tzv. NDH, dakle izvršio ratni zločin postavši funkcionar terorističkog aparata neprijatelja: II) što je vršeći službu velikog župana u Kninu: a) odmah po dolasku u Knin izdao proglas o zabrani kretanja Srba; b) na dan 13. VI. 1941. god. održao u Kninu govor na mjestu zvanom Loža te u tom govoru napao Srbe govoreći, da Srbi treba da se prenu iz zablude i povrate u pravu vjeru, ako neće, da za njih ima dosta olova, da Srbima, Ciganima i Židovima nema mjesta u NDH, te da u ime ustaške vlade garantuje, ako ove godine sluša koji srpski Ciganin njegov govor, da ima dosta olova, te da do godine neće, harangirajući na taj način ustaše na pokolj srpskog življa; c) prethodno odbivši da primi deputaciju Hrvata koja je išla da intervenira za zatvorene Srbe, izdao proglas o zabrani intervencije u korist Srba prijeteći smrtnom kaznom za takve slučajeve, stavljajući time srpski živalj izvan zakona i potstrekavajući na taj način ustaške koljače na još veća zlodjela nad Srbima; d) izdao naredbu kojom su Srbima bili oduzeti radio-aparati, fotografski aparati, prevozna sredstva i druge pokretne stvari uslijed čega je nastala pljačka i otimačina u kojoj je sudjelovao i optuženik prisvajajući na sebe razne pokretnine kao pokućstvo i druge predmete; e) nije ništa poduzeo da spriječi progone, pljačku, suđenja i klanja Srba u kninskoj i drniškoj krajini, nego se je dapače sa ustaškim zločincima Jucom Rukavinom, Davidom Sinčićem, Roša Markom i Šimić fra Luigom dogovario i pravio planove o istrjebljenju Srba sa teritorija svoje župe, a rezultat tih dogovora su bila masovna hapšenja, mučenja i klanja u kninskoj i drniškoj krajini, tako da je uslijed toga samo do konca srpnja 1941 god. bilo progonjeno, mučeno, suđeno i ubijano na stotine nevinih Srba; III) što je pri kapitulaciji Jugoslavije sudjelovao u razoružavanju jugoslavenske vojske i preuzimanju vlasti od tzv. NDH., te na taj način nanio štetu vojnoj snazi i obrambenoj sposobnosti države, te ugrozio njezinu nezavisnost i nepovredivost njezinog teritorija“.⁵¹¹ Spomenutim radnjama dr. Ante Nikolić je počinio kaznena djela zločina protiv naroda i države iz čl. 3. t. 2. i 3. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države kažnjiva na osnovi čl. 4. istog zakona. Osuđen je na kaznu smrti strijeljanjem, na konfiskaciju cjelokupne imovine, na trajan gubitak građanskih i političkih prava i na isplatu troškova kaznenog postupka, izvršenja kazne i ovršnih troškova. Optuženik je iznoseći svoju obranu u potpunosti priznao djelo pod t. I., dok je za djelo pod t. II. b) optužnice je izložio da u govoru koji je održao 13. lipnja 1941. izjavio je da se svi Srbi moraju pokoravati zakonima, a ako to neće i ne žele da mogu slobodno napustiti NDH. Za djelo pod t. II. d) optužnice je naveo kako je dopustio da se njegov stan

⁵¹¹ HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 754.-1500., svezak 5., kutija 6., presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku po optužnici javnog tužioca okruga Šibenik u predmetu protiv dr. Ante Nikolića Stup 91/46 - 21. od 30. listopada 1946.

namjesti pokućstvom Srba koji su napustili svoje stanove. Za sva ostala djela za koja je optužen dr. Ante Nikolić je izjavio da ih nije počinio i da se ne osjeća krivim.

Slika 22. Zapisnik o izvršenju smrtne kazne strijeljanjem na groblju Raskrižje u Šibeniku nad osuđenikom dr. Antom Nikolićem 26. prosinca 1946.

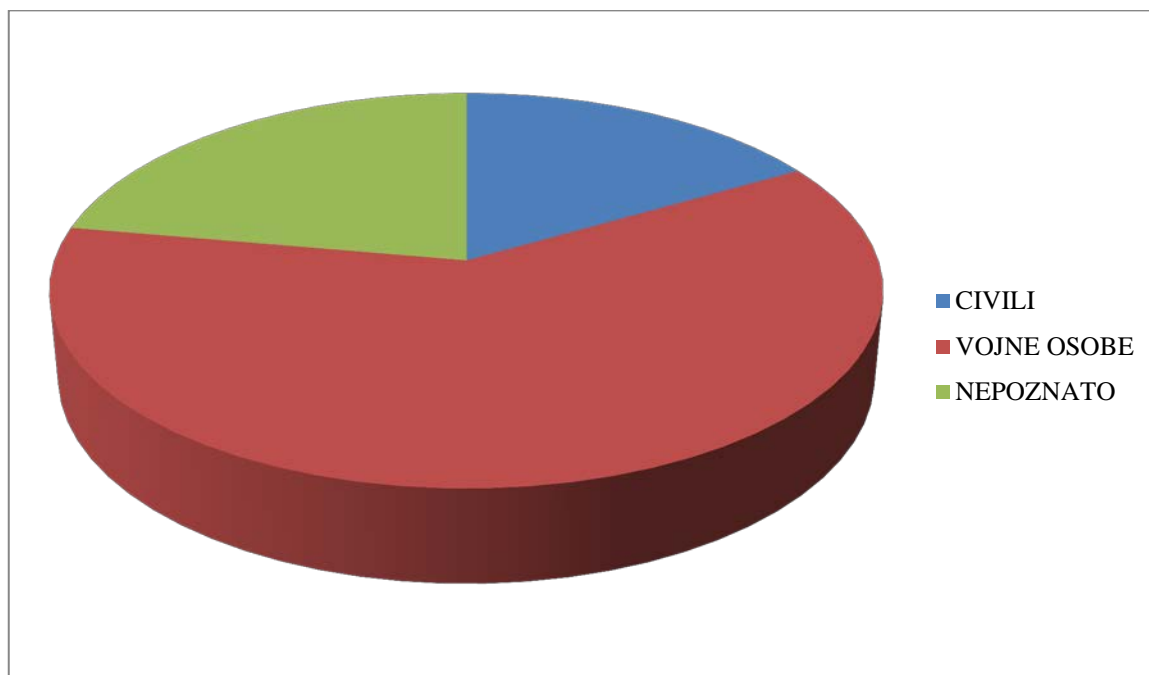
Izvor: HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 754.-1500., svezak 5., kutija 6.

18. Ika Duvančić, po nacionalnosti Hrvatica, civil. U šibenskom zatvoru mučena sve dok nepoznatog datuma 1946. nije preminula od posljedica mučenja.⁵¹² U kartonu ratne-poratne žrtve Drugog svjetskog rata Ika Duvančić na drugoj stranici u podacima o žrtvi evidentirano je da posmrtni ostatci žrtve nisu pronađeni.

Prema dobivenim rezultatima sistematičnog znanstvenog istraživanja broj osoba koje su NOVJ, PO i JA na temelju presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku likvidirali 1946. na području grada Šibenika je 18.

⁵¹² HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 2.1.15. Kartoni žrtava s područja Šibensko-kninske županije, kutija 302., karton ratne-poratne žrtve Drugog svjetskog rata Ika Duvančić.

Grafikon 6. Društvena struktura osoba na području grada Šibenika koje su na temelju presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku 1946. likvidirane kao „narodni neprijatelji“.

Izrada autorice prema arhivskim izvorima iz:

HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, 2.1.15. Kartoni žrtava s područja Šibensko-kninske županije (kutije: 302. i 319.)

HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 1.

HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945., okružnice br. 452.-650.

HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. 1.-95.

HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 754.-1500.

HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 1536.-1700.

HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1946., okružnice br. J. 1821.-1917.

11. MEĐUNARODNOPRAVNA KVALIFIKACIJA ZLOČINA

27. srpnja 1929. na Diplomatskoj konferenciji u Ženevi pod pokroviteljstvom Međunarodnog odbora Crvenog križa, donesena je Ženevska konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima. Nedvojbeno, glavni cilj donošenja Ženevske konvencije o postupanju s ratnim zarobljenicima bilo je podvrgavanje odgovarajućim pravilima u smislu humanizacije oružanog sukoba, regulirajući zaštitu čovjeka pojedinca. Izvorni tekst je na francuskom jeziku, a depozitar je švicarska Vlada. Ženevsku konvenciju iz 1929. kao multilateralni ugovor do početka Drugog svjetskog rata ratificirale su 54 svjetske države od kojih su prve četiri od ukupno šest nabrojanih svojim statusom u tadašnjim međunarodnim odnosima bile pozicionirane kao najviši objekti zaštite međunarodnog prava: Francuska, Njemačka, Velika Britanija, SAD, NDH i Vlada DFJ-a.⁵¹³ Vlada DFJ-a je bila pravni sljednik Kraljevine Jugoslavije koja je uživala formalni status Saveznika i smatrala se regularnom savezničkom vojskom koja se pridržava ratnog prava.

U središtu interesa Ženevske konvencije o postupanju s ratnim zarobljenicima iz 1929. je zaštita sudionika oružanih sukoba (ratnih zarobljenika, ranjenika...). Stoga su zbog lokalnih događaja opisanih u prethodnim poglavljima u kojima su ratni zarobljenici i civili⁵¹⁴ bili podvrgnuti različitim vrstama zlostavljanja, nasilja, nečovječnog postupanja, gdje su se u nekim slučajevima nakon prisilne internacije zadovoljili sadistički nagoni pobjednika vrlo je važna i neophodna njihova pravna, civilizacijska i društvena problemska eksplicacija koja je dijametralno suprotna suštini tada važećih međunarodnih pravno-teorijskih i političkih kriterija.

Stoga spomenuta lokalna zbivanja nalažu detaljnije ekskurse koji bi zahvatili šira društvena kretanja i šire pravne norme kako bi se što jasnije razlučili svi elementi partizansko-komunističke represivnosti koji su pretočeni u tadašnje novonastalo društvo⁵¹⁵, koje je

⁵¹³ SCHINDLER, TOMAN, 1988., 341.-364.

⁵¹⁴ Prema partizanskoj kvalifikaciji i vrednovanju civili kao društvena kategorija zapravo i nisu postojali. Naime, svi koje su partizani likvidirali bez osude, s osudom ili su pak osuđeni kao narodni neprijatelji, po njihovim kriterijima i mjerilima nepobitno i neupitno su, javno ili tajno, pripadali neprijateljskim vojnim formacijama ili su pak bili u najtješnjim vezama s neprijateljem kao suradnici, izdajice itd., čime su imali status pripadnika neprijateljskog vojnog sustava.

⁵¹⁵ U odnosu na eksplicirane u prethodnim poglavljima u kojima je postupajuće tijelo bio Vojni sud oblasti VIII. Korpusa NOVJ pri Komandi Šibenskog područja čiji je sljednik i privremeni derivat bio Sud za zaštitu

afirmiralo različitim modalitetima vođenja neprekidnih i usmjerenih operacija koje su se u praksi manifestirale kolektivnim akcijama potpunog nepoštivanja i zanemarivanja tada važećeg međunarodnog sustava pravila u kojem su postavljene relevantne kvalifikacije međunarodnopravne odgovornosti za posljedice svih čina nepoštivanja na područjima unutar stvarnog utjecaja državne vlasti. Sukladno tome dugogodišnji potpredsjednik Međunarodnog odbora Crvenog križa i predavač na Sveučilištu u Ženevi u drugoj polovini 20. stoljeća, Jean Pictet u knjizi *Humanitarian Law and the Protection of War Victims* objašnjava kako je esencijalno nepoštivanje i potpuno neizvršavanje obveza Ženevske konvencije o postupanju s ratnim zarobljenicima iz 1929. davalo pravo drugim stranama potpisnicama na ultimativnu obligaciju provođenja potpisanog dokumenta one strane koja je postupila protivno odredbama potpisanog dokumenta.⁵¹⁶

Zapravo njome su uspostavljeni i kodificirani tadašnji humanitarni principi ratnog prava prema kojima su se zemlje potpisnice obvezne ponašati u slučaju sukoba/rata prema neprijateljskim vojnicima i civilima. Bilo kakvo kršenje i nepoštivanje njenih odredbi i principa stvara konstrukciju građanskog rata unutar neegalitarnog društva koje je međunarodno neinherentno, neispravno i neprihvatljivo. Zašto takvo postupanje koje bi bilo utemeljeno na pozitivnim i tada važećim međunarodnim zakonskim propisima kojim bi se ostvarili institucionalni interesi primjene međunarodnog važećeg prava i zadovoljio kriterij pravičnosti nije nastupilo, nepoznanica je. No sasvim je moguće na temelju dosadašnjih znanstvenih istraživanja zaključiti kako postoji više značajnih odrednica koji mogu biti određeni istovremenom distribucijom i odrazom velikih političkih, društvenih i ekonomskih kriza koje su sustavno pogađale prostor istočne Europe, ostavljajući posljedice na pogođene zemlje kao i na okolne. To je umanjilo mogućnost usmjerenosti međunarodnog pristupa na rješavanje situacije u DFJ i FNRJ kao odlučujućeg povijesnog čvora. S vremenom i komunistički režim već 1946. međunarodnom prezentacijom u svrhu propagande prikazuje iskrivljenu i deformiranu sliku FNRJ kao države homogenih entiteta, sastavljene od sklopa institucija koje su na putu demokratskih promjena i žele riješiti pitanje zločinačke autoritarne nacističke prošlosti temeljito stvarajući novi društveno-politički sustav narodne vlasti.

nacionalne časti Hrvata i Srba za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku, koji je djelovao četiri mjeseca, što je naposljetku rezultiralo sjedinjenjem pravnih propisa i aktivnosti prethodno nabrojanih materijalno-procesnih i nediferencijalnih derivacija. U smislu vojnog i civilnog, kao sklopa savršeno homogenog nasljeđa svojih prethodnica s novim dekorativno sadržajnim rješenjem u čvrstu konstrukciju trajnog karaktera u formi Okružnog narodnog suda u Šibeniku koji su skupno od početaka svojih djelovanja ignorirali sadržajnu provedbu institucionalne konstrukcije tadašnjeg međunarodnog pravnog poretka. Njegove tendencije su bile usmjerene ka provedbi i interpretaciji prava koje je za cilj imalo stvaranje nove klasne i nacionalne hijerarhije ostavljajući vidljive tragove u nacionalno-lokalnoj demografiji.

⁵¹⁶ PICTET, 1975., 21.

Cilj ovog poglavlja jest rekonstruirati i metodama znanstvenog istraživanja; induktivnom, deduktivnom, analizom i sintezom, apstrakcijom i konkretizacijom, dokazivanjem, klasifikacijom, deskripcijom i komparacijom, što detaljnije prikazati kako tadašnja tijela vlasti nisu primjenjivala međunarodno pravo iako im je samim činom ratifikacije Ženevske konvencije iz 1929. priznat međunarodnopravni subjektivitet; primarno DFJ i FNRJ. Prikazom određenih članaka iz Ženevske konvencije o postupanju s ratnim zarobljenicima iz 1929. kojom je tada konceptualno definiran važeći ustroj međunarodnog ratnog obligatornog prava (isključivo za države sudionice koje su Konvenciju ratificirale) te na temelju toga utvrditi teoretske razlike između predviđenih rješenja i povijesnih događaja koji su se zbili.

Ženevska konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima sastoji se od 8 dijelova: 1. Opće odredbe, 2. O zarobljavanju, 3. O zarobljeništvu, 4. O završetku zarobljeništvu, 5. O smrti ratnih zarobljenika, 6. O uredima za pomoć i o obavještajnim uredima koji se tiču ratnih zarobljenika, 7. O primjeni konvencije na izvjesne kategorije građanskih osoba i 8. O izvršenju ove konvencije.

U 1. dijelu Opće odredbe u 2. čl. definirano je da silom ili dobrovoljno razoružani protivnik više nije neprijatelj, nego ratni zarobljenik i kao takav mora biti pošteđen svih nasilnih čina, uvreda, a najstrože su zabranjene sve mjere odmazde: *„Ratni zarobljenici su u vlasti neprijateljske Sile, ali ne u vlasti pojedinih osoba ili vojnih jedinica koji su ih zarobili. S njima se mora, u svako doba, postupati čovječno i oni se imaju zaštićivati naročito protiv akta nasilja, protiv uvreda i protiv javne radoznalosti. Represivne mjere prema njima zabranjene su“*. U 3. čl. nalaže se da ratni zarobljenici trebaju zadržati sva svoja građanskopravna svojstva. Dakle, ratni zarobljenik ne potpada više pod vlast vojnika ili jedinice koja ga je zarobila, nego države čijoj vojsci taj vojnik, odnosno jedinica pripada, tj. država pod čijom vlašću se nalaze je odgovorna za njih i treba im osigurati potpunu afirmaciju njihovih građanskih prava.⁵¹⁷

U 2. dijelu O zarobljavanju u 5. čl. navodi se da nije dopušteno vršenje nikakve prinude nad zarobljenicima radi dobivanja podataka o situaciji njihove vojske. Nad onim zarobljenicima

⁵¹⁷ PETKOVIĆ, 1992., 399. ; PICTET, 1975., 47.

koji odbijaju odgovoriti na postavljena pitanja nije dopušteno vršenje prisila i prinuda ili trpljenje štete istih bilo kakve vrste i razmjera.⁵¹⁸

U 3. dijelu O zarobljeništvu u 12. čl. navodi se kako je Sila koja je zarobila ratne zarobljenike dužna osigurati odjeću, rublje i obuću, dakle treba im što je više moguće osigurati što normalnije uvjete života.⁵¹⁹

U 25. čl. navodi se: „*Ukoliko tijekom vojnih operacija to ne bi zahtijevao, bolesni i ranjeni ratni zarobljenici neće se premještati sve dotle dok bi njihovo ozdravljenje putovanjem moglo biti dovedeno u pitanje*“. ⁵²⁰

U 42. čl. navodi se: „*Ratni zarobljenici imat će pravo vojnim vlastima pod čijom se vlašću nalaze dostavljati do znanja svoje pritužbe u pogledu zarobljeničkog režima kome su podvrgnuti... Te pritužbe i reklamacije morat će se hitno dostavljati. Čak i ako se nađe da su neosnovane, one neće smjeti dati mjesta nikakvom kažnjavanju*“. ⁵²¹

U 46. čl. navodi se: „*Ratni zarobljenici moći će se kažnjavati od strane vojnih vlasti i sudova Sile koja ih drži samo onim kaznama koje su predviđene za ista djela u odnosu na vojne osobe domaćih oružanih snaga... Zabranjena je svaka tjelesna kazna, svako zatvaranje, u prostorijama koje nisu osvijetljene dnevnom svjetlošću, i uopće, svaki ma kakav oblik svireposti. Tako isto zabranjene su kolektivne kazne za individualna djela*“. ⁵²² Dakle 46. čl. zabranjuje sve oblike okrutnosti i kolektivnu kaznu. Ubiti razoružanog protivnika u ratu nije dopušteno i predstavlja zločin i kršenje tada važećih normi međunarodnog prava kojih su se trebali pridržavati pripadnici NOVJ i PO/JA. Ova norma je bila inkorporirana u tadašnje međunarodno ratno pravo i upravo to što je se nisu pridržavali predstavlja niz teških kršenja pravila međunarodnog ratnog prava i jednu od najtežobnijih i najtraumatičnijih epizoda hrvatske nacionalne povijesti.

U 60. čl. navodi se: „*Prilikom otvaranja krivičnog postupka koji je pokrenut protiv nekog ratnog zarobljenika, Sila koja ga drži obavijestit će o tome čim to bude mogla učiniti, i svagda prije dana određenog za početak pretresa predstavnika Sile zaštitnice... Ako ne bude*

⁵¹⁸ PETKOVIĆ, 1992., 399.

⁵¹⁹ PETKOVIĆ, 1992., 402. ; PICTET, 1975., 46.

⁵²⁰ PETKOVIĆ, 1992., 404.

⁵²¹ PETKOVIĆ, 1992., 408.

⁵²² PETKOVIĆ, 1992., 409.-410.

*moguće naznačiti u tom izvještaju sud koji će suditi po toj stvari, dan početka pretresa i mjesto gdje će se isti vršiti, ti će se podatci naknadno dostaviti predstavniku Sile zaštitnice, čim to bude moguće, i u svakom slučaju na najmanje tri tjedna prije početka pretresa“.*⁵²³

U 61. čl. navodi se: *„Nijedan ratni zarobljenik neće moći biti osuđen a da nije imao mogućnost da se brani. Nijedan zarobljenik neće se moći prisiliti da prizna da je kriv za djelo za koje je optužen“.*⁵²⁴

U 62. čl. navodi se: *„Ratni zarobljenik imat će prava na pomoć jednog kvalificiranog branitelja po svome izboru i moći će, ako je potrebno, tražiti uslugu jednog ovlaštenog tumača. Sila koja ga drži obavijestit će ga, blagovremeno prije pretresa, o njegovom pravu“.*⁵²⁵

U 64. čl. navodi se: *„Svaki ratni zarobljenik imati će pravo žaliti se protiv svake presude izrečene nad njim, na isti način kao osobe koje pripadaju oružanim snagama Sile koja drži zarobljenike“.*⁵²⁶

U 66. čl. navodi se: *„Ako je nad ratnim zarobljenikom izrečena smrtna kazna, jedno priopćenje u kome je detaljno izložena priroda i okolnosti krivičnog djela uputit će se, najbrže, predstavniku Sile zaštitnice, radi dostavljanja onoj Sili u čijim je oružanim snagama služio dotični zarobljenik. Presuda se neće izvršiti prije isteka roka od najmanje tri mjeseca računajući od dana priopćenja“.*⁵²⁷

U posebnim načelima Ženevske konvencije iz 1929. navodi se da, uz zabrane ustanovljene posebnim konvencijama, naročito je zabranjeno (...) ubijati ili ranjavati vjerolomno osobe koje pripadaju neprijateljskom narodu ili vojsci, dakle okrutno iživljavanje uz nanošenje teških ozljeda ili duševne boli, i ubijanje pripadnika drugih nacionalnih, etničkih ili vjerskih skupina silom ili dobrovoljno razoružanih protivnika gdje postoji posebna vrsta namjere istrebljenja i mržnje prema istima jest posebna kvalifikacija ratnog zločina genocida koji za cilj ima provođenje planiranog etničkog čišćenja civila. Neprijatelj prilikom zarobljavanja više nije naoružani vojni neprijatelj nego ratni zarobljenik kojem je oduzeto ili je položio

⁵²³ PETKOVIĆ, 1992., 412.

⁵²⁴ PETKOVIĆ, 1992., 412.

⁵²⁵ PETKOVIĆ, 1992., 413.

⁵²⁶ PETKOVIĆ, 1992., 413.

⁵²⁷ PETKOVIĆ, 1992., 413.

oružje, čime više ne služi vojsci i kao takav ima status civila. Ubiti razoružanog protivnika u ratu nije dopušteno i predstavlja ratni zločin protiv čovječnosti. Ubiti razoružanog protivnika koji je pripadnik druge nacije, etničke ili vjerske skupine ima kvalifikaciju počinjenja najvećeg ratnog zločina genocida. Zbog velikih suprotnosti između pravno predviđenih primjena i povijesno događajnog ratnog lokalnog stanja u kojem se u velikoj mjeri pod raznim izgovorima nisu primjenjivale odredbe iz Ženevske konvencije o postupanju s ratnim zarobljenicima iz 1929.⁵²⁸ iz antagonističke definicije i složenog mržnjom prožetog odnosa prema neprijateljima koje izlaze izvan vojno-ratnih odnosa i dovode do pretvaranja cijelog naroda u potencijalnog neprijatelja razvidno je da je unutar partizanskog pokreta postojao vrlo jak otpor težnji primjenjivanja spomenutih odredbi međunarodnog ratnog prava. Partizani su težili tome da neograničeno primjenjuju sva sredstva i metode ratovanja radi što bržeg savladavanja otpora postojeće vlasti i nametanja svoje vlasti, čime su stvoreni preduvjeti da ratno stanje okončaju u svoju korist.

⁵²⁸ U 1. dijelu Opće odredbe 2. i 3. čl. zabranjuju svaku upotrebu nasilja i priznaju ratnim zarobljenicima građansko-pravna svojstva, dakle status civila. Nadalje, u 2. dijelu O zarobljavanju 5. čl. najstrože zabranjuje dobivanje podataka od ratnih zarobljenika prisilom ili prinudom o statusu, položaju vojske kojoj su oni pripadali. Zatim u 3. dijelu O zarobljeništvu u 60., 61., 62., 64. i 66. čl. koji se odnose na kazneno sankcioniranje ratnih zarobljenika neprijeporno i najvjerodostojnije je moguće sagledati u lokalnim partizanskim postupcima kolektivnu inicijativu brutalnog kršenja pravila međunarodnog ratnog prava skupno svih odredaba u kojima je određen procesni i vremenski pojam, elementi, obilježja i karakteristike provođenja te pravomoćnog nastupanja i izvršenja sustava sankcija.

12. PRIKAZ PARTIZANSKIH ZLOČINA KROZ JAVNE MEDIJE

Ekstenzivan partijski model informiranja uspostavio je već početkom Drugog svjetskog rata autonomne institucije komunikacije kroz nekoliko sastavnih elemenata CK KPJ/KPH i okružnih KK KPJ/KPH. Aktivnost sustava agitacije i propagande bitno je utjecala na afirmativno oblikovanje lokalnog javnog mnijenja u svrhu ostvarivanja osnovnih zamišljenih koncepata i ideoloških smjernica koje jasno profiliraju upute tko su okupatori, neprijatelji i izdajice, predviđajući konkretne postupke i smjernice u borbi protiv njih. Od svih dostupnih modela informiranja novine imaju najveću moć oblikovanja javnog mnijenja jer su dio propagandno-agitacijskog pogona u kojem se mase tek školuju za novo društvo⁵²⁹, agens društvene integracije koji organiziranim i sustavnim uvjeravanjem propagandno apostrofira i etablira temeljne vrednote nove društvene zbilje.

Do partizanskog ulaska u Šibenik 3. studenoga 1944. na području grada Šibenika povremeno izlaze *Vijesti* i *Narodni vjesnik* koje je izdavao Okružni NOO Šibenik. Od 3. studenoga 1944. *Vijesti* izlaze nekoliko puta tjedno ovisno o događanjima i količini informacija, a izdaje ih Odbor JNOF-a za okrug Šibenik. Uz *Vijesti* i *Narodni vjesnik* građanima Šibenika, posebice nakon 3. studenoga 1944., dostupna je i *Slobodna Dalmacija* koja se tiskala u Splitu i bila je glasilo NF-a za Dalmaciju.

Tijekom cijele 1944. *Vijesti* i *Narodni vjesnik* su u Šibeniku bili temelji tiskanih promidžbenih partizanskih aktivnosti radi oblikovanja javnog mišljenja i ostvarenja planiranih ciljeva, slane su provokativne poruke apsolutne političke interpretacije u kojima se ogledao ideološki kontrast Drugog svjetskog rata. Partizani su predstavljali mnoge građane Šibenika koji su u ratu na nepoznat način nastradali kao žrtve nasilja ustaškoga režima, namećući službenu interpretaciju u kojoj su individualni i kolektivni subjekti dio sustava koji je organizirano provodio zločine, oblikujući narativni okvir s tendencijom stvaranja mržnje, krvoločnog bijesa i osvete prema svim stvarnim i potencijalnim sastavnicama ustaške vlasti.

Također manipulativno iskorištavajući apstraktne brojke nastradalih, istovremeno provodeći diverzije u kojima su upadali maskirani u grad i ubijali civile ili njemačke i ustaške vojnike razarajući postojeće tadašnje strukture društva partizani su se pozivali na zaštitu ljudskih prava, zanemarujući da su ti postupci često poprimali nedopustive oblike djelovanja i kažnjavanja. Štoviše oni su ih u *Vijestima* i *Narodnom vjesniku* prikazivali i interpretirali kao

⁵²⁹ SPEHNJAK, 1993., 166.

povijesni prekid putem ustanka naroda i NOB-a koji je u svim segmentima pravedan, opravdan i neupitan jer nastoji osloboditi državu od okupatora i neprijatelja, jednoznačnog ideološki definiranog neprijatelja koji hrani osjećaj čvrstog identiteta koji je moguće uništiti jedino provođenjem reciprociteta izrazito subverzivnih revolucionarnih aktivnosti koje će dovesti do korjenitih i dubokih društvenih transformacija. „*Dužnost je i čast svakog za oružje sposobnog građanina (...) da kao vojnik Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda aktivno sudjeluje u oslobodilačkom ratu. Izdajstvo domovine, služba neprijatelju i špijunaža u korist neprijatelja kažnjava se smrću.*“⁵³⁰ „*Istrijebljena su 24 Nijemca, 3 ustaše i 2 špijuna, dok je ranjeno 49 Nijemaca i 1 ustaša.*“⁵³¹ U povijesnim situacijama kada različiti aspekti ratne stvarnosti svakodnevnog života u pozadini i na ratištima iz financijskih i mnogih drugih razloga nisu dopuštali stvaranje procesa konstrukcije identiteta i idealizacije socijalističkog interetničkog konteksta načina života tiskanjem *Vijesti* i *Narodnog vjesnika*, dinamičkim procesom prilike lokalne specifičnosti prezentirane su putem brojnih letaka i brošura koje su članovi NOO-a Šibenik kao predstavnici najvišeg lokalnog partizanskog tijela često distribuirali po ulicama grada Šibenika. Cilj je bio mobilizirati simpatizere koji će u ilegalnim uvjetima, u što većoj tajnosti, uhodanim distribucijskim kanalima i preko povjerljivih izvora i veza proširiti mrežu lokalnih ispostava. U tim letcima se predviđa kruto i nefleksibilno držanje prema građanskim snagama i svim onim skupinama koje nisu bile naklonjene socijalističkim idejama ako spomenute snage i same ne postanu dio revolucionarne narodne mase, do određenog perioda koji je ovisno o spletu međunarodnih i nacionalno-lokalnih događanja bio promjenjiv. Što je vrijeme više odmicalo i približavao se zadnji kvartal 1944., a time i ishod Drugog svjetskog rata bio sve izvjesniji, rok za prelazak u partizanske redove postajao je sve kraći. Pojedinačne i masovne likvidacije koje su partizani provodili tijekom 1944. u gradu Šibeniku rezultirale su atmosferom straha, nametanjem krivnje svim onim građanima Šibenika koji nisu ni na koji način pristupili partizanskom pokretu ili ga podržavali. Svi ti građani Šibenika koji se nisu svrstavali na ni jednu od zaraćenih strana nosili su teret sumnje da su neprijatelji naroda. Medijsku promidžbu ovog nasilja, koje zaklanja i razbija horizont ljudskosti, perspektive opstanka, razvitka života i apsolutno odnosi postizanje konsenzusa za sve članove društvene zajednice, kao moderatora lokalnog društva koji je omogućio neformalnim i nelegalnim društvenim elitama upravljanje društvenim zbivanjima uz pomoć riječi jednako kao i oružja, obavljale su gotovo sve razine i podrazine

⁵³⁰ *Narodni vjesnik*, broj 18., kolovoz 1944., Šibenik, str. 8.

⁵³¹ *Narodni vjesnik*, broj 59., 22. lipnja 1944., članak „Nastavljaju se uspješne borbe I. udarne brigade“, Šibenik str. 2.

širih lokalnih društvenih struktura. Subverzivnom djelatnosti rušenja postojećih društvenih struktura radi očuvanja nesmetanog osvajanja uništavanjem, provođenjem nasilja i sile svim sredstvima fizičke, materijalne i simboličke moći kao višeslojnog društvenog fenomena u kojem organizirano prenošenje obavijesti od ishodišta promidžbene akcije do odredišta kao cilja od kojega se očekuje određena reakcija ima vrlo bitnu ulogu u ostvarivanju postavljene koncepcije patentiranja društveno-političkog života i ustroja lokalne zajednice.

Slika 23. Prijepis pronađenog letka u gradu Šibeniku sredinom kolovoza 1944.

VODE SE POSLJEDNJI BOJEVI ZA SLOBODU. DOMOVINA ZOVE SVE ONE,

KOJI JOŠ STOJE PO STRANI

Svaki iskreni pristaša Narodnooslobodilačke fronte dužan je najodlučnije povesti borbu protiv onih špekulanata, natražnjaka i kukavica, koji odvrćaju narod od narodnooslobodilačke borbe govoreći mu da će spasiti glave pasivnošću ili čak služenjem u domobranstvu.

Onaj tko smatra, da će u toj vojsci spasiti glavu, neka zna, da će se prevariti.

Glavu spasiti i doprinjeti oslobođenju domovine spasiti svoj obraz u čast moguće je samo u redovima Narodnooslobodilačke vojske i Narodnooslobodilačke fronte. Kao i sve vojne postrojbe izvan Narodnooslobodilačke vojske, tako je i domobranstvo neprijateljska u službi fašističkih otimača. S onima, koji se u času pobjede nad fašizmom zateknu u redovima neprijateljske vojske, postupat će pobjednički narod kao s neprijateljima.

Putem stotina i hiljada boraca, Hrvata i Srba, iz svih naših krajeva, koji idu na domovinsku frontu, treba da krenu sve nove i nove snage.

Zajedno s velikim saveznicima, Sovjetskim Savezom, Engleskom i Amerikom, u pobjedonosnom antifašističkom bloku donjet ćemo slobodu našim selima i gradovima, bolji život našim narodima.

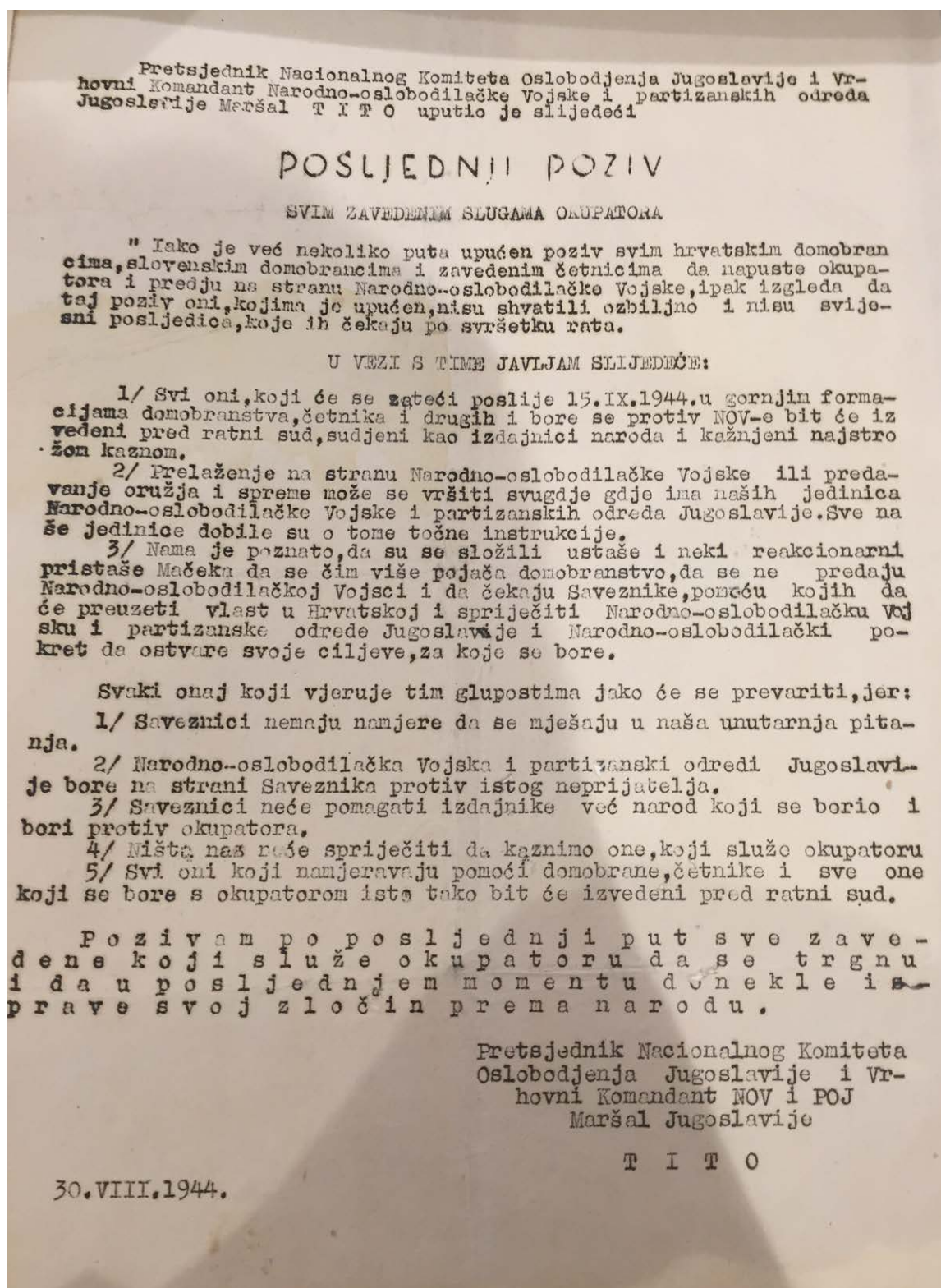
U ovim časovima svako oklijevanje, čekanje i špekuliranje znači izdaju naroda i domovine.

Izvor: HR-DAST-407, VŽ NDH Bribir-Sidraga, kutija 4.

Organizirano zastrašivanje koje su kontinuirano provodile najviše strukture partizanskog pokreta masovnom upotrebom letaka najbolje se očituje u sadržaju tih letaka koji su 10. rujna 1944. rano ujutro pronađeni razbacani po gradu Šibeniku i oko vojnih postrojbi „*Posljednji poziv svim zavedenim slugama okupatora*“.⁵³² U njima je prikazan autoritativni nastup buduće jugoslavenske vlasti prema političkim oponentima afirmirajući projektivne zablude u okviru diskursa o detektiranju i identifikaciji neprijatelja manipulativnim oblicima oblikovanja i prezentacije javne povijesti.

⁵³² HR-DAST-407, VŽ NDH Bribir-Sidraga, kutija 4., izvješće i dostavljen primjerak pronađenog letka „*Posljednji poziv svim zavedenim slugama okupatora*“ kojeg potpisuje predsjednik NKOJ-a i vrhovni komandant NOV i POJ, maršal Jugoslavije Tito, a koji je Kotarsko oružničko zapovjedništvo Šibenik NDH uputilo Župskom oružničkom zapovjedništvu Šibenik NDH u predmetu komunistička promidžba 10. rujna 1944., broj 196. Taj.

Slika 24. Primjer pronađenog letka u gradu Šibeniku „Posljednji poziv svim zavedenim slugama okupatora“ koji potpisuje predsjednik NKOJ i vrhovni komandant NOV i POJ maršal Jugoslavije Tito.

Izvor: HR-DAST-407, VŽ NDH Bribir-Sidraga, kutija 4.

Nakon partizanskog ulaska u grad Šibenik 3. studenoga 1944. lokalni tisak prenosi službene stavove nacionalne vlasti, daje upute i direktive političkim aktivistima u kojima je često prevladavala višedimenzionalna diskrepancija između proklamirane situacije i stvarnih događanja: „Šibenik je dao maršalu Titu tolike vrijedne borbe. Priznanje je to kraju gdje Hrvati i Srbi, katolici i pravoslavni, žive u slozi i bratstvu. Veseli me, Šibenčani, što ulazim u grad, možda jedini dalmatinski grad, na moru, gdje se nije našao ni jedan živ čovjek, koji se odrekao pripadnosti svojoj rodnoj zemlji i pobjegao pod vlast tuđe države“.⁵³³

„Izbori za mjesne NOO-e, obavljani u nedjelju 11. ožujka, bili su manifestacija rodoljublja i novoformirane političke svijesti našeg naroda. Ovim plebiscitarnim sudjelovanjem na glasanju narod je na vidan način sankcionirao svoje pravo, da je on jedini gospodar svoje sudbine. To je preokret u našem političkom životu.“

„Ovaj proces nije jedini u našoj zemlji. On je dokaz da se borba nastavlja premda smo izvojevali vojničku i političku pobjedu. To znači da se nalazimo u fazi kada svu našu pažnju trebamo obratiti unutra. Dužnost je svih rodoljuba, čitavog naroda da ovakve tipove pronalazi i da ih predaje narodnom sudu. Hoćemo - odgovara narod.“⁵³⁴

Višedimenzionalna diskrepancija sustava informiranja često nije bila samo sadržajne nego i formalne prirode. To je sagledivo u mnogim člancima koji donose tendenciozne isječke sa suđenja „narodnim neprijateljima“ koji su bili marginalni u vlasti NDH ili joj uopće nisu pripadali. Sve ishodišne točke tadašnjeg sustava informiranja, kao i autori spomenutih članaka bili su pod kontrolom državno-partijskog aparata koji je otvoreno usmjeravao svoju moć oblikujući političku kampanju čiji su se opći direktivni naputci bavili unutarnjim neprijateljima i kontrarevolucijom. S obzirom na to da se po sadržaju, strukturi i vrsti radi o jednodimenzionalnim, nekontemplativnim i jasno ideološki profiliranim tekstovima koji se u svojoj suštini ni po čemu ne razlikuju, osim po osobnim podacima onih kojima se sudilo ili su osuđeni, u ovom poglavlju izdvojila bih kao primjer spomenute višedimenzionalne diskrepancije dva članka koji se odnose na suđenje iz 1945. i 1946.

Prvi članak pod naslovom „Narod sudi ratnim zločincima“ koji je objavljen u *Slobodnoj Dalmaciji* 18. veljače 1945. donosi informacije o presudi kojom je Antica Kožul, udana Kovačić, osuđena na kaznu smrti strijeljanjem.⁵³⁵ Diskrepancija u spomenutom članku odnosi

⁵³³ *Vijesti*, broj 117., 24. veljače 1945., članak „Srdačan doček predsjednika ZAVNOH-a Vladimira Nazora u Šibeniku“, str. 3.

⁵³⁴ *Vijesti*, broj 128., 16. svibnja 1945., članak „Javno suđenje ratnim špekulantima Stipi i Frani Šari“, str. 4.

⁵³⁵ *Slobodna Dalmacija*, 18. veljače 1945., članak „Narod sudi ratnim zločincima“, str. 2.

se na objektivne okolnosti i prihvaćanje sustava subjektivne pretpostavke odgovornosti koji čine sadržajno, formalno i konceptualno različitu komponentu. Donošenje smrtne presude trebao bi biti složen, dinamičan i sekvencijalan proces, koji se ne smije svoditi samo na provedbu odabrane akcije kako bi se postigao unaprijed zadani cilj donositelja presude. Stoga je u spomenutom članku vidljivo odstupanje između funkcioniranja sustava i izostanka logike u optužbama koje je kreirao taj isti sustav. Naime, primjerice, u spomenutom članku se navodi kako je dotična prijavila Nijemcima da se u Dubravi nalaze partizanska Komanda mjesta Šibenik i Komanda šibenskog područja, što nije objektivni korelat istine, nego odraz subjektivne proizvodnje ovisne o trenutnim potrebama.

Naime, to da se partizanska Komanda mjesta Šibenik i Komanda šibenskog područja nalaze u Dubravi, njemačkim vojnim strukturama bilo je sasvim razvidno neposredno nakon njihova dolaska u Šibenik. Zato što se formacijski veće utvrđenje njemačkih vojnika nalazilo oko armiranih betonskih bunkera na vrhu brda Šubićevac, čija je zračna udaljenost od partizanskih položaja koji su se nalazili podno brda Šubićevac iznosila oko 30 m, a kopnena oko 2 km, te su jedni vojnici promatrali druge kako danju i noću šeću čuvajući stražu.⁵³⁶

U drugom članku koji je objavljen 5. studenoga 1946. u *Slobodnoj Dalmaciji* pod naslovom „Ratni zločinac dr. Ante Nikolić, veliki župan t.zv. NDH u Kninu“⁵³⁷, koji se odnosi na suđenje dr. Anti Nikoliću, ustaškom velikom županu Velike župe Bribir-Sidraga, eksplicira se kako je spomenutog zlikovca i koljača Narodni sud u Kninu osudio na kaznu smrti strijeljanjem. U ovom članku diskrepancija je uz sadržajnu i formalnu i činjenične prirode; navodi se da su tijekom njegova obnašanja dužnosti velikog župana izvršena mnoga masovna i pojedinačna strijeljanja i odvođenja Srba u nepoznato, logore, jame, međutim u cijelom članku ne navodi se ni jedan konkretan slučaj, ni jedno ime poznate žrtve, ništa konkretno. Samo populističko propagandno štivo koje je zatrovano zadržim političkim idejama nastalo u pozadini revolucije s očitim ciljem stvaranja kolektivne mržnje i animoziteta prema dužnosnicima NDH. Nadalje, članak tendenciozno eksplicira kako je za ovaj proces vladao neobično velik interes u Kninu i okolici, da se veliki broj muškaraca i žena okupio ispred zgrade u kojoj je održano suđenje te da naposljetku „*pritiješnjen mnogim dokazima*“ koljaču nije preostalo ništa drugo nego da prije čitanja presude klekne i sklopljenih ruku moli Narodni sud i prisutni narod, očeve, majke i braću njegovih žrtava da mu oprostite, obećavajući da će

⁵³⁶ GIZDIĆ, 1964.

⁵³⁷ *Slobodna Dalmacija*, broj 552., 5. studenoga 1946., članak „Ratni zločinac dr. Ante Nikolić, veliki župan t.zv. NDH u Kninu“, str. 2.

sve svoje intelektualne i fizičke sposobnosti staviti na raspolaganje narodu, za obnovu i sretniju budućnost FNRJ. „*Narodni sud je ostao neumoljiv prema svim zločincima, pa je i ovog ratnog zločinca osudio na smrt strijeljanjem.*“ Dakle, sasvim je razvidno da činjenični opis kaznenog djela nije potpun. Ne sadrži konkretne radnje i popis onih koji su oštećeni tom radnjom. I podatci o vođenju spomenutog postupka su netočni što potvrđuje specificirana arhivska dokumentacija koja je nastala djelovanjem Okružnog narodnog suda u Šibeniku kao postupajućeg pravosudnog tijela u spomenutom slučaju, a ne Narodnog suda u Kninu kako se navodi u članku. To u suštini otkriva improvizatorsku prirodu masovnog transmisijskog komunikacijskog modela u kojem su jednoznačno jasno naznačene političke i ideološke smjernice prenošenja službenih stavova najširim slojevima.

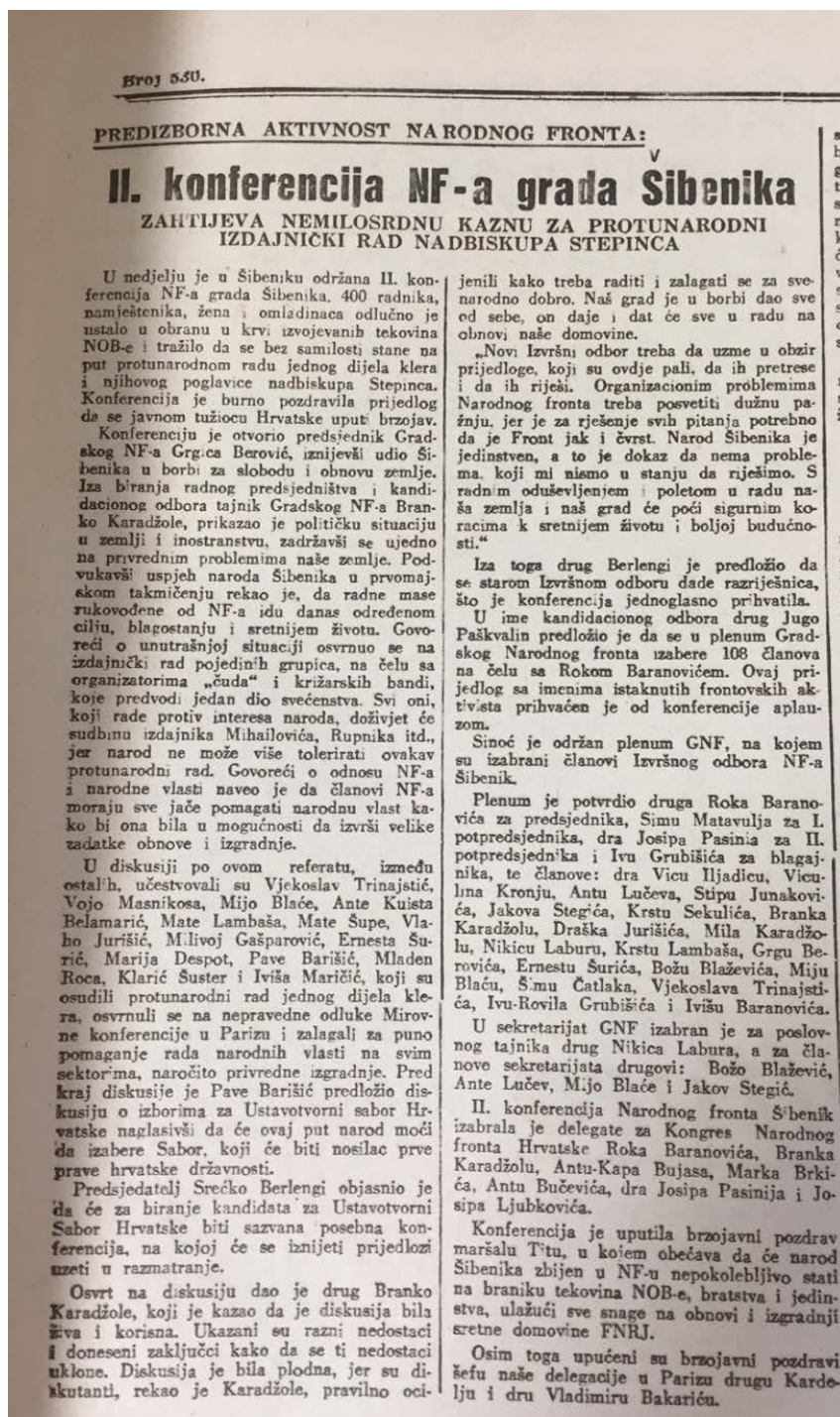
Nadalje, čimbenici tadašnjeg vremena kao konstruktori medijskog prostora nisu inzistirali na provođenju diferenciranih i nasilnih stavova samo prema subjektivno zamišljenim konceptima i ideološkim smjernicama koje jasno profiliraju društvenu grupu okupatora, neprijatelja i izdajica, nego i Katoličkoj crkvi. U tom kontekstu znakovit je članak pod naslovom „Izdajnički rad Longića“ objavljen u *Vijestima* 27. siječnja 1945. u kojem autor članka Gušte Šprljan, predsjednik Okružnog odbora JNOF-a Šibenik, navodi postupke koje je potrebno primijeniti protiv don Ive Gregureva. Članak se zasniva na nesnošljivosti i tvrdnji o neupitnoj krivnji don Ive kao zločinca koji je sudjelovao u mnogim zločinima, a da se pritom ne spominje niti jedan konkretan zločin, niti bilo kakav drugi dokazni materijal koji bi potkrijepio tvrdnju da je don Ivo zločinac. Nadalje se navodi da treba što prije uhititi don Ivu u revolucionarnom ozračju i osuditi ga na najtežu kaznu: „*Visoka, ali ne preveć, mršavo crna spodoba u odjelu gavranove boje šetala se je komotno kroz naš okrug (...) koristeći svoje zvanje i položaj, u ulozi nekog svetca utješitelja i pomoćnika puka (...). Taj zločinac u svojoj podmukloj radbi da se što bolje zamaskira, zauzeo se je tu i tamo za nekog pojedinca. Okorjeli zločinac sa bezbroj zločina i kao takvom treba najoštrije suditi*“.⁵³⁸ Ovakva nesnošljivost prema pripadnicima Katoličke crkve posebno se isticala od druge polovine 1946. prilikom suđenja zagrebačkom nadbiskupu Alojziju Stepincu kao hijerarhijski najviše pozicioniranom velikodostojniku Katoličke crkve u Hrvatskoj. Tada su gotovo svi federalni, nacionalni i lokalni elementi komunističkog sustava medijskom agitacijom zahtijevali „nemilosrdnu kaznu za protunarodni izdajnički rad nadbiskupa Stepinca“ uz prigodni odabir dokumenata koji će biti objavljeni, izostavljajući dokaznu građu koju je Vrhovnom sudu u Zagrebu podnijela obrana čime je ostvarena komunistička koncepcija patentiranja političkog i

⁵³⁸ *Vijesti*, broj 111., 27. siječnja 1945., članak „Izdajnički rad Longića“, str. 2.

društvenog života čiji su koncepti moći za cilj imali potpuno uništenje nacionalne i vjerske identifikacije. U tom kontekstu na drugoj konferenciji NF-a grada Šibenika koja je održana 10. listopada 1946., jedan dan prije donošenja presude, zaključeno je da je optužba protiv Stepinca u potpunosti opravdana: „400 radnika namještenika, žena i omladinaca odlučno je ustalo u obranu u krvi izvojevanih tekovina NOB-e i tražilo da se bez samilosti stane na put protunarodnom radu jednog dijela klera i njihovog poglavice nadbiskupa Stepinca. Konferencija je burno pozdravila prijedlog da se javnom tužiocu Hrvatske uputi brzojav“.⁵³⁹

⁵³⁹ *Slobodna Dalmacija*, broj 530., 10. listopada 1946., članak „II. konferencija NF-a grada Šibenika“, str. 3.

Slika 25. Aktivnost i zaključci sa zasjedanja II. konferencije NF-a grada Šibenika.

Izvor: *Slobodna Dalmacija*, broj 530., 10. listopada 1946., DAZD.

13. ZAKLJUČAK

Iz prethodnih istraživanja vidljivo je da autori čiji su radovi nastali neposredno nakon Drugog svjetskog rata pa sve do raspada Jugoslavije 1991. veliki dio znanja crpe upravo iz fonda institucionalnog znanja vladajuće partije. Time su smjerovi razvoja nacionalno-lokalnih unutarnjih društveno-političkih procesa bili u velikoj mjeri temeljeni na znanjima koja su u tome kontekstu neupitno formirana pod nadzorom jugoslavenskih sigurnosnih struktura i po potrebi djelovanja represivno-obavještajnog aparata.

To je rezultiralo činjenicom da su ta istraživanja bila opterećena prvenstveno dominantnom ideologijom, simplificirana i jednostrana. Autori čiji su radovi nastali nakon raspada Jugoslavije 1991. u kontekstu moderne povijesne znanosti preispitujući postojeće paradigme i spoznaje unutar postojećih modela ograničenja razvijaju nove metodološke i interpretativne koncepte analiza i objašnjenja povijesne reprezentacije društveno-političkih prilika njenih uzroka i posljedica. To je omogućilo postavljanje novih pitanja, rasvjetljavanje ključnih postavki elemenata čiji je cilj istinita rekonstrukcija povijesnih događaja koji su se oblikovali pod utjecajem mentaliteta, osjećaja, motivacija koji su stvorili specifičnu vojnu, socijalnu i političku povijest. Temeljni problem za istraživača u istraživanju povijesnih problema iz razdoblja završnice Drugog svjetskog rata i DFJ-a jest da uvelike nedostaju dijelovi građe o nekim pitanjima. To nije predstavljalo veći problem u izradi mog doktorskog rada jer nije izostala detaljna analiza i raščlamba užeg lokalnog konteksta spomenutog vremena što i jest primarni zadatak ovog doktorskog rada. U daljnjim istraživanjima koja bi zahtijevala širi jugoslavenski i europski kontekst to bi svakako moglo predstavljati problem. Početkom 1944. Šibenik je bio pod upravom NDH koja je bila sastavni dio multinacionalnog totalitarnog režima. Uprava NDH u Šibeniku se primarno suočavala s brojnim unutarnjim teškoćama u oblikovanju novih društvenih institucija, a time i aspekata budućnosti koji su proizlazili iz specifične ratne stvarnosti. Te su se teškoće manifestirale u tome da su pojedinci koji su bili inkorporirani u sfere nove društvene i političke vlasti u Šibeniku bili njeni svjetonazorski neprijatelji te su kao takvi pridonijeli njenoj bržoj propasti na lokalnom nivou. Sekundarno se suočavala s pritiscima međunarodnog intervencionizma u obliku učestalih i razornih savezničkih bombardiranja koja su razrušila grad i dovela ga u iznimno teško stanje. Neovisno o snazi volje i predanosti nove lokalne vlasti, ekonomski odnosi i unutarnji državni financijski tokovi bili su međusobno zavisni o strukturama njemačke savezničke vojne sile, koja je opet ovisila o interesima velikih politika i neprekidnom slijedu zamršenih,

isprepletenih pojedinosti i nadasve nepredvidljivih ratnih okolnosti. Stanovništvo je početkom 1944. proživljavalo tešku agoniju gladi. Od kraja srpnja 1944. uslijedio je period kada su bili postavljeni temelji početaka normalizacije gospodarskih prilika u gradu Šibeniku. Istovremeno je komunistička promidžba nastavljala borbu protiv NDH. Sredinom listopada 1944. zbog nepovoljne međunarodne vojno-političke situacije koja se dinamično razvijala na štetu Trećeg Reicha i potpune nemogućnosti očuvanja kontinuiteta fronte i osnovne sposobnosti vojnih jedinica počelo je povlačenje njemačke vojske iz Dalmacije, a time i postupno povlačenje iz Šibenika, što je partizanima označilo priliku za osvajanje vlasti. Prva dalmatinska brigada NOVJ-a 3. studenoga 1944. nakon povlačenja njemačkih i ustaških jedinica prema Drnišu, zatim i Kninu ulazi u Šibenik. Partizanski ulazak u Šibenik 3. studenoga 1944. jugoslavenska historiografija je tendenciozno opisala kao završno ofenzivno djelovanje partizanskih divizija. U ovom doktorskom radu uz pomoć pet varijabli koje su testirale spomenutu hipotezu o upitnosti postojanja frontalne borbe između njemačkih, ustaških postrojbi s jedne strane i partizanskih formacija s druge strane, dokazano je da fizički nije bila moguća frontalna borba. Ulaskom partizanskih vojnih formacija 3. studenoga 1944. u Šibenik prestala je postojati uprava NDH. Novonastale društvene i političke prilike u Šibeniku neposredno nakon partizanskog ulaska u Šibenik rezultat su početka otvorene primjene neograničenog revolucionarnog nasilja čija akumulacija nužno vodi do podvrgavanja pojedinaca kolektivitetu i izgradnji društveno-političkog života protivnog ljudskom dostojanstvu.

Tada je počeo političko-ideološki obračun i konfrontacija sa svim potencijalnim neprijateljima koji bi novu vlast eventualno sprječavali u budućem stvaranju jednostranačkog socijalističkog totalitarnog sustava u kojem je prema nepotpunim podacima 87 osoba koje su boravile na području grada Šibenika 1944. likvidirano presudama Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja, od kojih su mnoge likvidirane bez osude, po kratkom postupku, a 24 osobe koje su tada boravile na području grada Šibenika osuđene su na zatvorske kazne, prisilni rad, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju cjelokupne imovine. Uočava se da je od ukupnog broja osuđenih presudama Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja i smaknutih izvanzakonskim likvidacijama koje su provodile postrojbe NOV-a 1944. na području grada Šibenika bilo 3,6 puta više osuđenih na smrtnu kaznu i likvidiranih bez osude u odnosu na osuđene na zatvorske kazne, prisilni rad, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju cjelokupne imovine. Korelacijskom analizom posebno su utvrđeni smjer i jakost dviju varijabli koje u

linearnom slijedu predstavljaju uzročno-posljedični odnos među promatranim pojavama diferencirajući sintezu analize koja ukazuje da su od 24 osobe koje su osuđene na zatvorske kazne, prisilni rad, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju cjelokupne imovine prema društvenoj strukturi 62.5% civili, 25% nepoznato i 12.5% vojne osobe. Od 87 osuđenih na kaznu smrti i likvidiranih bez osude prema društvenoj strukturi 78.1% su civili, 13.7% nepoznato i 8% vojne osobe što nedvojbeno potvrđuje postavljenu hipotezu o obračunu i genocidnom nasilju koje je komunistički režim provodio prvenstveno prema civilima. Nastavak je uslijedio i 1945. novim pravosudnim instrumentom privremenog karaktera, Sudom za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku, čije je četveromjesečno djelovanje imalo za cilj oduzimanje privatnog vlasništva i građanskih prava imućnijim građanima. U jednostavnoj linearnoj regresiji iskazano koeficijentom korelacije od ukupnog broja osuđenih presudama Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku: 61% osuđenih na kaznu konfiskacije imovine ili novčanu kaznu, od kojih je 48% osuđeno i na gubitak građanskih prava i nacionalne časti, pripadalo je društvenoj skupini industrijalaca, poduzetnika, obrtnika i trgovaca, što je u jakim međusobnim odnosima povezanosti isključivanja iz političko-ekonomskog života grada tih ljudi koji nisu pripadali kategoriji vojno-političkih neprijatelja i izdajica te kao takvi nisu spadali u djelokrug i nadležnost Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja. Dobiveni statistički rezultati ukupne komparativne klasifikacije i analize presuda Vojnog suda oblasti VIII. korpusa NOVJ pri Komandi šibenskog područja, Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba za okrug Šibenik-Zadar u Šibeniku i Okružnog narodnog suda u Šibeniku iz 1945. u kojima je 20 osoba osuđeno na zatvorske kazne, prisilni rad, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju cjelokupne imovine s onim najrigoroznijim presudama i brojem likvidacija bez presude u kojima je 18 građana Šibenika osuđeno na kaznu smrti koji su također uz smrtnu kaznu osuđeni i na gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju cjelokupne imovine, od kojih je 38.8% likvidirano bez osude po kratkom postupku, a za 27.7% likvidiranih još uvijek je sasvim upitno jesu li likvidirani uz prethodno donošenje osude ili je osuda donesena retrospektivno, reverzibilno nakon njihove likvidacije. Uočava se da je u ukupnom broju osuđenih presudama Okružnog narodnog suda u Šibeniku i smaknutih izvanzakonskim likvidacijama koje su provodile postrojbe NOV 1945. na području grada Šibenika bilo 10% više osuđenih na zatvorske kazne, prisilni rad, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju cjelokupne imovine u odnosu na osuđene na smrtnu kaznu i likvidirane bez osude. Korelacijskom analizom posebno su utvrđeni smjer i jakost dviju varijabli koje u linearnom slijedu predstavljaju uzročno-posljedični odnos među

promatranim pojavama diferencirajući sintezu analize koja ukazuje da su od 20 osoba koje su osuđene na zatvorske kazne, prisilni rad, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju cjelokupne imovine prema društvenoj strukturi 90% civili i 10% nepoznato. Od 18 osuđenih na kaznu smrti i likvidiranih bez osude prema društvenoj strukturi 72% su civili, 16.6% vojne osobe i 11% nepoznato, što nedvojbeno potvrđuje postavljenu hipotezu obračuna i genocidnog nasilja koje je komunistički režim provodio prvenstveno prema civilima i 1945.

Istovremeno s provođenjem spomenutih obračuna 1944. i 1945. novoformirana narodna vlast imala je velikih poteškoća u opskrbi hranom i organizaciji prehrane u kojoj je dolazilo do redovitih zapreka, oskudice, a veliki broj stanovnika grada Šibenika zbog siromaštva hranu nije mogao kupiti sve do prosinca 1945. kada je stigla znatnija financijsko-materijalna saveznička pomoć. Tada je završilo razdoblje velike gladi i nestašice osnovnih živežnih namirnica, što je ujedno omogućilo početak planiranih društvenih procesa i lokalnu transformaciju iz agrarnog u industrijsko društvo sukladno temeljnim ideološkim stavovima komunističkog pokreta, postupnim uvođenjem novih odnosa u lokalnoj sredini prelaskom iz ratnog u mirnodopsko stanje.

Višedimenzionalnu državnu represiju i ideologizirano nasilje nad političkim i ideološkim protivnicima 1946. u gradu Šibeniku, za razliku od prethodne dvije godine, nije moguće sagledati niti u tolikom djelomičnom opsegu, jer kako je nastupalo vrijeme revolucionarnog odmaka u godinama i desetljećima koji su uslijedili represija i zločini federalne i lokalne vlasti postajali su za nju nepoćudni i kompromitirajući. Stoga je vlast počela sustavno uništavati i skrivati predmetne spise te ostalu sudsku dokumentaciju koja se odnosila na suđenja narodnim neprijateljima na području grada Šibenika 1946. i dokumentacije OZN-e Šibenik i UDB-e Šibenik koja je sadržavala podatke o provođenju represije i zločina nad lokalnim stanovništvom što u mnogočemu otežava sagledavanje lokalne prošlosti 1946. Ukupnom komparativnom klasifikacijom i analizom presuda Okružnog narodnog suda u Šibeniku iz 1946. u kojima je šest osoba osuđeno na zatvorske kazne, prisilni rad, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju cjelokupne imovine s onim najrigoroznijim presudama u kojima je 18 osoba osuđeno na kaznu smrti, a koje su uz smrtnu kaznu osuđene i na gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju cjelokupne imovine, od kojih je 11% likvidirano bez prethodnog donošenja pravomoćne sudske presude, uočava se da je od ukupnog broja osuđenih presudama Okružnog narodnog suda u Šibeniku 1946. na području grada Šibenika bilo tri puta više osuđenih na smrtnu kaznu u odnosu na osuđene na zatvorske kazne, prisilni rad, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju cjelokupne imovine. Korelacijskom

analizom u odnosu na dobivene statističke rezultate iz prethodnih poglavlja 6. Klasifikacija partizanskih zločina iz 1944. godine na području grada Šibenika, potpoglavlja 6.1. Društvena struktura žrtava, 8. Klasifikacija partizanskih zločina iz 1945. godine na području grada Šibenika, potpoglavlja 8.1. Društvena struktura žrtava i poglavlja 10. Klasifikacijom partizanskih zločina iz 1946. godine na području grada Šibenika posebno je utvrđen smjer i jakost statističkih rezultata jedne dobivene varijable iz potpoglavlja 10. 1. Društvena struktura žrtava koja nije u linearnom odnosu s ostalim dobivenim statističkim varijablama iz nabrojanih poglavlja i potpoglavlja i ne predstavlja uzročno-posljedični odnos među promatranim pojavama čija diferencija sinteze analize zahtijeva multiperspektivno i višedimenzionalno razmatranje. Dobiveni statistički rezultati ukazuju da su od 18 osoba koje su osuđene na kaznu smrti, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju imovine prema društvenoj strukturi 61% vojne osobe, 22.2% nepoznato, a svega 16.6% civili, dok ostali dobiveni statistički rezultati u nabrojanim poglavljinama koji se odnose na društvenu strukturu oštećenih pri počinjenju partizanskih likvidacija su suprotni, reverzibilni u smislu omjera civila i vojnih osoba kao žrtava. To problemski može primarno ukazivati na još veće razmjere prikrivanja i relativiziranja provođenja ekstremnog nasilja nad civilima koje je komunistička nomenklatura trebala prikrivati kako bi zadržala međunarodni legitimitet, kvalificirajući tako mnoge osuđene kao ustaše, četnike i ostale vojne neprijatelje koji su zakonski osuđeni na zaslužene kazne. Sekundarno može ukazivati na to da su na području grada Šibenika u osvetničkom zanosu krajem 1944. i punom zamahu revolucionarne borbe 1945. likvidirani gotovo svi nepoćudni civili te je 1946. uslijedila latentna borba lokalnog režima protiv malobrojnih ostataka preživjelih pripadnika poraženih vojski u Drugom svjetskom ratu.

Dakle, sasvim je razvidno da dobivenim statističkim rezultatima koji se odnose na 1946. nije nastupila potvrda postavljene hipoteze o provođenju obračuna i genocidnog nasilja koje je komunistički režim 1946. prvenstveno provodio prema civilima. No skupnom analizom svih brojčano-statističkih podataka koji se odnose na ukupnost žrtva likvidacija, kao i žrtava koje su osuđene na zatvorske kazne, prisilni rad, gubitak temeljnih ljudskih prava i konfiskaciju cjelokupne imovine u gradu Šibeniku u razdoblju od 1944. do 1946. dolazimo do toga da su od 173 osobe koje su se u ovom razdoblju našle pod represivnim djelovanjem tijela vlasti njih 123, tj. 71% pripadale društvenoj kategoriji civila, za 25, tj. 14.4% osoba nije poznato kojoj su društvenoj kategoriji pripadale, dok naposljetku 25, tj. 14.4% pripadalo je društvenoj kategoriji vojnih osoba. Time je neosporno potvrđena primarna hipoteza ovog doktorskog rada. Postavljena sekundarna hipoteza koja afirmira tezu da su intenzivno teške progone

neposredno nakon završetka Drugog svjetskog rata u gradu Šibeniku doživljavali veleposjednici, industrijalci, vlasnici tvornica i imućni građani koje je komunistički sustav proglašavao narodnim neprijateljima i suradnicima okupatora kako bi im mogao oduzeti imovinu neosporno je potvrđena detaljnim opisom niza sudskih procesa koje su komunističke vlasti provele protiv tadašnjih najimućnijih industrijalaca u Šibeniku, među ostalim: Stipe i Frane Šare, obitelji Šupuk i obitelji Ivanović. Svim ovim dokazima sasvim je nedvojbeno dokazano da jugoslavenski ratni i poratni režim u nastanku i prvim godinama nije prihvaćao ideju i ideologiju pomirenja i zajedništva.

14. IZVORI PODATAKA I BIBLIOGRAFIJA

Arhivski izvori:

Neobjavljeni izvori

Hrvatski državni arhiv Zagreb:

HR HDA 421 Javno tužilaštvo SRH, 1945-1990.

HR HDA 487 MINORS NDH

HR HDA 1491/ OZNA

HR HDA 1561 SDS RSUP SRH Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske

HR-HDA-1850 OK KPH Okružni komitet Komunističke partije Hrvatske Šibenik

HR-HDA-1944 Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata

Državni arhiv Split:

HR- DAST-403, GNOO Šibenik; Gradski narodnooslobodilački odbor Šibenik

HR- DAST-407, VŽ Bribir-Sidraga NDH; Velika župa Bribir-Sidraga NDH

HR- DAST-409, SUP za Dalmaciju, Split; Sekretarijat unutrašnjih poslova za Dalmaciju; Split područje Šibenika

HR- DAST-411, Okružna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Šibenik (1944.-1946.)

Državni arhiv Šibenik:

HR-DAŠI- NDH, Spisi Općine Šibenik Nezavisne Države Hrvatske 1943.-1944.

broj 1-711.

HR-DAŠI-0027, Povjerljivi spisi

HR-DAŠI-28 ONOŠ, Okružni narodnooslobodilački odbor Šibenik (1944.-1946.)

HR-DAŠI-141 KK SKHŠ, Kotarski komitet Saveza komunista Hrvatske Šibenik

HR-DAŠI-339 Okružno javno tužilaštvo Šibenik 1945, okružnice 1945.-1946. br. 1.-
1917.

Vojni arhiv u Beogradu

Drugi svjetski rat od 1941. do 1945., NOVJ od 1941. do 1945., kutije: 119. i 1100.

Usmeno svjedočanstvo Vinka Martinovića, pok. Bože, rođenog 1922.

BELAMARIĆ, Celestin, „*Svjedočanstva*“, neobjavljena i nesvrstana rukopisna
ostavština.

Objavljeni izvori

„*Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941.-1945.*“ zbornik dokumenata, knjiga 8 rujan-listopad 1943. godine, ur. Vinko Branica, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1985.

„*Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941.-1945.*“ zbornik dokumenata, knjiga 9 studeni-prosinac 1943. godine, ur. Vinko Branica, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1985.

„*Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941.-1945.*“ zbornik dokumenata, knjiga 10 siječanj-ožujak 1944. godine, ur. Vinko Branica, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1986.

„*Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.*“ - dokumenti ur. Mate Rupić, Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2005.

„*Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.*“ - dokumenti Dalmacija, knjiga 4, priredili Mate Rupić i Vladimir Geiger, Hrvatski institut za povijest Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Hrvatski institut za povijest, Slavonski Brod-Zagreb, 2011.

„*Šibenik u narodnooslobodilačkoj borbi*“, Muzej grada Šibenika - 72. povremena izložba u čast 35. obljetnice ustanka naroda Jugoslavije, Izložbeni prostor muzeja – 10.-26. 12. 1976. Šibenik, tekst kataloga Gojko Lambaša, urednik kataloga Slavo Grubišić

„*Titove naredbe o hrvatskim ratnim zarobljenicima i uništavanju hrvatskih domovinskih pobunjenika od 30. lipnja 1945. do 2. ožujka 1946.*“ - dokumenti u Hrvatska revija, god. 39., Jere Jareb, ur. Vinko Nikolić, str. 609.-618., Munchen-Barcelona, 1989.

„*Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*“, tom II. - dokumenti Vrhovnog štaba NOV-a i POJ-a, knjiga 13, Vojnoistorijski institut,

Beograd, 1982.

„Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije“,
tom V. - dokumenti NOVJ - borbe u Hrvatskoj, knjiga 35, Vojnoistorijski institut,
Beograd, 1967.

*„Zločini i teror u Dalmaciji 1943.-1948. počinjeni od pripadnika NOV, JA, OZN-e i
UDB-e“*, zbornik dokumenata, ur. Blanka Matković, Ivan Pažanin, web-izdanje,
Zagreb, 2011.

Novine i periodika:

Hrvatski glasnik, godina 1., brojevi 1.-4., studeni-prosinac 1943., Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, Šibenik

Narodni vjesnik, godina 2., brojevi 17.-18., kolovoz 1994., Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, Šibenik

Politički zatvorenik, godina 17., broj 182., svibanj 2007., Znanstvena knjižnica Zadar

Slobodna Dalmacija, kolovoz 1944. - prosinac 1946., DAZD, Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, Šibenik

Šibenski glasnik, godina 1., brojevi 1.-30., rujan-studen 1943., Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, Šibenik

Vijesti, godina 2. i 3., brojevi 59.-128., lipanj 1944. - svibanj 1945., Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, Šibenik i Znanstvena knjižnica Zadar

Bibliografija

- AKMADŽA, Miroslav, Pastirsko pismo Katoličkih biskupa Jugoslavije od 20. rujna 1945. godine i crkveno-državni odnosi, *Tkalčić*, br. 6., 2002., str. 139.-190.
- AKMADŽA, Miroslav, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945.-1980.*, Despot Infinitus d.o.o., Zagreb-Slavonski Brod, 2013.
- ANIĆ, Nikola, *Dvanaesta dalmatinska udarna brigada (prva otočka)*, DOMICIL 12. dalmatinske NOU brigade, Supetar na Braču, 1984.
- ANIĆ, Nikola, *Njemačka vojska u Hrvatskoj 1941.-1945.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2002.
- ANIĆ, Nikola, *Povijest Osmog korpusa Narodnooslobodilačke vojske Hrvatske 1943.-1945.*, Udruga antifašističkih boraca i antifašista grada Splita, Split, 2004.
- ANIĆ, Nikola, *Narodnooslobodilačka vojska Hrvatske: 1941.-1945.*, Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske, Zagreb, 2005.
- BAKOVIĆ, Anto, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća: Svećenici - mučenici Crkve u Hrvata*, Martyrium Croatiae, Zagreb, 2007.
- BARIC, Nikica, Šibenik pod upravom Nezavisne Države Hrvatske, *Časopis za suvremenu povijest*, god 35., br. 2., 2003., str. 513.-543.
- BARIC, Nikica, *Ustaše na Jadranu: Uprava Nezavisne Države Hrvatske u Jadranskoj Hrvatskoj nakon kapitulacije Kraljevine Italije*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2012.
- BASTAIĆ, Konstantin, Razvitak organa pravosuđa u novoj Jugoslaviji, Nova Jugoslavija - pregled državnopravnog razvitka, povodom desetogodišnjice Drugog zasjedanja AVNOJ-a, Institut za historiju države i prava Pravnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1954., str. 67.-116.
- BEGONJA, Zlatko, Vincenzo Serrentino - posljednji talijanski prefekt Zadarske provincije, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 3, 2008., str. 833.-850.

- BEROVIĆ, Dane, *Spomenici revolucije zbornik spomenika revolucije 1941-1945. godine povodom 35-godišnjice oslobođenja zemlje, 36-godišnjice oslobođenja Šibenika i Šibenske komune*, Općinski odbor SUBNOR-a Šibenik, Šibenik, 1980.
- BEZINA, Petar, *Franjevci provincije Presvetog Otkupitelja žrtve rata 1942.-1948.*, Knjižnica zbornika Kačić, Split, 1995.
- BEZINA, Petar, *Ljetopis samostana sv. Lovre u Šibeniku (1923.-1945.)*, vlastita naklada, Split, 1996.
- ĆURINA, Miroslav, *XI. Dalmatinska udarna-moto streljačka brigada*, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1979.
- DIZDAR, Zdravko, SOBOLEVSKI, Mihael, *Prešućivani četnički zločini u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini 1941.-1945.*, Hrvatski institut za povijest: Dom i svijet, Zagreb, 1999.
- DIZDAR, Zdravko, GRČIĆ, Marko, RAVLIĆ, Slaven i STUPARIĆ, Darko, *Tko je tko u NDH*, Minerva, Zagreb, 1997.
- GEIGER, Vladimir, *Ljudski gubitci Hrvatske u Drugom svjetskom ratu i poraću koje su prouzročili Narodnooslobodilačka vojska i Partizanski odredi Jugoslavije Jugoslavenska armija i komunistička vlast. Brojidbeni pokazatelji (procjene, izračuni, popisi)*, Časopis za suvremenu povijest, br. 3, 2010., str. 693.-722.
- GIZDIĆ, Drago, *Dalmacija 1941-1945*, Agencija za fotodokumentaciju, Zagreb, 1964.
- GIZDIĆ, Drago, *Dalmacija 1944-1945*, Prilozi historiji narodnooslobodilačke borbe, Epoha, Zagreb, 1964.
- GOLDSTEIN, Ivo, *Značenje godine 1945. u hrvatskoj povijesti i osvetnički gnjev*, Zbornik 1945. - razdjelnica hrvatske povijesti, 2006., str. 59.-74.
- GOLDSTEIN, Ivo, *Hrvatska 1918.-2008.*, Europapress holding Novi Liber, Zagreb, 2008.
- GOLDSTEIN, Ivo, *Povijest Hrvatske 1945-2011.*, I. svezak 1945.-1968., Slobodna

Dalmacija, Split, 2011.

GRAHEK RAVANČIĆ, Martina, *Bleiburg i križni put 1945.*, *Historiografija, publicistika i memoarska literatura*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2009.

GRAHEK RAVANČIĆ, Martina, *Narod će im suditi; Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača za Zagreb 1944.-1947.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2013.

GRGUREVIĆ, Dragutin, *Prvi šibenski partizanski odred*, Šibenik, 1985.

FISCHER RIBARIĆ, Hugo, *Ratne fotografije 1943.-1945.*, galerija Židovske općine Zagreb, 1998.

FULGOSI, Boris, *Borbeni put brigade 1943.-1945.*, Općinski odbor SUBNOR-DOMICIL 8. brigade Šibenik, 1981.

JANDRIĆ, Berislav, *Hrvatska pod crvenom zvijezdom: Komunistička partija Hrvatske 1945.-1952. organizacija, uloga, djelovanje*, Srednja Europa, Zagreb, 2005.

JAREB, Mario, Etiketa „ustaštva“ kao izgovor za progon političkih protivnika u poslijeratnoj Hrvatskoj, *Zbornik 1945. - razdjelnica hrvatske povijesti*, 2006., str. 289.-304.

JELIĆ, Ivan, *Hrvatska u ratu i revoluciji 1941.-1945.*, Školska knjiga, Zagreb, 1978.

JURČEVIĆ, Josip, *Bleiburg: jugoslavenski poratni zločini nad Hrvatima*, Dokumentacijsko-informacijsko središte, Zagreb, 2005.

JURČEVIĆ, Josip, *Crna knjiga komunizma u Hrvatskoj (Zločini jugoslavenskih komunista u Hrvatskoj 1945. godine)*, Dokumentacijsko-informacijsko središte, Zagreb, 2006.

JURČEVIĆ, Josip, *Prikrivena stratišta i grobišta jugoslavenskih komunističkih zločina*, Dokumentacijsko-informacijsko središte, Zagreb, 2012.

KARAKAŠ OBRADOV, Marica, *Angloamerička bombardiranja Hrvatske u Drugom svjetskom ratu, Saveznički zračni napadi na Nezavisnu Državu Hrvatsku 1943.-1945.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2008.

- KARAKAŠ OBRADOV, Marica, *Saveznička bombardiranja Šibenika u Drugome svjetskom ratu*, Časopis za suvremenu povijest, br. 3, 2008., str. 883.-894.
- KISIĆ KOLANOVIĆ, Nada, *NDH i Italija, Političke veze i diplomatski odnosi*, Naklada Ljevak, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2001.
- KISIĆ KOLANOVIĆ, Nada, *Politički procesi u Hrvatskoj neposredno nakon Drugoga svjetskog rata*, Zbornik 1945. - razdjelnica hrvatske povijesti, 2006. str. 75.-96.
- KRIZMAN, Bogdan, *NDH između Hitlera i Mussolinija*, Opseg 2, Plava biblioteka, ČGP DELO, OOUR GLOBUS, Izdavačka djelatnost, Zagreb, 1986.
- KRIŠTO, Jure, *Sukob simbola: politika vjere i ideologije u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2001.
- KVESIĆ, Sibe, *Dalmacija u Narodnooslobodilačkoj borbi*, Lykos, Biblioteka narodne revolucije, Zagreb, 1960.
- LIVAKOVIĆ, Ivo, *Tisućljetni Šibenik*, Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, Šibenik, 2002.
- MATIĆ, Slavko, *Mladost Dalmacije - za slobodu: imena boraca Osmog korpusa NOVJ poginulih u ofenzivi za oslobođenje Dalmacije 1944.*, Savez antifašističkih boraca i antifašista Hrvatske, Zajednica udruga antifašističkih boraca i antifašista Šibensko-kninske županije, Šibenik, 2009.
- MATKOVIĆ, Hrvoje, *Povijest NDH*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2002.
- MATKOVIĆ, Hrvoje, *Designirani hrvatski kralj Tomislav II. vojvoda od Spoleta, povijest hrvatsko-talijanskih odnosa u prvoj polovici XX. st.*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2007.
- MATKOVIĆ, Hrvoje, *Između Mačeka i Pavelića / Politički portret Davida Sinčića*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2010.
- Narodna vlada Hrvatske, Državno nakladno poduzeće Hrvatske, 1945.
- NOVOVIĆ, Mirko, KRONJA, Ante, STUPAR, Bogdan, i ĐAPIĆ, Vaso, *Prva dalmatinska proleterska NOU brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1986.

- PALMER, P., Joseph, *The Communists and the Roman Catholic Church in Yugoslavia, 1941.-1946.*, University of Oxford, Oxford, 2000.
- PETKOVIĆ, Boško, *Međunarodne konvencije o ratnom pravu*, Sveučilišna tiskara d.o.o., Zagreb, 1992.
- PICTET, Jean, *Humanitarian Law and the Protection of War Victims*, A.W. SIJTHOFF – LEYDEN Henry Dunat Institute - Geneva, 1975.
- PULIĆ, Nikola, *Sinovi Orjune*, Hrvatski informativni centar, Zagreb, 2000.
- RADELIĆ, Zdenko, *Križari: Gerila u Hrvatskoj 1945. - 1950.*, Zagreb, 2011.
- RADELIĆ, Zdenko, *Ozna/Udba - drastičan obračun s neprijateljima: primjer Hrvatske (1940-ih i 1950-ih)*, Historijski zbornik, br. 1, 2017., str. 97.-136.
- RADELIĆ, Zdenko, *Ozna/Udba - popisi neprijatelja i njihova kategorizacija (1940-ih i 1950-ih)*, Časopis za suvremenu povijest, br. 1, 2017., str. 59.-99.
- RADICA, Joško, *Sve naše Dakse, hrvatski jug u vrtlogu Drugog svjetskog rata i jugokomunističke strahovlade, Doprinosi istini*, Matica hrvatska Dubrovnik, Dubrovnik, 2003.
- RADOŠEVIĆ, Todor, *Ofanziva za oslobođenje Dalmacije (1. IX – 9. XII 1944.)*, Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941-1945, tom osmi, Beograd, 1965.
- RAKO, Milan, DRUŽIJANIĆ, Slavko, *Jedanaesta dalmatinska udarna brigada*, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1987.
- SCHINDLER, Dietrich, TOMAN, Jiri, *The Laws of Armed Conflicts: A Collection of Conventions, Resolutions and Other Documents*, Martinus Nihjoff Publishers, Dordecht, 1988.
- SPEHNJAK, Katarina, *Historijska istraživanja komunizma nakon otvaranja arhiva*, Časopis za suvremenu povijest, br. 1, 2000., str. 113.-127.
- SPEHNJAK, Katarina, *Javnost i propaganda: Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske 1945.-1952.*, Hrvatski institut za povijest; Dom i svijet, Zagreb, 2002.
- SPEHNJAK, Katarina, *Uloga novina u oblikovanju javnog mnijenja u Hrvatskoj*

1945.-1952., Časopis za suvremenu povijest, br. 2/3, 1993., str. 165.-181.

STARIĆ VODUŠEK, Jera, *Kako su komunisti osvojili vlast 1944.-1946.*,

Naklada Pavičić, Zagreb, 2006.

TINTIĆ, Nikola, Razvitak radnog i socijalnozaštitnog zakonodavstva u novoj

Jugoslaviji, Nova Jugoslavija - pregled državnopravnog razvitka, povodom

desetogodišnjice Drugog zasjedanja AVNOJ-a, Institut za historiju države i

prava Pravnog fakulteta u Zagrebu, 1954., str. 284.-305.

ZANINOVIĆ, Mate, Kulturno prosvjetna djelatnost u Dalmaciji za vrijeme NOB-a

(1941-1945), Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1975., str. 301.-325.

ZANINOVIĆ, Joško, *Savezničko bombardiranje Šibenika (1943.-1944.)*

Iz dnevnčkih zapisa Radoja Novaka, Državni arhiv u Šibeniku, Šibenik, 2017.

ZLATARIĆ, Bogdan, Razvitak novog jugoslavenskog krivičnog prava, Nova

Jugoslavija - pregled državnopravnog razvitka, povodom desetogodišnjice Drugog

zasjedanja AVNOJ-a, Institut za historiju države i prava Pravnog fakulteta u Zagrebu,

1954., str 306.-335.

Žrtvama do pobjede i slobode, leksikon poginulih boraca, žrtava fašističkog terora

i žrtava rata šibenske općine od 1941. do 1945. godine, Općinski odbor SUBNOR-a

Šibenik, 1978.

15. SAŽETAK RADA I KLJUČNE RIJEČI

Lokalna društvena i politička zbivanja u završnici i neposredno nakon dramatičnog rata, u kojem su se sukobljavale antagonističke ideologije i interesi velikih politika koje su se sastojale od neprekidnog slijeda zamršenih i isprepletenih pojedinosti, na području Dalmacije jedno je od najmanje istraženih razdoblja u hrvatskoj historiografiji. U tom kontekstu jedna od neobrađenih tema su društveno-političke prilike u Šibeniku od 1944. do 1946. godine koje su obilježile partizanski zločini. U završnici Drugog svjetskog rata Šibenik karakterizira smjena dviju vlasti. Kratkotrajne Nezavisne Države Hrvatske uz asistenciju savezničke njemačke vojne sile i dugotrajne komunističke, što je bio rezultat velikih političkih, vojnih, ekonomskih i drugih odnosa među silama na svjetskoj političkoj pozornici. Da bi komunisti uspjeli postati odlučna politička snaga u svojevrsnoj društvenoj anarhiji koja je tada vladala u Šibeniku i opstati, izveli su i organizirali niz zločina nad poraženim protivnicima. To je prouzročilo trajna i nepremostiva opterećenja i deformacije postkonfliktnog društva, koje sazidano na takvim temeljima nije moglo postići unutarnji kompromis niti koegzistenciju. Intencija ovoga rada je što više istražiti broj žrtava, analizirati pokretačke motive počinitelja tih zločina, zatim utvrditi tijek, dinamiku i klasifikaciju zločina i razmotriti razne aspekte društvenih prilika koje su konfigurirane tim nasilnim političkim promjenama i disrupcijama.

Ključne riječi: Šibenik, razdoblje 1944.-1946. godine, vlast NDH, komunistička vlast, partizanski zločini.

16. ABSTRACT AND KEYWORDS

Local, social and political events in the ending of a dramatic war and immediately after it, in which antagonistic ideologies and the interests of large policies that consisted of an uninterrupted sequence of intricate and intertwined details were in conflict, is one of the least explored periods in Croatian historiography. In this context, one of the topics left undealt with is the social and political situation in Šibenik from 1944 to 1946, which was marked by partisan crimes. In the end of the Second World War, Šibenik was characterized by the shift of powers. Between the short-lived Independent States of Croatia, assisted by the allied German military force and long-standing communist authority, which was the result of major political, military, economic and other relations among forces on the world political stage. In order to survive and become a decisive political force in a kind of social anarchy that was then ruling in Šibenik, Communists carried out and organized a series of crimes against defeated opponents. This caused the permanent and insurmountable burdens and deformations of the post-conflict society, which built on such foundations, could not achieve internal compromise or coexistence. The objective of this paper is to investigate as much as possible the number of victims, analyze the motives of the perpetrators of these crimes, determine the course, dynamics and classification of crimes, and consider the various aspects of social circumstances that are configured with these violent political changes and disruptions.

Keywords: Šibenik, period from 1944 to 1946, authority of the Independent State of Croatia, communist authority, partisan crimes.

17. POPIS KRATICA

AFŽ	Antifašistički front žena
AVNOJ	Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije
CK	Centralni komitet
DAZD	Državni arhiv u Zadru
DFJ	Demokratska Federativna Jugoslavija
DNK	Deoksiribonukleinska kiselina
DORH	Državno odvjetništvo Republike Hrvatske
FNRJ	Federativna Narodna Republika Jugoslavija
GESTAPO	Geheime Staatspolizei; njemačka državna tajna policija
GŠH	Glavni Štab Hrvatske
GNOS	Gradska narodnooslobodilačka skupština
GNOO	Gradski narodnooslobodilački odbor
GUS	Glavni ustaški stan
HR DAST	Državni arhiv u Splitu
HR DAŠI	Državni arhiv u Šibeniku
HR HDA	Hrvatski državni arhiv, Zagreb
HSS	Hrvatska seljačka stranka
JA	Jugoslavenska armija
JNOF	Jedinstvena narodnooslobodilačka fronta
KK	Kotarski komitet
KK KPH	Kotarski komitet Komunističke partije Hrvatske
KK SKHŠ	Kotarski komitet Saveza komunista Hrvatske Šibenik
KNOJ	Korpus narodne obrane Jugoslavije
KPH/KPJ	Komunistička partija Hrvatske/ Jugoslavije
MK KPH	Mjesni komitet Komunističke partije Hrvatske

MINROS NDH	Ministarstvo oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske
NDH	Nezavisna Država Hrvatska
NF	Narodna fronta
NFH	Narodna Federalna Hrvatska
NKOJ	Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije
NN	Narodne novine
NO	Narodni odbor
NOB	Narodnooslobodilačka borba
NOO	Narodnooslobodilački odbor
NOP	Narodnooslobodilački pokret
NOV i PO/POJ	Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije
NOVJ	Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije
NR Hrvatska	Narodna Republika Hrvatska
OKKPH	Okružni komitet Komunističke partije Hrvatske
ONOŠ	Okružni narodnooslobodilački odbor Šibenik
OZN-a	Odjeljenje zaštite naroda
OS NDH	Oružane snage Nezavisne Države Hrvatske
ROC	Rejonski obavještajni centar
SDS RSUP SRH	Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske
SKOJ	Savez komunističke omladine Jugoslavije
SSSR	Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika
SUBNOR	Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata
SUP	Sekretarijat unutrašnjih poslova
UDB-a	Uprava državne bezbednosti
USAOH	Ujedinjeni savez antifašističke omladine Hrvatske
VŽ NDH	Velike župe Nezavisne Države Hrvatske

18. KRATKI ŽIVOTOPIS AUTORICE

Marijana Mikulandra rođena je 17. ožujka 1984. u Šibeniku, gdje je završila osnovno i srednje školsko obrazovanje. Na Pravnom fakultetu u Splitu 2002. upisuje upravno-pravni studij gdje je i diplomirala 2007. Na Sveučilištu u Zadru 2005. upisuje jednopredmetni preddiplomski studij povijesti kojeg završava 2009., te nastavlja obrazovanje na diplomskom studiju povijesti također na Sveučilištu u Zadru gdje je i diplomirala 2012. Na Sveučilištu u Zadru 2013. upisala je poslijediplomski doktorski studij *Jadran - poveznica među kontinentima*. Radi u osnovnim i srednjim školama kao nastavnik povijesti, povijesti umjetnosti i kulturno - povijesne baštine.

Popis radova:

Mikulandra, M., Socio-geografski razvitak srednjodalmatinskoga regionalnog kompleksa, Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu, vol. 7; br.1, 2016., 57-65.

Mikulandra, M., Povijesno-geografski razvoj šibenskog brodarstva 20. stoljeća, Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku, br. 1-2/2016., 155-168.

Mikulandra, M., Društveno-gospodarske prilike u Šibeniku za vrijeme francuske uprave, Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku, br. 1-2/2017., 89-99.

Sudjelovanje na međunarodnim konferencijama:

„Magistra vitae“ Prva međunarodna konferencija studenata povijesti, 5.-7. svibnja 2016., Mostar.